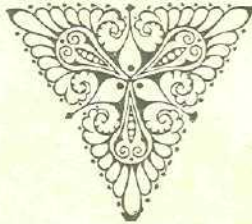

MEDEDEELINGEN

VAN HET BUREAU VOOR DE BESTUURS-
ZAKEN DER BUITENGEWESTEN
BEWERKT DOOR HET

ENCYCLOPÆDISCH BUREAU

AFLEVERING XXI

SCHOUTEN- EN PADAIDO-ELANDEN

JAVASCHE BOEKHANDEL & DRUKKERIJ
BAVAVIA

1920

I N H O U D.

<i>Een woord vooraf</i>	IX
I. Het Land.	1— 19.
§ 1. Ligging en grootte	1— 2.
§ 2. Horizontale en verticale bouw Meos Bepondi en Meos Ajawi (4); Biak (4-6); Padaido eilanden (6—7).	2— 7.
§ 3. Klimaat Heerschende winden (7—8), Regenval (8); Tem- peratuur (8).	7— 8.
§ 4. Kusten Getijden, zeestroomingen (8—9); Continentaal plat- form (9); Riffen (9); Aangroeiing der kusten (10); Z. O. kust Biak (10, 11); N. O. kust Biak (11, 12-); N. W. kust Biak (12); W. kust Biak (12); Z. kust Biak (13); Padaidoeilanden (13); O. kust Soepiori (13); Z. W. kust Soepiori (13, 14); N. kust Soepiori (14); Meos Korwar en Meos Ajawi (14—15)	8— 15.
§ 5. Rivieren Biak (15); Soepiori (15—16); overige eilanden (16).	15— 16.
§ 6. Wegen en paden	16— 17.
§ 7. Begroeiing en dierenwereld Plantengroei (17—18); Dierenwereld (18—19).	17— 19.
II. Het Volk.	20—146
A. Ethnografie	20— 41.
§ 1. Afkomst en getalsterkte	20— 22.
§ 2. Uiterlijk, karakter en leefwijze (22—28); Fhysiek (22—23); Kleeding (23); Tatoeage (24); Afwijkende typen (24—25); Karakter (25—27); Huiselijk leven (27—28);	
§ 3. Huisvesting Kampongs, Z. en W. kusten (28); Kampongs, N. kust (28—29); Arfakkerkampongs (29—30); La- dang nederzettingen (30); Huizenbouw der kustbe- woners (30—33); Roemseram (33—34); Arfak- huizen (34); Sporen van holbewoners (35).	28— 35.

	Bldz.
§ 4. Sanitaire toestanden	35— 38.
Volksgezondheid (35); Ziekten (35—37); Japek (36); klimaatbubonen (36); Malaria (36); Typhus (36); Buikloop (36); Struma en cretinisme (36); Huidziekten en schurft (37); Elephantiasis (37); Verwondingen (37); Beenbreuken (37); Ziektebe-handeling (37—38); Bevallingen (38).	
§ 5. Taal	38— 39.
§ 6. Volksvermaken	39— 41.
Dansfeesten (39—40); Andere spelen (40—41).	
B. De Biaksche maatschappij	41— 77.
§ 1. Stamindeeling, hoofden	41— 48.
Kerethoofden (42); Meer invloedrijke hoofden (42); Oorsprong der titels (42); Invloed der Hongi's (43); Invloed van handelaren (43); Een recent voor-beeld (43—44); Opvattingen omtrent het bestuur (44); Indeeling der Stamgroepen (44—48); (Biak 45—48); Soepiori (48).	
§ 2. De Keret	49— 50.
Grondslagen der keret (49—50); onzekerheid van bezit (50); Standen (50); Slavernij (50);	
§ 3. Huwelijksgewoonten	50— 57.
Huwelijksvormen (50, 51); Wederkeerige huwelijken tusschen Kerets (51—52); Kinderhuwelijk (52); Gevolgen van kinderhuwelijk (52—53); Kinderhuwelijk met opvoeding (53); Bruidschat (53, 54); Tegengeschenken (54); Ceremoniën bij de vol-trekking (54, 55); Kinderen (55); Polygamie (55,56); Het lot der gehuwde vrouw (56); Oncenigheid in het huishouden (56,57); Verbreken van het huwelijk (57); Verlating door de vrouw (57).	
§ 4. Bezits- en erfrecht	57— 62.
Gemeenschappelijk bezit (58); Persoonlijk bezit (58); Bezit van gehuwden (58); Rechten op grond en begroeiing (58,59); Recente ontwikkeling (49); Rechten op vischplaatsen (59); Rechten op de op-bbrengst van jacht en vischvangst (60); Behandeling van schuldenaars (60); Patriarchaal erfrecht. Leviraat (60,61); Tweede huwelijk der vrouw (61); Toestand der kinderen bij tweede huwelijk (61); Gevolgen van adoptie (61); Rechtstreeksehe beër-ving door kinderen (61,62).	

	Bldz.
§ 5. Strafrecht, begrippen en gewoonten	62— 67.
<p>Afkoopbaarheid van de gevolgen van een misdrijf (62); Doodslag (62,63); Moord (63); Kindermoord (63); Mishandeling (63,64); Diefstal (64); Overspel (64—66); Schaking (66); Beleediging (66); Bewijsleer (67); Godsoordeelen (67); Eedsaflegging (67).</p>	
§ 6. Oorlogvoering	68— 77.
<p>Raaktochten (68,69); Raak bij de Arfakkers (69); Oorlog in een kampong (69,70); Oorlog tusschen twee kampongs (70,71); Hongitochten (71,72); Optreden tegenover het excursiedetachment (72); Opstootjes veroorzaakt door konor's (72,73); Opvatting omtrent de militaire exploratie (73); De Korano van Mokmer als konor (73,74); Bewapening. Lans (74, 75); Pijlen en bogen (75,76); Vuurwapenen (76); Parangs (76); Schilden (76,77); Hindernissen (77).</p>	
C. Eeredienst.	77—130.
§ 1. Inleiding	77— 80. <i>m</i>
§ 2. Voorspelling omtrent den mensch en de geestenwereld, Toevermiddelen	80— 97. <i>n</i>
<p>De tweevoudige ziel (80,81); Verband van zielen en lichaam (81); Geboorte der zielen (81); Verband van de ziel met den naam (81,82); Zelfstandig leven der ziel (82); Broederbloed vergiftigt den bodem (82); Zielsverhuizing (82); De geesten van afgestorvenen (82,83); Verhouding tot de achterblijvenden (83); Verblijfplaats van de ziel (83); De ziel van planten (83,84); Fetischen (84); Geesten aan voorwerpen gebonden (84); Slavernij in de geestenwereld (84); Koppensnellen (84, 85); Maningeloof (85); Optreden tegen manoin's (85-87); Totemisme (87); Aard der verwantschap met de totemdieren (87,88); Optreden tegenover krokodillen (88); Verloren gaan van de beteekenis als totemdier (88); Andere geesten (88); Faknik's (88); Inarbor's (90); Biri's (90); Manggarwaim's (90, 91); Pokkengeest (91); Wichelarij (91-93); Toovermiddelen (93,94); Voorstelling omtrent de kracht van het toovermiddel (94); Amuletten (94,95); Communicatie met de geesten der voorouders (95); Verhouding van geest en korwar (95,96); Romi-</p>	

- wi's (96); Animistische geneeskunde (96,97); Gebruiken bij zwangerschap en bevalling (97).
- § 3. De vereering van Manseren Nanggi 97—102.
 Aanleiding tot het feest (98); Randan (98,99); Kankarimdans (99); Het eigenlijke feest (100); Individueele aanroeping (100,101); Vereering van de maan (101); Voorstellingen omtrent sterren (101,102); Hoe stelt men zich Manseren Nanggi-voor? (102).
- § 4. De Insos- en Koborfeesten 103—112.
 Religieuze aard der feesten (103,104); Voorbereiding (104); Ritueel (104); Tijdstip van vieren (104); Opsluiting (104); Het berooken (104); De besnijdenis (104,105); Einde der opsluiting (105); Communicatie van den kobor met de geesten der voorouders (105,106); Eindceremonie (106); Tatouage na de inwijding (106); Gevolgen der inwijding (106,107); De inwijding der meisjes (107); De opsluiting (107,108); Einde der opsluiting (108); Vasten (108); Haaroffer (108); Afwijkend ritueel te Mokmer (108,109); Berooken buiten de kamboi (109,110); Ceremonie bij het betreden van de kamboi (110); Verlaten van de kamboi (110); Afwijkend ritueel te Sorrido (110,111); Opvattingen omtrent de inwijding (111,112);
- § 5. Gewoonte en voorstellingen bij overlijden 112—120.
 Behandeling van het lijk (112,113); Graven (113); Rouwkleeding (113,114); Doodenoffers (114,115); Zware rouwtijd (115); Lichtere rouw (115, 116); Raaktocht om een doodenoffer (116); Korwars (116,117); Korwars als medium (117,118); Het zielenland (118,119); Uitgestooten zielen (119); Terugkeer der zielen naar de aarde (119); Middelen om terugkeer te voorkomen (119,120); Vingermutilatie (120).
- § 6. De legende van Manseren Koreri. 120—127.
- § 7. Christendom en Zending 127—131
 Resultaten (127,128); Omstandigheden, waaronder de zending werkt (128); Zendingsonderwijs (128, 129); Houding tegenover het onderwijs (129); Het werk der Zending (129,130); het Inlandsch personeel (130); Invloed der goeroe's (130,131); Tegenwoordige toestand (131).

D. Verhoudingen tegenover het Gouvernement	131—146.
§ 1. Geschiedkundig overzicht	131- 138.
Oudste aanraking met vreemden (131,132); Portu- tugeezen en Spanjaarden (132); De Hollanders (132,133); De politiek der V.O.C. (133); De Pa- poea's onder Tidore (133,134); Wijziging in de poli- tiek der V.O.C. (134); De Tidoreesche hongitochten (135); De Engelschen (135); Het Nederlandsch gezag (136); Nader onderzoek (136); Internationale belangstelling (137); Tijdelijke vestiging op de Noordkust (137,138); Definitieve vestiging (138).	
§ 2. Bestuur.	138—144.
Staatkundige verhoudingen (139); Bestuursvesti- gingen (139,140); De Hoofden (140,141); Inkomsten der hoofden (141,142); Plaats der Zending in de bestuursorganisatie (142,143); Belastingen (143, 144); Plaatselijke fondsen (144).	
§ 3. Rechtspraak.	144—146
III. Voortbrengselen en middelen van bestaan.	147—180
§ 1. Landbouw en boschproducten	147—155.
Damar (147,148); Hout (148); Nihoeng (148,149); Morf en Adai (149); Pandan (149); Rotan (149); Klapper (149,150); Sagoe (150,151); Producten van ladangbouw (151—154); Oebi (152); Kladi (152, 153); Andere gewassen (153,154); Tabak, Ketella, Suikerriet, Pisang, Papaja, Katjang (153); Katoen (154). Planttijd (154, 155); Rizophoren (155).	
§ 2. Jacht, visscherij en veeteelt.	150—162
Jacht (156,157); Visscherij (157—161); Vischnetten (157,158); Visschspereu (159); Fuikeu (158,159); Vischliju (159,160); Schelpdieren (160); Inktvis- schen (160); Mere (160); Harpoen (160); Schild- padeieren (160); Mangasar (161); Bedwelmings- middelen (161). Religieuze gebruiken bij visch- vangst. (161); Veeteelt (162).	
§ 3. Industrie.	162—166.
Smederij (162); Vlechtwerk (163,164); Scheeps- bouw (166); Boombast (166).	
§ 4. Handel en transportwezen	166—180
Het manibobisysteem (166,167); Scheepvaart (167—171; Handelsreizen (167,168); Roeiers (168); Prauven voor transport (168—170); Papoeasche	

zeevaarhandel (170,171); Sterrenbeelden (170);
Transport over land (171); Ruilmiddelen (171,172);
Depreciatie der ruilmiddelen (172,173); Berekening
van groote bedragen (173); Handel (173,174);
Optiehandel (174); Inlandsche handel (174—176);
Uitvoerhandel (176—179); Invoerhandel (179);
Grootte der handelsbeweging (179); Toekomst op
handelsgebied (180);

§ 5. Mineralen 180

Bijlagen

- I. Chronologische opgave der bezoeken door Europeanen
aan de Schouten en Padaido-eilanden gebracht,
waarbij aanraking met de bevolking werd gekregen. 181—182
- II. Literatuuropgave. 183—193
- III. Lijst der platen. 195

EEN WOORD VOORAF

Met groote blijdschap werd door het Encyclopaedisch Bureau het werk ontvangen van den toenmaligen 1en Luit. Adj. der Infanterie W.K.H. Feulletau de Bruyn, betreffende de Schouten-eilanden. Bovenvendien verkeerden wij door de bewerking van zijne memorie in de zeldzaam voorkomende gunstige omstandigheid, dat hier overleg gepleegd kon worden met den steller van het oorspronkelijke stuk. De toen nog aan dit kantoor verbonden oud-kapitein A. Meyroos heeft de bewerking volbracht en is zoowel door verrijking van de literatuur-opgave, welke ook ditmaal weder volgens het decimale systeem is samengesteld, als door het aanbrengen van toelichtende noten er in geslaagd de waarde van den verrichten arbeid te verhoogen. Ook konden in overleg met den samensteller enkele wijzigingen in de schetskaart worden aangebracht, welke haar meer in overeenstemming deden zijn met de vastliggende astronomische plaatsbepaling. Wij teekenen hierbij aan, dat van dezen arbeid van het Encyclopaedisch Bureau op uitdrukkelijk verzoek van den steller der memorie melding wordt gemaakt.

En thans nog een enkel woord over den inhoud zelf. Wij veroorloven ons de aandacht te vestigen op de gegevens in hoofdstuk II bijeengebracht over deze nog zoo primitieve huishouding. Vooral die, welke betrekking hebben op de *Roem Seram*, de jongelingshuizen, verdienen de aandacht van hen, die zich bezighouden met de verschijnselen, welke samenhangen met de mannenbonden in het Oosten van den Archipel en met de opneming van jongelieden daarin. Aansluiting zal men dan vinden in hoofdstuk IIC, betreffende den Eeredienst. Daar meent Feulletau de Bruyn aanwijzingen gevonden te hebben voor een bij de Biakkers bestaan hebbenden eeredienst van de zon. Hij verwijst daarvoor nog naar een mededeeling van Jacob Weyland in zijn Journaal van 1705 (Blz. 78). In hetzelfde hoofdstuk komen nog belangrijke gegevens voor omtrent het *Manoin*-geloof (weervolven) en omtrent overblijfselen van een vroeger tijdperk, het totemistische, waarvan ook elders zoovele sporen zijn aangetroffen. Op bladzijde 97 vangt de verhandeling aan over de vereering van Manseren Nanggi, zoomede over de vereering van de maan en andere sterrebeelden. Nog moeten wij in dit verband de aandacht vestigen op de beschrijving der *Insos*- en *Kobor*-

feesten waardoor den steller der memorie belangrijke verschillen bij zijne waarnemingen verkregen werden met die door den zendeling F. J. JENS reeds vroeger te boek gesteld. (vergl. blz. 103 en volgende).

Zoo willen wij hopen, dat door dezen gezamenlijken arbeid weer een tipje werd opgelicht van den sluier, die nog altijd het Land en het Volk van Nieuw Guinee met omliggende eilanden bedekt.

Weltevreden, Maart 1920.

I. HET LAND.

§ 1. LIGGING EN GROOTTE.

De Schouten-eilanden, met de onmiddellijk er bij aansluitende Padaido-groep en de iets verder af liggende eilanden Meos Ajawi en Meos Bepondi, liggen ten Noorden van Nieuw Guinee voor de Geelvinkbaai, de „Groote Imbocht” op de kaarten der ontdekkingsreizigers uit de 18e eeuw.

Deze eilanden werden door de expeditie van Lemaire en Schouten in 1616 ontdekt¹⁾ en vormen dus een der vroegst bekende gedeelten van deze streken. Toch heeft het zeer lang geduurd voor men in staat was zich eene met de werkelijkheid eenigszins overeenkomende voorstelling van den vorm te maken. Op de oudere kaarten, zelfs op die vervaardigd door reizigers, die de eilanden bezocht hadden, werd voor de Schouten-eilanden soms één groot eiland geteekend²⁾; elders vindt men er drie afgebeeld³⁾.

Ook in namen dezer eilanden heerscht groote verwarring. Men vindt: Korrido of Kordo, Soëk of Sowek, Sorrido, Mysore, Mysory of Mios Soir, Soepiori en Biak. Vooral de niet te identificeeren naam Mysore of Mysory heeft lang stand gehouden⁴⁾.

De kern van het complex bestaat uit twee groote eilanden *Biak* en *Soepiori*, waartusschen een zee-arm gelegen is, zoo smal en ondiep en van zoo weinig beteekenis als scheiding, dat men de eilanden bijna

¹⁾. Volgens Prof. Dr. A. Wichmann zijn de Schouten-eilanden vermoedelijk reeds vroeger bezocht door Jorge de Menezes, die in 1527, door stormen uit zijn koers gedreven, een Westmoesson overleef in een plaats genaamd „Versija”. Dit Versija wordt door genoemd geleerde gehouden voor Warsa of Warsai op de N. kust van Biak. Zie Nova Guinea Vol I leiden E. J. Brill 1909 (15) (E. B.).

²⁾. Dr. A. B. Meyer. Auszüge aus den auf einer Neu-Guinea-Reise in Jahre 1873 geführten Tagebüchern Dresden 1875.

³⁾. G. F. de Bruin Kops. Bijdrage tot de kennis der N. O. kusten van N. Guinea. natuurk. Tijdschrift 1.1850.

H. C. B. von Rosenberg. Reistochten naar de Geelvinkbaai op Nieuw-Guinea in de jaren 1896 en 1870. 's Gravenhage 1875.

⁴⁾. Men heeft getracht dezen naam te verklaren uit eene verwarring van Mefoor (Noemfoor) met Mesoor, door onduidelijk schrift ontstaan; wellicht echter heeft men hier slechts te maken met eene verbastering van **Meos Ori** (= eiland der zon), feitelijk hetzelfde als Soep (i) ori (= land der zon).

als één zou kunnen beschouwen ¹⁾). Om deze twee groepeeren zich een groot aantal kleinere eilanden, waarvan de voornaamste zijn:

Rani, Insobabi, Noekori, Noefadoeai en *Aiboerambondi*, allen gelegen op een rif ten Z.W. van Soepiori;

Meos Fandoe Fanda, Meos Pondi, Meos Woeën, Meos Soerbabo, Meos Poeri en een aantal kleinere langs de N. kust van dat eiland;

ten Z. en Z.O. van Biak het eiland *Owi*, de twee *Roerbas-eilanden*, de *Meokwoendi groep* (*Auki, Meokwoendi, Pai, Noesi, Meos Woerki e.a.*);

verder O. waarts de eigenlijke *Padaido-groep* (*Padaidori, Jeri, Bromsi, Pasi, Pakriki, Meos Mangwandi, Meos Workbondi, Noekori, Wamsoi, Rasi e.a.*);

N.W. van Soepiori, eenigzins verwijderd, *Meos Korwar* (ook wel *Meos Bepondi* genoemd) en *Meos Ajawi*.

De ligging der groep is nog niet zuiver bepaald. Hydrografische opname en astronomische plaatsbepaling hebben in dit gebied nog niet plaats gehad, behalve van enkele reeden en ankerplaatsen (Vide Zee-kaarten „Schetskaarten van Ned.-Indië” Nos. 70, 72 en 74, en „Ned. kaart” No. 200). Bij de voor deze ankerplaatsen opgegeven lengte en breedte staat overal het woord „ongeveer”. Tusschen de opgaven onderling en de resultaten der gedane opmetingen te land is geen overeenstemming. Aannemende echter, dat de opgave der lengte en breedte van So Anggarai ²⁾ (Zeekaart „Schetskaart van Ned.-Indië” No. 74) juist is, vindt men volgens de bij deze memorie gevoegde schetskaart ³⁾, dat de Schouten eil. zijn gelegen tusschen 37' en 1° 12' Z.B.; 135° 18' en 136° 26' O. L., terwijl het O. der Padaido-eil. ligt op 136° 48' O.L. en het eiland Ajawi op 20' Z.B. en 135° 1' O.L.

Volgens die kaart, oorspronkelijk op een grootere schaal vervaardigd, bedraagt de oppervlakte van de geheele eilandengroep ongeveer 3200 K.M.², waarvan Biak ongeveer 2400 K.M.², Soepiori ongeveer 700 K.M.², Anki, Bromsi en Padaidori tusschen 10 en 15 K.M.², beslaan. De overige eilanden zijn alle kleiner dan 10 K.M.².

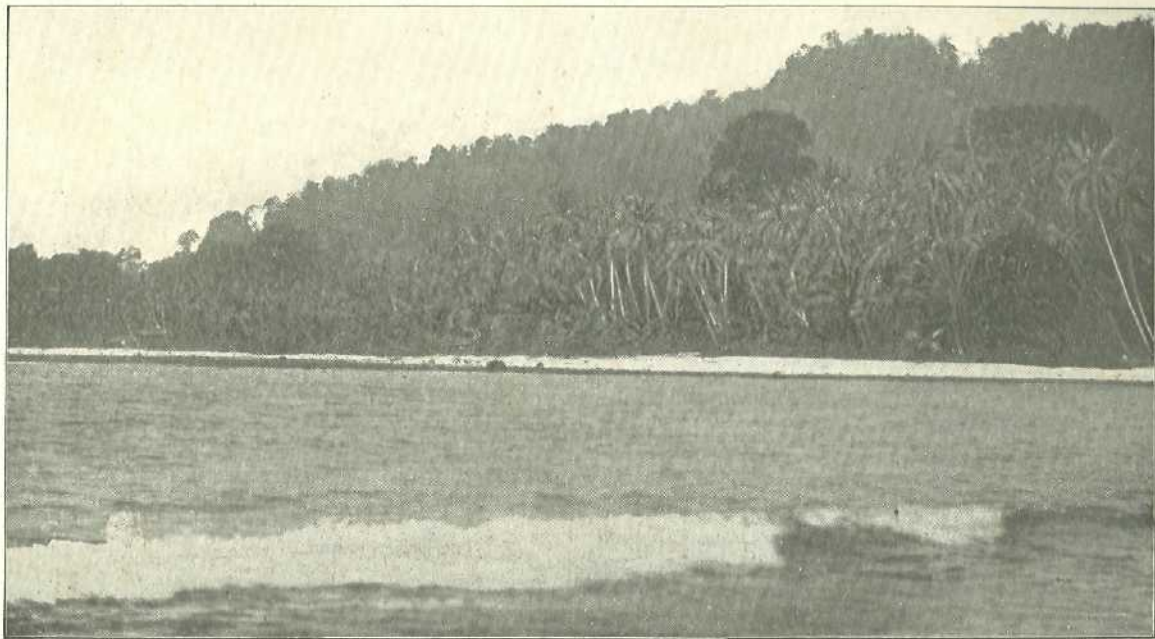
§ 2. HORIZONTALE EN VERTICALE BOUW.

Soepiori. Het eiland *Soepiori* wordt vrijwel geheel ingenomen door een bergland, in hoofdzaak bestaande uit twee ketens (tevens anticlinaalruggen), die ongeveer evenwijdig in de richting N.W. — Z.O. verlopen. De eene keten begint aan den N.W. punt van het eiland,

¹⁾ De Sorendidori is plaatselijk slechts ruim 2 M. breed en ruim 1 M. diep.

²⁾ Deze spelling is behouden omdat de naam zoo op de Zeekaarten voorkomt, feitelijk is het Sau Anggarai.

³⁾ Het op de kaart voorkomende Isabelrif stond er oorspronkelijk niet op, het werd ingetekend naar de opgaven in den Zeemansgids Deel V 1914 blz. 258. E. B.

BAAI VAN WARSA.

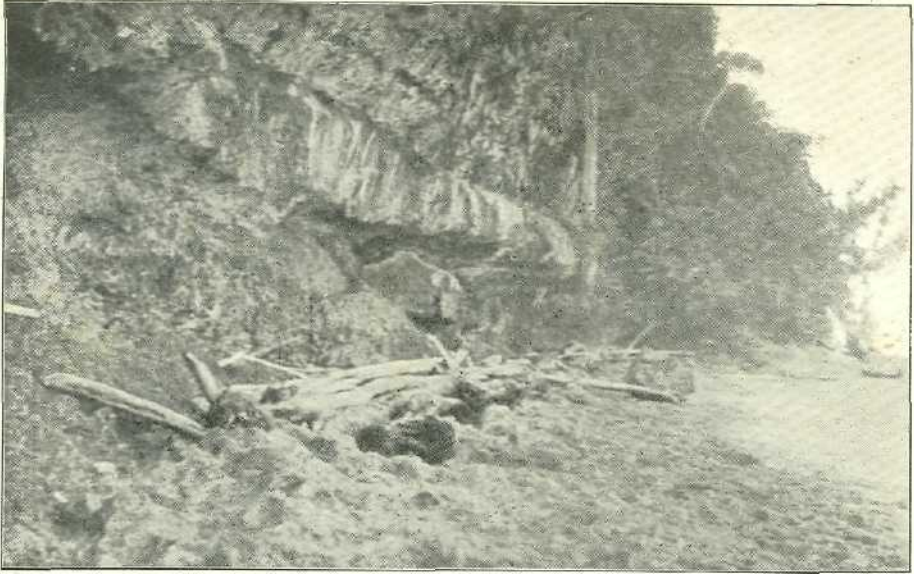

Fig. 1. DUBBELE BRANDINGSLIJN OP DE Z. KUST VAN BIAK.

Fig. 2. GEZICHT OP DE WARFORDORI-BIAK.

Tg. Orimbori of Imbrisbari, vermoedelijk de „Kaap de Goede Hoop” van Schouten en Lemaire. De kamhoogte varieert van ± 200 M. aan de einden tot ± 360 M. in het midden. Deze keten eindigt ongeveer bij het midden van het eiland plotseling. Een voorzetting der anticlinale is vermoedelijk te vinden in de basis van de koraalformatie's die de eilanden Amdibori en Ineki vormen.

De O. keten is langer dan de eerste en ten opzichte daarvan eenigszins naar het Z.O. verschoven; de kam verheft zich in het midden tot ± 780 M., de uiteinden vallen eveneens van een hoogte van ± 200 M. steil naar zee af.

Naar het tusschen de ketens gelegen lengtedal, waarvan het grootste deel wordt ingenomen door de diep het land indringende baaienreeks Seroeni, Oebehori en Odondibroeri, hellen de ketens meestal steil af. De O. oever der baaien vertoont slechts op enkele plaatsen een smalle vlakke kuststrook, uit alluviale elementen opgebouwd, de W. oever is in het Z. deel geheel vlak.

Langs de N. zijde van de O. keten werd een breukvlak waargenomen, waarlangs een groot deel van het terrein in het N. van het eiland onlaag gezakt is. De spronghoogte neemt van het Z.O. naar het N.W. af.

De hoogste deelen van de O. keten bestaan uit een harde kalksteen, die op verscheidene plaatsen gedolomitiseerd is. Dit terreindeel vormt daardoor een aaneenschakeling van steile wanden en scherpe kammen, die het bijna onbegaanbaar maken.

In de lagere gedeelten, alsmede in de geheele W. keten komen geelgrijze en grijze zandsteenlagen, afgewisseld met klei- en mergellagen aan den dag, welke terreinen in hoofdzaak zacht golvende vormen vertoonen.

De dagzoomen der zandsteenlagen, die aan de erosie meer weerstand bieden, vormen hier en daar ruggen van 5 tot 10 M. hoogte.

Tusschen Mariaidori en Adeni aan de Z.W. kust en van Aminweri tot bij Mamenuai aan de O. kust komt aan den voet van het gebergte een schiefersoort te voorschijn. Het is een fijnkorrelig gesteente, waarin talrijke kwartsadertjes voorkomen en waarop discordant de zandsteenlagen liggen.

De N. voet van het gebergte wordt van Kiamdori af tot aan de Sorendidori gevormd door een strook gelen zandsteen, een zeer fijnkorrelig, kalkhoudend gesteente, dat in het algemeen weinig water doorlaat. Waar de afstroming van het neerslagwater niet snel kan plaats vinden, b.v. in de lagere gedeelten van de vallei der Wafordori, ontstaan derhalve drassige plekken en poelen. Aan den benedenloop van deze rivier vindt men dan ook groote sagoemoerassen.

Het rivierstelsel is geheel in overeenstemming met den bouw van het gebergte. Van beide ketens vloeit het water af in eene richting, welke in het algemeen loodrecht op de strekking dier ketens staat; in het

lengtedal, dat zijn hoogtepunt heeft nabij het N. einde van den O. keten, verdeelt het water zich naar twee zijden.

Alleen in het O. deel van het eiland voert de Naperdori haar water evenwijdig aan de ketens af door eene depressie, gevormd ongeveer in het verlengde van den bovenvermelden breukrand.

Langs de kusten vindt men bijna overal koraalformaties, die op vele plaatsen tot 100 M. boven den zeespiegel gelegen zijn. Daarnaast komen op meerdere plaatsen dubbele brandingslijnen voor op 5 en 10 M. boven de zee¹⁾ bij Kiamdori zijn zij bijzonder duidelijk waarneembaar; men vindt ze ook op Meos Ajawi.

In de Odondibroeri-baai treft men deze brandingslijnen niet aan, men vindt daar echter op verschillende punten van de kust o.a. bij Korrido in de Seroeni-baai jonge zandige mergelafzettingen, die van 3 — 5 M. boven de zee liggen.

Ongeveer evenwijdig aan de Z.W. kust van Soepiori ligt een groot rif, waarop o.m. de eilanden Noekori, Insobabi en Rani gelegen zijn. De lang gerekte vorm en de strekking van dit rif geven aanleiding tot het vermoeden, dat het is opgebouwd op den plooirug van een evenwijdig met die van Soepiori verloopende anticlinale, die overal onder het niveau der zee blijft. De eilanden bestaan geheel uit koraalformatie's.

Meos Bepondi en Meos Ajawi. Dit is niet het geval met de ongeveer in het verlengde van de strekking der ketens van Soepiori gelegen eilanden Meos Bepondi en Meos Ajawi. Op het eerste eiland komen schiefers en serpentijn aan den dag, waarvan de schiefers geheel overeenkomen met die van Soepiori. Wellicht zijn het boven den zeespiegel uitstekende deelen van een of meer der zich tot daar voortzettende anticlinalen van Soepiori; het Isabelrif, Z.O. van M. Bepondi zou dan ook op een dergelijke verheffing gebouwd kunnen zijn.

Biak. Het eiland Biak heeft een geheel ander karakter dan Soepiori.

In het N.W. deel verheft zich een woest bergland, waarvan de hoogste toppen, de *Soemboenem* en de *Manseren Baken*, ongeveer 600 M. hoog zijn, het overige deel van het eiland is vrij vlak gevormd en helt vrij regelmatig van het N.W., waar de gemiddelde hoogte 300 — 350 M. bedraagt, naar het Z.O., waar het terrein slechts 100 — 150 M. boven de zee ligt.

¹⁾. Deze dubbele brandingslijnen werden in 1903 door Prof. Wichmann op de N. kust in de baai van Wari geconstateerd. Zie Nova Guinea Tome IV bl. 320. Dr. A. Wichmann. Bericht über eine im Jahre 1903 ausgeführte Reise nach Neu-Guinea. Leiden E. J. Brill 1917 (E.B.).

De hoogste deelen van het N.W. bergland zijn opgebouwd uit koraalkalk; de basis ervan aan de Z.W., Z. en Z.O. zijde en verder de geheele N.W. helft van het eiland ongeveer tot een gebroken lijn Wardo (W. kust) — Siawes — Sor (N. kust) bestaat uit dezelfde soort gele zandsteen als die, welke aan de N. kust van Soepiori wordt gevonden.

Ten Z. en O. van de genoemde lijn verdwijnt de zandsteen onder een dek van koraalkalk, om in het terreingedeelte ten N. van Bosnik en Opiaref te zamen met andere gesteenten wederom voor den dag te komen.

Het dek van koraalkalk vormt, met uitzondering van dit kleine deel, den bodem van geheel Z.O. Biak.

De kalktoppen van het N.W. bergland vertoonen evenals op Soepiori zeer scherpe vormen, waardoor zij moeilijk begaanbaar zijn. De lagere zandsteenterreinen vormen een soort tafelland, dat doorsneden wordt door diep uitgeschuurde rivierdalen. Heeft men eenmaal den soms 200 — 300 M. hoogen wand, waarmede deze terreinen aan de N. en W. kust naar zee afvallen, beklommen, dan vindt men boven het bereikte niveau slechts verheffingen van 30 — 50 M. hoogte. Nu eens vormen deze afzonderlijke heuveltjes, dan weer rijen zij zich aaneen tot ruggen van meerdere kilometers lengte.

Het rivierstelsel van dit deel van Biak regelt zich in het algemeen naar de strekking der plooiën in den zandsteen, die hier ongeveer in N.-Z. richting verlopen. De Korimdori, die eerst Z.W. — N.O. stroomt, daarna naar het Z. ombuigt en vervolgens ongeveer tegengesteld aan haar vorige richting naar het N. zich in zee stort, volgt hoogst-waarschijnlijk eene aaneenschakeling van synelinaaldalen. Ook hier vindt men evenals op Soepiori in het zandsteengebied drassige terreinstrooken en plassen; daar de terrein-hellingen in het algemeen flauw zijn, komen zij vrij veel voor.

De kalkstreek ten Z.O. der bovenvermelde lijn Wardo-Sor wordt voor het grootste deel door den Biakker aangeduid met den naam van *mbroer*. Dit woord, dat eigenlijk *omkomen* of *sterven* beteekent, wordt niet ten onrechte daarop toegepast.

Men vindt in dit terrein zoo goed als nergens water aan de oppervlakte. De neerslag verdwijnt bijna geheel door spleten en scheuren in den bodem, de dalen, die het plateau doorsnijden, voeren geen water af. In het N. deel treft men dolines in grooten getale aan, avens zijn zeldzaam. Vlijnscherpe randen met afgebrokkelde stukken in wankelbaar evenwicht er op (*lapiés*) maken het terrein zeer moeilijk begaanbaar.

Langs de geheele Z., Z.O. en N.O. kust strekt zich op eenigen afstand van de strandlijn een 60 — 100 M. hooge en meestal ongeveer 1000 M. breede rug uit. Op de kust van Opiaref tot Sorrido scheidt deze rug een 2 a 3 K.M. breede, ongeveer 20 M. hoog gelegen vlakte

van de zee, welke vlakte aan de N. zijde begrensd wordt door het hogere mbroer-plateau en het serpentijn- en zandsteenterrein, waarop de Arfakdorpen gelegen zijn.

Deze vlakte heeft slechts ondergrondse afwatering naar zee en is geheel met een niet te dikke laag roode aarde (terra rossa) bedekt. De enkele beekjes, die van uit het zandsteen- en serpentijnterrein komen, verdwijnen in den bodem, zoodra zij de vlakte bereiken. Het geheel vertoont zeer veel overeenkomst met de *polje's*, zooals die in de Oostenrijksche Karstterreinen voorkomen.

Het water baant zich aan de kust op talrijke plaatsen door spleten en gaten een uitweg in den vorm van z.g. *roeber's*, brakwaterbronnen, gewoonlijk dicht bij de hoogwaterlijn gelegen en waarvan het water slechts bij eb, hoewel nog brak, drinkbaar is. Bij Mokmer is op ongeveer 3 M. boven den zeespiegel een bron, die alleen bij vloed brak water geeft, bij eb is zij droog.

Hoogstwaarschijnlijk liggen de onderaardsche beken op sommige plaatsen gelijk met of onder het niveau der zee. Het zwaardere zee-water stuwt dan het water der beek op en maakt het brak.

Ook in het bosch treft men op enkele punten terra rossa aan. Gewoonlijk zakt op die plaatsen het neerslagwater niet onmiddellijk in den bodem weg, maar blijft het in poelen staan.

Herhaaldelijk werd in de kalk phosphoriet aangetroffen, nergens echter in zoo groote hoeveelheid, dat eene exploitatie loonend zou kunnen zijn. Dit gesteente heeft Prof. Wichmann in 1703 het eerst op Ajawi gevonden¹⁾.

Ten N. van Bosnik en Opiaref komt, zooals reeds vermeld, de zandsteen weder voor den dag; in het midden van dit terrein vindt men verder serpentijn en dezelfde geelgrijze en grijze zandstenen als op Soepiori.

In dit gedeelte van het binnenland van O. Biak, waarop ook de damarbosschen groeien, wonen vrij veel Arfakkers.

Evenals op Soepiori kan men ook op Biak op verschillende punten, zoo wel aan N. als Z. kust oude brandingslijnen waarnemen, die 5 tot 10 M. boven het tegenwoordige niveau der zee gelegen zijn. (Zie plaat II fig 1). Op de Z. kust vindt men hiernaast nog een soort smalle plateau's van koraalkalk door de bewoners *manoeran* genoemd op 3 tot 5 M. boven den zeespiegel. Op de N. kust is een band van koraalkalk op \pm 100 M. hoogte boven de zee ten W. van Bosnabraidai tot bij Manwor te volgen.

Padaido-eilanden. Van de Padaido-eilanden zijn de vier grootste

¹⁾. Nova-Guinea Tome IV t.a.p. blz. 327 en Verslag Gew. vergad. K. Acad. v. Wet. Amsterdam 29 Mei 1915.

eilanden der O. groep, n.l. Padaidori, Bromsi, Pasi en Meos Mangwandi in N.Z. richting — dus evenwijdig aan de plooiingsrichting van den zandsteen op Biak — georiënteerd. Waar op deze eilanden op enkele plaatsen dezelfde zandsteensoort aan den dag treedt, is het niet onmogelijk, dat zij gelegen zijn op een rug, welke evenwijdig met die van Biak geplooid is. Voor een groot deel bestaan deze eilanden uit koraal-formatie's, die tot \pm 60 M. boven de zee zijn gelegen.

O. van deze groep vormen de eilanden Noekori, Dauwi, Wamsoi, Roeni en Samakoeri vermoedelijk de boven den zeespiegel uitstekende deelen van een naar het O. geopend atol. Of het nabijgelegen eiland Meos Workbondi ook tot dit atol gerekend moet worden, is niet bekend.

W. van de Padaidori-groep vormen de eilanden Noesi, Pai, Meekwoendi, Auki en Konori een naar het Z. geopend atol. Op Auki komt wederom de Biaksche zandsteen aan den dag.

Op de meeste eilanden treft men de reeds vermelde dubbele brandingslijnen aan. Gewoonlijk zijn zij hier een 5 tal meters boven de zee gelegen, terwijl zich voor de oude brandingslijn een zacht glooiend strand heeft gevormd.

Het mededeelen van meerdere bijzonderheden omtrent de geologische gesteldheid moet thans achterwege blijven aangezien het verzamelde materiaal aan fossielen en gesteentemonsters nog niet is onderzocht. Steller hoopt echter in eene afzonderlijke publicatie later hierop terug te komen.

§ 3. KLIMAAT.

Heerschende winden. De Schouten-eilanden zijn binnen het moessongebied gelegen, zoodat er in de maanden Juni t/m October Z.O.-winden, in de maanden December t/m Maart N.W. winden overheerschend zijn. November en April/Mei zijn de kenteringsmaanden. De kentering van den W. naar den O. moesson en het begin van dit laatste seizoen kenmerken zich door een periode van langdurige windstilten, welk tijdperk door den Papoea *wam pasis* (rustige wind) wordt genoemd. De Z.O. moessonwind is in het algemeen niet zeer sterk. Er komen in het tijdvak, gedurende hetwelk zij heerscht, perioden voor waarin een eigenaardige warme en droge Z.W.-wind waait. Deze wind, door de bevolking *wam braw* genoemd, komt over het hooge Arfakgebergte en vertoont in heel veel opzichten het karakter van een föhnwind. Zoodra zij begint door te staan stijgt de temperatuur aanmerkelijk en ondervindt alles haar verschroeienden invloed, die zoo sterk is, dat bij eenigszins langen duur op vele plaatsen de oogst geheel mislukt. De wind is zoo krachtig, dat de prauwvaart evenals in den slechtsten tijd van den W. moesson vrijwel geheel gestremd is. Hoewel gewoonlijk de hemel nog al bewolkt is, worden de hogere luchtlagen dan

meestal bijzonder helder, maar vlak boven de zee en aan de kusten hangt meermalen een lichte nevel.

Gewoonlijk blijft de wam braw van 4 tot 8 dagen heerschen, zij vermindert alleen des nachts een weinig in kracht.

De N.W. moessonwind is gewoonlijk zeer krachtig, zoodat door de zware branding op de kusten de scheepvaart ernstig wordt bemoeilijkt. De gevaren worden nog verhoogd door het herhaaldelijk voorkomen van hevige W. buien, die op de Z. kust uit het W. en W.Z.W.; op de N. kust uit meer N. richting komen opzetten. Deze laatste zijn de door den Papoeschen zeevaarder gevreesde *wam andai's*.

In de beide moessons is de hemel meestal bewolkt. In den O. moesson hangt vaak maanden achtereen een dikke mist over de zee.

De dagelijksche land- en zeewinden komen gewoonlijk ongeveer drie uren na zonsondergang en zonsopgang opzetten. Het spreekt vanzelf dat zij alleen goed merkbaar zijn in de periodes, waarin de moessonwinden zich minder doen gelden.

Regenval. Waarnemingen met een regenmeter zijn niet gedaan. Van een bepaalden drogen tijd, die aan een der moessonwinden verbonden is, schijnt geen sprake te zijn. Wel schijnt het doorkomen van beide moessons gepaard te gaan met toename van den neerslag.

Bepaalde droogte is alleen verbonden aan het heerschen van den wambraw. Gedurende de maanden Augustus t/m October, waarin deze wind voorkomt, is dus de totale neerslag minder dan in de overige maanden van het jaar. Of behalve dit nog een verschil in de hoeveelheden neerslag van N.W. en Z.O. moesson bestaat is niet bekend.

Temperatuur. Geregelde waarnemingen zijn niet verricht.

De nachten zijn over het algemeen koel, terwijl overdag de zeewind eenige verfrissing geeft. Alleen als de wambraw waait is de temperatuur zeer hoog, terwijl dan ook de nacht geen afkoeling brengt.

Het mbroerterrein in Z.O. Biak is door de minder hooge begroeiing en de afwezigheid van oppervlaktewater overdag belangrijk warmer dan het overige deel van het eiland, maar de nachten zijn daar gewoonlijk koeler.

§ 4. KUSTEN.

Getijden en zeestroomingen. Geregelde peilschaalwaarnemingen zijn niet gedaan. Voor zoover echter kon worden nagegaan heeft men op de kusten van Soepiori een getij met overwegend dubbeldaagsch karakter. Het hoogwater valt ongeveer 6 uren na den doorgang van de maan door den meridiaan. Sprekend hierbij is de naam, die aan de maan in het Biaksch wordt gegeven nl. *Insoroebki* (de vrouw, dien den

vloedstroom volgt). Inderdaad valt dan ook het opkomen van de maan voor vele plaatsen op Biak en Soepiori ongeveer samen met het tijdstip van hoog water.

Op de meeste Padaido-eilanden loopt het getij anders, hier schijnt het enkeldaagsch karakter de overhand te krijgen.¹⁾

De stroom langs de kusten regelt zich naar de moessons.

In den O. moesson loopt een zich in tweeën verdeelende hoofdstroom van de Z.O. punt van Biak langs de N. kust en de Z. kust. De Z. stroom buigt bij Sambersbari (Z. punt Biak) in N.W. richting om en vereenigt zich voorbij Soepiori weer met den N. stroom, waarna hij voortgaat langs de kust van N. Guinee. In den W. moesson loopt de stroom juist andersom.

De Papoea's zijn nauwkeurig bekend met de stroomrichtingen in de verschillende jaargetijden, deze vormen voor hun een hulpmiddel om zich te orienteeren.

Continentaal platform. Het platform, dat zich langs de kusten van Biak en Soepiori uitstrekt, is bijna overal zeer smal. Hoewel weinig loodingen werden gedaan, is toch bekend, dat de zee meestal op een afstand van 200 — 300 M. buiten het kustrijf reeds een diepte van 50 vadem en op $\pm \frac{1}{2}$ mijl daarbuiten van meestal meer dan 100 vadem bereikt.

Riffen. Bijna overal vindt men een strandrif, dat op de smalste plaats slechts 10 M. breed is, op enkele plaatsen meer dan 1500 M. breedte bereikt.

De geulen in dit rif, meestal gelegen voor riviermonden en roeber's, noemt men *sau*. Zij zijn de landingsplaatsen voor prauwen.

Op de schetskaart zijn zooveel mogelijk de riffen²⁾ ingetekend. Zij werden niet opgelood, zoodat ze alleen schetsmatig aangegeven konden worden.

¹⁾. Deze opgave lijkt eenigszins onwaarschijnlijk. Omtrent den loop der getijden in deze streken is weinig bekend. Regelmatige opnamen hebben sedert eenige jaren te Manokwari plaats gehad en bleken bij analyse een beslist dubbeldaagsch karakter te geven. Zie Zeemansgids Deel V 1914. Tabel III. De zeeofficier G.F. de Bruin Kops constateerde bij Koeroedoe in 1849, dat het getij om de 6 uren kenterde. (Bijdrage tot de kennis der Noord- en Oostkusten van Nieuw-Guinea in Natuurk. Tijdschr. voor Ned. Indië I 1850 blz. 219). De steller der memorie, om inlichtingen gevraagd deelde mede het ook niet te kunnen verklaren, doch persoonlijk meermalen het enkeldaagsch karakter van het getij in de Padaido-eilanden te hebben geconstateerd. E. B.

²⁾. Zie de noot 3 op blz. 2 E.B.

Aangroeiing der kusten. Op de N. kust van Biak en Soepiori is het water op de meeste plaatsen door de zware branding steeds in beweging en hebben de erosieproducten dus geen gelegenheid om neer te slaan. Alleen in de diep landwaartsin gelegen deelen der baaien treft men dan ook strand aan, zooals in de Abraidori, de Saubeba en de Korimbaai.

Ten O. van Kiamdori echter, waar de eilanden Meos Poeri, Meos Woeën en Meos Pondi, allen omgeven door een vooral aan de N. zijde breed kusttrif, voor de kust liggen, bestaat de gelegenheid tot neerslaan wel en heeft dan ook een sterke aanslibbing plaats. Zoo is het eilandje *Mansoerbabo* (het pasgeboren eiland) eerst in de laatste tien jaar ontstaan.

De Sorendidori, die Biak van Soepiori scheidt, thans een smal geultje met een minimumbreedte en diepte van respectievelijk ± 2 en ± 1 M., was waarschijnlijk oorspronkelijk een veel bredere, naar het Z. wijder wordende straat, doch is door de samenwerking van rifbouwers en mangrovebosschen tot zijn tegenwoordige afmetingen gereduceerd.

De ovale baai, die door de Biakkers reeds tot de Sorendidori wordt gerekend, is aan de Z. zijde door een boven water gekomen rif bijna geheel afgesloten. Voor de nauwe ingang aan de W. zijde ligt eveneens een rif. Deze baai vertoont de neiging om van N. naar Z. dicht te slibben.

De Z.W. kust vertoont met hare diep inspringende baaien en het voorgelegen rif, overal neiging tot aangroeiën.

Bij eb valt thans reeds het grootste deel van de Odondibroeri droog; ook tusschen het rif en de kust heeft krachtige aanslibbing plaats.

Op de Z. kust van Biak vindt men bijna overal achter de kapen, die een inham begrenzen, een smalle strook strand.

Z.O. kust Biak. Door den vorm van de kustlijn en het platform is Biak arm aan goede ankerplaatsen. De minst slechte ankerplaats op de Z. kust is So Angarai ¹⁾.

Op het O. van de ankerplaats gelegen rif is bij zwaren W. wind branding zichtbaar. In den W. moesson is de ankerplaats onbetrouwbaar. Er komen herhaaldelijk, meestal der nachts tusschen 1 en 4 uur, zware westelijke en zuidwestelijke buien opzetten, waarbij soms klapperboomen worden outworteld. Volgens den serang van de Pionier moet

¹⁾. Zeemansgids deel V 1914 blz. 362 (Aanvullingsblad No. 1 blz. 24); en plan Ankerplaats bij Angarai 1: 10.000 op Schetskaart van Ned. Indië No. 74. In deze en de volgende noten worden de kaarten aangegeven, zooals ze in den Zeemansgids worden aangehaald.

± 15 jaar geleden een der flotillevaartuigen door een dergelijke bui overdag bijna op het bovenvermelde rif zijn gezet. Toch is So Anggarai nog de beste ankerplaats op de Z. kust.

Voor de kust strekt zich O. waarts tot Bosnik een rif uit van ± 100 à 200 M. breedte. Overal valt het land steil naar zee af. Nabij Bosnik¹⁾ kunnen kleine stoomers in ± 30 vadem vlak onder den wal, ten anker gaan, grootere moeten ± 200 à 300 M. uit den wal blijven en dan in ruim 50 vadem water ankeren, mits de zee volkomen kalm is. De beste ankergrond is iets ten O. van den steenen pier. Veiliger is het te blijven drijven, omdat men kans loopt, dat het anker in gaten van den bodem vastraakt. Op deze wijze verspeelde een der Paketbooten haar anker, terwijl dat van de Pionier op ongeveer dezelfde plek bijna verloren ging; dit kleine schip kon het door voorzichtig heen en weder varen weer los werken.

Bij wambraw en in den W. moesson is het laden en lossen moeilijk. Achter den steenen pier heeft men wel is waar een goede ligplaats, maar men kan dan alleen bij hoog water veilig door de branding komen.

Be O. Bosnik vindt men nergens op de Z. kust goeden ankergrond.

N.O. kust Biak. Van de O. punt af tot Korim is de kust vrijwel ongenaakbaar.

De *Korimbaai*²⁾ bied gedurende den O. moesson aan groote schepen een vrij goede ligplaats in ± 8 vadem; in den W. moesson is zulks niet het geval.

Voor het herkennen van den ingang der baai, kan hoek Noeibari dienen. Op deze kaap, welke den N. hoek der baai vormt staat nl. steeds een hoog opslaande branding, die ver uit zee zichtbaar is, terwijl men op den Z. daarvan gelegen hoek geen branding ziet.

In het Z. deel der baai zijn aan O. en W. zijde steil uit zee oprijzende kalkrotsen gelegen. Juist tusschen deze rotsen ligt de ankerplaats. Zelfs in den O. moesson heeft men hier herhaaldelijk last van grondzeeën, men kan in dit jaargetijde echter altijd met laadbooten den mond der Korimrivier binnenvaren. In den W. moesson staat daar echter zoo'n branding, dat prauwen niet naar buiten kunnen komen.

Er is bij Korim gelegenheid om water te laden. De rivier kan men bij hoog water met laadbooten opvaren. Er liggen echter verscheidene steenen in het vaarwater, zoodat het aanbeveling verdient Papoesche loodsen mede te nemen. De lagune nabij den mond der rivier, waaraan het dorp Korim is gelegen, biedt voor prauwen een veilige ligplaats. Ongeveer 2 K.M. stroomopwaarts komt op den rechteroever een klein wateradertje uit den rotswand te voorschijn.

¹⁾. Zeemansgids deel V. 1914 blz. 362 en plan 8 op Ned. kaart No. 200.

²⁾. Zeemansgids deel V 1914 blz. 362 (Aanvullingsblad No. 1 blz. 24) en plan j. Baai van Korem 1: 20.00 op Schetskaart van Ned. Indië No. 74.

In de *Waribaai*¹⁾ is in den O. moesson voor kleine schepen een goede ligplaats. De baai is aan den ingang slechts \pm 1000 M. breed, terwijl de breedte tusschen de riffen op de ankerplaats slechts 300 à 400 M. bedraagt. Men kan er altijd landen, terwijl ook in den W. moesson de baai eenige beschutting geeft tegen wind en deining. Drinkwater is er moeilijk te krijgen.

Langs de N. kust in W. richting voortgaande, komt men aan de baai van Warsa. In den O. moesson is het mogelijk hier met de vlet te landen. Voor laadprauwen der K.P.M. is het echter gevaarlijk de sau binnen te gaan. Warsa heeft geen ankergrond.²⁾ De ingang van de baai is gemakkelijk te herkennen aan het eilandje *Keroeboi*, waarop steeds een zware branding staat en dat eenigszins den vorm van een schildpad heeft.

Landen met groote prauwen is tusschen Wari en Warsa alleen te *Sor* en *Dwar* mogelijk, mits men over ter plaatse bekend zijnde Papoeische roeiers beschikt; het blijft echter door de zware branding zelfs in den O. moesson een gevaarlijke onderneming. In den W. moesson is zelfs voor Papoea's een landing met kleine prauwtjes een waagstuk, met grootere een onmogelijkheid.

Op dit deel der N. kust is in alle dorpen zoet water verkrijgbaar.

N.W. kust Biak. Voorbij Biak's N. punt buigt de kust zich vrij scherp naar het Z. om. Overal langs de N. kust en ook hier loopt langs de kust een strandrif.

W. kust Biak. Het Z. deel der *Sorendidori* biedt aan schepen van het type *Pionier*³⁾ een veilige ligplaats aan. W. van den ingang is een rif gelegen, dat bij laagwater droog valt.

De W. kust van Biak heeft alleen bij *Wardo* goeden ankergrond voor grootere schepen in \pm 30 vadem. Water is indien veel regens zijn gevallen te vinden op \pm 400 M. de rivier op in een wateradertje uit den rechter oever⁴⁾. De rivier is voor prauwen en laadbooten goed bevaarbaar, alleen is het binnenkomen in de nauwe monding bij ruw weer niet eenvoudig.

Voor kampong *Mampomboekor*, \pm 6 mijl ten N. van *Wardo* steekt het kustrif zeer ver in zee uit, dat voor hoek *Snerisbari* strekt zich \pm 2 mijlen N. waarts van den hoek uit.

¹⁾. Zeemansgids deel V 1914 blz. 362 en plan 9 *Waribaai* 1: 10.000 op Ned. kaart No. 200.

²⁾. Zie hierbij de noot op blz 1; de hypothese der identificatie van *Versija* met *Warsa* wint hierdoor niet aan waarschijnlijkheid. E. B.

³⁾. De *Pionier* is een stoomscheepje van 33. 60 M. lang, 5.5. M. breed en 2.40 M. diepgang. E. B.

⁴⁾. Na tijden van droogte is het bedoelde wateradertje verdwenen; men vindt dan \pm 4. K. M. de rivier op een watervalletje aan den linkeroever.

Z. kust Biak. Nabij *Samber* is geen ankergrond, voor de kust ligt een rif van ongelijke diepte, dat voor motorbooten en laadprauwen gevaar oplevert.

Voor *Sorrído*¹⁾ is ankergrond in ± 25 vadem. Ten Z. van deze kampong strekt zich langs de kust een rif van ongelijke diepte en ± 1 mijl breedte uit. Op 2 à 3 mijlen recht Z. van de kampong ligt een klein rif, waarop ± 6 voet water staat. Het rif heeft slechts een oppervlak van $\pm 100 M^2$, doch levert voor de scheepvaart gevaar op, omdat het juist ongeveer in de koerslijn ligt, waarlangs men gewoonlijk naar de baai van *Sorrído* opstoot. Ankerplaatsen zijn er overigens langs *Biak's* Z. kust tot *So Anggarai* niet, behalve de reede van *Mokmer*, beschreven in den *Zeemansgids* (deel V. 1914 blz. 362), die bijna niet meer gebruikt wordt.

Padaido-eilanden. De bekende ankerplaats der *Padaido-eilanden* is *Meok Woendi*.²⁾ Tusschen de eilanden der groep is geen andere doorgang voor groote schepen dan de in den *Zeemansgids* aangegevene.

Ten O. van *Meos Woerki* is een vrije doorgang, evenals tusschen *Pakriki* en de *Meok-Woendi*-groep. Daarentegen beweert de bevolking, dat in de passage tusschen *Pakriki* en de reeks *Padaidori* — *Bromsi* — *Pasi* — *Meos Mangwandi* nabij deze laatste eilanden, (dus aan de O. zijde der straat), eenige riffen zijn gelegen.³⁾ Ten Z. der eilanden *Meos Mangwandi*, *Kebori*, *Wamsoi* en *Roeni* ligt op een afstand van ± 4 mijlen een reeks riffen, die gedeeltelijk bij laag water droog vallen. Van de O. zijde binnenkomende vindt men tusschen de eilanden *Noekori* en *Roeni* een ruime veilige kom, waar men in 15 vadem voor *Roeni* ten anker kan gaan.

Volgens de bevolking zouden O. van *Roeni* geen riffen meer zijn. Hoogstwaarschijnlijk is de passage naar het W. tusschen *Dauwi Wamsoi* en *Roeni* niet vrij. Tusschen het rotseilandje *Samakoeri* en *Noekori* is geen doorgang, de straat tusschen *Samakoeri* en *Meos Workhondi* is schoon. De bevolking beweert, dat in de straat tusschen *Bromsi* en *Padaidori* een rif ligt.

O. kust Soepiori. Op de O. kust van *Soepiori* is voor *Aminweri* een vrije goede ankerplaats in 30 vadem.

Z.W. kust Soepiori. De ankerplaats nabij *Korrído* is beschreven

¹⁾. *Zeemansgids* deel V 1914 blz. 362.

²⁾. *Zeemansgids* deel V 1914 blz. 363.

³⁾. Deze inlichtingen zijn gewoonlijk betrouwbaar. Daar de zee om *Biak* overal diep is, zijn de riffen de eenige plaatsen, waarop men met de normale vischlijn kan vissen. Alle riffen zijn hun daardoor bekend.

in den Zeemansgids (deel V. blz. 360).¹⁾ De vaargeul, die vrij smal is, ligt vol riffen. Verder op de W. kust is nergens ankergrond gevonden.

Voor het Z. deel der W. kust van Soepiori ligt op \pm 8 K.M. uit de kust een groot rif, waarop de eilanden der Insobabi-groep en Rani zijn gelegen. Tusschen dit rif en het kustrif van Sowek, ligt een breede geul, die volgens de bevolking geheel schoon is. Ook naar het N. moet tusschen het Insobabi-rif en Soepiori een vrije passage zijn.

Het vaarwater naar *Sowek* is zeer smal en onregelmatig diep. Laadprauwen der K.P.M. kunnen alleen bij hoog water tot voor de kampong komen.

N. kust Soepiori. Op de N. kust van het eiland liggen verscheidene diepe baaien en inhammen. Overal staat in den W. moesson een zware branding behalve in de baai van *Waboedori*. Een goede ankerplaats vindt men bij *Kiamdori* (beZ. Meos Pondi)²⁾. De beide in den Zeemansgids genoemde rotsen heeten Meos Fandoe-Fanda. Het eiland Meos Pondi is door een alleen voor laadprauwen bevaarbare geul van het kustrif voor den wal van Soepiori gescheiden. Ten N. der eilanden Meos Pondi, Meos Woeën en Meos Poeri ligt een uitgestrekt rif. Tusschen Meos Woeën en Meos Poeri is een \pm 1000 M. wijde doorgang, waardoor men in een kom achter het naar het W. uitstekende rif van Meos Poeri komt. In 10 vadem water vindt men hier goeden ankergrond. Men kan geheel om de Z. punt van Meos Poeri heen varen en komt dan in een breede kom. Ook hier ligt men veilig in 10 vadem water onder den wal van het eiland. Door een geul tusschen Meos Poeri en Pamdi, die vrij van riffen is, kan men deze ankerplaats naar het O. verlaten. In den W. moesson schijnt in beide kommen veel deining te staan. Iets meer O. ligt de diep inspringende baai van *Waboedori*, waar men goed beschut ligt tegen alle winden. In het Z. deel der baai staat 10 vadem water. De vaargeul is echter vrij smal, daar aan den ingang riffen zijn gelegen.

De baaien van *Kepoedori* en *Janim* zijn onveilig. Bij den *Wafordori-mond* maakt de kust een diepe inham; de invaart is aan de W. zijde geheel vrij, aan de O. zijde liggen riffen. In den W. moesson kan men door de branding de monding der rivier niet binnenkomen.

Meos Korwar en Meos Ajawi. In den Zeemansgids (deel V. 1914 blz. 338) staan de eilanden, die N.W. van Soepiori zijn gelegen, vermeld onder de namen Aifondi en Aisawi, te zamen geheeten Mios Korwar. Dit is niet geheel juist. Het Z.O. eiland heet Meos Korwar, ook wel Meos Bepondi, het N.W. heet Meos Ajawi. De naam Aifondi is in het Biaksch

¹⁾. Zie ook plan 7 Zuidkust Soepiori, Ankerplaats bij Korrido 1: 40.000 op Ned. kaart No. 200.

²⁾. Zeemansgids deel V 1914 blz. 361 en plan h. N. kust Soepiori. Vaarwater bewesten Mios Pondi 1:40.000 op Schetskaart van Ned. Ind. No. 72.

Fig. 1. MAN VAN MOKMER.

Fig. 2. MAN VAN MANDOESIR.

Fig. 3. MAN VAN SORRIDO.

Fig. 4. VROUW VAN INOF
IN ROUWDRACHT.

Fig. 5. VROUW VAN
PADAIDORI.

Fig. 6. MEISJE VAN
MANDOESIR MET NOKEN
(DRAAGTASCH).

Fig. 1. HUIS TE MANDOSIR.

Fig. 2. ARFAKKERHUIS.

niet bekend. Meos Bepondi is niet 0,5, maar ± 1.5 zeemijl lang. Er werd verder geen zichtbare verkleuring N. van het eiland Ajawi waargenomen, wel Z. ervan.

Tenslotte zij nog vermeld, dat op het Isabelrif¹⁾ alleen bij laag water en ruw weder branding zichtbaar is.

§ 5. RIVIEREN.

Biak. De voornaamste rivieren op Biak's N. kust zijn:

de *Korindori*, over welks loop reeds in § 2 het een en ander is vermeld. Zij is voor kleine prauwen over een vrij grooten afstand bevaarbaar. Ongeveer 4 K.M. bez. Korim is een waterval van $\pm \frac{1}{2}$ M. hoogte en iets verder een reeks stroomversnellingen van ± 3 K.M. lengte. Be Z. Aprip is een tweede reeks van ± 2 K.M. lengte. Deze hindernissen zijn alle met kleine prauwen te overwinnen, de riviervakken er tusschen in en een vak van ± 4 K.M. bovenstrooms daarvan zijn goed bevaarbaar. Haar voornaamste zijrivier is de *Dasando*;

de *Wariadori* is slechts over korten afstand bevaarbaar;

de *Wafordori* ontspringt uit een spleet in het gesteente in de buurt van de kg. Aprip en neemt meerdere uit het W. komende wateradertjes op. Ten O. van Arwimba, waar zij ongeveer 30 M. breed en 5 M. diep is, verdwijnt zij in den kalksteen, om dicht bij haar mond in de Korimbaai, waar zij veel kleiner is, weer te voorschijn te komen. Slechts de monding, Warbondori geheeten,²⁾ is met hoog water voor prauwen bevaarbaar;

de *Warsadori*, onbevaarbare bergstroom.

Op de W. kust vallen in zee:

de *Orkedori*, een alleen in den wijden mond bevaarbaren bergstroom;

de *Napidori*, bevaarbaar voor kleine prauwen in den benedenloop en hooger op, nadat men het randgebergte is gepasseerd;

de *Mardori*, een klein bergstroomtje, alleen in den mond een eindweegs bevaarbaar;

de *Wardori*, aan den mond ± 150 M. breed, over ongeveer 4 K.M. bevaarbaar. Verder beN. de Sorendidori zijn nog de *Wandosweri* en *Sioerdori*, beide onaanzienlijke riviertjes.

Soepiori. Op de N. kust monden uit:

de *Wafordori*, die over een afstand van ± 8 uren met kleine prauwen bevaarbaar is; zij stroomt door een moerassige vlakte, voor een groot deel met sagoedoesoens bezet;

¹⁾. Zeemansgids deel V 1914 blz. 358.

²⁾. Deze naam is niet op de kaart vermeld. E. B.

de *Waboedori*, een bergstroom, alleen aan de monding bevaarbaar; de *Napisendori* over een kleinen afstand aan de monding bevaarbaar;

de *Kepoedori*, *Jamindori*, *Maundori*, *Kiamdori* en nog eenige andere, alle onaanzienlijke riviertjes.

Op de Z. W. kust is geen enkele belangrijke rivier. In de baai van Korrido monden uit o.m. de *Ramardori*, de *Awabiadori* en de *Warwa*. Slechts de geulen, waarmede zij door de mangrovebosschen stroomen zijn bij vloed bevaarbaar.

Op de O. kust van Soepiori vallen nog de *Naperdori* en *Wakredori* in zee, beide zijn onbevaarbare bergstroomen.

Overige eilanden. De *overige eilanden* zijn allen te klein, om de ontwikkeling van rivieren mogelijk te maken. Op meerdere ervan vindt men zelfs geen of zeer weinig zoet water.

§ 6. WEGEN EN VOETPADEN.

De tot dusver bekende wegen en voetpaden komen allen op de schetskaart voor.

De eenige verbindingen, die men den naam van wegen kan geven, zijn op Biak 1° die van Sorrido naar Korim en 2° een stukje verbeterd voetpad langs de Z. kust van Jadibroeri tot Inof. De eerste werd aangelegd gedurende het verblijf van het excursiedetachment op het eiland.

De voetpaden in het binnenland veranderen in den loop der jaren voortdurend. In het algemeen zijn het slechts aaneenschakelingen van verbindingen tusschen verschillende ladangs. Indien dus de bevolking na den oogst verder trekt, wordt daarmede het voetpad omgelegd. Het oude pad groeit dicht en na verloop van een jaar is er gewoonlijk niets meer van terug te vinden. De verbinding tusschen bepaalde dorpen blijft echter meestal bestaan, zij het ook langs een geheel anderen weg.

Op de N. kust van Biak heeft de bevolking de gewoonte een doolhof van paden aan te leggen voor de varkensjacht (Zie Hoofdstuk III § 2). Deze paden leveren bij tochten zonder gids gevaar voor verdwalen op.

De gidsen zijn over het algemeen weinig betrouwbaar. Meestal kennen zij de voetpaden alleen voorzoover deze in hun eigen stamgebied loopen. Komen zij daarbuiten, dan blijkt doorgaans, dat zij wel eens eenige jaren geleden op het pad geweest zijn, doch het rechte er niet meer van weten.

Langs het strand heeft men op Biak bijna nergens doorlopende verbindingen. Door de bevolking wordt hiervan ook zoo goed als nooit gebruik gemaakt, daar het verkeer per prauw plaats heeft. Van Menoerwar naar Bosnik kan men bij laag water ongeveer overal langs

het strand lopen. Op sommige punten moet men zich van de rotsen laten zakken met rotantouwen of ladders gebruiken. Van Jibdi naar Mokmer moet men over het strandrif gaan, wat alleen mogelijk is bij laag water. Bij So Anggarai rijst de rotswand als een muur uit zee op.

Bij Mokmer loopt een voetpad langs de kust over Sorrido tot Inuserom, W. van dit dorp vormen de rotsen weer een muur en is er van langs de kust gaan geen sprake tot Wardo toe.

Van Wardo tot Sopen bestaat een verbeterd voetpad, verderop is de kust door de bako-bako onbegaanbaar.

Voorbij Sorendiwari kan men bij laag water de kust volgen over Sansoendi en Manwor tot Korim. Van Bosnabraidai naar Wari loopt een goed voetpad binnen door.

Ten O. van Korim kan men in den O. moesson langs het strand tot den O. hoek van Biak lopen ¹⁾.

De geheele Z. en O. kust van Soepiori, de kust van de Odonbroeri en de W. kust van het eiland zijn onbegaanbaar (alleen beN. Napido kan men een zestal kilometers langs de kust lopen); alle verkeer heeft hier per prauw plaats. Daar waar geen zoom van mangrovebosschen is, rijst de rots steil uit zee op.

De N. kust is van hoek Orimbori tot Pamdi onbegaanbaar, van Pamdi tot Meokri kan men het strand volgen. Ook van de O. zijde der Waboedoribaaï kan men er langs gaan tot aan de Sorendidori.

§ 7. BEGROEING EN DIERENWERELD.

Plantengroei. Over het algemeen is Biak met een dicht plantenkleebedeekt. Eenig uitzicht over het terrein heeft men dus alleen maar op ladangs.

In het Z. gedeelte van de mbroer en wel voornamelijk in de streek die vlak achter de Z. kust ligt, vindt men veel laag opslag van kreupelhout, waarin gewoonlijk een zeer hoge temperatuur heerscht. In het N. is de mbroer met vrij hoog bosch bedekt. Het onderhout bestaat gewoonlijk uit dicht kreupelhout. In het terrein, waar de bodem door zandsteen wordt gevormd, heeft men meestal hoog opgaand hout, van 20 tot 30 M. hoogte. Het onderhout is hier minder dicht.

Een aanzienlijk deel van de zandsteenterreinen is met bamboebosch bedekt. Nabij de kust vindt men gewoonlijk een grootere bamboesoort, de *doker*, waarvan de Papoea's hun watervaten maken. In het binnenland komt daarentegen meest een kleine bamboesoort voor, de *ambober*, die het loopenden ernstig bemoeilijkt. Men is in deze bamboebosschen uitsluitend aan de voetpaden gebonden. Meermalen is een deel

¹⁾. In den W. moesson is het op meerdere punten onbegaanbaar doordat de branding het drijf hout, dat aanspoelt, op en over elkaar slingert.

van het bosch omgewaaid, zoodat men verplicht is onder de omgewaaide bamboe door te kruipen of een nieuw voetpad te kappen.

Als bijzonderheid zij hier vermeld, dat het kreupelhout tusschen de kampongs Wari en Bosnabraidí voor een groot deel bestaat uit kembang sepatoe (*Hibiscus Rosa sinensis*).

De damarbosschen bestaan over het algemeen uit hoog opgaand hout, waartusschen slechts weinig kreupelhout groeit.

Sagoebosschen vindt men in Biak en Soepiori weinig. Achter Wadiboe (op de Z. kust van Biak) treft men een vrij uitgestrekt complex aan, terwijl op Soepiori het sagoemoeras aan de Wafordori het voornaamste is. Gewoonlijk zakt men in de sagoebosschen diep in den modder.

Met een enkel woord zij nog melding gemaakt van de mangrovekustbosschen, die alleen bij eb eenigszins begaanbaar zijn. Langs de Z. en O. kust van Soepiori en in de Sorendidori ligt een strook van deze vegetatie. De Papoea weet zich met vrij groote snelheid in dit bosch te bewegen, door van wortel op wortel te springen; tusschen de wortels zakt men diep in den modder weg.

Nadere bijzonderheden omtrent voorkomende plantensoorten vindt men in Hoofdstuk III § 1.

Dierenwereld. De dierenwereld komt in hoofdzaak overeen met die van N. Nieuw-Guinee; verscheidene typische diersoorten ontbreken echter, zooals de paradijsvogel, de casuaris, de kangoeroe en de jaarvogel.

De zoogdieren zijn vertegenwoordigd door wilde varkens (*Sus papuensis*), eenige vleermuissoorten (waaronder een grootere *Pteropus*-soort en twee kleinere, vermoedelijk *Nyctymene* en *Cephalotes*) en een vliegende koeskoes (*Petaurus ariel*). Ik zag dit laatste diertje nooit elders op Noord Nieuw-Guinee; het komt op Biak in grooten getale voor en schijnt nuttig te zijn voor de klappercultuur door het vernietigen van tal van schadelijke torren. Het is verzot op sagoeweer, oudere klappers vreet het niet aan, doch een enkele maal beschadigt het de bloesems. In dit opzicht doen echter de lori's veel meer kwaad.

De *Eucuscus maculatus* (koeskoes) treft men in verschillend gekleurde variëteiten aan, waarvan een grijsbruine soort het meeste voorkomt. De ooren van de Biaksche koeskoes zijn aan de binnenzijde volkomen behaard.

De vogels zijn sterker vertegenwoordigd. De gewone zwarte kraai (*Corone orru*) ziet men overal, *Gymnocorax senex*, die zoo veelvuldig op N. Guinee voorkomt, werd op Biak niet aangetroffen. Van de ijsvogels (*Alcedinidae*) werden opgemerkt *Halcyon sanctus*, *Dacelo intermedia* en *Tanysiptera*, die opvalt door haar schoone staartvederen.

Papagaaien (*Psittaci*) vindt men in grooten getale. Van de *Cacatua*

triton gebruikt men de witte veeren om de *mamboer* ¹⁾ te vervaardigen en ter versiering der *wairoon's* ²⁾. De *Lorridae* vormen een groot deel van de bevolking der bosschen, de gewone roode soort is een gewild handelsartikel. Zij veroorzaken soms veel schade aan de klappertuinen.

Naast een grijsblauwe reigersoort vindt men ook de witte *Herodias timoriensis*. Wilde eenden komen weinig voor, één soort komt in den W. moesson op Biak.

Van de *Falconidae* treft men de bruingekleurde *Haliastur* betrekkelijk veel aan.

De op Biak voorkomende kroonduiven hebben een gestippelde kroon. Verder ziet men er de *Carpophaga pinon* en *müllerii*, de goudduif en, hoewel zeldzaam, de witte *Myristicivora spilorrhoea*, die zich meestal in de mangrovebosschen ophoudt.

Ten slotte verdient vermelding een *Megapodius*-soort (loophoender), die eieren legt in bladerenhoopen.

Leguanen (*Varanus indicus*) en krokodillen treft men vrij veel aan; hagedissen zijn vertegenwoordigd door *Tribolonotus nova guineae* en *Tiliqua gigas*. Slangen zijn niet zeldzaam, gifslangen en vooral adders echter wel. Schildpadden komen in zee in den W. moesson veel voor, landschildpadden heb ik niet gezien.

De muskietenplaag is op Biak matig, daartegenover staat echter, dat het percentage aan anophelessoorten vrij hoog is. Groote bruingele stekende vliegen met lichtgroene oogen komen op enkele plaatsen voor en juist toevallig (?) daar waar veel klimaatsbubonen voorkomen ³⁾.

Een kleine roode boschluis (*denis*), *Thrombidium van der Sandei*, treft men overal aan, haar beet veroorzaakt een sterk jeukende hult. Alleen door baden in zeewater kan men deze dieren afdoende verwijderen.

Bloedzuigers vindt men alleen op enkele moerassige plaatsen.

De zee levert den Biakker een groote verscheidenheid van producten. In Hoofdstuk III § 2 zijn daaromtrent enkele bijzonderheden te vinden.

¹⁾. Hoofdversiering, speciaal teeken van de voorvechters.

²⁾. Oorlogsprauwen.

³⁾. Zie ook Hoofdstuk II A § 4.

II. HET VOLK.

A. ETHNOGRAFIE.

§ 1. AFKOMST EN GETALSTERKTE.

De bevolking der Schouten-eilanden behoort tot het conglomeraat van volkstammen, dat men met den algemeenen naam van Papoea's aanduidt. Omtrent de verhouding der Papoea's onderling en tot de andere O. Azië, Oceanië en Australië bewonende volken zijn de meeningen zeer verdeeld; gewoonlijk worden zij als een afzonderlijk ras beschouwd, waarbij soms de Melanesiers en Negrito's worden ingedeeld.

Onder de menschen, die Papoea's worden genoemd, vindt men zeer verschillende typen in de meest bonte mengeling dooreen. Soms wijkt een overigens vrij homogenen stam in uiterlijk sterk af van den er naast wonenden, terwijl men op andere plaatsen stammen vindt waarin sterk afwijkende typen gelijkelijk vertegenwoordigd zijn.

In den laatsten tijd wint de gedachte veld, dat de Papoea's niet de autochtone bevolking van N. Guinee zijn. Deze schijnt gevormd te worden door de o.a. in het Centrale bergland voorkomende Pygmeeënstammen (Negrito's?), wier type overal elders sporadisch voorkomt. Ook onder de Biakkers treft men enkele individuen aan, wier uiterlijk sterk herinnert aan de beschrijvingen, van Pygmeeën en Negrito's gegeven.

Langs de N. kust van het W. Schiereiland van Nieuw Guinee en op verschillende der in de Geelvinkbaai gelegen eilanden wonen een aantal stammen, wier talen nauwe verwantschap vertoonen en die daarom wel worden samengevat onder den naam *Noemfoorsche* stammen naar het eiland van dien naam. De bevolking der Schouten-eilanden wordt tot deze groep gerekend. Ook op deze eilanden bestaat, evenals dat meer in deze streken het geval is, een verschil in uiterlijk, zeden, huizenbouw, leefwijze, enz. tusschen de strandbevolking en de bewoners der binnenlanden. Deze laatsten worden in het algemeen *Arfakkers* of *Arfaksi* genoemd, welk spraakgebruik werd overgenomen van de bewoners van den vasten wal van Nieuw-Guinee, bij wie de bewoners van het daargelegen Arfakgebergte met dien naam worden aangeduid. Door de strandbewoners van Biak worden zij ook wel Biaksi genoemd. Zij hebben voor een groot deel de taal aangenomen van de strandbevolking, waarmede zij noodzakelijk voortdurend in aanraking moesten

komen en waarmede zij door huwelijks- en vriendschapsbanden ¹⁾ verbonden zijn. Men rekent die Arfakkers dan tot de stammen, wier dialect zij thans spreken.

De strandstammen hebben verschillende overleveringen, waaruit wellicht hun eerste woonplaats in deze streken is aan te wijzen. Een groot deel hunner beschouwt Meos Bepondi als de plaats, waarheen dadelijk na hun dood de zielen der afgestorvenen gaan, omdat zij van daar uit den tocht naar het zielenland moeten aanvaarden. De bevolking van Kiamdori weet nog te vertellen, dat zij vroeger op Meos Bepondi heeft gewoond. Daar hebben hunne moon's (houten, gewoonlijk ityphalische, beelden, die verband houden met de vooroudervereering) gestaan. Ook vele sagoe- en klapperboomen wijzen op vroegere nederzettingen. Thans is het eiland alleen tijdelijk bewoond door visschers of lieden, die zich schuil willen houden voor de „Compania”. Misschien wijst de legende van Meok Woendi ²⁾ er ook op, dat op dit eiland een oorspronkelijk bevolkingscentrum was. De bevolking van Kiamdori beweert afkomstig te zijn van het eiland Roeni, dat thans onbewoond is.

De sterke zeestroomingen, die in dit gebied over groote afstanden hunne werking doen gevoelen, hebben wellicht de pioniers der strandstammen aangevoerd, wier nageslacht zich verder verspreidde. In latere tijden was het ook volstrekt geen zeldzaamheid dat schepen aandreven. Het geval van een prauw met Sangireezen, die op M. Bepondi strandde, is bekend geworden, daar de zending hen loskocht. De bevolking vertelde mij o.a. nog van het stranden van drie prauwen met volk van Jap. De gebruikelijke methode: de mannen te dooden en de vrouwen als bijzit of slavin te nemen, werd op de opvarenden toegepast.

Het is dus niet te verwonderen, dat de strandbevolking hier en daar kenteekenen van intensieve bloedsmenging vertoont. Hunne uitgebreide scheepvaart zal hiertoe ook veel bijgedragen hebben.

Omtrent de sterkte der bevolking en de verdeling over de verschillende kampongs zijn nog geen juiste cijfers te geven. Wel werd een zeer groot deel der bevolking geregistreerd, maar door hun ingekanterde zwerflust en de nabijheid van niet geregistreerde gebieden kan men op de registers weinig staat maken. Zoodra een patrouille in aantocht is, nemen velen per prauw de wijk naar Japen of Noemfoor, waar de registratie en belastingaanslag nog gebrekkiger zijn dan op de Schouteneilanden. Meermalen werd mij dit door Biakkers en Sowekkers medegedeeld.

Daarbij komt dat voor de registratie in principe het aantal vrouwen en kinderen foutief wordt opgegeven, omdat men niet kan begrijpen, waarom daarnaar wordt gevraagd. Gewoonlijk meent men, dat het ver-

¹⁾. Zie Hoofdstuk III § 4 en II B § 3.

²⁾. Zie Hoofdstuk II C § 6.

band houdt met de Zending. Ook rekent men kinderen, die nog aan de moederborst zijn, gewoonlijk niet mede. Om al deze redenen zijn de belastingregisters als bron voor de juiste getalsterkte der bevolking weinig bruikbaar; het gebeurde bijv. weleens, dat volgens de registers een vrouw plotseling in één jaar drie kinderen erbij kreeg.

Neemt men in aanmerking, dat tot het oogenblik, waarop het detachement vertrok, nog steeds Biakkers zich meldden en dat toch waarschijnlijk nog tal van belastingplichtigen zich op Japen, Noemfoor en Koeroedoe schuil hielden, dan blijkt, dat het geregistreeerde aantal van ± 5000 belastingplichtigen te gering is en vermoedelijk eene raming van 6000 à 6500 strijdbare mannen voor Biak niet te veel zal zijn. Door te rekenen op een verhouding der strijdbare mannen tot het geheele zielen aantal van 1:4 komt men op een totaal der bevolking van ± 25.000 zielen.

De grootste kampongs zijn Korrido en Sowek (resp. geschat op 1300 en 1600 zielen). De Z. kust van Biak is zeer dicht bevolkt. Gemiddeld treft men er op elke 2 K.M. van de kustlijn een kampong van een 400-tal zielen aan. De bevolking der N. kust moet ongeveer even sterk zijn geweest, doch is door een pokkenepidemie in 1908 gedecimeerd.

Op de kaart zijn de kampongs, die meer dan 500 zielen tellen, met grootere letter aangegeven.

§ 2. UITERLIJK, KARAKTER EN LEEFWIJZE.

Physiek. De ondervolgende beschrijving van het fysiek der bevolking berust uitsluitend op waarnemingen zonder instrumenten.

De Biakkers der Z. kust zijn over het algemeen krachtig gebouwd (lichaamslengte gemiddeld ± 1.65 M.) Armen, borst- en rugspieren zijn goed ontwikkeld, evenals buik- en lendenspieren. De beenen zijn meest dun en naar verhouding slecht ontwikkeld. Vermoedelijk hangt dit samen met het feit, dat zij een groot deel van hun leven doorbrengen met roeien. Voeten en handen zijn groot en grof, meestal houden zij de handen eenigszins gekromd. De nagels zijn krachtig ontwikkeld.

Tegen honger en dorst zijn zij goed bestand; zij kunnen in eens geweldige hoeveelheden voedsel tot zich nemen en dan daarop geruimen tijd teren.

Hun lichaamskracht valt niet mede. Als koelies bij het laden der Paketvaartschepen presteeren zij veel minder dan de kleinere inlanders, die (meest van Makasser) aan boord meekomen.

De vorm van den neus loopt sterk uiteen, soms is hij breed en plat, soms scherp en gebogen (semietisch). Meestal is het neustusschenschot (de huid tussehen septum cartilagineum en cartilagineum alares) doorboord. Ook de oorlellen worden doorboord en een enkele maal de oorschelp. In de doorboringen worden soms sieraden gedragen.

De huidskleur is meestal donkerbruin, nooit werkelijk zwart. Slechts eenmaal trof ik een zeer donker type aan onder de Arfaksi. Tepel en tepelhof zijn iets donkerder gekleurd, evenals de genitaliën.

Het oog heeft dezelfde vorm als dat van Europeanen, de kleur der pupil is bruin tot zwartbruin.

Het hoofdhaar is gewoonlijk dofzwart en groeit in afzonderlijke spiralen, ook hier vindt men de tegengestelde windingen ¹⁾. Het is 15 à 20 cM. lang en staat in alle richtingen overeind, bij vrouwen is het gewoonlijk korter dan bij mannen. Het wordt uitgekamd met een \pm 20 cM. lange, vorkvormige kam. Baardgroei komt vrij veel voor. De meeste Biakkers hebben een snorretje, dat boven den mond wordt geschoren, zoodat alleen aan de hoeken iets blijft staan. Ook lichaamsbehairing in korte krulletjes ziet men veel. Kaalhoofdigheid is niet zeldzaam.

Bij sommige individuen, die ook gewoonlijk lichter van huid, soms zelfs met sproeten bedekt zijn, treft men lichtbruine oogen en lichtbruin, blond of roodachtig haar aan. Echte albino's zijn het niet.

Velen dezer lieden vertoonen een geprononceerd Arisch uiterlijk (zie bijv. Plaat II fig. 3). Vooral in kampong Dwar komen zij veel voor. Men noemt hun *samiar*. Vrouwelijke *samiar's* zijn bijzonder gewild; men eischt een hooge bruidschat voor hen.

Mutilatie der tanden is niet gebruikelijk, soms zijn overlangsche groeven in het tandglazuur uitgevijld.

De vrouwen zijn kleiner dan de mannen en altijd tenger gebouwd. Jonge meisjes hebben kegelvormige borsten, door het zware werk worden zij spoedig oud. Als bijzonderheid zij vermeld, dat de vrouwen meestal zoo goed als niets van hunne menstruatie merken.

Kinderen zien er gezond en dik uit, zoolang zij gezoogd worden, na het speenen krijgen zij magere armpjes en beentjes en een dik buikje.

Kleding. De kleding der mannen bestaat uit een schaamlap (*sarare*) van \pm 0.5 M. lengte, die door middel van een rotan of band om het middel wordt vastgehouden; de vrouwen dragen een langere, die van achter eenige malen is opgenomen en dan nog afhangt. De schaamlappen zijn van blauw katoen, soms ook van boombast, in welk geval zij *mandwam* heeten. Ook wordt wel pisangbast gebruikt.

Algemeen wordt op Biak een borstsieraad gedragen, dat bestaat uit twee kruiselings over de borst gelegde banden, die met witte kraaltjes zijn bezet. Deze *sarew's* worden vervaardigd van *safem*, een zwarte vezelstof, die uit een liaan wordt verkregen. Van dezelfde stof vervaardigt men ook de bovenarmbanden (*asisio*).

¹⁾ Nova Guinea, Vol. III, G. J. A. v. d. SANDE, *Ethnology and Anthropology*, Leiden, E. J. Brill, 1907, blz. 335.

Tatouage. Zoowel mannen als vrouwen laten zich tatoueren. Op het voorhoofd treft men meestal een eigenaardige teekening aan, die de scharen van de *oerjas* (een kreeftsoort, *Odontodactylus scyllarus* L) imiteert; deze wordt aangebracht bij de *kobor-* (*insos*) feesten (zie Hoofdstuk II C § 4). Op de armen en vooral op de borst worden gestyleerde dierfiguren aangebracht. Een bijzondere tatouage bij mannen zijn de brandlitteekens. Zij komen voor in ronden vorm op schouder of borst en langwerpige tusschen de borsten; men brandt ze in de huid na een moeilijken of gevaarvollen tocht.

Een enkele maal vindt men op den rug een reeks van kleine keepjes evenwijdig aan de ribben. Deze tatouage wordt over den geheelen rug aangebracht.

Op den rug van jongelingen ziet men bovendien nog vaak talrijke litteekens van schrammen. Deze zijn afkomstig van verwondingen opgedaan bij dansfeesten, voornamelijk op de Waropenkust en Koeroedoe, tengevolge van de daar in zwang zijnde gewoonten.

Afwijkende typen. In andere streken vindt men van de voorgaande beschrijving meer of minder afwijkende typen.

De bevolking van Wadiboe is tengerder en heeft een lichter huidskleur, onder hen vindt men veel *samiar*'s.

In Wardo op de W. kust en in Warsa op de N. kust vertoont de bevolking veel overeenkomst met die van Noemfoor, zij is minder krachtig gebouwd, minder energiek en minder luidruchtig.

De bevolking der N. kust is in 't algemeen schraler van bouw, wat niet te verwonderen is omdat hier ondervoeding en sagoewermisbruik hun invloed doen gelden ¹⁾. Men vindt er bijzonder veel *samiar*'s, ook typen met een smal gelaat en sterk vooruitspringenden rechten neus. Verder is de haargroei bij deze stammen minder weelderig en wordt het haar vaak kort gedragen. In Korim daarentegen is het gezichtstype juist breed en rond. De menschen zijn hier lichamelijk goed ontwikkeld, soms gedrongen.

De Arfaksi onderscheiden zich van de strandbevolking door betere ontwikkeling der beenen, door sterke ontwikkeling der kaakspieren, die het gezicht een ronden vorm geven en door een eigenaardigen loerenden oogopslag. Deze laatste is wellicht te danken aan voortdurend speuren. Hun gezichtsvermogen schijnt aanmerkelijk grooter dan dat der strandbewoners.

Meestal is de huidskleur wat donkerder. Hun gang is min of meer sluipend. In Mofoe ontmoet men vrij veel een misvorming der beenen doordat het scheenbeen naar voren gebogen is.

De bevolking van Korrido en Kiamdori is sterk gemengd. In Korri-

¹⁾. Zie ook § 4.

TATOEAGE-MOTIEVEN.

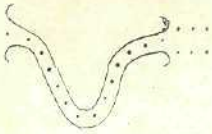

Fig. 1. Slangenmotief over armen en borst.

Fig. 2. Ro bafor, giftige oerjas soort.

Fig. 3. Scharen van de oerjas.

Fig. 4. Moeri, een soort garnaal.

Fig. 5. Mangardin, een zeevogel.

Fig. 6. Mangkoeboe, zeearend.

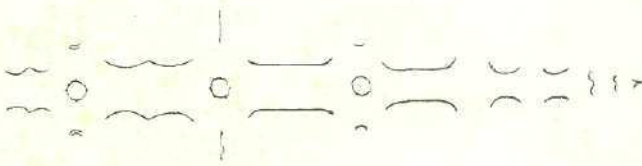

Fig. 7. Krokodil met motieven van andere zeedieren. (o.a. ikan sakor en zeester).

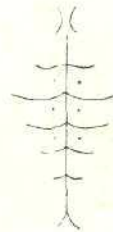

Fig. 8. Inarar, een visch.

do, waar de menschen in 't algemeen kleiner zijn, treft men veel het z.g. semietische type. Ook ziet men hier menschen met golvend haar, niet kroes uitstaand. Zuigelingen vertoonen in Kiamdori vaak een zeer geprononceerd Mongoolsch type, dat op lateren leeftijd vermindert. Meermalen werd bij kinderen de mongolenvlek waargenomen, ook de mongolenoogplooï is hier te vinden, o.a. bij het tegenwoordige kamponghoofd. Vermoedelijk heeft hier een zeer intensieve vermenging met vreemde (Sangireesche, Menadoneesche?) elementen plaats gehad.

Te Soweck en op de Padaido-eilanden vindt men meer het eerst beschreven type, dat echter gemiddeld iets kleiner is.

Karakter. Een eenigszins juiste beschrijving van het volkarakter is moeilijk te geven, omdat de afwijkingen soms zeer groot zijn bij de individuen.

De Biakkers hebben bij de oude ontdekkingsreizigers in zeer kwaden reuk gestaan. Jacob Weyland doopte de Padaido-groep „Verraders-eilanden”, terwijl ook latere reizigers, bijv. von Rosenberg, zich vrij ongunstig over hunne wildheid uitlieten ¹⁾. Over het algemeen valt dit echter erg mede, integendeel schijnen zij wel vatbaar voor beschaving te zijn en in dit opzicht zeer gunstig af te steken bij andere stammen van N. Guinee.

¹⁾. De oudresident F. S. A. de Clercq schreef indertijd het volgende: Persoonlijk heb ik overal de meeste hulpvaardigheid ondervonden. Wel gebeurde het herhaaldelijk, dat bij nadering van het stoomschip vrouwen en kinderen naar het bosch vluchtten en ook de prauwen zich achter rotsen verscholen, zoodat de tolk en loods aan boord om het hardst schreeuwden en met matten wuifden ten teeken, dat zij gerust nabij konden komen; maar voor er aanraking volgde ging er soms een paar uren heen, en dit vooral op Soweck en Wiak, welker bewoners als woest en onhandelbaar beschreven worden. Was eenmaal de vrees overwonnen, dan kwamen zij in groot getal opzetten en vergezelden ons gaarne naar den wal, en verder:

Ik hel er daardoor sterk toe over om klachten van andere reizigers over den wilden aard der Papoea's toe te schrijven, òf aan onvoldoend onderzoek, òf aan een zekere zucht om tegen beter weten in het verblijf onder die zogenaaamde kannibalen zoo afgrijselijk mogelijk voor te stellen.

Een niet-inboorling kan zich dan ook in Nieuw-Guinea en meer bijzonder onder de Noemforen vrijelijk bewegen, als hij slechts zorgt voor de noodige tolken om zich verstaanbaar te maken, willekeurige handelingen nalaat, zich niet opwindt bij ondervonden teleurstelling en vooral zich onthoudt van inmenging in hangende geschillen,.....

De West-en Noordkust van Nederl. Nieuw-Guinea. Tijdschrift Kon Aard. Genootsch. Tweede Serie, Deel X, 1893, blz. 622 en 623. E. B.

De wildheid tegenover vreemden laat zich voor een groot deel verklaren uit het optreden der Tidoreesche hongi's en ook van sommige Europeesche reizigers en kapiteins. Men leze er maar op na de beschrijvingen van hongitochten o.a. door G. F. DE BRUIN KOPS in: Bijdragen tot de kennis der Noord- en Oostkusten van Nieuw-Guinea. Nat. Tijdschrift voor N. Indië. 1e jaargang 1850 en verder de beschrijving van zijn optreden door v. ROSENBERG op blz. 504 van zijn werk: Der Malayische Archipel. Leipzig 1878. De bevolking weet zich nog te herinneren dat de daar vermelde kanonschoten precies in het dorp terecht kwamen en niet in het bosch er omheen.

Niet in overeenstemming met dezen roep van wildheid is het feit, dat vele inlandsche handelaren jaren lang op deze eilanden handel dreven zonder dat ooit iemand vermoord werd. Gebeurtenissen als de moord op den gezagvoerder Holland van het s.s. Korrido en het bejilen van een Paketvaartstoomer zijn dan ook vermoedelijk uit andere oorzaken te verklaren dan alleen roofzucht en moordlust der Biakkers.

Bloeddorstig is de Biakker niet. Integendeel, na een in dronkenschap gepleegden doodslag neemt hij de vlucht en keert nooit terug naar de plaats van de misdaad. De menschenjacht in verband met de doodoffers en het koppensnellen behooren op bijna het geheele eiland buiten toedoen van het Gouvernement tot het verledene.

De Papoea's zijn vroolijk en luidruchtig van aard. Als zij gezamenlijk werken, geschiedt dit immer onder luid geschreeuw, roeiende komt men veel sneller vooruit als de bemanning zingt. Onder elkaar zijn zij zeer geestig, maar hun humor is gewoonlijk sterk gepeperd.

Bijzonder zindelijk zijn de Biakkers niet, hoewel zij toch minstens om de vier à vijf dagen een bad ¹⁾ nemen.

Hun, voor een onontwikkeld volk vrij hoog staande, moraal zal behandeld worden bij de bespreking der roem seram's ²⁾. Een vrij groote persoonlijke moed kan hun in het algemeen niet ontzegd worden. Overspel komt voor, doch de adat straft het zwaar. Er bestaat een diepe minachting voor de vrouwen der Waropenkust, die op sexueel gebied nog al laag staan.

De Biakkers in het algemeen en vooral de lieden van Soweik en Korrido leggen een aangeboren handelsgeest aan den dag, zij laten zich niet gemakkelijk bedriegen. Ook vertoonen zij aanleg voor handenarbeid. Diefstal komt veel voor, zeeroof was een nationale sport; hunne tochten strekten zich ver uit, zoodat zelfs het eiland Ceram (in het Biaksch Rain) hun niet onbekend is. Gevangenen werden onder gewone

¹⁾. Vermoedelijk dient evenwel dit bad meer tegen de kleine roode boschluizen (denis). Zie Hoofdstuk I § 7.

²⁾. Zie hier achter onder C.

omstandigheden niet afgemaakt, maar in slavernij gebracht, verkocht of ter inlossing aangeboden.

Waarheidsliefde is een zeldzaam artikel; een Biakker geeft in principe een leugen ten antwoord, zoolang hij niet precies weet met welke bedoeling de vraag is gesteld. Hij is echter praatziek en verspreekt zich daardoor spoedig, zoodat met een weinig moeite wel goede inlichtingen te krijgen zijn. Vlotte, geheel kloppende getuigenverklaringen in rechtszaken zijn beslist onbetrouwbaar, omdat zij van te voren zijn afgesproken.

Elkaar verraden doet men niet, spionnen zijn dan ook vrijwel niet te krijgen. Biedt iemand zich zelf daartoe aan, dan bestaan er gewoonlijk bijzondere redenen voor als wraakzucht of knevelarij.

Gastvrij is de Biakker in het algemeen alleen in de *keret*¹⁾ en verder nog waar zijn eigenbelang het medebrengt. Zijne *manibobi's*²⁾ bijvoorbeeld worden altijd als *keret*genooten ontvangen. Wee de echtgenoot, die opzettelijk of bij ongeluk deze handelsvrienden van haar man niet met de noodige onderscheiding behandelt. Zij kan er van verzekerd zijn een flink pak slaag te krijgen.

Huiselijk leven. Het samenwonen met 50 en meer personen in één huis eischt van de individuen een groote mate van verdraagzaamheid. Kibbelarijen komen echter betrekkelijk weinig voor, zoolang de sagoeweer niet de ronde heeft gedaan. Veel draagt daartoe bij het weinig individualistisch voelen van den Papoea. Bij de bespreking der *keret* zal daarvan meer blijken.

In een huis is het bijna nooit geheel rustig. Des avonds zitten gewoonlijk eerst de bewoners te praten. Langzamerhand begeven zich enkelen ter ruste, doch een schreeuwend kind zorgt er gewoonlijk wel voor, dat een deel der bewoners wakker blijft. Wordt het eindelijk later in den nacht stil, dan wordt wel een der slapers weer wakker. Die voelt gewoonlijk weer lust tot praten en weet dan op listige wijze, bijvoorbeeld door heen en weer loopen, een kameraad wakker te krijgen, ten einde aan zijne neiging te voldoen. Dit gaat zoo ongeveer den geheelen nacht door, eigenlijk is alleen omtrent 4 uur in den morgen alles in rust. Tegen 5 uur ontwaken de eersten weer, omstreeks 6 uur is alles wakker. De vrouwen bereiden den morgenmaaltijd en eenigen tijd later trekt men naar de ladang, terwijl de meeste mannen ter jacht of vischvangst gaan. Meestal is tegen den middag alles weer terug. In de namiddaguren werken alleen enkele vrouwen in de ladanghuisjes aan de reiniging der geoogste veldvruchten. Laat in den middag keeren de achtergeblevenen terug, voor zoover ze niet op de ladang overnachten.

1). Zie Hoofdstuk II B § 2.

2). Handelsvrienden. Zie Hoofdstuk III § 4.

De jongelingen verblijven 's nachts in de *roem seram's* (Zie § 3 en afd. C).

De Biakker heeft een innigen afkeer van regen en denkt er niet aan bij regenachtig weer zijn woning te verlaten. Men zit dan in de binnengalerij en brengt den tijd door met het vervaardigen van snijwerk, repareeren van vischnetten enz. Houdt het regenweer een paar dagen aan, dan gaat men tenslotte toch naar de *ladangs*, doch eerst als de honger ertoe dwingt.

§ 3. HUISVESTING.

Kampongs. Z. en W. kusten.

De dorpen op de Z. en W. kusten van Biak liggen allen op het strandrif. In ieder huis wonen slechts menschen van één *keret*¹⁾; wordt één woning te klein om de geheele *keret* te bevatten, dan zet men eene tweede huis er vlak naast, gewoonlijk zoo dicht bij elkaar, dat men van de eene woning in de andere kan overstappen.

De huizen van verschillende *kerets* in een dorp liggen meestal op eenigen afstand van elkaar, zoodat de *kerets* als het ware wijken in het dorp vormen. De afstand daartusschen is soms vrij groot, vooral als er een min of meer gespannen verhouding bestaat. Het is toch in het geheel geen zeldzaamheid, dat *kerets* uit één kampong met elkander in oorlog zijn.

Achter de meeste kampongs is op het strand een plaats waar de dorpeligen 's avonds bij elkaar komen zitten. Meestal wordt nabij de brug, die naar de huizen voert, een waringinboom geplant. Ook vindt men daar steeds de graven en *abai's*²⁾ en de klapperaanplantingen.

In vele dorpen valt dadelijk de *roem seram* (jongelingshuis), door de bevolking zelf *jaberdares* genoemd, op. Dit huis toch staat met zijn lengteas in O. W. richting, dus op de Z. kust loodrecht op die waarin de woonhuizen zijn gebouwd. Ook heeft het gebouw een anderen vorm.

Over het algemeen heeft het in zee bouwen groote voordeelen om redenen van hygiënischen aard. Daar waar de huizen op den wal staan, doen de bewoners hunne behoeften in de onmiddellijke nabijheid op het strand (op de Noordkust) of wel door de reten van den vloer op den grond (bij de Arfakkers). Deze laatste gewoonte bestaat evenzeer bij de bewoners der in zee gebouwde huizen, doch zij geeft hier geen aanleiding tot de zeer onaangename lucht, die meestal in de nabijheid van op den wal gebouwde kampongs heerscht.

Kampongs. N. kust. De zware branding op de meeste plaatsen van de N. kust maakt het onmogelijk de huizen op het strandrif te bouwen.

1). Zie Hoofdstuk II B § 2.

2). Beenderenkistjes, zie Hoofdstuk II C § 5.

Ook hier staan de huizen op \pm 3 M. hooge palen, zij vertoonen in hoofdzaak denzelfden vorm als die op de Z. kust. Heeft echter dàar de spijsbereiding in het algemeen in huis plaats, hier treft men meestal achter de woning een kleine loods aan, die als keuken in gebruik is. De huizen hebben hier ook gewoonlijk een kleiner aantal bewoners en men gaat er bij toename van bevolking eerder toe over een nieuw huis naast het oude te zetten.

Arfakkampongs. Eigenlijke kampongs bestaan bij de Arfakkers niet.

De huizen zijn over de ladang verspreid en iedere woning is meestal slechts door één gezin bewoond. Soms hebben dergelijke complexen zeer groote afmetingen, zoo b.v. heeft de Arfakkerkampong Serapendi een oppervlakte van ongeveer 120 Hectaren. De woonhuizen staan in den regel op een heuvel, een vijftigtal M. van den boschrand, aan de zijde, waar men de minste kans op overvalling heeft. Vermoedelijk ook met het oog op beveiliging tegen aanvallen staan zij gewoonlijk op ongeveer 8 M. hooge palen, waardoor overzicht over den tuin wordt verkregen. Te Serapendi trof ik woningen in boomen aan; die bevonden zich op ongeveer 25 M. hoogte boven den grond. Meermalen komt het voor, dat de leden van *keret* niet op één ladang bij elkaar wonen, maar over verscheidene ladangs in groepen van 6 à 10 gezinnen verspreid zijn. Slechts zelden ziet men iemand geheel alleen op een ladang wonen.

Allengs gaan de Arfakkers er toe over naar het strand te verhuizen. Toen zij vroeger daartoe gedwongen werden, hebben zij wel aan de kust nieuwe dorpen gesticht, maar deze werden in den regel niet bewoond: de Arfakkers bleven op hunne ladangs huizen.

De reden daarvan schuilt in het ondervolgende:

In de eerste plaats voelden zij zich aan de kust niet veilig, van daar dat, moesten zij naar het strand om sagoweer, tabak, tjelopen, samfar, parangs, enz. te koopen of om te visschen (de jacht toch levert niet voldoende vleeschvoeding op), dan gingen zij niet dan zwaar gewapend daarheen.

In de tweede plaats konden zij aan de kust geen gronden ter bebouwing verkrijgen: Immers op de beste gronden aldaar kon de strandbevolking reeds ontginningsrechten doen gelden. Volgens de adat toch blijft iemand, die een stuk grond heeft ontgonnen, rechten daarop behouden, zoolang het niet opnieuw met opgaand hout is begroeid ¹⁾.

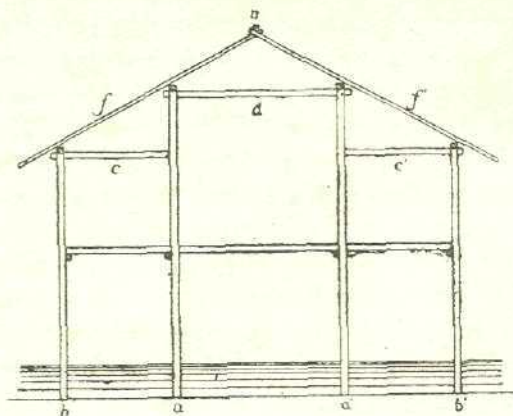
Nabij de standkampongs was bijna alle terrein door zoodanige gronden ingenomen, zoodat er voor de Arfakkers die zich gedwongen aan de kust kwamen vestigen, gewoonlijk niet veel goede grond meer over was.

¹⁾. Dergelijke met laag opslag begroeide terreinen noemt de Biakker „m a i s”.

Aan het strand wonende, moesten de Arfakkers dus ver van huis hunne ladangs aanleggen, wat uiteraard ongeriefeluk voor hen was.

Het wonen aan het strand heeft echter zoovele voordeelen, dat de Arfakkers allengs over hunne bezwaren heenstapten en, waar zij toch verplicht zijn nu en dan naar de kust te gaan voor handel en vischvangst, en de toestanden aan de kust allengs meer geregeld zijn geworden, gaan reeds velen zich uit eigen beweging aan zee vestigen.

Ladang nederzettingen. Verschillende dorpen van de N. kust van Biak hebben op Soepiori, waar de grond veel vruchtbaarder is, ladangnederzettingen. Meestal woont de bevolking op deze ladangs evenals de Arfakkers in verspreid staande huizen. Soms vestigt men er zich blijvend; op die wijze zijn nieuwe nederzettingen, zooals Jinggarboi, Njewndi, Meokri enz. ontstaan.

Schematische doorsnede over een huis.

Huizenbouw der kustbewoners. De daken der huizen van de kustbewoners hebben een schildpadvorm (zie de platen), zij zijn aan de zeezijde lager dan aan de landzijde. Voor het bouwen van een huis maakt men eerst met een hard stuk hout of een koevoet gaten in het rif, waarop het huis zal worden opgetrokken en zet daarin de palen. Alleen de stijlen *a*, *a'*, *b'* en *b''* (zie de doorsnede) worden in regelmatige rijen geplaatst, de overigen zooals het valt. De afstand tusschen de rijen *a* en *b* (*a'* en *b''*) bedraagt ± 2 M. tusschen *a* en *a'* ± 3 M. Daarna kapt men de palen op een hoogte van ± 2 M., de paalrijen *b* en *b''* op een hoogte van 4.5 tot 5.5 M., al naar gelang de paal zich verder van de zee bevindt, en de paalrijen *a* en *a'* evenzoo op 6 tot 7 M. boven den zeespiegel af. Voor de hoofdpalen gebruikt men bij voorkeur het harde hout van een boomsoort uit de bako² of anders ijzerhout. Men brengt nu over de rijen *a*, *a'*, *b* en *b''* in de lengte gordingen, verder tusschen de rijen dwarsbalken *c* en *d* en bindt alles met rotan vast. Op de korte palen en tegen de andere bevestigt men de dwarshouten voor den vloer. Daarna bindt

men de kassau's *f* en *f'* op de gordingen en op de kassau's de nokbalk *n*. Deze wordt echter eerst vastgebonden, nadat een man er op is geklommen en door zijn gewicht de kassau's wat omlaag heeft gedrukt, waardoor het dak den ronden vorm krijgt. Voorloopig wordt de nokbalk *n* met een rotan aan den dwarsbalk *d* bevestigd, later houdt het dak van zelf zijn vorm.

Ten slotte worden de wanden aangebracht. Door de ruimten tusschen de stijlen van de rijen *a* en *b* (*a'* en *b'*) met planken, gaba-gaba of boombast af te schieten, krijgt men kleine kamertjes (*sim*), die ongeveer 2 M breed en 4 M lang zijn. Midden in het huis bevindt zich dus een binnengalerij (*roembrido*), waarin men zich bij regenachtig weder ophoudt. Aan voor- en achterzijde van die galerij zijn deuren (*kedwai*), die 's nachts altijd gesloten zijn. Aan de dwarsbalken *d* worden de ontakelde prauwen opgehangen.

In de *sim*'s, waarin een heel gezin huist bestaande uit man, een of meer vrouwen en 2 à 3 kinderen ligt een haardplaat van klei, die tevens als keuken dienst doet. Meestal heeft iedere *sim* een venstertje (*kekwir*), dat meer tot kijkgat, dan voor luchtverversching dient en dat men zoo mogelijk met een stuk vensterglas afsluit. Slechts bij uitzondering bouwt de bewoner eener *sim* naast zijn kamer nog een klein zijgalerijtje. De vloer bestaat uit latten van palmhout of rondhouten en is alleen op het gewicht van Papoea's berekend, zoodat men zich steeds met de noodige voorzichtigheid daarover moet bewegen.

De woning staat in verbinding met den wal door een bruggetje, dat gewoonlijk vrij wrak is; het wordt alleen hersteld als men er door heen gezakt is en als iemand begraven moet worden, omdat men dan met het lijk niet in zee wil vallen. Werd het bruggetje zonder besliste noodzaak verbeterd, dan zou dat een sterfgeval veroorzaken. Ongelukken komen hierdoor vrij veel voor. Vele Biakkers hebben litteekens van hoofdwonden van min of meer ernstigen aard, die zij in hun jeugd bij een val door den vloer of van het bruggetje opliepen. Gewoonlijk loopt zoo iets vrij goed af, omdat er meestal op het rif, ook bij eb, wat water staat, waardoor den val wordt gebroken.

Bij de deur is altijd een balk met inkepingen, waarlangs men in zee af kan dalen, zoo dat men bij eb niet van het bruggetje gebruik behoeft te maken. Is het water onder het huis zoo ondiep, dat het bij vloed niet tot de *tjidako* komt, dan wordt het bouwen van een bruggetje naar het land achterwege gelaten ¹⁾.

Aan de zeezijde van het huis bevindt zich de *roembrawer* of voorgalerij, waar men meestal het vischtuig en kleinere prauwen opbergt. Daaronder is tusschen de palen, waarop de vloer rust, vaak een met rondhouten afgesloten ruimte, waarin men schildpadden houdt.

¹⁾. Een natte *tjidako* veroorzaakt schuring tusschen de beenen.

Meermalen is nog een klein gedeelte der voorgalerij afgeschoten of bevindt zich vlak onder den nok een verhoogde baleh-baleh, de *kamboi*. Hier moeten de ongehuwde jongelingen den nacht doorbrengen indien zij niet in de *roem seram* overnachten. Vooral sedert de *roem-seram's* door den invloed der zending in onbruik raken is in vele woningen een *kamboi* aangetrucht.

Gasten laat men op de binnengalerij slapen, tenzij er vrouwen bij zijn, in welk geval meestal een afzonderlijk kamertje wordt ingeruimd wanneer het geen familieleden zijn. Opgeschoten jongens worden niet meer in de *sim* toegelaten, zoo zij tot de jaren van het oordeel des onderscheids zijn gekomen. Men jaagt hun dan naar de binnengalerij.

Aan de landzijde der woning is eveneens een galerij, waar men zich gewoonlijk bij goed weder ophoudt. Voor de voorgalerij bevindt zich meestal nog een stellage (*marpiap*), waarop men de prauwen, die men dagelijks gebruikt en die dus geheel opgetuigd zijn, naar boven sleept.

De vier hoekstijlen der woning (*boeman*) zijn gewoonlijk voorzien van gestyleerde figuren van dieren. Zeer algemeen is het *wongor-* (kro-kodil) motief. Soms zijn de *boeman's* tot *korioar's* (gestyleerde menschelijke figuur) gesneden. Meestal geschiedt dit bij huizen van *moon's* (priesters). Deze zijn gewoonlijk ook te herkennen aan verscheidene witte en roode vlaggetjes op het dak der woning, waarmede zij den zegen van Manseren Nanggi af trachten te smeeken.

Meestal bevindt zich een privaat aan de zeezijde van het huis, waar toe men dan op de voorgalerij een klein plekje heeft afgeschoten. Des nachts verlaat de Papoea nimmer zijn warme woning en doet hij zijn behoeften door de reten van den vloer. De vloedstroom spoelt het vuil wel weg.

Het dak bestaat uit atap. Door latwerk wordt het opwaaien der atap voorkomen. Brandgevaar is bij harden wind vrij groot, doordat er kans bestaat, dat het vuur uit den haard de omwandeling aansteekt; het wordt nog vermeerderd door de groote onverschilligheid waarmede de bewoners met vuur omgaan. Als Biakkers in een prauw hebben overnacht is het niets bijzonders den volgenden dag eenige brandgaten in de uitleggers te vinden. Bij koud weder leggen zij zich meestal zoo dicht naast het vuur neder, dat zij herhaaldelijk in den slaap er mee in aanraking komen.

Zelfs op klaarlichten dag is het in de huizen half donker, bij nacht vormen de van tijd tot tijd opflinkerende vuren de eenige verlichting.

In de woningen heerscht des nachts over het algemeen een zeer benauwde atmosfeer, vooral indien er geen wind staat. Alle *sim's* zijn met *jar's* (matten van pandanbladeren) toegestopt, zoodat de koele nachtlucht niet binnen kan komen. Daarbij komt dan nog, dat in verscheidene kamers een vuur brandt om licht te hebben. Door de lichaams-warmte der bewoners, deze vuren en de weinige ventilatie stijgt de

Fig. 1. KAMPONG JANIM.

Fig. 2. KAMPONG SOR.

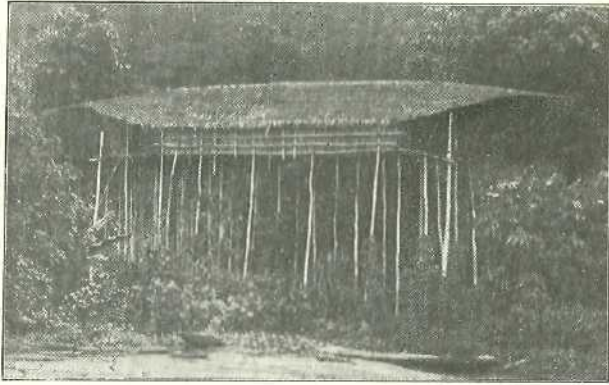

Fig. 1. ROEM SERAM AAN DEN WAFORDORI MOND.

Fig. 2. WONING VAN DEN ZENDELING TE BOSNIK.

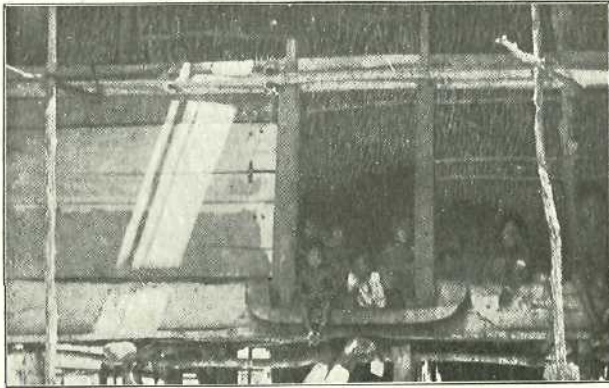

Fig. 3. INGANG VAN EEN WONING TE MOKMER.

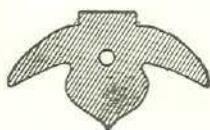

Fig. 4. ABAI (BEENDERENKIST) TE KINMOMEN.

temperatuur al spoedig tot een voor ons ondragelijke hoogte. Men vergete echter niet dat de Papoea vrijwel naakt loopt, daardoor natuurlijk minder van de hitte voelt en de bouw der huizen dus volkomen beantwoordt aan den eenigen eisch, die hij aan eene woning stelt n.l. dat zij een warme en droge ligplaats oplevert voor de bewoners.

Roem Seram. De jongelingshuizen, gewoonlijk *roem seram* genoemd, dragen feitelijk den naam *jaberdares* (zonnenhuis). Veel is over de *roem seram's* reeds geschreven en over het algemeen heerscht de meening, dat de instelling der jongelingshuizen op de ontwikkeling van de Papoea's een nadeeligen invloed heeft gehad. Enkelen veronderstellen zelfs, dat in deze huizen door de mannen onderling op ontuchtige wijze werd geleefd. Dit is, wat de Schouteneilanden betreft, beslist onjuist.

De *roem seram's* hebben een enigszins anderen vorm dan de gewone woonhuizen (zie plaat VI fig. 1). Aan voor- en achterzijde loopt het dak in een punt uit, de *sor*¹⁾. Deze is versierd met bosjes gerafelde palmbladeren, *pres* genaamd. De beide punten van het dak worden door een stijl ondersteund, terwijl aan het einde der *sor* meestal een houten voorwerp van onderstaanden vorm met den punt naar beneden hangt (de *kob* of *arpakim*).

Kob.

Op de uiteinden der vier hoofdstijlen zijn gewoonlijk *korwar's* gesneden. Vaak treft men er ook een *rabonmor*²⁾ op aan. In het werk Nova Guinea IIIe deel Ethnography and Anthropology door Dr. VAN DER SANDE, staat in figuur No. 169 de *roem seram* op Meos Korwar afgebeeld. VAN DER SANDE heeft niets in deze *roem seram* aangetroffen. Toch hoorden er twee ithyphallische beelden in tehuis, die men tijdig in veiligheid had gebracht. Bezoekt men een roem seram niet zeer onverwacht, dan is er gewoonlijk zoowat niets in. Ik trof er drie malen een *peda* (sabelbajonet) aan. Anders ziet men een dergelijk wapen zoo goed als nooit³⁾.

1). De naam *sor* wordt ook gegeven aan de uiteinden der kleine huisjes die op de N. kust (kampong Wari) boven de graven worden gemaakt.

2). Giftige mangrovenvrucht.

3). In de *roem seram* van Wari werd een fraai geteekende en veelvuldig met het *kob* motief versierde dansstok aangetroffen.

Onder de *sor* bevindt zich een baleh-baleh van rondhouten, waarop men zich des nachts te slapen legt. Gewoonlijk hangen aan den ingang der *roem seram's* jachttrofeeën als koppen van schildpadden, haaienvinnen, vischstaarten enz. en vindt men evenals in de gewone woonhuizen, tusschen de atap van het dak eenige planten gestoken die de bewoners geluk moeten aanbrengen. Waarschijnlijk werden vroeger in die galerij aan het dak de door de bewoners op een raaktocht buitgemaakte koppen opgehangen ¹⁾.

Aan de voorzijde van de roem seram is een nauwe ingang. De voorkamer is evenals de voorwand der woonhuizen, vaak met beeldhouwwerk versierd, waarbij dan gewoonlijk dieren zijn weergegeven. Vaak zijn de *roem seram's* door een bruggetje met de woonhuizen verbonden.

Arfakhuizen. Bij de Arfakkers heeft meestal ieder gezin zijn eigen woning, die in vorm sterk van die der Biakkers afwijkt (Plaat IV fig. 2). Het huis staat zooals reeds vermeld, op \pm 8 M. hooge palen, slechts aan eene zijde zijn een of twee kamers, het overige deel van het huis wordt door een zijgalerij in beslag genomen. De huizen staan in de ladang van den bewoner. Gewoonlijk heeft deze echter twee tuinen, want voordat de ladang waarin het woonhuis staat, geheel rijp is, begint hij reeds een nieuw terrein schoon te maken en te beplanten. Is de oogst van de ladang afgehaald, dan verhuist hij geheel naar de nieuwe plek, bouwt er een nieuw huis, haalt de atap van het oude af en dekt daarmede het nieuwe in. Zoo zwerft dus de *keret* in een bepaald gebied voortdurend rond en keert zij telkens na verloop van ongeveer 6 jaren weer op haar oude plaatsen terug.

Op de zijgalerij wordt het huisraad bewaard. Speren, schilden, pijlen en bogen bewaart men op de voorgalerij.

De achtergalerij der huizen is smal en wordt gewoonlijk alleen als privaat gebruikt. Vaak is op zijde van het huis ter zelfder hoogte als de vloer een klein uithouwtje, waar men de beenderenkistjes onder het schuin aflopende dak bewaart.

De omwandling der huizen is hier van boombast. Zij behoeft dan ook alleen beschutting te geven tegen pijlschoten, daar men niet zoo hoog kan werpen met lansen.

Een enkele maal zijn er bij de Arfakkers der N. kust ook klapperboomen nabij het huis aangeplant.

¹⁾ Dr. D. W. Horst schrijft, dat nimmer door eenig reiziger in een *roem seram* een schedel is aangetroffen. Zie: *De Rum seram's op Nieuw Guinea of het Hinduïsme in het Oosten van den Archipel*. Leiden E. J. Brill 1893 blz. 194 (E. B.).

Sporen van holbewoners. Vroeger schijnt de bevolking van Biak in hollen te hebben geleefd. In tal van grotten treft men nu nog sporen aan, die er op wijzen dat zij eenmaal bewoond waren. Te Kiamdori vond ik onder een overhangenden kalkrots eenige steenen bijlen, een steenen knods en eenige gebroken steenen werktuigen, verder tanden van menschen, koeskoes en varkens. De tegenwoordige bevolking van die streek kende het gebruik der steenen werktuigen niet en meende met donderkeilen (*gigi goentoer*) te doen te hebben. Wellicht wijst het op de Z. kust bestaande gebruik de *abai's* (knekelhuisjes) in hollen en grotten op te bergen, op de mogelijkheid dat de bevolking vroeger daarin woonde (Zie plaat IX fig. 1).

§ 4. SANITAIRE TOESTANDEN.

Over de heerschende hygiënische toestanden werd in de vorige paragraaf reeds een en ander vermeld.

Volksgezondheid. Van grooten invloed op de volksgezondheid zijn speciaal op de N. kust van Biak de periodiek terugkeerende tijden van voedselschaarschte en het drankmisbruik. Als men geen voedsel meer heeft, bedrinkt men zich aan sagoeweer (van den klapper), om den honger niet te voelen. Dit wordt wel is waar bereikt, doch de gevolgen blijven niet uit en de bevolking van deze streken staat fysiek beslist achter bij die van andere meer door de natuur begunstigde gedeelten van het eiland. De kinderen, weinig in aantal, zien er zwak en ziekelijk uit en de sterfte er onder is groot.

Ook zonder voedselgebrek is de Biakker verzot op sagoeweer ¹⁾ en daar hij niet in staat is zich bij het gebruik aan een goede maat te houden, is drankmisbruik een veel voorkomende ondeugd. Over het algemeen heeft hij een kwaden dronk, zoodat uit het drankmisbruik herhaaldelijk moord en doodslag voortvloeit. Reeds sedert 1911 is voor geheel Biak het tappen van sagoeweer verboden. Door gebrek aan bestuursmiddelen werd er echter slecht de hand aan gehouden.

Merkwaardig is het, dat in de meeste kampongs enkele menschen wonen, die een beslist afkeer van den drank hebben. Zoo noemt men het hoofd van Korim „W'inem Swamba" (Gij drinkt geen sagoeweer).

Ziekten. Pokkenepidemiën waren vroeger volstrekt geen zeldzaamheid (zie ook Hoofdstuk II C § 2). Zij werden meestal van uit het Westen over N. Nieuw-Guinee verspreid; inenting heeft plaats gehad

¹⁾. Volgens den Zending F. J. Jens wordt meer dan 80% der klapperboomen voor sagoeweertappen gebruikt. Zie het artikel: Sagoeweer op Biak in de Berichten der Utrechtsche Zendingvereniging. Nieuwe Serie, 28. 1915, blz. 53—56. E. B.

sedert 1908 op de Z. kust van Biak en in het grootste deel van Soepiori door tusschenkomst van de zending; op de N. kust van Biak is het nog niet gebeurd.

Japek, elders in den Archipel bobenta genoemd, komt veel voor; bijna alle Papoea's worden er door aangetast. De ouders vinden het prettig als kinderen in hun jeugd *japek* krijgen. Men schijnt daardoor immuun te worden en op lateren leeftijd er geen last meer van te hebben. Krijgt men de ziekte op meer gevorderden leeftijd voor het eerst, dan heeft men meestal zeer veel er van te lijden. Bij den troep kwam de ziekte niet voor.

Klimaatbubonen komen vooral op Wadiboe veel voor. Ook onder den troep deden zich gevallen voor, vooral in het wegwerkersbivak aan de Wafordori. Het was hier niet waarschijnlijk, dat de bubonen van venerischen aard waren, omdat de patienten de ziekte meestal eerst na een verblijf van 4 à 5 weken kregen en in het bivak geen omgang met vrouwen mogelijk was. Niet altijd treedt ettering bij de bubonen op. Er hebben zich echter eenige gevallen onder den troep voorgedaan, waarbij de patienten koorts kregen en naar Ternate moesten worden opgezonden. Ook aan boord van H. M. KOETEL, die in 1914 en 1915 N. Nieuw-Guinee bezocht kwam de ziekte onder de equipage vrij veel voor, waarbij de diagnose, door den zich aan boord bevindenden officier van gezondheid der marine werd gesteld.

Op enkele plaatsen en juist daar, waar veel klimaatbubonen ontstaan, vindt men een soort groote bruingele vliegen met lichtgroene oogen. De steek van deze dieren is zeer pijnlijk, zij lijken eenigzins op op de tetse vliegen. Zou het voorkomen dezer insecten verband houden met deze ziekte?

Malaria. Onder de bevolking heerscht veel *malaria* hier *bis* genoemd. Men doet er niets tegen, doch legt zich bij het vuur neder totdat de koorts geweken is. Speciaal in Bosnik heeft men er veel last van. Wel zijn op het plaatsje niet bijzonder veel muskieten, maar procentsgewijze is het aantal anopheliden zeer groot. Bijzonder slecht was de toestand in de maanden December 1915, Januari en Februari 1916. Het ziektecijfer beliep bij het detachement onder de vrouwen en kinderen in die maanden soms 80%. Op Sorrido, waar het overige deel van den troep zich bevond, was het ziektepercentage in dien tijd vrij laag.

Typhus is op Biak bij den troep vrij veel voorgekomen.

Buikloop heeft zich in verband met de slechte hoedanigheid van het water zeer veel voorgedaan; verscheidene gevallen met bloedafgang werden geconstateerd.

Het drinken van water uit de meeste waterhoudende lianen schijnt niet schadelijk. Daarentegen is het vocht uit enkele soorten rotanlianen beslist schadelijk en veroorzaakt buikloop.

Struma en cretinisme komen niet voor.

Huidziekten en schurft. Van alle ziekten is wel de cascado (*Tinea imbricata*) onder de Papoea's de meest verspreide. Ook treft men zeer veel schurft aan.

Elephantiasis werd nergens gezien.

Verwondingen. Meestal wordt tabak als bloedstelpend middel aangewend. Daarna worden kruiden op den wonden gelegd, die het geheim zijn van de *benai papoesi* (bezitters van kruiden) ¹⁾. Over het algemeen worden wonden verwaarloosd, waardoor vaak ernstige infectie ontstaat. Men bepaalt zich er slechts toe de hinderlijke vliegen met een takje met bladeren weg te jagen. De genezing van een min of meer ernstige vleeschwond duurt dan ook soms wel een jaar. Overigens is het verwonderlijk, welke gevaarlijke wonden toch nog heelen. Ik zag personen, bij wie een wond van een lanssteek in buik of rug genezen was, vaak zelfs terwijl een deel van den darm onder de huid door den gescheurden buikwand naar buiten pulde.

Beenbreuken. Hieraan doet men in principe niets. De patient blijft in huis liggen totdat hij genezen is. Gewoonlijk is dan het been krom gegroeid, maar hier wordt minder op gelet. Schedelbreuken komen bij kinderen herhaaldelijk voor maar ook hieraan doet men niets. De natuur moet uit zichzelf alles weer in orde brengen.

Ziektebehandeling. In het algemeen wordt het ontstaan van ziekten geweten aan den invloed van booze geesten ²⁾ of van toovermiddelen. De behandeling van patienten heeft tengevolge daarvan in hoofdzaak plaats met middelen, waaraan animistische ideeën ten grondslag liggen.

Daarnaast treft men echter ook verschillende gevallen aan, waarbij bepaalde plantaardige stoffen tegen bepaalde ziekten worden gebruikt.

Zoo gebruikt men tegen buikloop een aftreksel van de bast van den ijzerhoutboom, welke bast veel looistof bevat. Men kent en gebruikt ook verscheidene laxeermiddelen. Tegen cascado gebruikt men het sap van een liaan; dat van de *ai berim* wordt gebruikt tegen luizen. Door den bast aan te snijden wordt een sterk riekende olieachtige vloeistof verkregen waarmede de ragebol wordt ingesmeerd ³⁾. Ook gebruikt

¹⁾. Vergelijk Hoofdstuk II C. § 2.

²⁾. Vergelijk Hoofdstuk II C. § 2.

³⁾. Waarschijnlijk is dit een Bixa-soort, waarvan het hout ook als verfhout wordt gebruikt voor de *tjida koder vrouwen* (zie Rumphius Amboinsch Kruidboek Boek III blz 79. 81).

men daarvoor een soort vruchten, die veel op tamme kastanjes lijken ¹⁾.

Bevallingen. Zij hebben plaats in huis in een der kamers; de vrouw heeft daarbij eene hurkende of zittende houding boven een kakoja (mat), die men daartoe vooraf met wit zand bestrooit. Alleen bij de eerste bevalling wordt de vrouw door vroedvrouwen bijgestaan, de volgende malen helpt zij zich zelf. Gewoonlijk gaat de moeder zelve haar kind wasschen en in den regel gaat zij denzelfden dag weer aan haar huiselijken arbeid. Vele vrouwen sterven tijdens de bevalling.

Een miskraam (*fis*) wordt bewerkt door insnoering, massage of afdrijvende middelen.

§ 5 TAAL ²⁾.

De onderscheidene stamgroepen, waaruit de bevolking bestaat (Hoofdstuk II B § 1), spreken elk hun eigen dialect (*mgarn*). Hoewel er zeer groote verwantschap bestaat, wijken de Biaksche dialecten in het algemeen vrij veel af van het Noemfoorsch, zooals dat door de spraakunst en de woordenlijst van de zendelingen van Hasselt is bekend geworden.

Toen ik naar Biak ging, heb ik de Noemfoorsche taal uit die geschriften bestudeerd, doch al spoedig bleek mij, dat men met die taal niet overal terecht kan. Arfakkers, die niet door handelsreizen kennis van het Noemfoorsch hebben opgedaan, verstaan het niet. De kustbewoners verstaan en spreken het gewoonlijk vrij goed. Wellicht dat daar door de groote afwijkingen tusschen de talen niet in het oog vielen.

De dialecten verschillen onderling in het algemeen slechts zoo weinig, dat de verschillende stammen elkaar kunnen verstaan. Het dialect der Arfakkers van Aprip en Siawes echter wijkt zooveel af van dat van Mandoesir, dat tolken, uit deze laatste plaats medegenomen, het bijna niet konden begrijpen. De Biakkers zelf noemen het dialect

¹⁾. Volgens de Clercq. (De West- en Noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea. Tijdschr. Kon. Aandr. Genootsch. 1893. blz. 609) wordt als haarolie (*sri*) gebruikt het melksap van een boom, die vermoedelijk een *canarium* soort is. Zie ook Reizen naar Ned. Nieuw Guinea ondernomen op last der Regeering in de jaren 1871, 1872 1875-1876 enz. met toel. van Robidé van der Aa. 's Gravenhage 1879 blz. 98. E. B.

²⁾. Een meer uitgebreide bespreking der taal, met een aantal volksverhalen en een woordenlijst was oorspronkelijk als bijlage aan de memorie toegevoegd. Waar in het algemeen de taal buiten het bestek der Mededeelingen valt, werden deze stukken aan het Batav. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen aangeboden. E. B.

van Opiaref duidelijk, dat van Ariom en Soriar onduidelijk. De bevolking van Korrido en Sowek haalt de klinkers lang uit, zoo zelfs dat er soms nog eene *e* achter klinkt (froeër inplaats van *froer*); in Wadiboe spreekt men op een eenigzins weifelenden toon. Het dialect van Sorrido heet *biak* (hakkelend) te zijn.

In de verschillende dialecten worden herhaaldelijk letters verwisseld. Zoo worden van de medeklinkers de *b* en de *w* door elkaar gebruikt, van de klinkers de *a* en de *e* nog al eens verwisseld. Aangezien het Biaksch geen schrift bezit moest een normale spelling voor de kampongnamen worden aangenomen; deze toch worden door verschillende stammen meestal op verschillende wijze uitgesproken. Men noemde bijvoorbeeld de kampong, die thans als Sboeria op de kaart voorkomt, ook: Swoeria, Swoerié en Sboerié.

Door dezelfde oorzaak is er natuurlijk van geen andere literatuur sprake dan van verhalen, die in omloop zijn. Enkele daarvan zijn vermeld in het werkje: Noemfoorsche fabelen van den zendeling F. J. F. VAN HASSELT.

§ 6. VOLKSVERMAKEN.

Dansfeesten. Als volksvermaak zijn voornamelijk de dansfeesten (*disen* of *wor*) aan te merken. Persoonlijk maakte ik op Biak nimmer een dansfeest mede, wel zag ik bij de Mamberamo-expeditie Biaksche roeiers dansen.

Een dansfeest is op de Schouteneilanden meestal een deel of gevolg van een handelstransactie. Wanneer men in de *wampasis* op Koe-roedoe en Japen sagoe gekocht heeft, wordt bij thuiskomst een deel daarvan ingekuuld en de rest gebruikt voor het geven van een feest. De geheele *keret* gaat dan eerst visch verzamelen; daarna wordt de dag bepaald, waarop 't feest zal plaats hebben (meestal neemt men een dag van volle maan) en inviteert men alle vrienden en bekenden. Ook vreemdelingen, die voorbij de kampong komen, worden genoodigd. Een ieder, die op het feest verschijnt, is verplicht zijn vertering te betalen, terwijl de onkosten, die men heeft, alleen bestaan in de belooning der helpers en de verbruikte levensmiddelen; hoe meer menschen dus deelnemen aan het feest, hoe voordeelijker zulks voor de gastheeren wordt. Gewoonlijk duurt het feest 2 à 3 etmalen; gedurende dien tijd blijft men bijna steeds door eten, waarbij sagoepap en visch de hoofdschotels vormen. Het is duidelijk dat bij zoo'n feest enorme hoeveelheden voedsel verbruikt worden.

Het dansen zelf geschiedt op verschillende manieren. Bij het *mos*, dat alleen door mannen gedanst wordt, worden de beenen beurtelings hoog opgetild. Van tijd tot tijd laat men een eigenaardig sissend geluid (*fie*) hooren. Op gewone dansfeesten wordt hierbij geen handtrom geslagen.

Mnik wordt door mannen en vrouwen gedanst en bestaat in een voortschuifelen over den grond. Mannen en vrouwen loopen twee aan twee achter elkaar, de mannen voorop, daar achter de vrouwen. De handtrom wordt door den voordanser geslagen. Een derde manier van dansen heet *kintjirip*. Hierbij slaan meerdere personen onder de dansers den handtrom. Men schuifelt niet, doch buigt de beenen beurtelings.

Bij al deze dansen worden bepaalde pantoens gezongen.

Natuurlijk zijn bij de dansfeesten beide seksen op het fraaist uitgedost. De vrouwen dragen allen de *irai bewowek*, een met kralen versierde *tjidakoband*, gehuwde vrouwen bovendien een *irai kapar* of dansschortje. Daar waar beide sexen tegelijkertijd dansen, hebben nog al eens handtastelijkheden plaats tusschen de jonge mannen en ongehuwde meisjes, waarbij dan de broeders hun zusters beschermen moeten. Vele mannen houden in de hand een dansstok (*angione*), waarin zich een holte bevindt tot het opbergen van siri, kalk en pinang. Zoo men de kans schoon ziet, port men van tijd tot tijd met het uiteinde van dien stok de meisjes.

Meestal zijn de dansfeesten de plaatsen waar man en vrouw elkander leeren kennen. Scheppen een jongen en een meisje er behagen in elkander op zoo'n feest te plagen, dan ontgaat dit den ouderen van dagen, die onder het genot van een siri, pruim toezien, natuurlijk niet. Vaak bedisselen deze onderling dan het huwelijk, maar dikwijls gebeurt het ook, dat na afloop van het feest het meisje haar vader er toe beweegt een huwelijksaanzoek te doen.

Deze feesten nemen dus een belangrijke plaats in het leven van den Papoea in. Waar veel volk bij elkander komt, heeft men echter steeds kans, dat oude veeten worden opgerakeld. Bovendien hebben deze feesten een nadeeligen invloed op het economisch leven der Biakkers. In enkele dagen toch worden reusachtige hoeveelheden voedsel verbruikt. Wel is waar raakt de *keret* in het bezit van waardevolle artikelen, maar daarvoor kan men in de bijna periodiek terugkeerende tijden van schaarschte niet altijd voedsel koopen, daar handelsreizen slechts in een bepaalden tijd van het jaar kunnen plaats hebben.

De dansfeesten met een religieuzen ondergrond worden beschreven in Hoofdstuk II C.

Andere spelen. Aan schommelen (*kaf-kaf*) nemen gewoonlijk alleen de vrouwen deel. Het heeft steeds plaats bij vloed en zoo mogelijk boven het water, terwijl het rotankoord aan een tak van een njamploengboom wordt vastgebonden. Ook kinderen doen er aan mede, mannen slechts zelden.

Tollen wordt veel door de jongens gedaan. De tolleren (*sawawir* of *boeman*), worden van ijzerhout gesneden of men maakt ze van de njamploengvrucht.

Kleine jongens vermaken zich met het werpen van lansen naar stukken klapperbast. Iedere partij heeft een bepaald aantal speertjes van hout in de hand. Wie met hetzelfde aantal speertjes de meeste treffers krijgt, is de winnaar.

Een dergelijk spel heeft ook met miniatuur-boogjes en pijlen plaats. Men stelt aan iedere zijde eenige kaladisteelen op en begint tegelijkertijd te pijlen. Wie nu het eerste van beide partijen alle steeltjes van de andere partij heeft geraakt is de winnaar. Dit spelletje is echter niet geheel ongevaarlijk. Uit baldadigheid gaan de jongens er al spoedig toe over om op elkander te schieten en menig kind is op deze wijze een oog kwijtgeraakt.

Het meest geliefd is een balspel (*sarma*), waarbij de jongens een rotanvoetbal door de goal van de tegenpartij probeeren te trappen. Het is geen imitatie van het europeesche voetbalspel, maar inheemsch. Op Noemfoor treft men dit spel ook aan.

Overigens scheppen evenals bij ons de kinderen er behagen in, hun ouders in alles te imiteeren.

B. DE BIAKSCHÉ MAATSCHAPPIJ.

§ 1. STAM INDEELING, HOOFDEN.

De bevolking is verdeeld in een aantal stamgroepen, die in hoofdzaak elk een bepaald gebied bewonen. De band tusschen de onderdeelen van eenzelfde stamgroep is zeer los; de verwantschap is in gewone omstandigheden slechts te herkennen in het feit, dat ze hetzelfde dialect (*mgárn*) spreken. Oorlog tusschen verschillende dorpen van één stam is dan ook geen uitzondering. Toch blijkt bij belangrijke geschillen en raaktochten, dat zij zich eenigszins aan elkaar verbonden voelen, althans meer dan aan niet tot de groep behorende dorpen.

Een territoriale beteekenis heeft het stamgroepenverband niet. Op grond, die op een bepaald oogenblik niet bewerkt wordt en geen teekenen van vroegere bewerking meer vertoont, kan noch een stamgroep, noch een persoon rechten doen gelden ¹⁾. Het bosch is niemands eigendom, en men behoeft geen toestemming te vragen om een tuin aan te leggen in een landstreek, die hoofdzakelijk door een vreemde stamgroep wordt bewoond. Daardoor treft men in het door een stamgroep bewoonde gebied herhaaldelijk niet tot die groep behorende *keret's* ²⁾ aan. Sommige stamgroepen zijn op die wijze zeer verspreid, zelfs op meerdere eilanden gevestigd.

¹⁾. Vergelijk § 4.

²⁾. De *keret* is eene groep van aan elkaar verwante gezinnen, die in den regel samen wonen en zoo eene eenheid vormen (zie verder § 2).

Keret hoofden. Een dorp is in het algemeen geen eenheid; de bevolking bestaat gewoonlijk uit verschillende *keret's* die ieder hun eigen hoofd hebben. Niet het dorpshoofd, dat door het Bestuur wordt aangesteld, maar deze *kerethoofden* zijn de eenige hoofden, bij wie van gezag sprake kan zijn. Gewoonlijk wordt een *kerethoofd* door zijn zoon opgevolgd, wanneer deze daartoe geschikt wordt geacht. Zoo niet, dan wordt meestal bij onderling goedvinden een ander erkend, die door welbespraaktheid, persoonlijkken moed, het maken van groote reizen en kennis van vreemde talen boven zijne *keretgenooten* uitmunt. Een bepaalde verkiezing heeft niet plaats.

Een kamponghoofd heeft dus in het algemeen alleen eenig gezag, voor zoover het zijn eigen *keret* betreft; door andere tot de kampong behorende *keret's* wordt hij gewoonlijk niet erkend. Alleen als hij door zijne persoonlijke eigenschappen daartoe in staat is, kan hij invloed over meerdere *keret's* doen gelden.

Keret- en kamponghoofden dragen titels als *sengadji*, *djedjau*, *korana*, *sawoi*, *kapisan laoet*, *majoer*, *oerbasa*, *dimarai*, *sarewo*, *soesani*, *kapitai*, *moedai*, *kabo* enz. Op eenig verschil in rang maken deze titels geen aanspraak, zij zijn practisch gelijkwaardig.

Meer invloedrijke hoofden. Zooals reeds vermeld werd, zijn er *kerethoofden*, die door hun persoonlijkheid boven de anderen uitsteken en invloed hebben in het geheele dorp, soms zelfs in meerdere dorpen. Bij enkelen berust deze, nimmer groote, macht op den roep, die van hen uitgaat als *mambri* (held), bij anderen op hunne politieke bekwaamheden, hun welsprekendheid en groote behendigheid in liegen en bedriegen.

Eindelijk zijn er enkelen, die hun invloed ontleenen aan de historische waarde, die de bevolking aan hun ambt toekent. Dit is het geval met den *Sengadji* van Awabiadi en den *Korano* van Ingkaboï (beiden van Korrido), den *Sengadji* van Menoefandoe en den *Korano* van Arwakoin (beiden van Soweï) en ten slotte den *Korano* van Sorrido.

Oorsprong der titels. Oorspronkelijk werden deze hoofden aangesteld door de aanvoerders der hongï's, die namens den Sultan van Tidore werden uitgezonden, zoogenaamd om verschuldigde belasting te innen, doch die feitelijk in deze gewesten slechts kwamen om te rooven. Door de betaling van schatting (*som*) ¹⁾ en door hulp te verleenen aan de hongï konden de dorpen zich vrijwaren tegen verwoesting en menschenroof. Waar de bedoeling voorzat zooveel mogelijk binnen te krijgen, werd bij de aanstelling speciaal op de eigenschappen van den te benoemen persoon gelet, teneinde de moeilijkheden, die de hongï zou kunnen ondervinden, zooveel mogelijk te verminderen. In het algemeen zijn ook deze titels erfelijk van vader op zoon.

¹⁾. Ook wel *siom*.

Invloed door Hongi's. De vorsten, die door hongi's hun invloed deden gelden, waren volgens de Biaksche verhalen meestentijds de radja's van Selawati, Waigeoe, Msower (?) en Sororoli (Misool). Verder werden genoemd *Radja Sawa Patani* en *Radja Kim*, de vorst van Gebi, welke laatste bijzonder gevreesd was. Nadat door het ingrijpen van het N.I. Gouvernement de hongitochten verminderden, taande al spoedig de invloed dier vorsten; de schatting, bestaande in schildpad, slaven en kain tjelopen's ¹⁾ werd nog wel opgebracht, doch met steeds grooter wordende tusschenpoozen.

Invloeden van handelaren. Langzamerhand kwamen meer particuliere handelsschepen deze kusten bezoeken. Ook N. Guinee zal wel meermalen bezocht zijn door de z.g. „beach combers”, individuen van alle nationaliteiten, die naast handel ook zee- en menschenroof dreven.

Zowel Europeesche als Inlandsche handelaren begonnen nu in de plaats der hongiaanvoerders hoofden aan te stellen in het belang van hun handel. Bijzonder duur was dit niet. Men gaf een dergelijk hoofd een jas, broek en hoed, liefst van den meest potsierlijken vorm, noemde hem *Sengadji*, *majoor* of *korano*, beëdigde hem dan nog vaak en gaf hem een schriftelijke aanstelling ²⁾.

Een recent voorbeeld. Zelfs is het voorgekomen, dat hoofden aangesteld werden door een ander Biaksch hoofd. Bij de eerste patrouille naar de N. kust sloot zich de *Sengadji* Mambroek van Mandoesir vrijwillig aan. Later bleek, dat van de zoogenaamd van oudsher bestaande hoofden, die hij bij den patrouillecommandant bracht, verscheidene door hem zelf tot dien rang waren verheven. Als belooning voor deze diensten bracht de bevolking van verschillende kampongs onder leiding der nieuwbakken hoofden de bruidschat voor zijn huwelijk met een vrouw van Sor bijeen. Natuurlijk heeft Mambroek de bevolking in den waan gebracht, dat wij naar de wijze der Tidoreesche hongi rooven en branden zouden, indien zij zich niet aan ons gezag wenschte te onderwerpen. Ten zijnen voordeele moet vermeld worden, dat hij zelve vermoedelijk in die meening verkeerde. Het zal nog wel eenigen tijd duren,

¹⁾. Kain-tjelopen's zijn stukken blauw katoen van bepaalde afmetingen, zie hoofdstuk III § 4.

²⁾. Zoo ontmoette de Gouvts commissaris P. van der Crab op zijne reis in 1871 te Wasior (Wandammen baai) twee hoofden, die eene aanstelling vertoonden, geteekend door Hassan bin Aboe Bakar, handelaar te Ternate. Zie: Reizen naar Nederl. Nieuw-Guinea ondernomen op last der Regeering in de jaren 1871, 1872, 1875, 1876 door de Heeren P. van der Crab en J. E. Teysmann, J. G. Coorengel en A. J. Langeveldt van Hemert en P. Swaan met toelichtingen door P. J. B. C. Robidé van der Aa. 1879. blz. 95-96. E. B.

eer de Papoea's tot het besef komen, dat de thans door hen op te brengen belasting in wezen veel verschilt van de *som*, die door de Tidoreezen werd geëischt.

Opvattingen omtrent het bestuur. Een eigenaardige gewoonte werkt deze praktijken in de hand. Een Biakker zal zich nooit alleen komen melden, doch zal zich steeds door een ander laten voorstellen. De geleider staat er dan voor in, dat hij niet opgevat en als slaaf verkocht zal worden. Zoo diep heeft de gedachte, dat het daarom te doen is, wortel geschoten, dat men van iemand, die wegens een misdrijf opgevat en naar Manokwari gebracht werd, zeide: *Compania froer i be boedak* (de *compania* heeft hem tot slaaf gemaakt). Eerst toen veroordeelden na afloop van hun straftijd terugkeerden, zag men, dat er van menschenroof bij ons geen sprake was.

Dat het gezag van de hoofden in het algemeen niet groot is, zal na het voorgaande wel duidelijk zijn.

Een bijzondere invloed op de bevolking wordt uitgeoefend door de *konor's* (toovenaars). Hun optreden zal later worden besproken ¹⁾.

Indeeling der stamgroepen. De Padaido-eilanden zijn hoofdzakelijk bevolkt door nederzettingen van Biaksche stammen. Alleen op Padaidori, Jeri en Bromsi is een daar thuis behoorende bevolking. Verscheidene der eilanden zijn slechts tijdelijk bewoond door visschers of voor ladangaanleg.

De verschillende stamgroepen met de daartoe behoorende kampongs zijn hieronder in een staat samengebracht.

Daarin werden alle kampongs opgenomen bij de stamgroep, waarvan ze deel uitmaken. Onder Soepiori en de Padaido-eilanden komen dus alleen voor de kampongs, waarin deelen van de daar thuis behoorende stammen wonen. De overige op die eilanden gelegen kampongs zijn opgenomen onder de nederzettingen van Biaksche stamgroepen.

De kampongs van Arfakkers werden aangeduid met (a).

De treklust der Papoea's is oorzaak, dat de dorpen niet altijd door dezelfde *keret's* of stammen bewoond worden, sommige dorpen verdwenen, andere ontstonden; alleen de grootere dorpen zijn vrij stabiel. Zoo zijn de oorspronkelijke bewoners van Mamoribo, die tot de stamgroep behoorden, reeds lang verhuisd. Een *keret* van Oepoeri (A 14) vestigde zich daar na hun vertrek. In Janim (A 17 en 19) wonen twee *keret's* van verschillende stamgroepen, bij Kepoedori (A 17) woont, behalve een *keret* van Warsa, nog eene *keret* afkomstig van Noemfoor (nederzetting Waknamdi).

De lieden van Sowek en Korrido (B 1 en 2) zijn hoofdzakelijk zeevaarders; de helft van de bevolking dezer dorpen zwerft het geheele

¹⁾. Zie Hoofdstuk II B § 6 en II C § 2 en 6.

jaar door op de N. kust van Nieuw-Guinee tusschen Sorong en Wakde ¹⁾ rond.

In Kiamdori (B 1) is een groot deel van de vroeger verspreid wonende bevolking der N. kust van Soepiori, die door tegenslagen verzwakt is, bijeen gevestigd. Het vroegere dorp Maundori ²⁾ is verdwenen.

Stamgroep	Kampoengs	Uitzwermingen	Op het eiland.
A. Biak.			
1. Wadiboe	Menoerwar Wadiboe Anggadoeber Anggopi Warwe Saba	Samfarmgoensi	Pai
2. Opiaref	Opiaref	Sandidori Apiopes Awai Manomi Warkioei	Auki M. Woendi Auki
3. Ariom	Ariom	Daresi	Pai
4. Mandoesir	Mandoesir	Jendiawer Kanai Soemarires Rombeari	Auki M. Mangwandi
5. Fairi (a)	Inof Arf. Mandoesir (a) Arfak Opiaref (a) Arfak Saba (a)		
6. Bosnik	Roeber Bosnik Kwaidi	Seroemi Abiab Adoeëna Paraparai	Owi

¹⁾. Sorong ligt aan de uiterste W. punt van N. Guinee, Wakde een eind ten O. der Mamberamomonding op ongeveer 139° O. L. E. B.

²⁾. Maundori werd door Prof. Wichmann in 1903 bezocht. Zie Nova Guinea. Tome IV. Leiden E. J. Brill 1917 blz. 322-324. E. B.

Stamgroep	Kampoengs	Uitzwermingen	Op het eiland.
	Njampoeng Roemkaker Nasbraren	Menoejas Mansariandi	} Owi
7. Soendei	Mandom (a) Jibdi (a)		
8. Sampori of Mokmer	Parai Menaisoer Mangganisapi Mokmer Manswam Sboeria Kababoer Menoebabo Ambrobenbepoer	} Oerami } Sankami	} M. Woendi
9. Jenoes 10. Sorrido	Jenoes Waupenor Kinmomen Wariasbari Sorrido Inserom Damorpis (a) Oerkinam (a)		
11. Penasifoe	Jendidori Penasifoe (a)		
12. Padoa	Padoa Boki Oerfoe	} nederzettingen } op Japen. Kikio	
13. Samberi	Mampioper Impendi Samberi Waroi Manoinoepoeri Marjeni (a)		
14. Wardo	Kries Karnindi Wardo Jimbrowoi Dédifoe	Sawendidori Parwaidori	} Soepiori

Stamgroep	Kampoengs	Uitzwermingen	Op het eiland.
15. Mofoe	Oepoeri Mamoribo Arbiarek Sopen	Ramardori Snebai	} Soepiori
	Adadikam Swainober Mardori Mampomboekor Krai Sarwadori		
16. Sorendidori	Kmoer (a) Wombrisau (a) Sorendidori (a) Mansoben (a) Mnibber (a)	Jinggarboi	
	Wosribo (a)		
17. Warsa	Sansoendi Warsa	Kepoedori Janim Njewndi Meokri Napido Akwaidori	} Soepiori
	Manwor		
18. Dwar	Komboi (a) Biawer (a) Makoeker (a) Kararbo (a) Sanadi (a)	Jossoren	Soepiori
	Rarisbori Dwar Marsiom Maroer Menoemome (a) Arwam (a)	tuinkampongs bij Kepoed. en Janim.	Soepiori
19. Sor	Karmon Sor Mara	Janim	Soepiori
	Bosnabraid	Sawadori	Biak (0. punt).

Stamgroep	Kampoengs	Uitzwermingen	Op het eiland	
20. Wari	Apiemi (a) Eroerek (a) Serapendi (a) Wari	tuinkampongs bij Janim.	Soepiori	
21. Korim	Jobdi Ariadi Workrar Korim Sarwom Ariobdi Siawes (a) Aprip (a) Arwimba (a) Sirmomes (a) Roembin (a) Menoebepioem (a)			
B. Soepiori	Arises (a)			
1. Soweck	Soweck			nederzettingen op Rani en Insobabi.
2. Korrido	Kiamdori Ingkaboi Roempera Awabiadi Wandei Mariaidori Mardori Adeni			
3. Waboedori	Sorendiwieri Waboedori Pamdi Bosendisbari			
4. Wafordori	Aminwieri Wafordori Sawias			
C. Padaido-eilanden				
1. Padaidori	Sasari			
2. Jeri	Jeri			
3. Bromsi	Bromsi			

Fig 1. GRAF TE MANDOSIR.

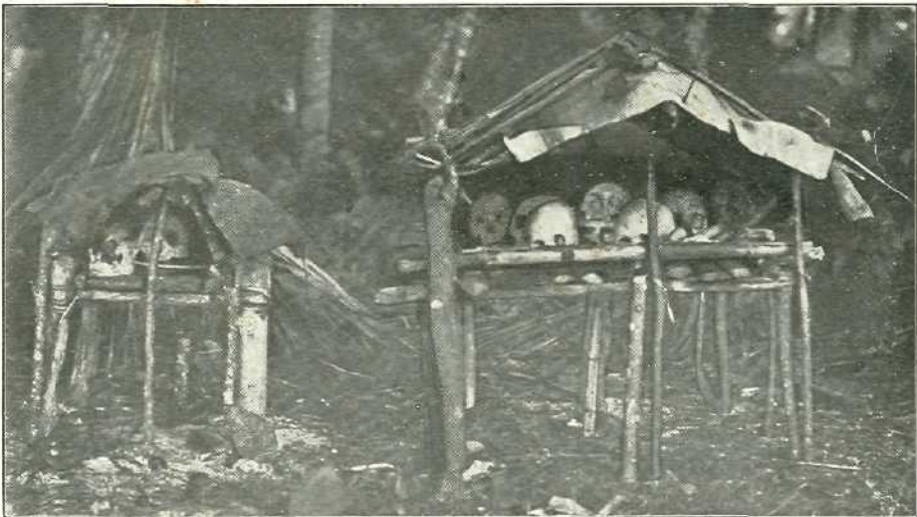

Fig 2. RAMBROEMB (KNEKELHUISJE DER PADAILDO-EIL).

Fig. 1. VROUWEN EN KINDEREN VAN MANDOESIR

Fig. 2. GROEP VAN WARSA.

§ 2. DE KERET.

De maatschappelijke eenheid bij de bewoners der Schouten-eilanden is de *keret*, een groep van meestal na-verwante gezinnen, die zich nauw aan elkaar verbonden voelen. Dit eenheidsgevoel is zoo sterk, dat men den indruk krijgt als of een Biakker zich in de eerste plaats lid der *keret* voelt en pas daarna individu.

De Biaksche *keret* woont meestal te zamen in één hoogstens in twee onmiddelijk naast elkaar staande huizen. Bij de Arfakkers heeft echter meestal elk gezin een eigen huisje.

Grondslagen der keret. De *keret* is grootendeels op communistische grondslagen gevestigd. Zoolang een der leden voedsel heeft zal hij het met de *keret*genooten deelen. Wel heeft ieder individu zijn persoonlijke bezittingen, doch zoo noodig kan de *keret* daarop beslag leggen ten algemeenen nutte. Wanneer men groote betalingen moet doen, springt de geheele *keret* bij. Bruidschat, belasting en boeten worden gezamenlijk opgebracht. Hierbij is nimmer sprake van dwang; ieder lid der *keret* voelt zich moreel verplicht zijn aandeel in de lasten te dragen, indien het *kerethoofd* zulks verlangt.

Meermalen maken Chineesche handelaren gebruik van deze gewoonte door met een *keret* overeen te komen, dat tegen bepaalde leveringen van koeliearbeid, damar, rotan of hout, de belasting voor alle tot de *keret* behorende aangeslagenen betaald zal worden. Gewoonlijk wordt dan door de *keret* behalve deze betaling nog bedongen, dat de handelaar bovendien gedurende zekeren tijd levensmiddelen en tabak moet leveren.

Naast deze gemeenschappelijke beschikking over eigendommen bestaat een gezamenlijke verantwoordelijkheid. De geheele *keret* moet de gevolgen dragen van de handelingen van elk der individuën afzonderlijk, zoodat een lid door het plegen van een misdrijf zijn geheele *keret* aan wraak en straf blootstelt.

Wanneer bijv. iemand van *keret* A een persoon van *keret* B gedood heeft, dan hoeft *keret* B, om zich te wreken, niet den dader zelf te doden, maar men voelt zich voldaan, indien een willekeurig iemand van *keret* A, hetzij man, vrouw of kind, wordt afgemaakt.

Daarom is men als blanke op Biak overal betrekkelijk veilig. De bevolking zal een Europeaan over 't algemeen niet licht vermoorden, omdat zij bang is, dat onze rasgenooten onzen dood zullen wreken ¹⁾).

1). M.i. is het daarom jammer, dat men de moordenaars van den Luit, ter zee Stroeve niet in handen heeft gekregen, zoodat ze nog steeds ongestraft rondloopen. Arfakkers, die een Japanner vermoordden, zijn wel opgevat en gestraft. Ik hoorde uit den mond van Papoea's, dat dit feit een eigenaardigen indruk heeft gemaakt.

Hoewel de Biakker geen juiste voorstelling heeft van onze verhoudingen, weet hij toch wel, dat de blanke de sterkste *keret* heeft van al de *amber's* (vreemdelingen).

Daarop berust ook het prestige van den blanken bestuursambtenaar. Voor andere (gekleurde) rassen heeft de Biakker geen respect.

Onzekerheid van bezit. Uit het zooeven vermelde blijkt, dat de Biakker nooit volkomen zeker van zijn bezit is. Heeft hij door hard werken een goeden oogst verkregen, heeft hij een verre handelsreis gemaakt en veel sagoe of andere artikelen verzameld, dan geniet hij gewoonlijk niet de volle vrucht daarvan. Hij zal alles meestal moeten deelen met zijne *keret*genooten en dikwijls houdt hij juist genoeg voor zich zelve over. Iedereen komt bij hem bedelen en het eindresultaat is dat alles ongeveer gelijk verdeeld wordt. Het communistische systeem werpt ontegenzeggelijk enkele voordeelen af in den strijd om het bestaan, die verscherpt wordt door de veel voorkomende voedselschaarschte. Het is echter niet dienstig om den lust tot werken, den drang tot het verwerven van eigen bezittingen te ontwikkelen. Heeft het dus geen gunstigen invloed gehad op de economische ontwikkeling van den Biakker, het is vermoedelijk de oorzaak geweest van het bij hem bestaande groote gevoel van verantwoordelijkheid voor elk zijner daden.

Standen. Het spreekt van zelf, dat in een maatschappij, zoo communistisch van aard als de *keret*, weinig sprake zal kunnen zijn van klassen. Men maakt dan ook slechts onderscheid tusschen vrijen en slaven, eigenlijke adel bestaat niet. Wel schijnt er eenigszins verschil gemaakt te worden tusschen hen, wier voorouders sinds menschenheugenis nimmer slaaf waren en hen, die op eenigerlei wijze slavenbloed in de aderen hebben. De eerste categorie geeft men den titel *manseren*, doch een hoogere positie nemen zij niet in de *keret* in.

De *keret*genooten spreken elkaar in het algemeen aan met *napirim* (neef). Broeders noemen elkaar *naik*, met welken naam ook de schoon-zuster aangeduid wordt.

Slavernij. Slavernij komt op Biak nog voor, doch wordt streng tegengegaan. Nu iedereen weet dat houden en verkoopen van slaven door de Compania gestraft worden, vermindert het aantal slaven van zelf aanmerkelijk, doordat zij meestal eenvoudig wegloopen. Maar zelden wordt een geval van slavenhandel ruchtbaar, omdat noch de koper, noch de verkoper er werk van durft te maken als de verkochte ontvlucht.

§ 3. HUWELIJKSGEWOONTEN.

Huwelijksvormen. Op Biak komt nog sporadisch een huwelijk door roof of schaking voor en wel het meeste onder de Arfakkers. Echter wordt, zoowel door hen als door de strandbewoners de huwelijksvorm,

waarbij voor de vrouw een bruidschat (*ararim*) wordt betaald, als de normale beschouwd.

De eerstgenoemde vorm om tot een huwelijk te geraken heeft gewoonlijk een oorlogje ten gevolge. In het algemeen gaat de twist echter niet zoozeer om de vrouw zelve, als wel om de waarde der bruidschat, die de andere partij niet kan of wil betalen. (Zie voor het verloop verder § 6).

Het huwelijk is in het algemeen exogaam en patriarchaal, de vrouw wordt uit het oude verband losgemaakt en in de nieuwe *keret* opgenomen ¹⁾. Een enkele maal trekt een Arfakker, die met eene vrouw van het strand huwt, bij zijn schoonouders in, vooral als hij niet instaat is de volle bruidschat te betalen. De vrouw en kinderen behooren echter ook in dit geval tot de *keret* van den man. Daar de gezinnen van eene *keret* bij de Arfakkers afzonderlijk wonen, komen deze er eerder toe buiten hun stamgebied te gaan wonen. Geraakt zijne *keret* echter in oorlog, dan staan hij en zijn gezin aan dezelfde gevaren bloot als zijne in hun eigen gebied wonende *keret*genooten. Van een overgaan in de *keret* der vrouw is dus geen sprake ²⁾.

Huwelijken in de *keret* (endogaam) zijn niet verboden, doch de Biakker is tegen dit soort huwelijken, omdat hij meent, dat er slechts zwakke of in het geheel geen kinderen uit voortkomen.

Zooals reeds vermeld noemt men de schoonzuster *naik*; de zwager wordt *rifio* genoemd, van de uitgehuwde zuster spreekt men als *ronias-wari* (dinges zijn vrouw).

Wederkeerige huwelijken tusschen *keret*'s. Dikwijls worden huwelijken tusschen twee *keret*'s over en weer gesloten, waarbij dus steeds

¹⁾. Zooals later zal blijken wordt de band tusschen de vrouw en haar familie daarmee niet geheel verbroken. Wordt zij bijvoorbeeld door een der leden van de *keret*, waarin zij werd opgenomen, gedood, dan eischt haar familie de *w a b i a k* (vergoeding voor misdrijven, zie § 5), ook bij slechte behandeling wordt deze herhaaldelijk gevorderd. In het algemeen heeft men er daarom bezwaar tegen vrouwen uit te huwelijken naar zeer veraf wonende *keret*'s.

²⁾. De zendeling F. J. Jens vermeldt, dat op Biak een overgang van het matriarchaat naar het patriarchaat bestaat. De man blijft normaal in het huis zijner schoonouders wonen tot het eerste kind ongeveer 10 jaren oud is, waarna hij met zijn vrouw en kind (eren) naar zijn eigen familie terugkeert.

(Het Insos- en k'borfeest op Biak en Soepiori. Bijdr. Kon. Inst. v/d Taal-, Land- en Volkenkunde Deel 72 1916 blz. 406).

De steller der memorie, om inlichting gevraagd, sprak dit beslist tegen. Zie verder de noot bij het begin van Hoofdstuk II C § 4. (De Insos- en Koborfeesten). E. B.

gezorgd wordt, dat men voor iedere vrouw, die de *keret* verlaat een andere terugkrijgt. De vrouw toch, op wie het leeuwenaandeel van den arbeid rust, vertegenwoordigt als werkkraft een zekere economische waarde in de *keret*, die door een huwelijk voor die gemeenschap verloren gaat. Dit onvermijdelijk nadeel wordt op de vermelde wijze geneutraliseerd, terwijl ook de uitgave voor de bruidschat niet meer drukt.

Door de wederzijdse huwelijken worden verder tusschen *keret's* vriendschaps banden geknoopt, die in tijden van plaatselijke voedselschaarschte zeer nuttig zijn. Tusschen verschillende Arfakkeret's en kustbewoners bestaan zulke banden, waarmee de namen Arfak Saba, Arfak Opiaref enz. verband houden. De Arfakkers trokken er het voordeel uit, dat zij steeds de beschikking hadden over voldoende visch, de Biakkers, dat zij betrekkelijk veilig naar het binnenland konden gaan.

Kinderhuwelijk. Trouwt de vrouw in een veraf wonende niet tot de stamgroep behorende *keret*, dan is meestal alle voordeel voor haar oorspronkelijke *keret* verloren. Gewoonlijk worden zulke huwelijken reeds op jeugdigen leeftijd van de vrouw gesloten, vaak om economische redenen.

Dergelijke kinderhuwelijken komen op de Schouten-eilanden vrij veel voor. Heeft deze huwelijksvorm wellicht eenerzijds haar ontstaan te danken aan den wensch om zich onafhankelijk van haar wil reeds vroegtijdig het genot eener levensgezellin (lees ladangwerkster) te verzekeren, anderzijds worden meestal die huwelijken gesloten in tijden, dat de ouders van het meisje in moeilijkheden zijn. In geval van voedselgebrek toch is een dochter het aangewezen voorwerp van waarde, waarop de ouders geld kunnen opnemen om het benodigde te koopen. Dit geschiedt dan door haar uit te huwelijken, waardoor de bruidschat geheel of gedeeltelijk wordt verkregen, meestal zelfs voor een deel in levensmiddelen. Waar de tijden van voedselgebrek periodiek terugkeeren, is het niet te verwonderen, dat veel meisjes reeds op zeer jeugdigen leeftijd zoo worden gebonden. Feitelijk toch is de transactie niets dan het opnemen van een voorschot op de bruidschat. De geldschieter i.e. de bruidegom laat echter niet na een behoorlijke rente van dit voorschot te berekenen: de bruidschat daalt zeer belangrijk beneden het normale bedrag.

Gevolgen van kinderhuwelijk. Is het meisje tot den huwbaren leeftijd opgegroeid, dan geeft een dergelijk huwelijk soms aanleiding tot allerlei twisten, zelfs tot moord. Het komt toch voor, dat het meisje niet met den haar opgedrongen echtgenoot wenscht te leven, doordat zij een speciale voorliefde voor een ander heeft, dan wel omdat haar echtgenoot haar een diepen afschuw inboezemt. In het eerste geval kan het gebeuren, dat zij niet alleen weigert met den echtgenoot samen te leven, maar ook zich door den man harer keuze laat schaken. Dan komen

gewoonlijk de wapens aan het woord, aangezien dit feit door de *keret* van den teleurgestelden echtgenoot als overspel wordt opgevat. In veel gevallen zal echter het meisje, vooral als de economische toestand zich sedert heeft gewijzigd, zooveel invloed weten uit te oefenen, dat schaking niet noodig is en het vroegere huwelijk wordt ontbonden door teruggave van den bruidschat, zoodat zij den jongeling harer keuze kan huwen. Vaak echter wordt het meisje bij een weigering op hardhandige wijze tot samenleving gedwongen. Vader, moeder en *keret*genooten bewerken het arme schepsel, dat zoo egoistisch durft te zijn het *keret*belang aan een gril op te offeren. Met woorden, vuistslagen en een stuk hout tracht men haar tot inkeer te brengen en blijft zij toch weigeren, dan bindt men haar en draagt haar als een varken naar haar echtgenoot. Door de nieuwe *keret*genooten wordt zoo noodig ook met klinkende argumenten getracht haar tot betere gedachten te brengen en ten slotte schikt de ongelukkige zich vaak in haar lot.

Kinderhuwelijk met opvoeding. Men zeide mij, dat soms bij een kinderhuwelijk, dat later ontbonden werd, de terugbetaling der bruidschat bij *kerets*, die ver uit elkaar wonen, te wenschen over liet. Om dat te vermijden zou men zijn overgegaan tot de vaak gevolgde methode zelve het meisje groot te brengen. Ook dan loopt men weliswaar de kans, dat het kind 'den persoon, voor wie zij bestemd is, beslist weigert, maar in dat geval kan zij nog steeds aan een ander in de *keret* worden uitgethuwelijk, zoodat in allen gevalle de betaalde bruidschat niet verloren gaat.

Bruidschat. De grootte der bruidschat, feitelijk koopsom, verschilt naar gelang van het uiterlijk en den stand van het meisje; een lichtere huidskleur en lang haar doen het bedrag stijgen, cascado of mindere geschiktheid voor ladangwerk doen het dalen.

Teneinde de gedachte te bepalen diene het volgende. Door het hoofd van Mandoesir werd voor zijn huwelijk met de dochter van het hoofd van Waupenor betaald: 30 kains *tjelopen*, 6 gulden aan zilvergeld, 8 stuks *kadoemek* ¹⁾ à 3 *tjelopen*'s, 2 *sarak besarwam* ²⁾ à 6 *tjelopen*'s een *sarak abi* ³⁾ à 1 *tjelopen*, 8 groote *samfar*'s ⁴⁾ à 20 *tjelopen*'s, een *kasisip* ⁵⁾ à 3 *tjelopen*'s, 7 vadem kralen van verschillende soorten à 1 *tjelopen* per vadem, een *irai kapar* ⁶⁾ à 1 *tjelopen*, een groot bord (*ben*

1). Of *sarak bepno k*, zilveren arming van \pm 4 m.M. dikte.

2). Platte zilveren arming.

3). Kleine platte zilveren arming.

4). Armringen uit een schelp gemaakt, zie Hoofdstuk III § 4.

5). Chineesche vaas.

6). Dansschort (zie hoofdstuk II A § 6).

kobor) à 1 *tjelopen*, 3 stuks kleine bordjes, te zamen één *tjelopen*, totaal dus voor een waarde van ruim 240 *tjelopen's* of ruim 360 gulden ¹⁾).

Tegengeschenken. Daartegenover staat, dat bij haar aankomst in de nieuwe *keret* een tegengeschenk wordt gegeven, hetwelk door de bruid zelve onder de familieleden van den bruidegom wordt verdeeld; men beschouwt dit als een vergoeding voor het maal, dat bij die gelegenheid wordt gegeven en waarbij al de *keret*genooten der vrouw mogen aanzitten. In het bovengenoemde geval werd als tegengeschenk door de *keret* der vrouw betaald: 14 *tjelopen's*, 30 vadem kralen, 30 groote en kleine borden, een *samfar* en een *kasisip*, totaal ter waarde van ongeveer f 125.— ²⁾).

Gewone kamponglieden betalen een *ararim*, die gemiddeld ± f 175.— bedraagt, terwijl het tegengeschenk dan een waarde van ± f 75.— heeft.

De bruidschat wordt voornamelijk bijeen gebracht door de *kmami's* (ooms van vaderskant) en hun zoons, de *napirim's*; de *mem's* (moedersbroeders) en *naik's* ³⁾ (zoons van moedersbroeders) hebben daarmede in het algemeen niets te maken.

Het meisje zelve krijgt hij haar huwelijk eenige *tjelopen's* en een paar vadem kralen mede. Deze laatste zijn haar persoonlijk bezit, evenals de sieraden (*samfar's*, kralen enz.), die zij bij haar huwelijk droeg; de *tjelopen's* worden gezamenlijk bezit van man en vrouw.

Ceremoniën bij de voltrekking. Op de Z. kust wordt bij het sluiten van het huwelijk (*wawofer*) de bruid door hare familieleden in optocht naar het huis van den bruidegom gebracht, zij wordt daarbij gedragen door een *mebin* (vaderszuster). Voor het huis aangekomen houdt de stoet halt, de *mebin* draagt de bruid naar boven en blijft voor de deur staan. Men zingt nu het volgende liedje (*boereri*):

Mambeki, mambeki, sararibo, soemberiwa, kofenia, ja mbri ba.

Mambeki, mambeki, sararibo, sarakwa, kofenia, ja mbri ba.

Mambeki, mambeki, sararibo, bonia, kofenia, ja mbri ba.

Mambeki, mambeki, sararibo, inoïwa, kofenia, ja mbri ba.

¹⁾. Voor de verhouding tusschen *tjelopen's* en guldens zie Hoofdstuk III § 4.

²⁾. Bij het eerste huwelijk, dat door het genoemde hoofd was gesloten (een kinderhuwelijk) werd ineens betaald: een prauw á 20 *tjelopen's*, 5 *samfars* á 12 *tjelopen's*, 20 *kains tjelopen* en andere goederen ter waarde van 5 *tjelopen's*, totaal voor een waarde van 100 *tjelopen's* of f 150. Een tegengeschenk werd voor het meisje niet gegeven, daar het op 10 jarigen leeftijd werd gekocht en verder in *keret* te Mandoesir opgevoed.

³⁾. De aandacht wordt er op gevestigd, dat de broeder met denzelfden naam wordt genoemd; zie § 3 en de noot op blz. 6. E. B.

Schoonzoon, schoonzoon, zuster, hier is een parang, men zegt dat ik niet meer boos ben,

Schoonzoon, schoonzoon, zuster, hier is een armring, men zegt dat ik niet meer boos ben,

Schoonzoon, schoonzoon zuster, hier is een lans, men zegt dat ik niet meer boos ben,

Schoonzoon, schoonzoon, zuster, hier is een mesje, men zegt dat ik niet meer boos ben.

Op de rythmus van dit gezang beweegt men de atap der galerij met een stok, waar aan een dwarshoutje is gebonden (*ariauer*) en beweegt de *mebin* het linkerbeen der bruid op en neder. De oude vrouw, die het gezang heeft aangeheven, ontvangt daarvoor een geschenk. Vervolgens wordt het linkerbeen der bruid met zoet water besprenkeld en treedt zij over den drempel van haar nieuwe woning.

Als men het huis is binnengegaan begint de vrouw met de uitdeeling van het tegengeschenk. Daarna houdt men het bruiloftsmaal.

Bij het ondergaan der zon legt een der *napirim's* (zoo mogelijk een zoon van de *mebih*, die de bruid heeft gedragen) de handen van bruid en brui gom in elkaar. Beide doen nu een trek aan dezelfde sigaret en zeggen een formulier, dat vrij vertaald luidt: „Ik wensch, dat man en „vrouw beiden, nu zij zelve een huishouden opzetten, zoo er iemand aan „de zeezijde voorbij roeit, hem binnen zullen roepen om mede te eten van „de spijsen, dat zoo er iemand aan de landzijde voorbijloopt, zij hem bij „zich zullen roepen om mede te eten”.

De jonggehuwden leggen zich daarna ter ruste, zij zijn niet verplicht dezen nacht wakende door te brengen, en zij zijn vrij in hun doen en laten.

Kinderen. Over het algemeen is de kinderzegen in de Biaksche gezinnen vrij groot. Wanneer echter het aantal van eene vrouw boven de vijf staat te komen, stelt zij gewoonlijk aan den man voor, het zesde maar te doen verdwijnen, daar het wel wat lastig wordt zooveel kinderen te verzorgen naast haar ladangwerk. Stemt de man hier in toe, dan doodt men het kind onmiddellijk bij de geboorte, tenminste indien geen abortus provocatus is verkregen (vergelijk Hoofdstuk II A § 4).

Polygamie. De Biakker heeft gewoonlijk slechts één vrouw, kan hij echter over voldoende middelen beschikken, dan is polygamie toegestaan. Meestal raadpleegt hij de eerste vrouw over een tweede huwelijk; wordt zij niet gehoord, dan is in den regel een hevige vechtpartij bij de ontmoeting der beide vrouwen het gevolg. Vaak echter gaat het verzoek om een vrouwelijke hulpkracht er bij te nemen, van de eerste vrouw uit en treedt zij als bemiddelaarster op bij het tweede huwelijk.

Hoe de Biakker over polygamie denkt, blijkt helder uit het ant-

woord van een Christen, die eens bij mij kwam informeeren, hoe de zendeling er over zou denken als hij een tweede vrouw nam. Ik bracht hem aan 't verstand, dat deze vermoedelijk hierover niet erg gesticht zou zijn. Hij vond dat héel jammer, want hij had geld genoeg om zich een tweede vrouw aan te schaffen. Dat was een voordeelige kapitaalbelegging, die dubbel en dwars zijn rente zou opbrengen. Immers twee vrouwen kunnen meer damar inzamelen dan eene en dat zou hem meer winst opleveren. Bovendien zou hij zoo nooit gebrek aan voedsel hebben. Typisch is het dan ook, dat bij de stanmen, die bijna geheel van den landbouw leven, zooals de Arfaksi, gewoonlijk de meeste gevallen van bigamie en polygamie voorkomen.

Het lot der gehuwde vrouw. Volgens de adat heeft de vrouw geen rechten, uitsluitend plichten. Zij is in menig opzicht de slavin van den man. In huis is zij de zorgende persoonlijkheid. Zij kookt, haalt brandhout en water, vlecht matten en draagmanden, zoekt wekdieren op het rif, haalt dagelijks veldvruchten van de ladang, is belast met het grootste deel van den veldarbeid, moet damar verzamelen enz. Na den dood van haar man wordt zij vaak als koopwaar verhandeld. Zoo schijnt haar lot vrijwel ondragelijk. Niettegenstaande dat alles heerscht er over 't algemeen in de huwelijken een goede harmonie. In 't openbaar toont de man zijn genegenheid voor de vrouw maar zelden. Bij den Biakker geldt het als „grober Unfug” van zijn vrouw, meer dan noodig is, notitie te nemen. Alleen bij overlijden van een der echtgenooten blijkt meestal pas hoe hecht de huwelijksband was. De rouwgebruiken zijn niet uitsluitend een gevolg van de vrees voor de ziel van den doode. Meermalen komen pogingen tot zelfmoord voor uit wanhoop over een sterfgeval.

Bij het vertrek van man of kind naar den vreemde barst de vrouw gewoonlijk in tranen uit en meermalen werd de Biaksche lijkzang door de achtergebleven betrekkingen aangeheven, als de Paketvaartboot veroordeelden wegvoerde. Het is aardig te zien, hoe papa zijn vertrekkenden zoon, die een verre reis gaat ondernemen, nog voor het laatst de Biaksche moraal op het hart drukt, hem inprent vooral de adat niet te vergeten en ook vooral van tijd tot tijd eens iets aan zijn ouders te zenden.

Oneenigheid in het huishouden. Is, zooals we boven zagen in het algemeen de harmonie in de Biaksche huishouden vrij goed, toch komen meermalen oneenigheden tusschen man en vrouw voor. Deze huiselijke twisten beginnen gewoonlijk met een kruisvuur van scheldwoorden, doch wanneer het hoog loopt kan de vrouw zich soms niet meer beheerschen en roept den *snoen snoen baken* ¹⁾ van haar man uit. Wat overigens de

¹⁾ De lichaamsnaam, zie hoofdstuk II C § 2.

aanleiding tot den twist ook moge geweest zijn, na deze handeling zal de man overmijdelijk zijn betere helft met een stuk hout bewerken, indien zij zich niet ijlings uit de voeten maakt. Meestal is hij zelfs na de straoefening nog zoo verontwaardigd, dat hij weigert het door haar klaargemaakte voedsel te gebruiken en bij zijn naaste familieleden gaat eten. De vrouw gaat dan ook meestal tijdelijk naar hare ouders terug, die, wanneer de vrouw den twist wil bijleggen, een *marim* (onderhandelaar) naar den man zenden. Meestal weet deze te bewerken, dat na verloop van 8-30 dagen de vrouw naar haar man kan terugkeeren, waarbij zij hem dan enkele *tjelopen's* geeft bij wijze van zoengeld (*darwem*).

Verbreken van het huwelijk. Een definitieve scheiding volgt meestal slechts, als de vrouw haar huwelijksplichten hardnekkig weigert te vervullen of zich bij herhaling onhandig dan wel moedwillig onverschillig betoont tegenover gasten en handelsvrienden ¹⁾ van haar man. De man zendt dan zijne echtgenootte naar hare ouders terug; alle kinderen blijven bij den man, tenzij het jongste de moederborst nog niet kan ontberen. In dat geval blijft dit laatste voorloopig bij de vrouw, doch komt later toch weer aan den man.

Verlating door de vrouw. In zeldzame gevallen, bijv. als de vrouw bij herhaling door haar man mishandeld wordt, loopt zij wel eens weg naar haar ouders en weigert naar haar man terug te keeren, een handelwijze, die gepaard gaat met een geweldig misbaar.

Voor haar vlucht heeft zij er gewoonlijk voor gezorgd, dat al haar persoonlijke bezittingen uit het huis verdwenen zijn. Blijft zij hardnekkig weigeren naar haar man terug te gaan, dan moet haar vader een *darwem*, gewoonlijk ter grootte van 10 *tjelopen's* betalen. Zij verkrijgt daarmee echter niet het recht om met een ander te trouwen. Daarvoor heeft zij de toestemming van den man noodig. Wordt deze gegeven, dan is haar familie verplicht de *ararim* terug te betalen. Omgang met een anderen man voordat de bovenvermelde toestemming is verkregen, wordt beschouwd als overspel en geeft den man recht op het eischen van *wabiak*.

Verlaat de vrouw haar man om een anderen man te volgen, dan ontstaat daardoor een misdrijf; zie daarover § 5.

§ 4. BEZITS- EN ERFRECHT.

Bij de beschrijving van de grondslagen, waarop de inrichting der *keret* berust is reeds gebleken, dat eigendom voor den Biakker slechts

¹⁾. *Manibobi*, zie hoofdstuk III § 4. Het verwijt, dat hij zijn gasten niet genoeg te eten geeft, treft den Biakker zwaar.

iets betrekkelijks is, vooral wanneer het levensmiddelen betreft. Eigenlijk zou men kunnen zeggen, dat zoowat alles eigendom der gemeenschap is en dat het individu alleen gebruiksrechten heeft voorzover de gemeenschap zijn bezittingen niet opeischt.

Gemeenschappelijk bezit. Bepaald gemeenschappelijk bezit bestaat bij prauwen en vaak ook bij ladangs; in dat geval wordt door de geheele *keret* één groote ladang aangelegd.

Persoonlijk bezit. Hoewel dus in het algemeen over persoonlijk bezit zoo noodig ten bate der gemeenschap kan beschikt worden, bestaan er toch algemeene regels, volgens welke bepaalde goederen worden gerekend aan een individu toe te behooren. Zoo werd reeds vermeld, dat de sieraden, die de vrouw bij haar huwelijk gedragen heeft, haar persoonlijk bezit zijn. Zelfs bij scheiding mag de vrouw deze voorwerpen altijd medenemen, de man kan volgens de bestaande begrippen daarop geen recht doen gelden en zelfs de *keret* schijnt daarover niet te mogen beschikken.

Bezit van gehuwden. De *tjelopen's* die bij het huwelijk worden gegeven, zijn gezamenlijk bezit. Voor de goederen, die staande het huwelijk worden verkregen geldt als regel, dat betalingen in kralen, *samfar's* bin ¹⁾, *sarak's* ²⁾ enz. voor de vrouw bestemd zijn, die in *tjelopen's* zilvergeld, groote *samfar's* enz. voor den man. Toch bestaat er een zeker soort gemeenschap van goederen, want de man zal voor het doen van groote uitgaven altijd zijn vrouw raadplegen. Zulks is niet meer dan billijk, omdat het grootste deel der goederen gewoonlijk door den arbeid der vrouw verdiend is. Damarhalen, varkensfokken en het grootste deel van den veldarbeid is toch haar werk. Bij scheiding geeft zij haar rechten op beschikking over deze voorwerpen op.

Evenals de vrouw rechten kan doen gelden op de bezittingen van den man, heeft deze omgekeerd rechten op die der vrouw. Ontdekt hij, dat de vrouw beproeft eigendommen het huis uit te smokkelen, hetgeen vaak gebeurt als zij van plan is weg loopen, dan neemt de man eenvoudig alles in beslag.

Rechten op grond en begroeiing. Vroeger werd reeds vermeld, dat de bezitsrechten op een stuk grond zich slechts uitstrekken tot het tijdstip, waarop het wederom hoog bosch is geworden. In het oerwoud kent men geen grondeigendom en iedereen heeft onbetwist recht een stuk ervan te ontginnen om een ladang te maken. Wenscht men echter een

¹⁾. Kleine *samfar's* ter waarde van 2 á 3 *tjelopen's*.

²⁾. Zilveren armingen.

ladang aan te leggen op een stuk *mamias* ¹⁾ en heeft men reeds een deel daarvan schoongemaakt, dan plaatst de daarop rechthebbende gewoonlijk een *afis* ²⁾ als verbodsteeken. Wanneer dit wordt opgemerkt, informeert men naar den eigenaar en vraagt diens toestemming; soms wordt deze gekocht voor 2 à 3 *tjelopen's*.

Ook het inzamelen van boschproducten in het oerwoud was vroeger geheel vrij ³⁾, evenmin bestond eenig recht op een bepaald jacht- of vischgebied, hoewel meestal iedere stamgroep niet buiten het door haar bewoonde gebied ging, omdat men er den weg niet kende en er niet veilig was.

Individueel bezitsrecht op bepaalde boomen kon men zich verzekeren door het aanbrengen van een speciaal merkteeken of een *afis*; dit gold evenzeer voor ebben- en ijzerhoutboomen, als voor in het wild groeiende vrucht en damarboomen. Sago-, *morf*- en pinangboomen zijn reeds geheel persoonlijk, erfelijk bezit geworden ⁴⁾.

Over het bosch en de zee mocht dus iedereen naar willekeur beschikken en de overweging, die besliste over het al of niet in bezit nemen, was in het algemeen eenvoudig: of men krachtig genoeg was zich erin te handhaven.

Recente ontwikkeling. Er begint zich in deze adat echter eene kentering te vertoonen. Goldt vroeger, dat degene die een damarboom 't eerste aantapte, daarop verder eigendomsrecht kon doen gelden, langzamerhand begint, bijvoorbeeld, de bevolking van Bosnik er bezwaren tegen te maken dat damarboomen in het door haar bewoonde gebied worden getapt door menschen van andere stammen. Ook is er twist geweest tusschen Soweik en Mandoesir over het kappen van ebbenhout.

Rechten op vischplaatsen. Twisten tusschen negorijen op Noemfoor eenerzijds en Soweik en Korrido anderzijds over de tripangvisscherij zijn aan de orde van den dag. Was vroeger de adat, dat iedereen het recht had overal in zee naar willekeur te visschen, thans begint zich een soort van bezitsrecht op bepaalde gedeelten en in het bijzonder op het droogvallende rif voor ieder dorp te vormen. Bijzonder kwalijk neemt men het, wanneer men gedurende het uitzetten van netten in de geulen van het rif gestoord wordt, een hevige vechtpartij is daarvan het onvermijdelijk gevolg.

-
- 1). Terrein met jong bosch begroeid, vroeger voor ladang in gebruik geweest.
 - 2). Toovermiddel. Zie Hoofdstuk II C § 2.
 - 3). Thans rekent de grond zonder eigenaar als domein van het landschap; damar-tappen en houthalen voor eigen gebruik blijft echter toegestaan zonder retributie, die wel van het uitgevoerde product wordt geheven.
 - 4). Deze komen niet in het wild voor, doch worden aangeplant. Zie Hoofdstuk II § 1.

Rechten op de opbrengst van jacht en vischvangst. Wordt bij jacht of visscherij gezamenlijk gewerkt, dan wel in bijzondere omstandigheden hulp verleend, dan geeft dit feit recht op een aandeel in den buit. Zoo moet bijv. indien met behulp van personen uit een ander dorp een groote visch wordt gevangen, een deel daarvan worden afgestaan. Alle deelnemers aan een varkensjacht hebben gelijk recht op de opbrengst, hetzelfde geldt bij de vangst van boschkippen, het vinden van schildpadeieren of larven van den houtworm (*kobis*). Daarbij komt het er niets op aan, wie de gemaakte buit het eerste heeft gezien of wie het dier doodde.

Daarentegen is degene, die een sagoeboom kapte, zonder eenige beperking bezitter van den houtworm (*adam*), die zich daarin bevindt.

Behandeling van schuldenaars. Biakkers zijn in het algemeen slechte betalrs hunner schulden. Is iemand eenigen tijd in gebreke gebleven te betalen, dan gaat de schuldeischer eens poolshoogte nemen. Blijkt het, dat de schuldenaar niet in staat is te betalen, dan wordt gewoonlijk daarmee voorloopig genoeg genomen. De schuld wordt echter niet vergeten; komt de persoon in kwestie na eenigen tijd weer in goeden doen, dan begint men weer te manen.

Kan de schuldenaar wel betalen, doch weigert hij dit of stelt hij het steeds uit, dan wordt wel eens de volgende methode toegepast. De schuldeischer tracht bij een bloedverwant van den schuldenaar in een andere kampong een schuld te maken, minstens even groot, doch liefst iets grooter. Wordt hij om betaling gemaand, dan verontschuldigt hij zich met te verwijzen naar de eerste nog onbetaalde schuld en geeft voor dat, daar deze nog niet afgedaan werd, hij geen middelen heeft om de tweede schuld te voldoen.

Gewoonlijk heeft deze zachte dwang ten gevolge, dat beide schulden afgedaan worden.

Een andere methode is den onwilligen schuldenaar met tooverij te bedreigen. Een voorbeeld daarvan wordt vermeld in Hoofdstuk II C § 2.

Meestal wordt in zoo'n geval de schuld met spoed betaald.

Patriarchaal erfrecht. Leviraat. Sterft de man, dan maakt de vrouw deel van zijne erfenis uit, wellicht vormde zij vroeger, toen nog het vernielen der bezittingen ¹⁾ van den overledene algemeen in zwang was, vaak het eenige voorwerp van waarde daarin. Erfgenamen zijn in het algemeen de volwassen zoons. Zijn die er niet, dan heeft de oudste broer van den overleden man recht op de nalatenschap en dus ook op haar. Is hij reeds gehuwd of wenscht hij om andere redenen niet van zijn recht gebruik te maken, dan vervalt zij aan een der andere broeders.

¹⁾. Zie Hoofdstuk II C § 5.

Zijn er geen broeders aanwezig, dan wordt zij aan één der *napirim's* ¹⁾ toegewezen. De vrouw is feitelijk verplicht den man, die haar wordt toegewezen te aanvaarden, indien deze zulks wenscht. Toont de vrouw echter een beslist afkeer zoowel van dezen als van de andere mannelijke leden der *keret*, dan dwingt men haar gewoonlijk niet, omdat dit toch slechts moeilijkheden zou geven. Zij blijft dan in de *keret* wonen of keert naar haar ouders terug. Zoo zij wenscht te hertrouwen moet zij echter toestemming hebben van de familie van haar overleden man.

Tweede huwelijk der vrouw. Gewoonlijk tracht een weduwe zoo spoedig mogelijk te hertrouwen; voorloopig toch is zij geheel afhankelijk van de *keret*genooten van haar man of van haar ouders, daar zij alleen kan beschikken over de sieraden en kralen, die zij bij haar huwelijk heeft medegekregen (zie § 3 blz. 54) en die zelf onder deze omstandigheden haar persoonlijk bezit blijven. Wenscht de weduwe te hertrouwen met een ander dan de haar door de adat toegewezen man, dan dient haar nieuwe aanbieder een deel van den bruidschat, gewoonlijk 60 tot 70%, terug te betalen. De familie van den overledene heeft echter het recht een huwelijk buiten de *keret* te weigeren, zoodat haar soms geen ander middel overblijft dan zich te laten schaken. In dit geval treedt de eerste rechthebbende geheel als haar echtgenoot op ook al heeft nog geen gemeenschap plaats gehad. Gewoonlijk wordt echter de toestemming wel gegeven, als er wordt betaald.

Toestand der kinderen bij tweede huwelijk. Hertrouwt de moeder met iemand in de *keret*, dan zorgt deze gewoonlijk voor de opvoeding der kinderen. Hertrouwt zij buiten de *keret*, dan adopteert deze laatste soms de kinderen. In het algemeen echter mag zij hare kinderen niet medenemen; alleen het jongste, indien dit de moederborst nog niet kan ontberen, mag zij voorloopig houden. Zoodra het kind echter groot genoeg is, moet het naar de *keret* van den vader worden teruggebracht, waartoe het verder behoort.

Gevolgen van adoptie. Bij sommige stammen krijgt door het adopteeren de pleegvader recht op een deel der erfenis, elders treedt hij alleen als beheerder op. In het eerste geval heeft het aangenomen kind dezelfde rechten op de nalatenschap van den pleegvader als de eigen kinderen, terwijl omgekeerd de pleegvader ook het leeuwenaandeel krijgt van de bruidschat van zijn pleegdochter.

Rechtstreeksche beërving door kinderen. Is er een volwassen of bijna volwassen zoon, dan wordt de toestand geheel anders. Gewoonlijk

¹⁾. Neven van vaderszijde, doch ook alle *keret*genooten.

treedt deze dan als gezinshoofd op en belet een tweede huwelijk van zijn moeder, omdat zij zich daardoor aan spot zou blootstellen. Zijn er behalve hem nog een of meer bijna volwassen zoon's, dan beheert de oudste de erfenis tot de anderen volwassen zijn geworden. De moeder blijft dan bij de kinderen inwonen.

Weliswaar is de oudste zoon niet verplicht zijn moeder rekenschap te geven van het beheer der nalatenschap, doch in de praktijk gebeurt dit altijd, omdat hij zich dan later tegenover de jongere broeders kan verantwoorden.

§ 5. STRAFRECHT, BEGRIPPEN EN GEWOONTEN.

In de Biaksche maatschappij bestond tot voor korten tijd geen enkele macht boven die van het individu, zeer zeker niet boven die van de *keret*, verpersoonlijkt in haar hoofd. De rechtsverhoudingen waren, zooals reeds enkele malen ter sprake werd gebracht, dan ook grotendeels niets anders dan machtsverhoudingen.

Het spreekt van zelf, dat bij een dergelijken toestand geen sprake kon zijn van rechtspleging in den zin, die men in een geordende maatschappij aan dit woord hecht. Iedereen was zijn eigen rechter, alleen of met den steun zijner *keret*genooten. Het rechtsmiddel bij uitnemendheid was geweld, door het groote gemeenschapsgevoel in de *keret* zeer spoedig den vorm van een oorlog aannemende.

Afkoopbaarheid van de gevolgen van een misdrijf. Toch bestond er blijkbaar een streven om bloedvergieten te vermijden, tenneminste de gevolgen van bijna alle misdrijven waren afkoopbaar door het betalen van eene schadeloosstelling aan de benadeelde partij. Omtrent de grootte dezer schadeloosstellingen en de gevallen, waarin zij gevorderd konden worden, bestonden vrij vaste gewoonten, niettegenstaande in het algemeen de machtsverhouding der partijen een belangrijk gewicht in de schaal legde.

Doodslag. Hiervoor werd reeds in § 2 vermeld, dat de geheele *keret* gezamenlijk en elk der leden afzonderlijk verantwoordelijk zijn voor de daden van een der leden, waarbij als voorbeeld werd aangehaald een doodslag op een lid eener andere *keret* gepleegd. Intusschen is de daar vermelde gang van zaken, die in § 6 meer uitgebreid behandeld wordt, niet immer het noodzakelijk gevolg van dit misdrijf. De zaak kan worden bijgelegd door het betalen van een zoengeld (*wabiak*, letterlijk vertaald: gij betaalt hem), waarvan de grootte door onderhandelaars (*marim's*) wordt bepaald naar gelang van de wijze, waarop men zich de daad voorstelt. Meestal bedraagt zij in totaal een waarde van

ongeveer 100-200 *tjelopen's*, tenzij er verzwarende omstandigheden bestaan ¹⁾).

Een doodslag in de *keret* heeft gewoonlijk een verhuizing van het geheel ten gevolge ²⁾. De dader neemt de vlucht en keert nimmer op de plaats van het misdrijf terug. Aan de weduwe van den vermoorde wordt door den moordenaar een *wabiak* van 20 *tjelopen's* uitbetaald. Is de dader een broeder van haar man, dan heeft zij het recht een huwelijk met den moordenaar te weigeren. Is de vermoorde een aangehuwde vrouw, dan mag hare familie *wabiak* eischen; in dit geval is het bedrag echter veel lager dan normaal tusschen twee *kerets* (40 tot 60 *tjelopen's* waarde).

Moord. Bij moord, waaronder men zou kunnen rekenen het geval dat een raaktocht wordt georganiseerd om een doodenoffer ³⁾ te krijgen, is evenzeer de oorlog af te koop door de betaling van *wabiak*. Is het om een bepaald persoon te doen, dan wordt die vaak in een hinderlaag gelokt, waarbij gewoonlijk tusschenpersonen, meestal vrouwen, dienst doen. Men was er immer zeer verwonderd over, dat deze volgens onze rechtsbegrippen als medeplichtigen of mededaders worden beschouwd en als zoodanig gestraft. Het doden van een *manoïn* (zie hoofdstuk II C § 2) werd niet als moord beschouwd en er was daarvoor geen *wabiak* verschuldigd.

Kindermoord door de moeder bij de geboorte vormt geen misdrijf, indien het feit wordt bedreven door een ongehuwde moeder, dan wel door een gehuwde moeder na verkregen toestemming van den man ⁴⁾. Heeft de gehuwde vrouw geen overleg met haar man gepleegd, of heeft deze het voornemen niet gebillijkt, dan is de moeder strafbaar, d.w.z. zij krijgt gewoonlijk een pak slaag en wordt weggezonden naar haar familie. Bloedwraak en een eisch tot betaling van *wabiak* zijn in dit geval geheel uitgesloten. Gewoonlijk gaat het verder als reeds in § 3 beschreven en keert de vrouw na eenigen tijd met geschenken ter verzoening bij den man terug.

Mishandeling. Verwondingen worden meestal in dronkenschap toegebracht. Deze vergrijpen worden afgedaan door het betalen van een *wabiak* ten bedrage van 2-20 *tjelopen's*. De grootte hiervan is geheel afhankelijk van den aard der verwondingen en de sterkte der eischende partij. Het maakt geen verschil uit of de verwonding door een ongeluk is veroorzaakt.

Wordt iemand bij ongeluk door een ander zeer zwaar gewond of

¹⁾. Zie de noot op blz. 69.

²⁾. Zie Hoofdstuk II C § 2.

³⁾. Vergelijk Hoofdstuk II C § 5.

⁴⁾. Vergelijk § 3.

gedood, dan moet de voor doodslag bestaande *mabiak* betaald worden. Gewoonlijk wordt dan de zaak zonder wapengekletter afgewikkeld.

Diefstal komt veel voor. Chineezen ondervinden in de dorpen der Z. kust herhaaldelijk, dat voorwerpen uit hunne toko's gestolen worden. Zelfs inbraak is daar geen uitzondering.

Op de N. kust neemt men diefstal van veldvruchten zeer zwaar op ¹⁾, vermoedelijk omdat in die streken nogal veel gebrek aan voedsel bestaat. Zoodra diefstal geconstateerd werd, ging de eigenaar gewoonlijk op den loer liggen ten einde den dief te betrappen en te dooden. Lukte dit niet doch werd de dader wel ontdekt, dan trachtte men diens vrouw of kind te grijpen om ze te verkoopen.

Bij vruchtboomen plaatst men vaak randjoe's om diefstal tegen te gaan. Trapt een dief er in, dan mag geen *wabiak* geëischt worden. Wordt echter iemand gewond, die kan bewijzen, dat hij geen diefstal voor had, dan wordt wel *wabiak* betaald. Het plaatsen van randjoe's tegen varkens ²⁾ wordt dan ook altijd zoo veel mogelijk bekend gemaakt; als iemand er dan in trapt, kan geen *wabiak* geëischt worden.

Op de meer bevoorrechte Z. kust wordt diefstal op de ladang niet zoo'n ernstig misdrijf geacht. Ontdekt iemand den dader ervan, dan gaat de bestolene naar hem toe met nog eene hoeveelheid van de gestolen waar en maakt hem, liefst in zijn eigen huis en in het bijzijn van veel menschen, te schande door hem de extra hoeveelheid te geven, terwijl hij het feit bekend maakt en hem toevoegt, dat hij zeker ergen honger had. Het grieft den Biakker zwaar als men hem voor de voeten werpt, dat hij thuis niet genoeg te eten heeft, zoodat de bestolene gewoonlijk zeer ruim wordt schadeloos gesteld.

Wordt diefstal van voorwerpen uit de huizen ontdekt, dan geeft men meestal het gestolene zonder meer terug. Alleen laat de eigenaar zich natuurlijk op luiden toon en in niet al te vriendelijke termen tegenover den dief over diens handelwijze uit.

Laat men iets ergens liggen, dan krijgt men van een zeer bevriende kampong het voorwerp zonder meer terug. Is men niet door bijzondere vriendschapbanden verbonden, dan eischt de eerlijke (?) vinder een loon. Wordt deze losprijs te hoog gevonden, dan probeert men iets van de andere *keret* te rooven, waarop dit tegen het eerstbedoelde voorwerp wordt ingeruild.

Overspel wordt verschillend beoordeeld naarmate van de omstandigheden, waaronder het feit of de poging daartoe plaats heeft.

Gaat het initiatief van den man uit, dan maakt deze de vrouw op verschillende manieren het hof. Hij begint met gekheid te maken en als zij er op ingaat, haar heimelijk wat lekkernijen toe te stoppen. Ten

¹⁾. Zie Hoofdstuk II C § 6.

²⁾. Zie Hoofdstuk III § 1.

slotte biedt hij haar tabak, pinang en sirih aan; als zij dit aanneemt, is het een bewijs, dat zij met het voorstel accoord gaat. Een enkele maal tracht de echtgenoot zich te wreken door wederkeerig de vrouw van den ander te verleiden. Meestal echter grijpt men bij ontdekking naar de wapens en maakt men den beleediger eenvoudig af, tenzij *wabiak* wordt betaald.

Soms volgt de verleider den bovenaangegeven weg niet, doch tracht hij de vrouw te overvallen door haar te verrassen op een oogenblik, dat zij alleen op de ladang is, waarbij hij, zoodra hij te voorschijn treedt, zich tegelijk van zijn schaamlap ontdoet. Gaat de vrouw niet op het voorstel in, dan vlucht zij in haar huis en deelt het gebeurde aan haar man mede. De verleider vlucht dan ook en blijft zich schuil houden totdat door zijne *keret*genooten de woede van den beleedigden echtgenoot gesust is. De zaak loopt dan af met de betaling van een *wabiak* van 3-6 *tjelopen's*. Wordt de verleider echter door den echtgenoot bij zijne poging op heeterdaad betrapt dan ontstaat vaak een gevecht op leven en dood; het lijk van den verleider wordt door den echtgenoot gewoonlijk ernstig verminkt. In den regel worden de schaamdeelen eraf gesneden en op een in het oog vallende plaats opgehangen.

Indien een man een vrouw bij een dergelijke gelegenheid tot toegeven dwingt, dan wordt de zaak ernstiger. Onderwerpt de vrouw zich uit vrees vermoord te zullen worden, dan verzwijgt zij meestal de zaak. Komt het toch uit, dan bedraagt de *wabiak* in totaal ± 100 *tjelopen's*. Het krachtigste dwangmiddel, waarvoor bijna iedere Papoesche vrouw bezwijkt, is het volgende. Men gelooft stellig, dat een vrouw onherroepelijk gedoemd is te sterven tengevolge van eene bloeding, indien de man haar tijdens haar poging tot vluchten bij de schaamlap of bij het hoofdhaar grijpt en daaraan een forschen ruk geeft ¹⁾.

Zelfs als zij haar schaamlap onmiddellijk los snijdt en wegwerpt is het gevaar daarmede niet geheel bezworen. Deze handeling van een man wordt vrijwel beschouwd als verkrachting onder verzwarende omstandigheden; de *wabiak* bedraagt in dit geval ook minstens 20 *tjelopen's* en 10 à 15 *samfar's* ²⁾. Meestal echter wordt er bloedige wraak voor genomen.

Gaat het initiatief van de vrouw uit, dan wordt een *marim*, gewoonlijk een oude vrouw, gebruikt, die voor haar koppelaarstersrol van den uitverkorene een betaling ontvangt. Vaak gaat een dergelijk overspel in een schaking over. De vrouw wordt in deze gevallen nooit in

¹⁾. Aan welke oorzaak deze werking wordt toegeschreven, is mij niet bekend. Men weigerde pertinent mij daaromtrent nadere inlichtingen te geven. Dat het geloof bestaat bleek mij uit een strafzaak.

²⁾. Voor de waarde der *samfar's*, zie Hoofdstuk III § 4.

die mate verantwoordelijk gesteld als de man, die op haar voorstel inging.

Worden een man en een vrouw zonder tegenwoordigheid van derden te zamen in het bosch aangetroffen, dan wordt dit reeds aangemerkt als overspel of poging daartoe. Een doodslag in zoo'n geval door den echtgenoot gepleegd, wordt door den Biakker geheel rechtmatig geacht.

Schaking heeft soms plaats, wanneer een meisje door een kinderhuwelijk reeds met een ander verbonden is, voordat het werkelijke huwelijk is voltrokken; er is dan geen sprake van dwang, het meisje loopt eenvoudig met den man harer keuze weg, vaak zelfs met voorkennis van haar *keret*. Deze is tengevolge van het verbreken der huwelijksbelofte, ook wanneer het zonder voorkennis geschiedt, verplicht de *ararim*, die men reeds voor haar ontvangen heeft, terug te geven en bovendien is de schaker verplicht een *wabiak* van 30 *tjelopen's* te betalen. Vaak wordt in stede van de *ararim* terug te betalen, het meisje door een zuster vervangen.

Wanneer de vrouw niet vrijwillig medegaat, dus feitelijk geroofd wordt, dan is er geen ander middel dan te trachten door geweld de vrouw terug te krijgen. De familieleden der vrouw zijn nu niet verplicht de *ararim* terug te betalen, zij nemen echter meestal deel aan den gewoonlijk volgenden raaktocht tegen den roover. Deze kan zich alleen eenigermate tegen wraak beveiligen door het betalen van een *wabiak*, die grooter is dan de voor de vrouw betaalde *ararim*; zijne kans op vermoord worden is daarmede echter niet geheel verdwenen, vooral wanneer blijkt, dat de geroofde zich niet in haar toestand kan schikken.

Worden bij een algemeene raaktocht vrouwen geroofd, dan wordt daarvoor nooit *wabiak* betaald; dit gebeurt alleen als niet de geheele *keret* van den roover aan den vrouwenroof deelnam.

Beleediging. Voor beleediging door scheldwoorden wordt een schadegeld (*bakemai* of ook *wabiak*) betaald, waarvan de grootte afhangt van de meer of minder onaangename beteekenis, die aan de gebezigde uitdrukking wordt gehecht en varieert van 2 à 3 *tjelopen's* tot 20 *tjelopen's* en 2 à 4 *samfar's*, tenzij de zaak met de wapens beslecht wordt, wat bij zware beleedigingen vaak gebeurt. Meestal hebben echter beide partijen meer of minder ernstige scheldwoorden gebruikt en wordt de zaak bijgelegd door een wederkeerige betaling.

Zooals reeds vermeld is het eene beleediging een ander voor hongerslijder uit te maken; dit wordt meestal met eene betaling van 2 à 3 *tjelopen's* in het reine gebracht. Voorts is de man eener slavin, die hij tot zijne wettige vrouw verhief, gerechtigd de betaling van 2 à 3 *tjelopen's* te eischen als die vrouw voor slavin wordt uitgescholden. De ernstiger beleedigingen bestaan alle uit uitdrukkingen, die op het geslachtsleven betrekking hebben.

Bewijsleer. Omtrent de groote uitbreiding, die de Biakkers geven aan het begrip van schuld aan ongelukken en sterfgevallen, alsmede omtrent de methoden, die tot het ontdekken van den vermeenden dader gebruikt worden, vindt men in Hoofdstuk II C § 2 een en ander vermeld. Daaruit kan blijken, dat hun bewijsleer nog in het prilste-jeugd-stadium verkeert.

Godsoordeelen. Meermalen worden ook een soort Godsoordeelen toegepast. Men kent daarvan verschillende soorten.

Bij de heetwaterproef (*fiores*, ook *batara* of *sawaroeren*) moet de persoon, die haar ondergaat, zijn vingers door kokend water halen. Deze proef wordt toegepast op hen, die men verdenkt *manoïn* te zijn. Zij schijnt van uitheemschen oorsprong te zijn.

Bij een andere proef laat men de partijen elk een ongeveer 3 vadem lange aangepunte stok tegelijk in het droogvallende strandrif stooten. Na den stoot worden de stokken losgelaten; de partij, wiens stok het eerste omvalt, heeft ongelijk.

Eedsaflegging. Een eed kan worden afgelegd door aanroeping van Manseren Nanggi. Degeen, die zweert, houdt met de linkerhand parang, pijl en boog (c.q. een geweer) vast en spreekt dan ongeveer het volgende formulier uit:

Manseren Nanggi, O! Wa mam moemfe.

Ja besaksi perkara ine.

Nari ja srer, pandai, ikoi, kioen aja, soember kieroek aja ¹⁾.

Een andere wijze van zweren bestaat in het doorhakken van een stuk bamboe, waarvoor weer de *ambober* wordt genomen. Het onder-einde wordt vastgehouden door dengene, die den eed zweert, het boven-einde door dengene, die den eed afneemt. Daarna wordt de bamboe onder aanroeping van Manseren Nanggi en de geesten der voorouders met een parang doorgehakt. Dit moet in één slag geschieden, mislukt het, dan is de eed niet geldig en moet zij worden overgedaan.

Deze tweede wijze van edsaflegging is zwaarder dan de eerstgenoemde. De aanroeping van Manseren Nanggi schijnt lang niet zooveel gewicht in de schaal te leggen als de aanroeping van de geesten der voorouders. Toch wordt ook op deze wijze herhaaldelijk valsch gezworen. De aangeroepen geesten toch zijn ook beschermgeesten en de Biakker hoopt, dat zij hun familielid, dat in nood is en hen aanroept, niet in den steek zullen laten.

¹⁾. Manseren Nanggi O! Ziet op mij neder.

Ik getuig in deze zaak.

Als ik zal liegen zoo moge dit geweer, deze pijl mij treffen, zoo moge ik met deze parang dood gehakt worden.

§ 6. OORLOGVOERING.

De wijze van oorlogvoering der Papoea's is geheel verschillend naarmate zij een anderen stam dan wel vreemdelingen tot tegenstander hebben.

Tegenover elkaar passen zij de ondervolgende methoden toe.

Raaktochten. De *raak*, een roof- of moordtocht op eenigzins groo-tere schaal, wordt altijd van te voren georganiseerd. De aanleiding kan zijn een veete, ontstaan door een geval van overspel, al of niet gepaard met vrouwenroof, een moord, of een vermeenden moord, toegeschreven aan een *manoin*, terwijl soms geen onmiddellijke aanleiding bestaat en dus de raak alleen uit roofzucht voortkomt.

Wanneer strandbewoners een *raak* zullen ondernemen, worden reeds eenigen tijd te voren de noodige levensmiddelen verzameld. Men bepaalt dan door wichelen den gunstigsten dag en trekt er eindelijk op uit. Geldt het een negorij, waar veel te rooven is, dan sluiten zich onderweg meestal lieden van andere negorijen aan en valt men te samen aan. Dit geschiedde o.a. bij den *raak* naar Wadiboe in 1911, waarbij men een soort hongri organiseerde.

Meestal wordt de kampong dan overvallen tegen den tijd, dat de meeste bewoners zich in de tuinen bevinden, dus 's morgens tusschen 9 en 12 uur. De verschrikte bewoners, die nog thuis zijn, nemen de vlucht en maken alarm. Wie men grijpen kan wordt gevangen en meestal alleen in geval van verzet afgemaakt ¹⁾. De gevangenen worden dadelijk met beide beenen in het blok gesloten, zoodat zij niet meer kunnen vluchten. Daarna begint de algemeene roofpartij, die eindigt met het verbranden der huizen, nadat alles daaruit is weggesleept. Zijn de *rakers* eenmaal aan het plunderen, dan krijgt de aangevallen partij een schoone kans om een tegenaanval te beproeven. De plundersaars laten zich door hunne aangeboren roofzucht zoo meeslepen, dat zij alles vergeten en geen voldoende waakzaamheid meer in acht nemen.

Wordt op dit moment een tegenaanval ondernomen, dan komt dit den aanvallers steeds op een paar dooden en gewonden te staan, zoodat zij hals over kop naar de *raak*prauwen terugrennen en het ruime sop kiezen. Voor de aangevallenen is hiermede meestal de zaak voorloopig geëindigd. De aanvaller toch draagt er zorg voor, dat alle prauwen worden medegenomen of verbrand, zoodat het in den eersten tijd niet mogelijk is weerwraak te nemen. Maar bij de roovers ontstaat meestal vrij spoedig ruzie over den buit. Bij de *raak*tochten, die de Waropenkustbevolking onderneemt, schijnt het bijv. regel te zijn, dat de bemanningen van *raak*prauwen, die van verschillende *kerets* afkomstig zijn, om den

¹⁾. Het doel is hen als slaven te verkoopen.

buit een gevecht op leven en dood aangaan, waarbij de partijen slechts met de grootste moeite door *raak*hoofden gescheiden kunnen worden.

Vaak blijft de *raak* in de buurt van de kampong op den loer liggen en tracht enkele personen, die uit visschen gaan, te vangen. Ontmoet de *raak* des nachts een kleine prauw, dan roept men die aan. Tijdens het aanroepen laten zich eenige der krachtigste mannen te water glijden en zwemmen zachtjes erheen. Bij het prauwtje gekomen zetten zij zich aan een van de vlerken in den steun, waardoor het vaartuigje kantelt. De weerlooze bemanning wordt dan gegrepen en medegenomen.

Dikwijls landt een *raak*, die zich niet sterk voelt, in de buurt van een kampong om haar dan later van de landzijde te besluipen en te overvallen.

Raak bij de Arfakkers. Alvorens op *raak*tocht uit te gaan, zenden de Arfakkers enkele mannen als verspieder vooruit, deze verkennen het terrein. Zoo er een bepaald persoon is op wien men zich wreken wil, trachten deze verspieders er achter te komen waar het aanstaande slachtoffer zich ophoudt. Hebben zij hem ontdekt, dan gaat één der verkenners terug en waarschuwt de achtergeblevenen, die nu van uit de negorij oprukken, naar de plaats waar het doel van den *raak* zich ophoudt.

Ter plaatse aangekomen, zoekt men de andere verkenners op, die hun slachtoffer geen oogenblik los hebben gelaten en deze wijzen de juiste plaats aan waar de persoon in kwestie zich ophoudt. Enkele der behendigste mannen loopen nu vooruit, snijden alle lianen rondom de plaats die men besluipen wil, voorzichtig weg, en trekken eventueel geplaatste randjoes uit. Is het terrein op deze wijze geheel vrij gemaakt, dan stormt men te voorschijn en overvalt hem. Is het doel niet een bepaald persoon, doch een aanval op een geheele *keret*, dan geschiedt de verkenning en de nadering op gelijke wijze. Van de aangevallen *keret* worden de mannen afgemaakt en de vrouwen en kinderen weggevoerd, om als slaaf te worden verhandeld.

Oorlog in een kampong. Na een eenvoudigen doodslag, zooals die in dronkenschap nog al eens voorkomt, verloopt de zaak gewoonlijk anders. Is het slachtoffer een kamponggenoot, doch van een andere *keret*, dan neemt de dader hals over kop de vlucht naar zijn eigen woning en sluit zich daar met zijn geheele *keret* op. De *keret* van den doode, die weerwraak wil nemen, belegert het huis en verhindert zoo de bewoners water, voedsel en brandhout te gaan halen.

Het komt er niets op aan, wie van de *keret*genooten van den moordenaar als offer der wraak valt. Daar meestal een deel der vrouwen en kinderen in huis zijn, zou een uitval weinig baten; allicht zouden één of meer dier laatsten den dans niet ontspringen. Voorloopig waagt zich dus niemand naar buiten. Vrienden komen 's nachts over zee voedsel en water brengen. Een en ander wordt dan tegen *tjelopen's* ingeruild.

Steeds wordt het huis bewaakt. Beginnen honger en dorst te nijpen dan knoopt men door middel van *marim's* ¹⁾ onderhandelingen aan. Gaat de tegenpartij hierop niet in ²⁾, dan besluit men tenslotte maar een nitval te doen. In alle stilte wordt een deel van den vloer losgemaakt, worden de noodige trappen gemaakt en pakken de vrouwen de voornaamste artikelen in hun draagzak. Men wacht nu een bijzonder donkeren nacht af om het huis te verlaten. Te voren heeft men reeds gezorgd de prauwen en een deel van de goederen aan de menschen, die eten kwamen brengen, mede te geven, zoodat het grootste deel der bezittingen reeds uit het huis is verwijderd. Dan laat men onder dekking van een zestal mannen, die van schilden zijn voorzien, de vrouwen en kinderen vertrekken. De achterblijvende mannen, waarbij men de moedigste strijders indeelt, houden zich gereed, om in geval van ontdekking de tegenpartij onmiddellijk met het blanke wapen aan te vallen en den aftocht der vrouwen en kinderen te dekken. Dringt de vervolger krachtig op, dan retireert men langzaam over het voetpad landinwaarts, waarbij de achterste man den aftocht dekt door een schild en de volgende mannen over hem heen hunne pijlen afschieten.

Zit het schild vol pijlen en lansen dan laat men het vallen en vervangt het door een ander. Meestal gelukt het om op deze wijze de ladang te bereiken. Hier bouwt men vlak naast elkander twee of meer huizen, die op zeer hooge palen staan en kapt al het struikgewas in de buurt weg. Voor aanvallen behoeft men nu niet meer bang te zijn, daar deze vrijwel onmogelijk zijn geworden. De huizen hebben wel is waar geen planken omwanding, maar door hun hoogte zijn zij voldoende tegen lansworpen beschut en pijlschoten kunnen niet door een omwanding van boombast heendringen. Bovendien zou de aanvaller zich bij een aanval heelemaal bloot moeten geven en zelf de meeste kans loopen verliezen te lijden. De tegenpartij ziet dit gewoonlijk wel in en gaat er dan maar toe over om middels *marim's* den bloedprijs (*wabiak*) los te krijgen.

Oorlog tusschen twee kampongs. Ontstaat er twist tusschen twee kampongs dan wordt meestal een andere tactiek gevolgd. Het is nu niet mogelijk om afdoende een geregelde belegering te organiseeren. Men tracht dus den vijand afbreuk te doen bij het ladangwerk. Gaat de aangevallen partij naar de ladang dan marcheert een spits van gewapende ongehuwde jongelieden vooruit. Daarachter volgen de vrouwen,

1). Onderhandelaars. Gewoonlijk zijn dit de *manibobi* (handelsvrienden) der belegerde partij. (Zie Hoofdstuk III § 4).

2). Er zijn omstandigheden, als bijv. het doen verdwijnen van het lijk, waardoor de begrafenis onmogelijk is, die veroorzaken dat een doodslag alleen met bloed kan worden gewroken.

die weer gedekt worden door hun eigen man; tenslotte wordt de marschorde gesloten door een achterspits van *kobor's* ¹⁾. Op de ladangs werken de vrouwen steeds onder dekking der mannen in ploegen van ± 20 personen. Men vermijdt daarbij zooveel mogelijk den boschrand. Heeft men voldoende veldvruchten verzameld, dan keert men huiswaarts. Voor het vernielen der ladang is men niet bang, daar het niet moeilijk zou vallen als represaille de ladang der tegenpartij te vernielen. Het is duidelijk, dat een dergelijke toestand niet lang kan blijven bestaan. De eene partij daagt dan den tegenstander uit door bij eb met alle weerbare mannen op het droog gevallen strand te verschijnen en zich in één gelid op te stellen. De wederpartij stelt zich dan op pijlschotafstand daarvan eveneens in één rij op en nu bepijlt men elkaar. Wordt er iemand getroffen, dan roept men *mantere-re-re-re*, waarna de verliezende partij een 100 tal passen in den snelsten gang teruggaat. Dan maakt men weer front en wordt weer over en weer gepijld. Is het aantal dooden en gewonden aan beide zijden gelijk, dan worden weder *marim's* afgezonden. Beide partijen betalen daarna ± 20 *tjelopen's* over en weer en daarmee is de zaak uit.

De wijze van oorlogvoeren tegen vreemdelingen heeft haar karakter ontleend aan de geschiedenis.

Hongitochten. De oudste niet-Papoesche vreemdelingen, die als vijand tegen de Biakkers optraden, waren wellicht de Tidoreesche *hongi's*.

Zeer zeker zijn de Tidoreezen na het jaar 1500 het meest met dit volk in aanraking geweest (zie Hoofdstuk II D § 1). De Biaksche handelsartikelen bestonden in dien tijd uitsluitend uit slaven en schildpad, in deze artikelen werd ook de *som* (schatting) opgebracht.

Zoodra de Tidoreesche *hongi* een dorp had onderworpen, werden daaraan onmiddellijk de volgende verplichtingen ²⁾ opgelegd:

- 1e. Geen ander volk mocht met de kampong handel drijven.
- 2e. Het dorp was verplicht een schatting op te brengen, teneinde zich te vrijwaren tegen molestatie van de zijde der *hongi's*.
- 3e. Een dorp dat de *som* opbracht, was verplicht de *hongi* van voedsel en drinkwater te voorzien en zich daarna er bij aan te sluiten.

Uit deze politieke gedragslijn ontwikkelden zich de *hongitochten* der V. O. C..

¹⁾. Ongehuwde jonge mannen, die de inwijding hebben ondergaan. Zie Hoofdstuk II C § 4.

²⁾. Dit waren de zoogenaamde *sololots*, wier beteekenis op West-Nieuw-Guinea, het eerste door Johannes Keyts in 1678 werd begrepen (Haga, Nederl. Nieuw-Guinea en de Papoesche eilanden. Batavia, 1884, Deel I, bldz. 103 en 104).

Jarenlang liet de V.O.C. zich echter niets aan Noord-Nieuw Guinee gelegen liggen. Er „vielen immers toch geen noten of nagelen in dat land”. De aanraking werd daarom overgelaten aan de Tidoreezen en hunne vazallen. De Pataniërs bijv. bezochten N. Nieuw Guinee uitsluitend met het doel er de slaven te rooven, waarmede zij hun schatting aan Tidore konden betalen.

Optreden tegenover het excursiedetachement. Het bovenstaande zal ook in verband met het hiervoren in § 1 beschrevene wel voldoende zijn, om het begrijpelijk te maken, dat de Biakker niet anders kon denken of het excursiedetachement kwam op de Schouteneilanden ook met het doel slaven te halen. Nog zeer lang bleef dit denkbeeld bij de bevolking bestaan. Belasting beschouwde men als een tribuut aan de Compagnia, waardoor men zich vrijwaarde tegen slavenroof. Geen wonder dus, dat evenals vroeger voor de Tidoreesche hongis, bij de komst eener patrouille alles het gebergte in vluchtte en dat dit niet uitsluitend aan kwaadwilligheid moest worden geweten ¹⁾. Bij velen geschiedde het uit vrees, slechts bij enkele stammen was het een uiting van verzet. Over het algemeen zou het weinig moeite hebben gekost van de vluchtelingen enkelen neer te leggen, maar meestal zou zulks uit een politiek oogpunt zeer nadeelig zijn geweest.

Eerst langzamerhand keerde de bevolking naar haar haardsteden terug. Zij moet nog wennen aan ons Bestuur. Er moet in aanmerking genomen worden, dat men heeft te doen met een onontwikkelde bevolking, die door eeuwenlange aanraking met geen andere menschen dan Tidoreesche zeeroovers, zeer slecht denkt over den vreemdeling in het algemeen.

Daarom ook maakte ik altijd algemeen bekend, welke individuen door de patrouilles werden gezocht en om welke reden zij moesten opgevat worden, teneinde het denkbeeld „slaven maken” te doen verdwijnen.

Bij den oorlog tegen vreemdelingen worden nooit versterkingen opgeworpen. Hoogstens worden de toegangswegen naar de ladangs door verhakkingen versperd.

Opstootjes veroorzaakt door konor's. Herhaaldelijk zijn in den loop der tijden *konor's* opgestaan, menschen, die zich voor den Papoeschen Messias uitgaven en gewoonlijk aanleiding gaven tot ongeregheden. Meestal eindigen deze opstootjes met hunne opvatting en deportatie. De oorsprong van het gezag dezer *konor's* is steeds gelegen in de in Hoofdstuk II C § 6 beschreven Legende van Manseren Mangoendi of Manseren Koreri, zooals de hoofdpersoon hier meer wordt genoemd.

De laatste dezer *konor's*, een zekere Manginomi van Bawei (eil. Noemfoor) werd in 1911 door den 1en Luitenant E. TYDEMAN, Comman-

¹⁾. Vergelijk ook de noot op blz. 25.

dant van het excursiedetachement op Noord-Nieuw-Guinee opgevat en daarna wegens aanstoken tot verzet veroordeeld. In Mei 1916 had deze *konor* expiratie van straftijd en toen hij terug zou komen was zijn invloed op de bevolking nog zoo groot, dat op de heele Zuidkust van Biak iedere kampong een prauw afvaardigde om hem schatting te brengen en hem schadeloos te stellen voor het geleden leed in de gevangenis op Ternate.

Niet altijd zijn de *konor*'s bedriegers. Verscheidene onder hen zijn krankzinnig of lijden aan hallucinaties. Vermoedelijk behoort Manginomi tot deze laatste categorie. Toen in 1910 de expeditie-Franssen Herderschee haar exploratietoelt langs de Mamberamo naar het binnenland van Nieuw-Guinee maakte, verspreidde zich het gerucht dat de *Compania* er op uit toog om den Mangoendi te zoeken, die volgens het geloof zich ergens aan den bovenloop van die rivier moet ophouden. Men besloot toen zelf ook te gaan zoeken en Manginomi ging er met lieden van Noemfoor en Mokmer naar toe. Aan de Mamberamo gekomen; beweerde hij den Mangoendi te hebben gezien en bij zijn thuiskomst wierp hij zich op als *konor*. Al spoedig was rustverstoring hiervan het gevolg, zoodat hij opgepakt en veroordeeld werd.

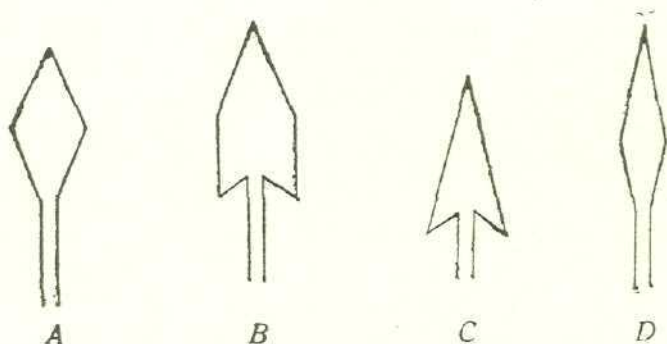
Opvatting omtrent de militaire exploratie. De overtuiging, dat al onze expeditie's naar de bovenloop der Mamberamo worden ondernomen om Mangoendi te zoeken heeft daarna vasten voet gekregen. Hoewel het vermoedelijk niet kan bewezen worden, acht ik het in verband met verschillende waarnemingen en feiten zeer waarschijnlijk, dat de rellertjes op Biak indirect met de militaire exploratie in verband staan. Zoo bleek mij, dat de Papoea's, die als roeiers deze exploratietoelten hadden medegemaakt, thuis rondvertelden, dat het ons niet was gelukt hem te vinden, omdat hij de wateren der Mamberamo zoo had doen zwellen, dat wij niet bij hem konden komen. Zij smaalden op hun stamgenooten, die nog zoo dom waren om naar de goeroe's der zending te luisteren en probeerden zich lijdelijk te verzetten tegen het verrichten van heeren-diensten en betalen van belasting. Bij verdere expedities naar de Mamberamo zal men met deze feiten rekening moeten houden.

De Korano van Mokmer als konor. Ook de Korano van Mokmer gaf zich in 1884 en 1885 voor *konor* uit. Hij heeft echter zijn grootheid overleefd, want op den duur bleek, dat hij geen zijner schoonklinkende beloften kon nakomen. Hij begon met verschillende vrouwen voor zich zelve en zijn familieleden op te eischen. Nog lang nadat hij de glorie van zijn vroegere macht verloren had, eigenden zijn familieleden zich ongestraft verschillende vrouwen toe en durfde de bevolking hare geschenken niet terug te eischen, daar Mokmer een zeer sterke kampong was, zoodat de anderen bevreesd waren. Deze Korano heeft geruimen tijd zijn invloed doen gelden. Op het oogenblik is hij een onde afgeleefde man. In tegenstelling met Manginomi is het een sluwe bedrieger geweest

en valt er bij hem niet aan zijn geestelijke vermogens te twijfelen. Toen hij bemerkte dat zijn aanzien onder de bevolking begon te verminderen, trachtte hij zijn invloed te behouden, door zijn dochter aan den Chinees LAN SEN ten huwelijk te geven. Deze wist zich als tolk bij de Compania verdienstelijk (?) te maken. Door de zaken verkeerd te verhalen, gelukte het hem menigmaal de slinksche streken van zijn schoonvader te bemantelen, zoodat deze vrijelijk in staat was de bevolking te knevelen. De bevolking bemerkte al spoedig hoe het met de zaken stond en niemand durfde den Korano meer aan te klagen. De Chinees liep echter ten slotte ook in 't oog en daarmee verloor de Korano zijn laatsten schijn van macht. LAN SEN woont nog steeds op Biak, maar zorgt zoo min mogelijk in aanraking te komen met het Bestuur.

Bewapening. Lans. Het hoofdwapen van den Biakker is de lans. Gevechten met pijl en boog vindt hij feitelijk slechts „Spielerei”. De lans echter is in zijn handen een gevaarlijk wapen. Vrijwel uitsluitend gebruikt hij haar als werplans en wel zoo goed, dat ik nog nooit een worp, op afstanden van 5 tot 15 M. gedaan, heb zien missen; zelfs snel bewegende doelen werden steeds getroffen.

De gebruikelijke lansen zijn ± 2.5 M. lang en meestal voorzien van stalen punten, die door de smeden van het eiland uit oude parangs worden vervaardigd ¹⁾.

Modellen van lanspunten

A. Sanda, B. Saboekoe, C. Mgadin, D. Adin.

Men onderscheidt:

de *ramiëgek* — lans geheel van niboenghout;

de *windoe* — houten lans met een vorkvormige houten punt van ± 0.20 M. lengte (is alleen op de Padaido-eilanden in gebruik);

de *om* — lans met stalen punt, naar den vorm van de punt maakt men verschil tusschen *sanda*, *saboekoe*, *mgadin* en *adin* (zie de figuren).

¹⁾. Zie Hoofdstuk III § 3.

De lanspunten worden met klapperolie ¹⁾ ingesmeerd om ze voor roesten te vrijwaren. Voorts heeft elke Biakker in zijn *noken* (tasch) een stukje steen, waarmee de lans geregeld glad geschuurd en aangescherpt wordt.

Lansen, waarmede men personen heeft gedood, krijgen vaak een bepaalden naam. Zoo droeg de lans van den voorvechter van Kmoerden naam *Indokoe* ²⁾.

Pijlen en bogen. Bogen (*mariai*) en pijlen (*ikoi*) zijn algemeen in gebruik. Toch zijn de strandstammen over het algemeen geen goede schutters. In elk geval schieten zij veel minder goed dan de Arfakkers, die veel aan vogeljacht doen. De Biakkers beschouwen, zooals reeds vermeld, het gevecht met pijl en boog meer als een soort spiegelgevecht tot opluistering en inleiding van den eigenlijken strijd, waarin de lans aan het woord komt.

De bogen worden op de N. kust meestal van bamboe gemaakt en heeten dan ook *doker* ³⁾. Bogen van palmhout heeten *kai*. Als pees gebruikt men rotan, meestal is tegen de voorzijde van den boog een reservepees vastgebonden. De eigenlijke Biaksche oorlogspijl is de *dembrepoer*. Deze pijl heeft een korte rieten schacht van ± 0.50 M. lengte, waarop een niboenghouten punt van ± 0.08 M., aan het uiteinde nog voorzien van een aangepunt beentje van koeskoes of kroonduif. Deze punt doopt men in een roode vloeistof, die hoewel zij niet vergiftig is, toch een ernstige infectie van de wond tengevolge heeft.

Een bijzonder kwaadaardige oorlogspijl is de *angrai worek*, die speciaal in Sowek en Korrido in gebruik is. De schacht is ± 1 M. lang, als pijlpunt dient het beenige uiteinde van een roggestaart. Bij het treffen laat de punt, die slechts losjes op de schacht bevestigd is, los en blijft in de wond zitten. Daar zij voorzien is van een groot aantal kleine weerhaakjes, werkt zij zich bij iedere beweging dieper in de wond, totdat zij aan de andere zijde het lichaam weer verlaat. Stuit zij op haar weg op been dan blijft zij daarvoor steken en veroorzaakt een zwaar etterende wond, die niet geneest. Op Kiamdori trof ik iemand aan, die door een dergelijke wond reeds 8 jaar aan zijn ziekbed was gekluisterd met het vooruitzicht, dat er nooit beterschap voor hem mogelijk zou zijn.

Op Sorrido en nog enkele plaatsen op de Z. kust gebruikt men pijlen

¹⁾. De Clerq verklaart in zijn: *De West- en Noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea* (Tijdsch. Kon. Aard. Gen. 2e serie X 8193. blz. 607 noot ¹⁾), dat de bereiding van klapperolie op de Schouten-eilanden onder het volk niet bekend is. Bij navraag verklaarde de steller dezer memorie, dat men de bereiding thans wel kent. Zij mag echter alleen door mannen geschieden. Voor vrouwen is het verboden (*pemali*). E. B.

²⁾. Vergelijk Hoofdstuk II C. § 2.

³⁾. *Doker* is de naam van de bamboesoort. Zie Hoofdstuk I § 7.

met stalen punt. Ook uitheemsche pijlen, als de *mansadwan* (Mambramo en Kaipoei), de *boras* en *ikoisom* (Japen en Waropen) worden gebruikt. Men koopt ze van bevriende stammen of neemt ze van 't gevechtsterrein mee.

Gewoonlijk heeft een boogschutter een 20—30 tal pijlen in een bosje samengebonden bij zich.

De jachtpijlen hebben een schacht van \pm 1 M. lengte en een breede hamboepunt. Ook uitheemsche jachtpijlen zooals de *preiman* en de *mangaboe* (Japen) treft men veelvuldig aan.

Vuurwapenen zullen waarschijnlijk wel op Biak in omloop zijn. Ik zag of hoorde nooit iets van geweren. Waar echter een vrij druk handelsverkeer bestaat tusschen deze eilanden en Japen, waar voor de vogeljacht tal van geweren in 't bezit van de bevolking zijn, kan men erop rekenen, dat wel enkele van die wapens hun weg naar Biak zullen hebben gevonden.

Over 't algemeen leeren de Biakkers verwonderlijk snel met jachtgeweren omgaan en worden zij al spoedig zeer goede schutters. Voor het bezit van jachtgeweren moet men een speciale vergunning¹⁾ hebben; verscheidene handelaren bezitten er een.

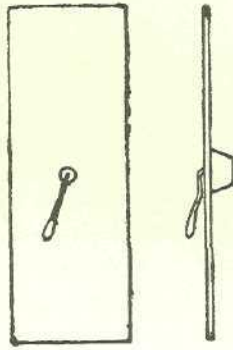
Eén maal werd een *lilah* aangetroffen, waarmede een *raakprauw* was bewapend. Het was een koperen vuurmond van klein kaliber, die met schroot werd geladen.

Parangs worden uitsluitend in het handgemeen gebruikt, meestal als men zich niet meer van lansen kan bedienen. Gevechten, waarbij de parangs dienst doen, komen bij de onderlinge oorlogen herhaaldelijk voor. Ook tegen den troep deed men enkele malen een aanval met dat wapen.

Schilden zijn voornamelijk op de N. kust van Biak en bij de Arfakkers in gebruik. Zij zijn van een zachte houtsoort (*adai*, de Albizzia Moluccana) vervaardigd. Het schild is \pm 1.70 M. lang en ongeveer 0.60 M. breed. In het midden zijn twee halvemaanvormige gaten aangebracht, waardoor men de vingers van de linkerhand steekt, terwijl de duim terzijde op het schild wordt gezet. Daardoor wordt het mogelijk het schild snel op zijde te draaien, teneinde met lans of parang een steek of houw toe te kunnen brengen. Aan de voorzijde is deze greep door een kegelvormig stuk hout beschermd. Ook is er een koord van rood doek aan bevestigd, dat men om den elleboog draagt, waardoor men in de gelegenheid is het schild even los te laten om te pijlen. Door rotanbanden, die rondom het schild zijn gevlochten, wordt voorkomen, dat het schild door een lansstoot of paranghouw zou splijten. Overigens

¹⁾. Zie Extra Bijvoegsel Javasche courant 12-7-1910 No. 55, de verordening van den resident van Ternate dd. 27-2-1912 en de Staatsbladen 1909 Nos. 497 en 594, 1911 Nos. 409 en 473.

treft men er weinig versieringen op aan. Tegen vuurwapenen geven de schilden geen dekking.

Schets van een Schild.

Hindernissen. Veelvuldig maken de Biakkers gebruik van randjoes; over het algemeen waren deze ± 10 c.M. lang. Zij doorboorden schoenzolen niet, wel een hoogst enkele maal het zeildoek van de schoenen ter hoogte van de wreef; dwangarbeiders en Papoesche gidsen liepen echter herhaaldelijk verwondingen op. Gewoonlijk zijn de randjoes vlak achter een omgevallen boomstam van ± 20 c.M. dikte geplaatst. Men stapt dan over zoo'n stam heen, ziet ze natuurlijk niet en trapt er in.

Buikrandjoes komen een enkele maal voor, nabij de omheining van tuinen. Zij zijn echter niet voor menschen bestemd, maar dienen uitsluitend tot het afweren van wilde varkens ¹⁾.

Verhakkingen worden vaak aangelegd. Meermalen waren voetpaden door verhakkingen van ± 50 à 100 M. breedte versperd. Men raakt daardoor wel eens den weg kwijt, vooral als de verhakking nabij een terrein voor de varkensjacht ²⁾ is aangelegd. Het kwam voor, dat men dan 1 à 2 uur naar het pad moest zoeken. Meestal worden in en om de verhakking randjoes geplant.

C. EEREDIENST.

§ 1. INLEIDING.

Evenals ieder volk, dat betrekkelijk weinig met vreemdelingen in aanraking is gekomen, is de Biakker terughoudend bij de pogingen om tot zijn godsdienstig leven door te dringen.

Eerst na een vrij langdurige aanraking gelukt het een tipje op te lichten van den sluier, die hun zieleven bedekt. Meer dan het resultaat

¹⁾. Zie Hoofdstuk III § 2.

²⁾. Zie Hoofdstuk III § 2.

eener zeer *vluchtige verkenning* van het godsdienstig leven van den Biakker mag het ondervolgende dan ook niet genoemd worden. Hoe terughoudend de Papoea in het algemeen met het openbaren van zijn geloof is, blijkt wel uit het feit, dat de zendelingen van N. Nieuw-Guinee, voor zoover mij bekend, nimmer nauwkeurige gegevens hebben verkregen omtrent de vereering van *Manseren Nanggi* (Heer des Hemels) door de Biakkers en zulks niettegenstaande het feit, dat alle zendelingen de Noemfoorsche taal goed machtig waren en de beide heeren van Hasselt (vader en zoon) gedurende ruim vijftig jaren door gezette studie steeds hebben getracht in het zieleven der bevolking door te dringen ¹⁾.

Reeds vroegtijdig had ik het vermoeden, dat onder de Biakkers een eeredienst van de zon (wellicht ook van de maan en andere hemellichamen) moest bestaan. De eerste aanwijzing gaf mij de naam *jaberdares*, de inlandsche naam voor de bekende *roem seram's*. Daarbij kwam dat Jacob Weyland in zijn journaal van de reis der „Geelvink” in 1705 melding moet hebben gemaakt van een bij de Papoea's bestaanden zonnediens ²⁾.

¹⁾. In de Berichten der Utrechtsche Zendingsvereniging Nieuwe Serie 17. 1904 blz. 98 is o.m. opgenomen het verslag van eene door den Zendeling F. J. F. van Hasselt te Utrecht op den Zendingsdag uitgesproken rede. Het bevat het volgende:

De Soëkker noemde mij den naam van zijn God, daarna rees hij op, breidde de handen ten hemel en uitte klanken, die ik niet verstond. Toen hij weer gezeten was, vroeg ik verbaasd over 't geen ik gezien had, de uitlegging. Ik vernam, dat het in zijn land gebruikelijk was somtijds offermaaltijden aan te leggen. Het hoofd der familie riep dan den Heer der Hemels aan en noodigde dezen neer te dalen en deel te nemen aan den maaltijd. Een sidderende beweging in de armen des voorgangers duidde de neerdaling aan van den Heer des Hemels. Deze uitnoodiging heeft gedeeltelijk plaats in woorden, die de voorganger zelf niet begrijpt, ceremonieele woorden, van de vaderen overgeleverd. Doch daarna, wanneer naar hunne gedachten de Heer des Hemels is neergedaald, vraagt de voorganger, nu in gewone taal of de Heer des Hemels hunne netten zal vullen met visch en hun jacht vruchtbaar maken. Dit gebed, 't is wel is waar egoïstisch weer, maar toch er is in deze ceremonie afhankelijkheidsgevoel te erkennen van hoogere macht. Die hoogere macht, die godheid, kent de Nufoor ook, maar hij eert die niet, dergelijke plechtigheid heeft nimmer plaats bij de Nufooren. (E.B.).

²⁾. Zie het Rapport van Zwaardekroon en Chasteleyn over die reis, medegedeeld door A. Haga in het Tijdschr. Ind. Taal- Land- en Volkenkunde XXX, 1885, blz. 254, de zinsnede: **Waarvan sommige cort gekroesd, doch andere ook lang haar op hare hoofden hadden, schijnende bezet te wezen met een soort van veneratie voor de zon.**

Waar godsdienstige instellingen als regel een zeer taai leven bezitten, meende ik, dat het wel vreemd zou zijn, als er tegenwoordig geen spoor meer van dien dienst was overgebleven. Het onderzoek daarnaar werd dan ook met succes bekroond (zie hierachter).

In de *jaberdares* worden alleen jongelingen toegelaten, die reeds *kobor*¹⁾ zijn. Eenige ouden van dagen belasten zich dan met hunne opvoeding. Men deelde mij mee, dat men door het afzonderen der jongemannen tracht te bereiken, dat de gevallen van incest tot een minimum beperkt worden, omdat men op de jongelui toezicht uitoefenen kan. Het hoofddoel van de instelling der *roem seram's* is echter de opvoeding van de jongelingen tot het huwelijk en het geven van onderwijs in de rechten en verplichtingen ten opzichte der *keret*, in de adat, in het oorlogvoeren, de jacht, de visscherij, de prauwvaart en de daarbij in acht te nemen regelen.

Men deelde mij verder mede, dat een der hoofdzaken, die men den jongeling bijbrengt, is, dat hij zedelijk moet leven. In het bijzonder verstaat men hieronder, dat de jongens zich niet mogen overgeven aan onanie, een ondeugd van veel Papoesche kinderen zoodra zij de puberteit hebben bereikt. Voorts wordt den jongeling ingeprent, dat incest een der zwaarste misdrijven is, dat hij zich daardoor onherroepelijk de wraak der voorouders op den hals haalt, die de heele *keret* te gronde zullen richten, tenzij de schuldigen worden uitgestooten. Men leert hen het echtelijk verkeer te vermijden, voordat het laatste kind, dat verwekt werd, de moederborst kan ontberen. De oudere mannen, die zich vrijwillig voor dit onderwijs aanbieden, krijgen van de jongelingen tabak, visch en batata's voor hun goeden raad als loon. Gewoonlijk treden uit den aard der zaak de *moon's*²⁾ (priesters) als leermeesters op.

Over den naam *roem seram* is veel geschreven. Sommigen brachten haar in verband met het woord islam, zoodat het woord dus zou betekenen „het huis van den islam”.

Het is niet onmogelijk, dat deze naam werkelijk verband houdt met „roema islam”. Op het oogenblik geven de Biakkers aan de *jaberdares* een enkelen maal den naam *roem farkor* (school). Waar men in de Geelvinkbaai alleen zendingsscholen aantreft, meent de Papoea wellicht dat alle *roem farkor's* scholen voor den godsdienst zijn. Door hun

1). Zie § 4.

2). Dezelfde naam wordt gegeven aan de ithyphallische beelden, die in de *roem seram* worden bewaard en die de stamvaders (oep) der *keret* voorstellen. In kampong Korim trof ik in de *roem seram* een groote schedel *korwar* (zie § 5) op voetstuk aan, echter zonder opvallend groote genitaliën. Er werd gezegd dat dit de *korwar* was van den *moon*, die vroeger de *roem seram* had gebouwd.

tochten naar Halmahera en Tidore hebben de Papoea's hoogstwaarschijnlijk kennis gemaakt met misigits, die zij wel roema islam, verbasterd tot *roem seram*, zullen genoemd hebben, daar het woord misigit door de uitspraak lastig ingang kon vinden in het Noemfoorsch. Aan vreemdelingen, die naar de beteekenis van zoo'n huis vroegen, heeft men toen wellicht ten antwoord gegeven dat het *roem seram's* waren, daarmee bedoelende dat het huizen waren, waar men den eeredienst onderwijst. Dat zij met een eeredienst der zon in verband staan, blijkt uit den naam *jaberdares*, bovendien zijn zij steeds gebouwd in de richting der zonnebaan, zuiver O.W..

§ 2. VOORSTELLINGEN OMTRENT DEN MENSCH EN DE GEESTENWERELD, TOOVERMIDDELEN.

Naast de vereering van Manseren Nanggi, van de zon en vermoedelijk van de maan en andere hemellichamen staat het eigenlijk animisme, dat een groot deel van het religieuse leven van den Biakker beheerscht. Prof. WILKEN definieerde het begrip animisme als volgt:

„Het animisme uit zich in twee ongeformuleerde en onuitgesproken, „maar met onbepaald geloof aangehangen leerstukken. Het eene, het „gronddogme luidt: alles in de natuur, in dieren en plantenwereld, het „bewerktuigde en onbewerktuigde, ieder voorwerp, groot of klein heeft „een ziel”.

Het tweede dogma kan aldus worden uitgedrukt: „De zielen of „geesten, die in de voorwerpen wonen, hebben de macht die te verlaten, „en vrij rond te spoken, onbelichaamd voort te leven of in andere licha- „men over te gaan ¹⁾”.

Uit het eerste dogma spruit voort aanbidding van zinnelijk waarneembare voorwerpen als bezielde wezens (fetisisme), het tweede dogma is de oorsprong van de vereering van onzichtbare, onbelichaamde geesten en van de zielen der afgestorvenen (spiritisme).

De tweevoudige ziel. Evenals verschillende andere volkstammen in den Archipel gelooft de Biakker, dat de mensch twee zielen heeft. Een dezer zielen is de *nien*; zij staat in rechtstreeksch verband met de schaduw. De Biakker zal het zorgvuldig vermijden op iemands schaduw te gaan staan, er naar te slaan of te kappen, want daardoor kan de *nien* beschadigd worden, waarvan ziekte van den betrokken persoon het gevolg zal zijn. Ook vermijdt hij zijn schaduw op een waringinboom te doen vallen, omdat de geest, die daarin zou kunnen wonen, zijn *nien* kwaad zou kunnen doen.

¹⁾. Wilken — Pleyte. Handleiding v/d Verg. Volkenkunde van Ned. Indië. Leiden. E. J. Brill. 1893 blz. 545.

Om dezelfde reden is men bang zich te laten fotografeeren; de foto wordt beschouwd als een deel van de *nien* en geeft den bezitter macht daarover. Met nadruk verzet men zich ook tegen het doorscheuren van een afdruk; men is bang, dat de persoon, die er op staat, dan zal sterven.

Biakkers mogen niet over *keret*genooten heenstappen. Ligt b.v. iemand te slapen en zou een der huisgenooten verplicht zijn over hem heen te stappen om voorbij te gaan, dan maakt hij hem wakker. Overtreiding van dezen regel zou de persoon in kwestie spoedig doen sterven.

De *nien* zal men dus kunnen opvatten als de ziel in den zin van fysiek levensbeginsel.

De tweede ziel, de *roer*, is dan de levensgeest in den zin van verstand en bewustzijn, de persoonlijkheid. Wij zullen bij de beschrijving der *kobor*feesten zien, dat men zich na de inwijding deze zielen tot één geheel vereenigd denkt.

Verband van zielen en lichaam. De *nien*, het levensbeginsel, denkt men zich nauwer aan het lichaam verbonden dan de *roer*. Sterft iemand een plotselingen dood, dan meent men, dat de *nien* vaak geen gelegenheid heeft zich van het lichaam los te maken, maar van de *roer* wordt weggerukt en bij het lichaam blijft om zich dan in schedel en haren te vestigen. Deze *nien's* moet men te vriend houden; meestal zijn zij ernstig teleurgesteld, dat zij zoo plotseling uit het volle leven moesten scheiden. Men bewijst hun dus bijzondere eer, op de Z. kust b.v. door eene begrafenis op een *kosiai* (heuveltje in zee), door een *korwar* (zie beneden. § 5) te maken of door den schedel zelf als *korwar* te gebruiken.

Het bovenstaande geldt ook voor personen, die nog geen *kobor* werden en bij wie dus *nien* en *roer* nog niet geheel aan elkaar verbonden waren.

Geboorte der zielen. Als regel neemt men aan, dat de *nien* in het moederlichaam tegelijk met de vrucht ontstaat. Men weet, dat zwangerschap samenhangt met den bijslaap, maar heeft zeer goed opgemerkt dat die niet altijd vruchtbaar is. Men meent nu, dat het levenverwekkende beginsel in het moederlichaam afkomstig is van afgestorven familieleden. Van ontstaan en duur der zwangerschap heeft men geen denkbeeld, men kent slechts de uiterlijk zichtbare teekenen, het uitzetten van den buik en het zwellen der borsten tegen het einde.

Wordt de *nien* dus tegelijk met het kind geboren, eerst later, als het uit eigen beweging zich om kan keeren en op zijn buikje gaan liggen, is de *roer* definitief in het kind gevaren. Men geeft het dan een naam, als regel dien van een der grootouders. Dit is de zoogenaamde *snoen-snoen baken* (de lichaamsnaam), in tegenstelling van den lateren, de *snoen-snoen kobor*, die feitelijk slechts een bijnaam is.

Verband van de ziel met den naam. Vraagt men een Biakker zijn naam te zeggen, dan kijkt hij hulpeloos rond en verzoekt aan anderen

dien te noemen. Tracht men hem er toe te dwingen zelve zijn naam te noemen, dan bereikt men slechts, dat hij een valschen opgeeft. Noemt een ander hem plotseling bij zijn naam zonder dat hij daartoe vergunning gaf, dan kan, meent men, de aangesprokene daardoor ziek worden of dood gaan. De ziel kan weleens het lichaam verlaten, als men haar plotseling bij den naam noemt. Uit alles blijkt, dat men zich een rechtstreeksch verband tusschen de *roer* en den naam denkt.

Oorspronkelijk geschiedde de naamgeving zonder openbare plechtigheden. In den laatsten tijd echter schijnt op de Z. kust het geven van een feest gewoonte te worden in navolging van het gebruik op Koe-roedoe.

Zelfstandig leven der ziel. De ziel ¹⁾ denkt men zich als een zelfstandig levende persoonlijkheid. Als men droomt heeft zij het lichaam verlaten en gaat zij er zelfstandig op uit om voedsel te zoeken, te jagen, enz.; bij het ontwaken keert zij in het lichaam terug. Uit- en ingang is de anus. Hierdoor wordt verklaarbaar, waarom de aspirant-*kobor* zijn eerste nacht in de *kamboi* wakende moet doorbrengen ²⁾. Heeft ééne ziel het lichaam verlaten, dan kan er van versmelting der beide zielen geen sprake zijn.

Broederbloed vergiftigt den bodem. Een eigenaardige voorstelling, die met die omtrent de ziel verband houdt, is algemeen verspreid: de grond, waarop broederbloed vloeide, geeft gewas, dat voor de *keret* doodelijk is. Zou iemand, die daartoe behoort, ervan eten, dan zou zijn buik opzwellen en zijn dood onvermijdelijk zijn.

Gewoonlijk tracht men nog de schadelijke werking op den bodem te voorkomen, door rondom de plaats, waar het bloed is gestort, dadelijk een groot vuur aan te leggen. Daardoor verhindert men de *nien* zich te verspreiden om later in de planten over te gaan. Kan dit niet gebeuren dan laat men alles in den steek en verhuist.

Zielsverhuizing. Voor zoover mij bekend, bestaat het geloof aan zielsverhuizing, waarbij een geest voor goed in een bepaald dier overgaat, niet. Er is mij slechts één bericht gegeven, waarin iets dergelijks voorkomt. Wanneer iemands ziel niet wordt toegelaten in *Inaibo* (de Biaksche Hemel), denkt men zich in het algemeen die ziel gedoemd rond te dolen in een wildernis, waar zij van honger moet omkomen. Enkele stammen meenen echter, dat deze zielen in steenen of wilde varkens varen.

De geesten van afgestorvenen. Volgens de Biakkers leven de geesten der afgestorvenen zelfstandig voort en zijn zij in staat min of meer

1). Bij oudere menschen wordt de ziel zoowel *nien* als *roer* genoemd, wat overigens verklaarbaar is, daar beide zielen tot één geheel zijn versmolten.
2). Zie de beschrijving der *kobor* feesten in § 4.

Fig. 2. KORWAR VAN KORIM (MUSEUM BATAVIA).

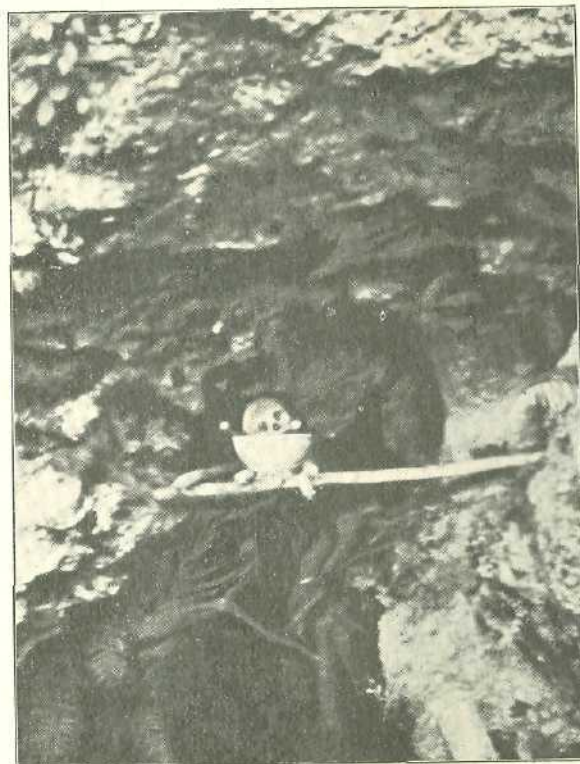

Fig. 1. NATUURLIJKE NIS MET SCHEDELKORWAR.

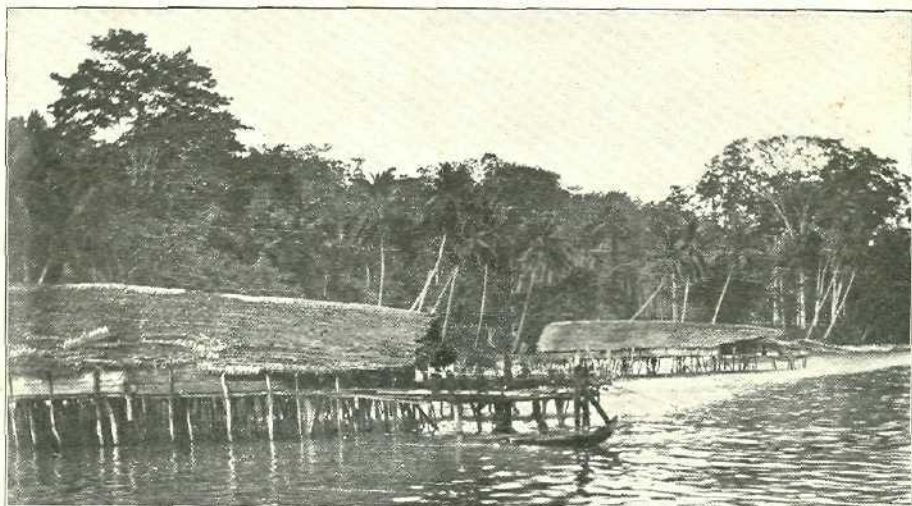

Fig. 1. KAMPONG MANDONESIR.

Fig. 2. LADANG MET ARFAKHUIS.

invloed uit te oefenen in het bestaan der nog levende menschen. Het is dus zaak deze geesten te vriend te houden, want worden zij verwaarloosd, dan kunnen zij zich wreken.

Zij zijn in het algemeen niet kwaadaardig. Voor de zielen van personen echter, die bij hun leven bekend stonden als gevaarlijke, wraakzuchtige individuën, is men bevreesd. Zoo wordt dus aan geesten van hoofden en *mambri's* (voorvechters) veel eer bewezen, ook de geesten van jeugdige personen en lieden, die een plotselingen dood stierven, worden meestal bijzonder in eere gehouden. Op mijn vraag, waarom dit geschiedde, kreeg ik ten antwoord: „Ziet U eens, wanneer een huis oud „begint te worden, de atap begint te vergaan en het dak lek is, dan „willen wij menschen er eigenlijk niet meer in wonen en zien wij naar „een ander huis uit. Brandt daarentegen een nieuw huis af, of valt het „om door een aardbeving, dan trekken wij ons dat veel meer aan en „nog menigmaal keeren wij naar de plaats terug, waar het ongeluk „gebeurde. Zoo gaat het ook met de *roer's*. Zij, die voor hun tijd sterven, „betreuren hun jonge lichaam en komen telkens in de buurt daarvan „terug, zelfs al zijn het bloed, het vleesch en de ingewanden vergaan. „Bovendien zijn zij spijtig, dat zij zoo vroeg uit het leven hebben moeten „scheiden. Bemerken zij nu dat men hen spoedig vergeet, dan wreken „zij zich hierover”.

Verhouding tot de achterblijvenden. Dat men zich de geesten der voorouders eenigszins als schutsgeësten denkt, blijkt wel uit de volgende legende van den strijd tegen de *wambraw*.

In den tijd der kentering van den W. naar den O. moesson, het tijdvak, waarin de *wambraw* zal waaien, zegt men, dat *Oerjas*, de god van het zielenland, de noodige strijders onder de zielen der voorouders, de *Inaiboëi's* (hemelingen) aanwerft. Komt de *wambraw* door, dan ontspint zich een zware strijd tusschen *Oerjas* met zijne strijders eenerzijds en de *faknik's* (booze geesten) onder hun hoofd *Inkombrof* in vereeniging met de windgeesten, die de groote droogte brengen, onder hun hoofd *Mandip Knam*, anderzijds. Zonder de hulp der voorouders zouden de *Papoea's* omkomen, daar de droge winden den oogst doen mislukken en de prauwvaart dan ook gestremd is.

Verblijfplaats van de ziel. Oorspronkelijk schijnen de Biakkers te hebben gemeend, dat de ziel van een afgestorvene aan het stoffelijk overschot verbonden bleef en dat men zich dus van de beenderen moest bedienen om met haar in gemeenschap te komen. Bij de Arfakkers van Korim bestaat deze voorstelling nog zuiver. Thans echter gelooven vele stammen aan het bestaan van een zielenland, waarheen de ziel na den dood gaat (zie verder § 5).

De ziel van planten. Aan planten wordt ook een ziel toegekend, waarvan er verscheidene handelend optreden. Zoo meent men dat de

echo wordt voortgebracht door een boomgeest, de *sowi fari*. Een bamboesoort, de *ambober* speelt een voornamelijk rol, wij zullen haar herhaaldelijk ter sprake brengen. Het ijzerhout (zie o.a. de legende van Manseren Mangoendi) is ook van bijzondere beteekenis.

Fetischen. Verschillende voorwerpen worden vereerd als fetis. Herhaaldelijk bijv. is dit het geval met wapens, vooral die waarmede men vijanden heeft verslagen. Men geeft ze dan in den regel een naam en gebruikt ze alleen nog maar voor *raaktochten*.

Geesten aan voorwerpen gebonden. Soms wordt aan prauwen een ziel toegeschreven, die zich niet vrij buiten het voorwerp kan bewegen. Als men een prauw voor 't eerst gebruikt, wordt in den regel aan de geesten der voorouders geofferd. Voorts blijft men bij de prauw waken om te voorkomen, dat een *manoin* (zie beneden) zich daarin nestelt. Bij sommige stammen bestaat het denkbeeld dat de geest van een overledene zich in de prauw ¹⁾ kan vestigen, wat door een offer te verkrijgen is. Anderen meenen weer, dat daarvoor eigenlijk iemand gesnelde moet worden. De geest van den gesnelde zal dan als beschermgeest der prauw moeten optreden.

Slavernij in de geestenwereld. De zaak was mij niet helder en daarom stelde ik een Biakker de vraag, of men niet bevreesd was, dat de geest in plaats van een schutsgeest een kwelgeest zou worden. Hij schudde lachend het hoofd en antwoordde: „Hoe kan dat nu? Een „slaaf durft immers ook niets kwaads tegen ons te doen, daar hij anders „door de *keret*genooten van zijn heer zou worden getuchtigd. En als nu „de geest van een verslagene ons kwaad zou willen doen, dan zullen „de geesten onzer voorouders hem wel in bedwang houden”.

De geest van een verslagene staat dus als slaaf tegenover de geesten der voorouders van zijn moordenaars. De geesten zijner eigene voorouders komen hem niet te hulp, omdat deze categorie van geesten in het algemeen in een ander territoir verblijven. Buiten hun gebied houden zij zich niet op, evenmin als zij dit tijdens hun leven hebben gedaan. Vandaar dat men er steeds op staat het lijk van een overledene in zijn eigen land te begraven. Vermoedelijk zou hij zich in een vreemd gebied niet thuis voelen en zich daarover op de achterblijvenden wreken.

Koppensnellen. Zooals uit het bovenstaande blijkt, was vroeger het koppensnellen op Biak in zwang. Het komt heden ten dage echter bijna niet meer voor. Men sloeg den gedooden vijand het hoofd af en

¹⁾. Op de Padaido-eilanden vindt men aan den manserauren (achterstevenversiering) van prauwen meestal een *korwar*, gewoonlijk met een grooten phallus. Dit beeld is de zetel van den beschermgeest, aan wien men offert en wiens naam veelal aan de prauw wordt gegeven.

hing dat aan den voorstevan van de *raak*prauw. Daarna werd de kop begraven totdat de weeke deelen vergaan waren en dan hing men den schedel in de voorgalerij van het huis of de *roem seram* op ¹⁾).

Als regel zonderden de snellers zich vóór het begraven met hunne koppen in kamertjes af, plaatsten ze op schotels en wachtten in 't donker af of wellicht een der koppen zou spreken. Meende een hunner, dat zijn kop geluid gaf, dan wierp hij zich op tot *moon*, die met behulp van dezen kop als medium voorspellingen kon doen.

Thans nog wordt deze proef meermalen genomen met hoofden van personen, die door een ongeluk zijn omgekomen.

Voor zoover mij bekend, werd alleen gesneld op *raakt*ochten. In andere gevallen bijv. bij doodslag in een twist, liet men het lijk eenvoudig liggen.

De voorstellingen der verschillende stammen omtrent den band van de ziel met het stoffelijk overschot loopen zeer uiteen. Sommigen gelooven, dat bij personen, die door een ongeluk omgekomen zijn, alleen de *nien* in den schedel huist en dat de *roer* naar het zielenland trekt of rond blijft zwerven zonder ergens rust te vinden, omdat hij zich steeds voelt aangetrokken tot de andere zielehelft. Anderen daarentegen meenen, dat de geheele ziel van dergelijke personen aan den schedel gebonden blijft en de slaaf wordt van den bezitter daarvan.

Manoin geloof. Met het zelfstandige leven, dat de ziel in den slaap buiten het lichaam leidt, hangt het geloof aan *manoïn's* samen. Een *manoïn* is een mensch, die het vermogen heeft zijne ziel in den slaap bewust het lichaam te doen verlaten, speciaal met het doel om kwaad te doen. In tal van gevallen schijnt het zelfs niet noodzakelijk, dat ziel en lichaam van elkaar scheiden, maar trekt dit soort mensch in zijn geheel er op uit om aan zijn *manoïn*lusten bot te vieren. Ook kunnen de uit het lichaam getreden *manoïn's* de gedaante van verschillende dieren als slangen, honden, varkens enz. aannemen.

Optreden tegenover manoin's. Zoo ingeworteld is het geloof aan *manoïn's*, dat vele moordzaken hun oorsprong er in vinden. Sterft iemand plotseling, dan denkt men allereerst aan een *manoïn* en gaat men wihelen om daaromtrent te worden ingelicht.

De persoon, die van *manoïns*chap verdacht wordt, is gewoonlijk verloren. Loopt iemand veel alleen, voelt hij in het geheel geen vrees voor de geesten van voorouders of voor *faknik's* ²⁾ en *inarboor's*, ²⁾ dan is dit vaak voldoende om het vermoeden, dat hij *manoïn* is, te doen ontstaan. Bemerkt men, dat iemand tijdens het eten 's avonds op slink-sche wijze voedsel of tabak buiten het huis werpt, dan zal men hem

¹⁾. Zie de noot op blz. 34. E. B.

²⁾. Booze geesten.

van *manoïnschap* verdenken; door deze handelingen toch wekt hij het vermoeden, dat hij de met hem bevriende *manoïns* te eten geeft. Alleen door een godsoordeel (de heetwaterproef) ¹⁾ kan men zich van deze verdenking zuiveren. Doet zich intusschen een sterfgeval onder voor den Biakker verdachte omstandigheden voor, dan is de zaak al spoedig beslist en maakt men met den verdachte korte metten.

Uit de volgende voorbeelden moge blijken, hoever dit geloof gaat. Eens werd iemand van Mribber in een sagoedoesoen van Sawias door een vergiftige slang gebeten. De *moon* (toovenaar) wist uit te maken, dat hij vermoord was door een *manoïn*. Daarom toog men er op uit om iemand van Sawias te vangen, ten einde van die kampong den bloedprijs voor den overledene te kunnen afdwingen. Door bijzondere omstandigheden werden bij dien *raaktocht* twee vrouwen gedood.

In Sawias was toevallig niemand, die verdacht werd *manoïn* te zijn. Was dit wel het geval geweest, dan had Sawias vermoedelijk zonder tegenwerpingen den bloedprijs betaald en de zaak was verborgen gebleven. Thans bracht men haar echter voor den bestuursambtenaar.

Twee vrouwen op de Padaido-eilanden hadden een zekere Waidi op hun ladang ontmoet. Kort na hun thuiskomst stierf een van beiden plotseling. De andere, haar zuster, hield pertinent vol, dat Waidi de doode een houw met een parang had gegeven; zij had het zelf gezien. Er was geen zichtbare wonde, doch dit was geen bezwaar; eene verwonding door een *manoïn* toegebracht is uitwendig onzichtbaar, doch onder de huid is alles vernield. Aanvankelijk werd de vrouw door hare *keretgenooten* niet geloofd, doch toen den volgenden morgen Waidi toevallig in de buurt van het versche graf kwam en daarnaar keek, was zijn lot beslist. De *keretgenooten* der overledene hadden in huis op den loer gelegen, omdat volgens het geloof een *manoïn* de gewoonte heeft naar het graf te gaan ten einde lever, nieren en hoofd weg te halen en op te eten.

Allen stormden naar buiten, Waidi werd gegrepen, gebonden en op staanden voet gewurgd.

Bij het onderzoek bleek de vrouw zoo ten volle overtuigd in Waidi een *manoïn* te hebben ontmoet, dat zij de reden harer veroordeeling niet begreep. Ook de leden der landschapsrechtbank waren het eigenlijk met de veroordeeling heelemaal niet eens.

De uit het *manoïngeloof* voortspruitende Biaksche rechtsregels zijn voor ons Europeanen geheel onbegrijpelijk. Wanneer iemand uit kampong A met een prauw van kampong B mede op reis gaat en er gebeurt een ongeluk of de man sterft, dan is kampong B verplicht de *wabiak* (bloedprijs) te betalen. Men gaat hierbij uit van de veronderstelling, dat er niets zou gebeurd zijn als kampong B de noodige voorzorgsmaat-

¹⁾. Zie Hoofdstuk II B § 5.

regelen tegen *manoïns* en booze geesten had genomen. Weigert kampong B te betalen, dan kan zij op wraak rekenen.

Soms worden van *manoïnschap* verdachte personen door hunne eigene familieleden in een hinderlaag gelokt en gedood. Familieleden vermoordt men in den regel door worging om het storten van bloed op den grond te voorkomen.

De familie van den persoon, die als *manoïn* is gedood, mag geen bloedprijs vragen, zoo dit *manoïnschap* volgens Biaksche begrippen overtuigend is bewezen. Lijken van *manoïn's* worden niet door de familie begraven, op Mokmer kapt men zelfs armen en beenen in stukken om te verhinderen dat de *manoïn* na zijn dood nog kwaad doet.

De uitingen van dit geloof zijn in enkele gevallen van dien aard dat men zich afvraagt of de schuldigen aan een moord wel toerekenbaar geacht mogen worden.

Als eigenaardigheid valt nog te vermelden, dat de regenboog volgens den Biakker een brug voor de *manoïn's* is. Verbinden de beide uiteinden van den boog schijnbaar twee eilanden met elkander dan is dat een ongelukkig voorteken en denkt men dat nabij de uiteinden spoedig ziekten zullen uitbreken.

Totemisme. Op vele *korwar's* is aan de voorzijde een slang afgebeeld. Op *afiak's* (hoofdsteunsels) komt meermalen een hond voor, soms is dat dier wel met het hoofd van een mensch voorgesteld. Leguanen, krokodillen, slangen, vogels en zeesterren vindt men herhaaldelijk weergegeven, zoowel op verschillende gebruiksvoorwerpen als in de tatouage.

Ook de zeepaling, de schildpad, de *doejoeng* en de *oerjas* (*Odontodactylus scyllarus* L.) spelen in dit opzicht een groote rol.

Aan de woningen treft men in de *boeman's* (het onderste deel van de hoekstijlen van het huis) meestal een dierenfiguur aan. Op Pl. VI. fig. 3 ziet men boven de deur een krokodil op den dwarsbalk.

Op de vraag, welke beteekenis deze dierenfiguren hebben, heeft men mij meestal geantwoord, dat men van die dieren afstamde. Men mag de totemdieren *wel dooden*, maar *niet eten*. Van den overtreders zou de huik opzwellen, juist alsof hij gewas van met broederbloed bevleekten grond had gegeten. Dit wijst er wel op, dat de Biakker werkelijk gelooft aan bloedverwantschap met de totemdieren. Ik was getuige van een hevigen twist tusschen twee *keret's* van Padoa, omdat de eene een schildpad had gebraden en de wind de geur van het gebraden naar de andere had gebracht. Men was bang daardoor vergiftigd te worden.

Aard der verwantschap met de totemdieren. Om de schijnbare tegenstrijdigheid, gelegen in het wel mogen dooden, doch niet mogen eten der totemdieren te verklaren, zou men de hypothese kunnen opstellen, dat de Biakkers de menschelijke *nien* aannemen als afkomstig van

de dieren, dat er dus alleen eene verwantschap zou bestaan in het principe der levenskracht, maar dat zij zich de *roer*, het denkende, handelende principe voorstellen als van heel anderen oorsprong en door Manseren Nanggi of Oerjas in het lichaam gebracht.

Daarom zou men zulk een dier wel mogen dooden, maar zou men het wagen het vleesch en bloed van een dier, waarin een verwante *nien* zetelt, te eten, dan zou men aan de gevolgen moeten sterven. Door koken of branden wordt de *nien* gedeeltelijk uit het lichaam gedreven. Zij manifesteert zich dan in den geur van het gebrad, die daardoor gevaar oplevert.

Alleen varkens werden mij genoemd als bij geen enkelen stam totemdier te zijn; alle andere dieren schijnen daarvoor in aanmerking te kunnen komen.

Optreden tegenover krokodillen. Op heel Biak worden geen krokodillen gegeten en maakt men geen jacht op die dieren. Komt men ze tegen, dan spreekt men ze aan met *kepoesi* (grootvadertje) 'en offert hun wat tabak. Enkele krokodillen worden als *faknik's* beschouwd, men zal ze vermijden, maar wordt men aangevallen, dan verdedigt men zich. In een dergelijk geval neemt men aan, dat het dier een *faknik* is, zoo het zich in het gebied, waar de stam woont, ophoudt. Gebeurt het buiten die landstreek, dan kan het ook een der voorouders van den stam, die daar gevestigd is, zijn.

Verloren gaan van de beteekenis. Er zijn dieren, die hunne beteekenis als totemdier vrijwel verloren hebben, zoodat men ze wel op het lichaam tatouëert en ook eet. De oorzaak hiervan kan zijn, dat men onbewust of bij ongeluk van een totemdier gegeten heeft en daarvan niet ziek werd.

Een voorbeeld van iets dergelijks deed zich te Sboeria voor, waar eenige jongens van eene *keret*, voor wie dat dier verboden ¹⁾ was, een *adov* (zeepaling) opaten. Niemand ondervond er nadeel van en sedert eten de jongeren regelmatig van het dier.

Andere geesten. Naast de zielen der voorouders bestaan voor den Biakker tal van andere geesten, die meer of minder invloed kunnen uitoefenen op het leven van den mensch.

Faknik's. De *faknik's* houden zich op bepaalde plaatsen op. Zij zijn in het algemeen de geesten van levenlooze voorwerpen b.v. steenen van bijzonderen vorm, koraalriffen, kapen, bepaalde rotsen, rivieren enz. en den mensch niet gunstig gezind. Zij vertoonen zich, wanneer zij buiten hunne woning rondspoken, gewoonlijk als dieren. De *faknik's*, die in de zee wonen, nemen daartoe de gedaante van zeedieren aan. Als

¹⁾. M a r m o e r = pemali, taboe etc.

zoodanig worden genoemd: de *inkombrof*, een soort octopus, die reusachtige afmetingen kan vertoonen (deze geldt als hun hoofd), de *ingoe* (hamerhaai), de *roemoen* (tijgerhaai), de *wonggor manoer* (zaagvisch), de *insambro* (rog), de *insaroi* (potvisch) en de *wonggor* (krokodil). De *landfaknik's* vertoonen zich in den regel in de gedaante van slangen. *Inamini* is hun hoofd. Iedere giftslang, die een mensch aanvalt, is een *faknik*. Treedt een slang niet agressief op, maar schuifelt zij kalm weg, dan is het een gewoon dier.

Soms is een geheel eiland *faknik*, b.v. Ajawi. Ook een deel der zee wordt daarvoor gehouden, zooals die tusschen Meos Ajawi en Soepiori. Men durft niet over te steken naar Meos Bepondi zoo er niet iemand bij is, die de oude roeizangen ¹⁾ van Kiamdori kent, door welke zangen men de *faknik's* gunstig stemt. Nog sterker geldt dit voor den oversteek van Meos Bepondi naar Meos Ajawi. Dit laatste eiland is vanuit het eerste alleen uit den top van een hoogen boom te zien en de stroom tusschen beide eilanden is sterk. Het is gedurende den tocht verboden te rooken, sirih te kauwen, de zee te verontreinigen en sieraden of een *tjidako* van blauw goed te dragen. Bij het landen springt eerst iemand met den mast overboord en imiteert een schipbreuk. Tijdens den tocht bevochtigt men het voorhoofd met zeewater.

Passeert men een *faknik* te land, dan plukt men wat onkruid van de plaats, waar hij huist en steekt dit in het haar. De bedoeling hiervan is de vreemde menschenlucht voor den *faknik* minder waarneembaar te maken.

De meeste bergen hebben een persoonlijke ziel. De twee hoogste toppen van Biak heeten *Manseren Baken* (lichaam van den Heer) en *Somboenen* (offer daarboven); de tweede is de echtgenoot van den eerste. Maar beide bergen zijn tegelijk onderdeelen van een grooten slang, die langs de W. kust van Biak ligt (het randgebergte).

Het phosphoriseeren van de zee wordt toegeschreven aan *Inkombrof*, die bezig is buit te zoeken en met zijn armen het water in beweging brengt, waardoor het begint te lichten.

Onweer wordt veroorzaakt door een gevecht tusschen *faknik's*. Is het nabij een dorp, dan kan het een strijd zijn tusschen *faknik's* en de beschermgeesten van het dorp.

De steenen werktuigen, die men hier en daar, vooral bij Kiamdori vindt, worden meestal aangezien voor donderkeilen, doch wanneer ze

¹⁾. Dow bekakok of dow korwar. De eerste strophe van een der zangen luidt: Wekir wandei, wekir wandai, awinoe bin bekinwar, wekir wandei, wekir wandai. (Hoos naar de landzijde uit, hoos naar de zeezijde uit, moeder, vrouw, die het water regeert, hoos enz).

een platten vorm hebben, houdt men ze wel voor ribben van *faknik's*. Men schrijft aan deze voorwerpen geheimzinnige krachten toe en gebruikt ze bij ziekte om het lichaam te bestrijken.

Inarbor's. Een ander soort geesten, de *inarbor's*, hebben een eenigszins menschelijke gedaante en zijn alleen kwaadaardig als men ze beledigt. Zelfs treden zij soms als schutsgeesten bij den landbouw op; voor personen, die niet in het dorp thuis hooren, zijn zij kwaadaardig. Een gewoon mensch ziet hen niet, een *moon* wel. Zij gaan er alleen 's nachts op uit; vandaar, dat men dan steeds met licht naar buiten gaat. Met het doel hen te lokken, plant men bij de kampongs speciaal waringin's aan, omdat zij gewoonlijk daarin wonen.

De *inarbor's* van sommige streken b.v. van Soendei en Arfak Mandoesir zijn zeer gevreesd. Men kent aan de bewoners van die kampongs het vermogen toe deze geesten (en ook de *biri's*; zie beneden) mede te nemen naar het strand en hen er toe te brengen iemand te vermoorden. Dit geloof is voor de Arfakkers van veel nut bij het opeischen van schulden.

Een geval daarvan deed zich te Wadiboe voor. Een Arfakker kwam daar om een schuld op te eischen, doch moest onverrichter zake terugkeeren. Twee dagen later stierf er iemand. Het hoofd van Wadiboe kwam zich toen beklagen, dat de Arfakker een *inarbor* op hem had losgelaten. Kort daarna werd de schuld betaald, uit vrees, dat de *inarbor* nog meer slachtoffers zou maken.

Vaak maken de *moon's* van een dorp alarm, als er vreemde prauwen voor het dorp ten anker liggen en gillen dat er een *inarbor* is losgebroken. Zij nemen dan allerlei maatregelen om de daemonen weer te verjagen b.v. door het oproepen van de geesten der voorouders of een imitatie daarvan. De bedoeling hiervan schijnt te zijn moeilijkheden te voorkomen; als er iemand van de vreemde prauw ziek wordt of sterft zou een eisch tot betaling van *wabiak* niet onmogelijk zijn.

Aan de *inarbor's* offert men bij vele stammen de eerste vruchten, die van een ladang geoogst worden. Wordt een *inarbor* beledigd, dan wreekt hij zich door de menschen (speciaal vrouwen) krankzinnig te maken. De persoon in kwestie klimt dan in een boom en weigert naar beneden te komen. Pogingen om hem of haar er uit te halen leiden slechts tot hooger klimmen, zoodat bij achtervolging door het breken van de zwakke takken in den top een ongeluk zou gebeuren.

Biri's. De *biri's* zijn kleine ronde wezens, die in den grond leven en bijzonder kwaadaardig zijn. Men gelooft, dat ergens in het gebied van Soendei een dorp van *biri's* bestaat.

Manggarwaim's zijn dwergen, die eveneens in den grond huizen. Zij zijn niet zoo kwaadaardig als de *biri's*, alleenlopende personen worden soms door hen aangevallen. Er zijn zelfs verhalen in omloop, dat menschen van *manggarwaim's* een vriendelijke ontvangst genoten.

Op de Z. kust vertelt men, dat hun stamland in de hooge bergen van Nieuw Guinee ligt ¹⁾.

Pokkengeest. De pokkengeest heet *dafdoef* of *waim*. Pokkenepidemien waren geen zeldzaamheid. Nog in 1908 werd de bevolking van de N. kust gedecimeerd. Verzet tegen inenting ontmoet men niet, omdat de bevolking er eene offerhandeling in ziet; zij meent, dat de pokkengeest iemand, die het teeken van de inenting (het offer) draagt, niet meer zal lastig vallen.

Men stelt zich dezen geest voor als een jongen sterkgebouwd man. Op zijn hoofd draagt hij de *mamboer* (een versiering van kakatoeveeren, speciaal teeken van de voorvechters). Van tijd tot tijd laat hij als strijdkreet den roep van de witte kakatoe weerklinken. De gewone mensch ziet hem niet, wel de *moon*, die dan waarschuwt, waarop iedereen zich verstoppt. In huis kan hij niet komen, zoo men de deuren sluit.

Toovermiddelen zijn onmachtig tegen den pokkengeest. Bij een epidemie laat men dan ook gewoonlijk alles in den steek en vlucht, waardoor de ziekte juist wordt verspreid. In den aanvang worden de zieken nog wel verpleegd en tracht men door een offer den pokkengeest te verwijderen. Men bouwt daartoe een klein prauwtje, plaatst daarin het offer en stoot het daarna in zee. Spoedig laat men de lijders echter aan hun lot over.

Soms gebeurt het, dat men in jaren niet meer op de plaats des onheils terugkomt. In 1914 vond ik te Mara nog ingestorte huizen, waaronder een hoopje onbegraven menschenbeenderen. De overgebleven bevolking van ongeveer 60 zielen had 1 K.M. verder nieuwe huizen gezet. Op de Z. kust had men de goede gewoonte huizen, waar pokzieken waren gestorven, bij terugkomst te verbranden. Elders werd dan weer een nieuwe kampong gebouwd.

Wichelarij. In direct verband met het geestengeloof staan het wichelen, het gebruik van toovermiddelen en amuletten. De Biakkers wichelen (*kinsor*) in bijna alle omstandigheden, waarin zij eene beslissing moeten nemen. Zulks zonder wichelen te doen schijnt voor hen zeer moeilijk te zijn, de uitslag van het *kinsor* geeft gewoonlijk den doorslag.

De menschen, die zich meer speciaal bezighouden met wichelen en tooverij, aan wien, zooals reeds boven aangestipt, in sommige opzichten helderziendheid wordt toegekend, heeten *moon*.

Het wichelen geschiedt op verschillende manieren. Men doet het

¹⁾. Zou dit wijzen op een vroegere bevolking van pygmeeënstammen? E. B.

bijv. met de bladeren der *kadoek*¹⁾. Er worden twee lange reepen van een blad gesneden, boven het vuur verflensd en daarna weer nat gemaakt. Na op de reepen te hebben geblazen roept men: *kadoek, wa sor* (kadoek, voorspel). Dan worden de reepen over het midden der lengte samengevouwen, omgekruld en boven een vuurtje gelegd, waardoor aan het boveninde der reepen bobbel ontstaan. Uit den vorm dezer bobbel doet de wichelaar zijn voorspelling.

Een andere manier van wichelen geschiedt als volgt. Een sirih-pruim wordt goed uitgekauwd. Daarna smeert men de palm van de linkerhand met kalk in en laat een druppel van het roode speeksel daarop vallen. De vorm, die ontstaat, geeft een goed of een kwaad teeken.

Een derde manier heet *rof*. Men blaast daarbij eerst driemaal door beide handen of soms alleen over de vingertoppen. Daarna past men telkens met de rechterhand één span af, uitgaande van den rechterschouder over de borst langs den linkerarm. Te voren roept de wichelende persoon uit: „*Rof sor ao ine, swor kakoe ja rafa, oso mioen aja*” (Vader voorspel nu, zoo mijn spannen precies de lengte dekken, zal dit beteekenen, dat iemand mij zal dooden, als ik er op uitga). Hieruit blijkt voldoende hoe men den uitslag verwacht.

Aan vuurvliegjes, die 's avonds komen binnenvliegen en die men voor de geesten van voorouders houdt, stelt men wel eens vragen. Houdt het licht geven plotseling op, dan beteekent dit, dat de vraag ontkenmend wordt beantwoord. Ook aan voorspellingen in den droom ontvangen, hecht men sterk.

Als iemand in een kampong plotseling is gestorven en dus aan een *manoïn* wordt gedacht, tracht men daaronder zekerheid te krijgen. De *moon* steekt daartoe op een willekeurig punt naast de voorgalerij een stok, *adwei* genoemd, in den grond en drukt die zoo krachtig mogelijk aan onder het aanroepen van de ziel van den doode met den *snoen snoen baken*. Daarna laat hij den stok los; valt die om, dan is de dood niet door een *manoïn*, maar door een booze geest (*faknik, inarbor, biris*) veroorzaakt. Blijft de stok staan, dan gaat men 's nachts naar het graf van den overledene. Daar gekomen roept de *moon* eerst de geest van den overledene aan om te getuigen; vervolgens neemt hij een *aswir*²⁾ en begint deze te draaien. Al draaiende noemt hij de namen van personen, die in aanmerking komen voor verdenking, hetzij van *manoïn* te zijn, hetzij van moord door gebruik van toovermiddelen. Begint het hout bij het opnoemen van een naam te smeulen, dan is de moordenaar gevonden;

¹⁾. Een boomvaren, met bladeren van ± 0.60 M. lengte en $0.15 - 0.20$ M. breedte. De *koeskoes* houdt er zich bij voorkeur in op. Staat wellicht het idee der bijzondere kracht hiermee in verband?

²⁾. Toestel om vuur te maken bestaande uit een staafje hout, dat gedraaid wordt in het gat van een plankje.

ontbrandt het hout niet, dan is het de geest van een der voorouders geweest.

Soms gaat men ook anders te werk. Onder het aanroepen van den doode, wien men eerst wat tabak geofferd heeft, steekt de *moon* zijn hoofd in het graf van den overledene. Men roept nu de namen van de in aanmerking komende personen. Hoort de *moon* het geluid van de *kwoer* (schelphoorn) dan is de moordenaar gevonden. Heeft men het graf niet bij de hand, dan wordt een willekeurig gat in den grond gegraven.

Toovermiddelen. *Sinor's* of *orwarek's* noemt men de toovermiddelen, bestaande uit bladeren van verschillende planten, die o.a. op vruchtboomen worden geplaatst om diefstal der vruchten te voorkomen. Het aanraken van een *sinor* veroorzaakt beslist ziekte, terwijl diefstal zonder aanraking van den *sinor* gevaarlijk is. Bij den landbouw gebruikt men *sinor's* tegen varkens (Zie Hoofdstuk III § 1). Bestaat verschil van meening over eigendom van boomen dan plaatst vaak een der partijen een *sinor* daarbij. Meestal wordt in dit stadium de zaak bij den bestuursambtenaar gebracht. Vroeger vloeiden er vechtpartijen uit voort.

Kaboeres keeten bamboekokers, gevuld met allerhande toovermiddelen (kruiden, stengels van lianen, etc.) en met twee lappen rood goed omwikkeld aan de uiteinden. Men gebruikt ze als de *sinor's*.

De verzamelnaam voor alle toovermiddelen is *afis*. In het bijzonder verstaat men hieronder echter een pakje, met stukjes hout of kruiden, soms vermengd met het haar van een doode. Men legt het pakje ongemerkt in het huis van den persoon, op wien men zich wil wreken of begraaft het onder aan de trap van dit huis in het zand. Worden nu in een huis eenige personen ziek, dan meent men wel, dat iemand met een *afis* aan het werk is. Men gaat dan na met wien men nog een rekening heeft te vereffenen, wie dus de bedrijver kan zijn en tracht door betaling van schulden en andere verzoenende maatregelen verdere onaangenaamheden te voorkomen.

De persoon, dien men in zoo'n geval tracht te verzoenen, wendt soms maar voor, dat er een *afis* door hem geplaatst is. Sommige *moon's* verkondigen zelfs openlijk, dat zij een bepaalden persoon door middel van een *afis* ombrachten en trachten dan onder verdere bedreigingen hunne omgeving af te persen. Dergelijke heeren zijn zeer gevreesd, doch meestal hun leven niet zeker.

Een bijzondere soort *afis* brandt men voor de woning van het uitgekozen offer, waartoe men een avond uitkiest, waarop een krachtige landwind waait en dus de rook het huis in trekt. Het is dan voor den dader zaak zich uit de voeten te maken, want zoodra de bewoners den stank ruiken, stormen zij naar buiten om hem af te maken en daarmede

de betoovering te breken. Om een bepaald persoon kwaad te berokkenen gebruikt men een weinig van zijn haren, hetwelk men onder tooverspreuken verbrandt.

Tusschen de atap van de voorgalerijen der huizen steekt men vaak een bosje gedroogde planten; dit moet geluk aanbrengen. Voor hetzelfde doel bewaart men dergelijke bosjes in *abop's* (doozen van pandanbladeren). Men noemt ze *aisior*.

Bij de jacht en vischvangst gebruikt men een *boerjas*, een stuk hout, dat in brand wordt gestoken en waarmee men de lanssen berookt om veel buit te krijgen.

Ten einde de ladangs te beschermen stelt men *wadwoer's* op. Dit zijn hoepels van pandanbladeren of rotanstengels, niet van de doornen ontdaan. Men stelt ze op het pad, dat van de oude naar de nieuwe ladang loopt en stelt zich voor dat de reuk van de overgebrachte kladdistengels aan de doornen zal blijven hangen, waardoor muizen en wilde varkens het spoor naar de nieuwe ladang bijster zullen worden.

Voorstelling omtrent de kracht van het toovermiddel. De geur en de ziel van een *afis* worden niet scherp onderscheiden. Meermalen kreeg ik op de vraag, waarin de kracht eigenlijk school, ten antwoord, dat de geesten bang zijn voor de geur ervan, welke geur voor de menschen meestal niet merkbaar is. Bij offers stelt Manseren Nanggi zich ook tevreden met den geur der spijzen en eet men het geofferde later op. Bij offers aan de voorouders durft men dit meestal niet te doen.

Ook in andere gevallen worden de geur en de *nien* eenigszins vereenzelvigd. ¹⁾

Amuletten. Bijna alle Biakkers dragen een of meerdere *amuletten* ter beveiliging tegen *manoïns* en booze geesten. Bij mannen vindt men als zoodanig vaak een *orbei* (witte porceleinschelp), vrouwen dragen dit voorwerp alleen bij zeer bijzondere gelegenheden als bij de *insosfeesten*, bij huwelijksplechtigheden, na de geboorte van een kind en bij het feest van Manseren Nanggi. Zij hebben dan de schelp aan een met franje versierd koord langs de buitenzijde van het been gebonden.

Kinderen, vooral meisjes, dragen *aimamoer's*, die heeten te zijn vervaardigd uit beenderen van *faknik's*; in den regel zijn het stukjes been van een hamerhaai, krokodillentanden en dergelijke. Overigens vervaardigt men ze van hout of doejoengribben. De stukjes hout zijn meestal in den vorm van een *korwar* (zie beneden) gesneden, en hangen aan een touwtje om den hals. Aan weerszijden van de *korwar* vindt men vaak een wit porseleinen kraal, wellicht heeft men hier te doen met eene voorstelling van penis en testikels, die als zinnebeelden der levenskracht tegen de verderf brengende machten invloed uitoefenen moeten.

¹⁾. Zulks geschiedde o.a. in het bovenvermelde geval van de gebraden schildpad, terwijl in § 3 en § 4 nog eenige voorbeelden volgen.

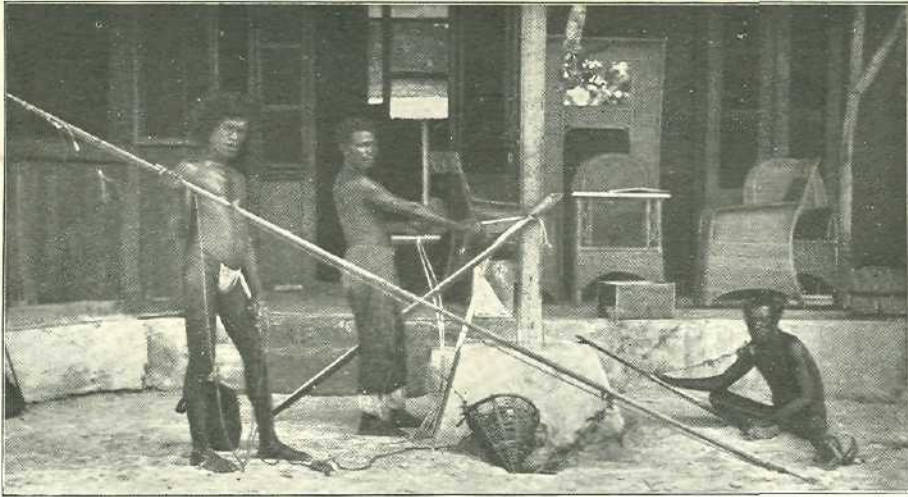

Fig. 1. VERVAARDIGING VAN TOUW UIT PANDANVEZELS.

Fig. 2. DAMARTAPPEN.

Fig. 3. HET RESULTAAT VAN EEN
SCHILDPADVISSCHERIJ.

BIASCSHE SMEDERIJ.

Algemeen worden *afiandar's* (krijgsamuletten) gebruikt. Deze hangen aan een touwtje tusschen de schouderbladen. Zij verschillen alleen van de *aimamoer's* in zooverre, dat het hout met een lapje rood goed omwoeld en met casuarisveeren versierd is. Voordat de drager van een dergelijk voorwerp op sneltocht gaat, snijdt hij van het uiteinde een stukje af en kauwt hierop. Heeft het een scherp smaak, dan zal hij ongelukkig zijn. Is de smaak zoet, dan heeft hij veel kans op succes. Komt de voorspelling verkeerd uit, dan deugt de *afiandar* niet en gooit hij het voorwerp weg.

Een bijzondere soort amulet, bestaande uit een stukje hout, wordt gebruikt om storm, wind en regen te bezweren. Gewoonlijk blaast men eerst erop en maakt daarna met het voorwerp een afwerende beweging naar de opkomende bui.

Communicatie met de geesten der voorouders. Naast het gebruik der beschreven toovermiddelen zoekt de Biakker herhaaldelijk contact met de geesten van de voorouders om hun hulp en steun in te roepen. Men gebruikt daarvoor de *korwar*¹⁾. De *moon* gaat naar het graf van den overledene, houdt met zijn linkerhand den vlaggestok, die er op staat, vast. In de rechterhand heeft hij de *korwar*, en klopt daarmee op den grond tot hij begint te sidderen. Dit is het teeken, dat de geest in hem is gevaren. De séance wordt nu in het huis, dat geheel duister is gemaakt, voortgezet; de *moon* geraakt in trance en spreekt onverstaanbare taal. Komt hij weer bij, dan vertelt hij wat de doode hem heeft gezegd en welken raad hij heeft gekregen. In andere streken gaat men niet naar 't graf, doch klopt met de *korwar* op den vloer van het huis.

Ook van de zijde van den geest kan het initiatief uitgaan. In dat geval, zegt men, laat hij een zacht gefluit hooren of tikt tegen de *romowi's*²⁾. Zoodra men dit meent te hooren worden alle vuren gedoofd. De *moon* zet zich op een mat en plaatst de *korwar* voor zich, daarna biedt hij het beeldje wat tabak en pinang aan. De geest manifesteert zich verder door een klagend *Aia oi!* (ik ben het). De *moon* klopt weer met de *korwar* op den vloer en begint al spoedig te trillen. Nu begroet de geest de *keretgenooten* met een luid: *tabea* uit den mond van den *moon* en knoopt verder een gesprek met dezen aan in onverstaanbare taal, die na affloop weer op dezelfde wijze als boven in verstaanbare wordt overgebracht.

Verhouding van geest en korwar. In het algemeen heeten het steeds dezelfde geesten, die zich door bepaalde *korwar's* manifesteren en elke *moon* heeft dus slechts met bepaalde geesten voortdurend ver-

¹⁾. Zie § 5.

²⁾. Zie lager.

keer. Vandaar dat niet alle *korwar's* hetzelfde eerbetoon genieten. Door den gewonen man wordt het beeldje eenigszins vereenzelvigd met den geest; voor hem is het een soort fetisch, waaraan hij offers brengt. Hebben deze offers geen resultaat dan begint hij aan de waarde van de *korwar* te twijfelen; het kan zijn dat de geest zich minder aan de *korwar* gelegen laat liggen of zich niet meer door dit medium wil manifesteren. Het beeldje deugt dus niet meer en men slaat het stuk of werpt het weg, vaak na voorafgaande mishandeling.

Soms werden aan vreemdelingen *korwar's* verkocht. Waarschijnlijk gebeurde dit met het doel een bijzonder kwaadaardigen geest kwijt te raken of aan te zetten tot moord op den kooper. Ik vond eens na vertrek van kampong Wari op het dak mijner prauw een *korwar* vastgebonden. Er stond tijdens den tocht een zware zee. Aanvankelijk hadden de Papoesche roeiers het voorwerp niet gezien en toen zij het bemerkten, vroegen zij aan een fuselier het los te maken en in zee te gooien, omdat zij zelf het niet aan durfden raken. Er ging een algemeen protest op, toen ik het voorwerp niet alleen niet liet verwijderen, doch vaster deed binden. Later bleek mij, dat men naar aanleiding van dit optreden mij verdacht *manoïn* te zijn.

Romowi's. Een bijzondere soort van fetischen vormen de *romowi's*, oud porceleinen borden en vazen. Het gebruik dezer voorwerpen komt geheel overeen met dat van de tempajan's, djawet's of balanga's der Dajak's. Ook hier gelooft men, dat de zielen dezer voorwerpen aan de bezitters geluk brengen. Verder schrijft men ze geneeskrachtige eigenschappen toe en gebruikt water, dat er in is geweest en dat men daarna toespreekt, om zieken te besprenkelen.

De *romowi's* begraaft men vaak, om het breken te voorkomen. Bij de *koborfeesten* wordt op een *romowi* aan de geesten der voorouders geofferd.

Animistische geneeskunde. De geneeskunde der Biakkers bestaat eensdeels uit ceremoniën en bezweringen, anderdeels uit het meestal uitwendig gebruik van uit kruiden etc. bereide geneesmiddelen. Aan beide behandelingswijzen ligt hun animistisch geloof ten grondslag. Slechts in enkele gevallen kan men iets anders aannemen (Zie Hoofdst. II A § 4).

Als geneesheer treden op de *benai papoesi*¹⁾; welke kruiden zij gebruiken is natuurlijk hun geheim.

Ernstige zieken houdt men wakker uit vrees, dat de ziel in den slaap het lichaam eenmaal verlaten hebbende, daarin niet meer zal terugkeeren. Bij ziekte offert men vaak het haar door het met uitzondering van een vlokje bij het voorhoofd te scheren. Bij sommige

¹⁾. Bezitters van kruiden.

stammen schijnt men in dit geval ook de nagels te offeren, terwijl het niet onmogelijk is dat de Arfakkers der N. kust bij ziekte een vinger ten offer brengen.

Manin boeiriki, een geneesmiddel waarmede men het voorhoofd besmeert, bestaat uit klapperolie, het bloed van een gedooden slaaf en eenige kruiden. Te Sorrido vond ik een flesch met eene hoeveelheid ervan, die afkomstig moest zijn van Aikewi (Waigeoe). De medicijn stond in hooge eere en werd op de *kamboi* bewaard; alleen de *moon* mocht de flesch aanraken. Er waren tal van offers van wit goed aan gebonden.

Gebruiken bij zwangerschap en bevalling. Tijdens de zwangerschap ¹⁾ moeten zoowel moeder als vader *papeda* eten, daar het kind anders spruw of een opgezwollen buik zou krijgen; het is de vrouw gedurende dien tijd soms nog verboden eenige groote vischsoorten te eten of bamboe te kappen. Gedurende de bevalling moet bij enkele stammen de man eene lichte ongesteldheid simuleeren. Onmiddellijk na de geboorte van het kind slaat men een bord stuk. Het zand, waarboven de bevalling plaats had, wordt in zee geworpen. De navelstreng snijdt men door met een mesje van bamboe (*ambober*); het afgesneden stukje legt men van de eerstgeborene in een boom, van de latere kinderen niet meer. Het mesje wordt gedurende negen dagen begraven, daarna weer te voorschijn gehaald en weggeworpen. Na de eerste bevalling moet de moeder een maand thuis blijven. Wanneer de moeder met haar kind voor het eerst het huis verlaat, wordt gewoonlijk aan de geesten der voorouders geofferd. Op den leeftijd van 6 à 8 jaren scheert men de haren van het kind behalve een vlokje op het achterhoofd, tegelijk daarmede doorboort men neustusschenschot en oorliellen. Zoolang een jongen nog geen *kobor* is scheert men telkens opnieuw het haar.

Is een klein kind ziek, dan wrijft men het voorhoofd met klapperwater in.

Heeft een kind *japek* (bobenta) dan mag de moeder geen visch eten; het kind zou daarvan sterven.

§ 3. DE VEREERING VAN MANSEREN NANGGI.

Van de voorstellingen, die de Biakker zich van cosmologische verschijnselen maakt, is nog niet veel bekend geworden. Zooals in de inleiding van dit hoofdstuk reeds werd aangestipt, werd door Jacob Weyland in deze streken een „soort van veneratie voor de son” geconstateerd. Dat hij zulks opmerkte is te begrijpen, als men bedenkt, dat in dien tijd of kort te voren ook de Amboineezen „den Hemel en de aarde, de zon, de maan en de sterren eerden” ²⁾.

¹⁾. Zie hierbij ook Hoofdstuk II A § 4.

²⁾. Valentijn Oud en Nieuw Oost Indiën Dl. III Saaken van den Godsdienst blz. I.

Uit de plechtigheid, waarvan de beschrijving volgt, zou men kunnen concludeeren, dat de Biakker zich Manseren Nanggi denkt als een persoonlijke godheid, aan wien zon, maan, sterren en regen ondergeschikt zijn. De daarna te vermelden opgevangen losse opmerking geeft echter ruimte voor een andere gevolgtrekking.

Aanleiding tot het feest. Wanneer de *keret* of het dorp in moeilijkheden verkeerden, bijvoorbeeld als door aanhoudende droogte de oogst dreigt te mislukken, besluit men door het geven van een feest den zegen van Manseren Nanggi af te smeeken.

Randan. Het eigenlijke hoogtepunt van het feest valt op den zesden dag. De vijf dagen daarvoor komt men *kerets*gewijze des avonds bij elkaar om het *randan* te zingen. Dit bestaat uit verschillende pantoens, die in de meeste *keret's* van elkaar verschillen. Vele dezer pantoens zijn niet oorspronkelijk Biaksch, de bevolking weet te vertellen, dat men op de groote tochten naar Waigeoe en Tidore van de vreemdelingen het recht kocht ze te mogen zingen ¹⁾.

Zoo is bijv. de volgende pantoen van Waigeoe afkomstig.

Hare, neni neno, mami mamo

Hamo ware sepin sepin padjare

Hare neni neno bani marsepin sepin padjara

Asi warsepin, sepin padjara.

(Hebt medelijden met ons en ziet op ons neer, geesten onzer voorvaderen, let erop en houdt het water vast, bewaar het als in de gevangenis).

Een andere pantoen, die te Mandoesir en Bosnik gezongen wordt, luidt:

Hare, neni neno, mami mamo

Ja kamboi ja mam randama

Wau bebajo daso daso

Hare neno, ja kamboi ja mam randama

In bebajo daso daso

(Hebt medelijden met ons en ziet op ons neer, geesten onzer voorvaderen, ik zit op de *kamboi* ²⁾ en zie naar de zee, in de zee zwemt een groote schildpad. *Hare neno*, ik zit op de *kamboi*, ik zie naar de zee, daar zwemt een groote visch rond).

De ondervolgende pantoen wordt te Sorrido gezongen.

Hare, neni neno, ja besiawi, ja besiawi, dobi roba roroba mamo besiawi, besiawi, doba roroba

¹⁾. Zou dit wijzen op een geheel uitheemschen oorsprong van den eeredienst van M. Nanggi? (E. B.).

²⁾. Zie bij de *koborfeesten* § 4.

Hare, neni neno binsoroka, ja besiowi, ja besiawi, dobi roba roba
Hare, neni neno man soroka, ja besiowi, besiawi dobi roba roroba
Ook hierin ligt vermoedelijk een bede om hulp aan de geesten der voorouders ¹⁾.

Bij het *randan* verzamelt men zich als regel in de voorgalerij. Eén persoon, de *moon*, zingt de pantoen voor. De anderen zingen alleen het *Hare, neni neno* enz. Het *randan* heeft een eigenaardige klagende melodie en wordt begeleid met trommelslag op den *sadip*, den staanden trom. Van tijd tot tijd zingt men ook het *randan* met andere *keret's* te samen.

Kankarimdans. Dagelijks wordt verder tusschen 5 u 30 n.m. en het ondergaan der zon het *kankarim* gedanst. Mamen en vrouwen houden hierbij pijlen en bogen in de hand en steken beurtelings de armen langs het hoofd omhoog, waarbij men een eigenaardig gefluit laat hooren. De dans wordt begeleid door het slaan op de *sadip*, terwijl daarbij o.a. de volgende pantoen wordt gezongen.

Kapai be krauboi warwandi
Ja be kamampio, ja mampio
Kapai be krau fairio boi warwandai
Ja be kamampio, ja mampio

(Muizen op de heuvels landinwaarts

Ik (moet er) van huilen als een klein kind

Muizen der landstreek Fairi, op de heuvels landinwaarts

Ik moet er van huilen als een klein kind)

Een der vrouwen houdt in haar hand een miniatuurhuisje voorstellende een *jaberdares*, waarin poppetjes van gaba-gaba zijn geplaatst, die mannen voorstellen met een abnormaal grooten penis en gewapend met een lans. De vrouw, die het voorwerp gedragen heeft, wordt na afloop van het *kankarim* ²⁾ met een *asif* ³⁾ gerookte visch beloond.

Na zonsondergang verzamelt men zich weer in huis. Des nachts wordt echter het *Wedo* gedanst, waarbij als pantoens het gewone *wor* wordt gebruikt, dat ook in de prauwen wordt gezongen.

-
- ¹⁾. De beteekenis dezer pantoen is mij niet recht duidelijk. *Besiowi* = ik ben in treurige omstandigheden, in moeilijkheden; *binsoroka* = vrouwelijke hemeling; *mansoroka* = mannelijke hemeling.
- ²⁾. Dit *kankarim* wordt eveneens gedanst wanneer de *kobor* uit zijn huisje wordt gehaald. In dat geval wordt de dans echter niet des avonds bij zonsondergang uitgevoerd, maar tegen den morgen, zoodra de zon goed zichtbaar is (7 u. v.m.). Men moet daarbij wachten tot laag water. Zie § 4.
- ³⁾. Visch wordt gewoonlijk tusschen een gespleten stok of bamboe gestoken en daarna gerookt. Een dergelijke hoeveelheid gerookte visch noemt men in *asif oser*.

Het eigenlijke feest. Intusschen heeft men een stellage gemaakt van ongeveer 8 M. hoogte, die den vorm van een pyramide met rechthoekig grondvlak heeft en uit zeven platformen bestaat, die boven elkander zijn geplaatst. De geheele bevolking verzamelt zich op den 6den dag om de pyramide ¹⁾ heen. Allen, zoowel zieken als gezonden komen uit de huizen en wie er niet meer naar toe kan loopen, wordt er heen gedragen. De mannen steken hun haarkam in het onderste plateau der stellage. De vrouwen dragen hun dansschortjes en de *korembow's* ²⁾. Gehuwde vrouwen dragen de *irai kapar*, een schortje van oude kralen vervaardigd, dat als erfstuk steeds in de familie blijft.

Een ieder, die kleeren heeft, trekt ze aan („seperti garedja Papoea” merkte mijn zegsman op).

Daarop bestijgt de *moon* de pyramide, waarop men in een kommetje een paar levende garnalen (*ingansoe*) en wat laboe (*sabiki*) neerlegt als offer aan Manseren Nanggi. Waarom speciaal dit offer wordt gebracht, wist men mij niet te vertellen.

Vervolgens roept de *moon* de zon, de maan en de hemellichamen aan en spreekt het gebed uit, dat men met den naam *nambodjaren* aanduidt. Naast hem bestijgen twee helpers de stellage, daar Manseren Nanggi, zoo hij het gebed verhoort, in den *moon* vaart, die dan begint te beven en ten slotte stuiptrekkend neervalt, zoodat zijn helpers moeten verhinderen, dat hij naar beneden tuimelt. De woorden van het *nambodjaren* luiden ongeveer als volgt:

Manseren Nanggi, *wa mam moemfe!*

W'akan robean ingo bena inel ol!

*Mgo boeko rip i mioen, rioe ro djaf inggo bena, in seido
i mas awer*

*Boek ori i sam maro inggo, inseido kraf inggo bedi swoenek
Manseren Nanggi! ol wa berkati maro ingo!*

(Heer des Hemels, zie op ons neder,

Eet ook mede van ons voedsel (dat wij U aanbieden),

Geeft ons regen, om onze tuinen te besproeien, opdat zij niet zullen verdorren,

Maak dat de zon ons warmte geeft, opdat ons lichaam gezond moge blijven,

Manseren Nanggi! Geeft ons Uw zegen!)

Met deze plechtigheid is het feest afgelopen.

Individueele aanroeping. Ook een individu of een gezin kan voor

¹⁾. De naam der pyramide kon mijn zegsman niet geven. Ongeveer 5 jaren geleden had hij een dergelijk feest te Mokmer meegemaakt.

²⁾. = orbei, de witte porseleinschelp, zie ook § 2.

zichzelve den zegen van Manseren Nanggi afsmeeken. In de voorgalerij van het huis wordt dan een spijsoffer geplaatst, terwijl een wit vlaggetje van driehoekigen vorm wordt opgehangen. Ter weerszijden hiervan hangt men wat pinang. Daarna roept men Manseren Nanggi aan met de woorden:

Manseren Nanggi o! Manseren Nanggi o! *Mam moemfe ro moekine,*
Wa sau gawane boken o!
Ro barië befnoh inggo!
Ro barië inggo kon gawane!

(Manseren Nanggi o! Manseren Nanggi o! Ziet op ons neder, op dit gedeelte!

Gij hebt ons al te lang en te veel vergeten!

Help ons nu!

Blijf nu langer bij ons!)

Bij enkele stammen wordt in plaats van een wit een rood vlaggetje opgehangen. De stok wordt meestal boven in het dak der woning gestoken, vermoedelijk om Manseren Nanggi's opmerkzaamheid daardoor gemakkelijker naar de woning van den offeraar te trekken.

Vooraf op de woningen der *moons* treft men deze vlaggetjes aan.

Vereering van de maan. Voor een vereering van de maan door den Biakker spreekt de gewoonte, dat de vrouwen in den tijd dat jongelingen hun eersten verre tocht maken, gedurende den nacht van nieuwe maan een dansfeest organiseren, dat voortduurt tot eenige dagen na nieuwe maan. Voorts meent men, dat *Insoroebki*¹⁾ op de reis naar het zielenland de prauw, waarin de ziel zich bevindt, komt bezoeken. Zij gaat dan na of de ziel is voorzien van de tatouages, die tijdens de *insos-* en *kobor-*feesten in het lichaam, waarin zij huisde, zijn geprikt en of het neustusschenshot is doorboord.

De Biakker schijnt in het algemeen te veronderstellen, dat de maan invloed uitoefent op weer en wind en dus de godheid is, die men op prauwtochten te vriend moet houden.

Bij sommige stammen, die meenen, dat de hemelpoort bewaakt wordt door *Imbias*, gelooft men dat in de maan de tweelingszuster van *Imbias* woont. Deze is echter een goede geest in tegenstelling van de wachteres der hemelpoort.

Voorstellingen omtrent sterren. Ook vele sterren beschouwt men als personen. In de legende van Manseren Mangoendi treedt *Koemeseri*, de morgenster handelend op.

Het sterrenbeeld *Makansai*, dat uit eenige sterren van den Eridanus-

¹⁾. *Insoroebki* = de vrouw, die den vloedstroom volgt. Zie Hoofdstuk I § 4.

vloed bestaat, is een man. Wanneer dit sterrenbeeld zichtbaar is, zingt men op de nachtelijke dansfeesten het volgende liedje:

„Makansaja, Makansaja
„*deki, deko, Makansaja d'ek di wara o!*
„*dek ro bori moerjas o!*
„*bori soepro Makansaja bori o!*
„(Makansaja, Makansaja
„Klim, klim, klim daarginds
„Klim naar boven, omhoog!
„Daarboven is je land, Makansaja, daarboven)!

Wambaroes beba bestaat uit twee sterren nl. Achernal van Eridanus-vloed en α van Hydra. Zij stellen twee mannen voor, die in een prauw een schildpad vervolgen.

Hoe stelt men zich Manseren Nanggi voor? In mijn aantekeningen trof ik nog de volgende notitie aan, die voor een verder onderzoek van belang kan zijn. Toen wij op een tocht door de mbroer kwamen voor een ledige prauw, waarin men gewoon was regenwater op te vangen ¹⁾, hoorde ik een der gidsen tot zijn makker zeggen, terwijl hij naar den bewolkten hemel zag, „*Nari Manseren Nanggi baken bjedi sapi ro wara dori inseido ko sma war faro k'inem*” — (straks valt het lichaam van Manseren Nanggi wel in de prauw, opdat wij water om te drinken zullen krijgen).

Dadelijk ging ik hier verder op in, echter zonder eenig resultaat. Als naar gewoonte hield men zich van den domme. Toch moet men uit deze geheel argeloos gedane uitlating aannemen, dat men zich den regen voorstelt, als een deel van het lichaam van Manseren Nanggi ²⁾.

In welke verhouding staat nu Manseren Nanggi tot de hemellichamen en de wereld? Wellicht denkt men zich hem als oppergod, daarnaast worden nog Zon, Maan en Sterren aangebeden, maar deze hoogere machten laten het dagelijksche bestier aan de geesten der voorouders over en grijpen slechts in bijzondere gevallen in ³⁾.

¹⁾. Op vele plaatsen in dit terrein treft men dergelijke prauwen aan. Het zijn de eenige watervindplaatsen en speciaal met dat doel door de bevolking neergezet.

²⁾. De wolken noemt men echter de atap van het dak van Manseren Nanggi's huis.

³⁾. Uit het hier medegedeelde zou men kunnen besluiten, dat wellicht de vertaling „Heer Hemel” voor Manseren Nanggi beter is dan „Heer des Hemels”. De zuivere ontleding van den naam geeft ook dit resultaat (*m a n s e r e n* = titel, zie ook Hoofdstuk II B § 2, *n a n g g i* = hemel), immers is in de Papoesche talen in het algemeen de plaats van het bepalende woord in een genitiefbetrekking voraan, in tegenoverstelling van den Maleischen vorm. *Manseren Nanggi* = Heer des Hemels zou dus eene afwijking van dezen regel zijn. Zie o.a. het aangehaalde gezegde: *Manseren Nanggi b a k e n* = M. Nanggi's lichaam. E. B.

§ 4. DE INSOS- EN KOBORFEESTEN ¹⁾.

De *Insos*- en *Kobor*feesten zijn oorspronkelijk puberteitsfeesten, die echter bij gebrek aan geld wel eens worden uitgesteld, tot men wil gaan trouwen. Bij nagenoeg alle stammen van de Geelvinkbaai treft men deze feesten aan.

Religieuze aard der feesten. Zooals wij hieronder zullen zien, zijn zij van religieuze aard en wordt het ritueel geleid door een *moon*, die voor deze diensten een vrij zware betaling krijgt. Indirect zijn de feesten ook van politieke beteekenis. Wel hebben zij hier niet zoo'n belangrijken invloed op het staatkundig leven als de *kakhian*feesten op West-Ceram, maar toch kan deze instelling ook in de toekomst op de eilanden der Geelvinkbaai aanleiding geven tot opstootjes. Het vermoorden van een goeroe op de N. kust van Biak (één der redenen, waarom het excursie-detachement naar Biak werd gezonden) is een gevolg van het feit, dat de *moon's* bij het toenemende succes der zending hun inkomsten zagen verminderen. Drie *moon's* uit de landstreek Dwar spanden toen samen om een goeroe, waaraan men het land had, te vermoorden. Men lokte er twee onder een bedriegelijk voorwendsel naar Dwar en doodde er een van. De goeroe, op wien den aanslag gemunt was, wist den dans te ontspringen. De *moon's* afkomstig uit dorpen, die elkander vijandig gezind waren, bereikten echter met deze daad in zooverre hun doel, dat alle goeroe's met uitzondering van dien van Kiamdori de wijk namen en het zendingswerk eenigen tijd stop gezet werd.

De naam *kobor* is misschien afkomstig van *koek* = schrammen en *bori* = boven, zoodat de naam beteekent „schrammen boven” (op de

¹⁾. Hetzelfde onderwerp werd behandeld door den zendeling F. J. Jens in Deel 72 (1916) van de Bijdr. Kon. Inst. v/d Taal- Land- en Volkenkunde. Bij vergelijking van dit artikel met het ondervolgende zal den lezer blijken, dat er naast veel overeenkomst in de beschrijvingen ook vele verschillen bestaan.

De meest markante verschillen tusschen de berichten van den Heer Jens en van den steller dezer memorie zijn wel gelegen in de opvatting van het huwelijk (zie daaromtrent de noot op blz. 51 en in het daarmee samenhangende bericht, dat de aanstaande echtgenoot bij de aspirant-*insos* zou worden toegelaten (zie de noot op blz. 107.).

De steller der memorie, die met de opvatting van den Hr. Jens niet bekend was, deelde mede, toen hij op de verschillen opmerkzaam werd gemaakt, dat hem in de talrijke civiele als strafzaken, die in zijn tijd behandeld werden, nimmer iets van een dergelijken half-matriarchalen huwelijksvorm was gebleken. Bovendien bestaat een verhaal (dat oorspronkelijk als bijlage was opgenomen, zie de noot op blz. 38), waaruit duidelijk blijkt, dat de volksopvatting van het binnendringen in het hokje van een *insos* zelfs in het algemeen een straf der geesten verwacht. E. B.

penis). Tot het ritueel van het feest behoort namelijk het geven van een kleinen schram boven op of ter zijde van den penis. Mogelijk, dat men hier te maken heeft met de overblijfselen van een vroeger in zwang zijnde besnijdenis, die evenals bij meerdere Papoeasche stammen kan hebben bestaan in een incisie in de bovenzijde der voorhuid.

Op Biak heeft bij meisjes geen besnijdenis plaats. Daarentegen wordt bij het verlaten van het kamertje het hoofdhaar der meisjes afgesneden.

Voorbereiding. Alvorens men tot het vieren van het feest overgaat, wordt eerst het noodige voedsel verzameld, waartoe de geheele *keret* medewerkt. Eerst dan kan het feest een aanvang nemen.

Ritueel. Niet overal is het ritueel van de inwijding hetzelfde. Als voorbeeld zal eerst worden beschreven, hoe de feesten in een der *kerets* van Korrido en in een *keret* van Saporì werden gevierd.

Tijdstip van vieren. De jongeling, die men tot *kobor* wil maken moet de puberteit hebben bereikt. Voor de goedkoopte heeft het feest meestal voor eenige jongelingen tegelijkertijd plaats, als regel in den Oost-moesson.

De opsluiting. Negen dagen voor volle maan wordt de aspirant-*kobor* opgesloten in een soort kooi, die met matten afgesloten is en aan de dwarsbalken van het huis is opgehangen, zoodat de vrouwen en kinderen niets van den jongeling kunnen zien. Deze kooi noemt men *kamboi*. Middels een afvoerbuìs (waarvoor men de heilige bamboe, de *ambober* gebruikt) wordt de urine van den *kobor* onder het huis afgevoerd. Zou een der familieleden op de urine van den *kobor* trappen, dan zou hij moeten sterven. Om zijn groote behoefte te doen begeeft de aanstaande *kobor* zich alleen des avonds naar buiten, waarbij men hem met *kakoja's* (matten) bedekt, daar vrouwen en kinderen hem niet mogen zien.

De vrouwen der *keret* zorgen voor de benoodigde *kakoja's*, de mannen zijn verplicht om te zorgen voor het noodige hout, waarmede de vloer versterkt wordt voor het dansen. Allen krijgen daarvoor een vergoeding in levensmiddelen van dengene, die het feest geeft.

Het berooken. Negen etmalen blijft de jongeling in de kooi. Gedurende de eerste vier etmalen wordt in de woning gedanst, waarbij men hem de vraag stelt of hij besneden wil worden. Hierop antwoordt hij, dat hij eerst berookt wil worden. Aan zijn wensch wordt gevolg gegeven en de volgende vier etmalen wordt weer in huis gedanst; gedurende dien tijd wordt de aspirant-*kobor* voortdurend berookt door onder zijn hokje een houtvuur aan te houden. Men meent, dat hij hierdoor al zijn kwaadsappigheid verliezen zal en veel minder kans zal loopen in de toekomst kaskado, selurft of *japek* (bobenta) te krijgen.

De besnijdenis. Na afloop van den achtsten dag wordt hij besne-

den. Men geeft hem daartoe op de voorhuid een lichte schram met een mesje, waarbij eenig bloed te voorschijnt komt ¹⁾. Dit geschiedt door den *moon*, die de leiding van het feest heeft. De jongeling keert na de besnijdenis weer in de *kamboi* terug en wederom blijft men één etmaal dansen.

Zoolang de aspirant-*kobor* in de *kamboi* zit, moet, bij het overreiken van het dagelijksch voedsel, de brenger dit steeds met afgewend gelaat aanreiken. Doet hij dit niet, dan heeft de *kobor* het recht om hem met pijltjes van sagobladsteelen te beschieten.

Einde der opsluiting. Daarna verzamelt men alle *keret*genooten in de voorgalerij, zoowel mannen, vrouwen als kinderen. Wanneer de *kobor* uit de *kamboi* komt, roept hij *mgo sese* ²⁾, waarop allen front naar de zee maken. Daarna zegt hij *insampe* (misschien), waarop allen, front naar zee makende, zich in drie gelederen opstellen. Ten slotte roept hij uit *kobor*, waarna de vrouwelijke familieleden naar hem toegaan en hem omhelzen. Dan moet de *kobor* gaan baden, waarbij hij alleen door kleine jongens vergezeld wordt.

Wanneer op het moment, dat de *kobor* het huis verlaat, toevallig een vreemdeling daarvoor aan het visschien is, wordt deze gevangen genomen en in huis gebracht. De visch neemt men hem af en hij wordt twee dagen aangehouden. Dan laat men hem weer los en geeft hem 10 stuks *tjelopen's* als vergoeding voor het gedwongen arrest, dat men hem heeft opgelegd. Het spreekt vanzelf, dat de ouders der *kobor's* zoo mogelijk een moment afwachten, waarop de zee vrij is van visschers, daar men er niet op gesteld is, dien extra prijs te betalen. De kans op die onkosten zou te vermijden zijn door de plechtigheid van het verlaten der *kamboi* der nachts te doen plaats vinden. Men durft dit echter niet aan, omdat de *kobor* daardoor blind zou kunnen worden.

Communicatie van den *kobor* met de geesten der voorouders. De bamboekoker, die als afvoerbuis voor de urine heeft gediend, wordt thans losgemaakt. Men plaatst haar in een kamer en de *kobor* wordt ermee alleen gelaten. Aan anderen is het verboden den bamboekoker te zien, zoolang de *kobor* daarmede in een der kamers geïsoleerd is. Men meent, dat de zielen der voorouders door de *ambober* gemeenschap kunnen krijgen met deze wereld. Daardoor zijn zij in de gelegenheid om na te gaan, of de nazaten nog trouw zijn gebleven aan hun oude inzettingen. Zij stijgen in de afvoerbuis der urine op en overtuigen zich door de lucht der urine op te snuiven van de identiteit van den novice.

Zoodra de *kobor* met de *ambober* in het kamertje is, legt hij een

¹⁾. Soms wordt de huid van den penis alleen op zijde licht geschramd.

²⁾. Het is mij niet gelukt achter de juiste beteekenis van het werkwoord *sese* te komen.

vuur aan en laat de rook door de bamboe gaan. De aan de bovenzijde uitstroomende rook doet hij langs zijn penis strijken. Door deze symbolische handeling verpandt de *kobor* zijn geest aan die zijner voorouders. Bovendien zal de rook verder opstijgen en in wolken overgaan, die het dak van Mauseren Nanggi's huis vormen.

Is de bamboe ten slotte goed droog, dan sluit men een gedeelte van den rook er in. De *moon* kurkt beide uiteinden stevig toe. Vervolgens houdt men de bamboe boven het vuur, totdat zij door de hitte splijt. Zoo zij met een luiden knal springt, beduidt dit, dat de geesten der voorouders er mee instemmen, dat de jongeling *kobor* is geworden. Gaat het niet met een knal, dan moet alles worden overgedaan; er moet dan bij het ritueel iets verzuimd zijn, zoodat de voorouders er geen genoegen meenemen.

Eindceremonie. Ten slotte komen twee oude vrouwen naar den *kobor* toe. De eene heeft in de linkerhand een toorts en in de rechterhand pinang en tabak. De andere draagt een oud bord, één van de *romowi's* ¹⁾, voor zich uit. De *kobor* legt zijn rechterhand op den schouder der vrouw, die de pinang en de toorts draagt en zijn linkerhand op den schouder van de draagster van het bord. Zoo gaat men naar de *kamboi*. De pinang en tabak, die op het oude bord worden gelegd, zijn bedoeld als offer aan de geesten, die zich in de *kamboi* ophouden. Wie den moed heeft om het bord weg te halen, mag het behouden. Meestal echter durft, uit vrees voor de geesten, niemand het aan te raken, behalve de *moon*, die de leiding bij het feest heeft gehad. Deze maakt zich van het bord ²⁾ meester en ontvangt als regel bovendien nog een betaling in *tjelopen's*.

Na afloop wordt nog eenige dagen gedanst.

Tatouage na de inwijding. Tatouage na de inwijding tot *kobor* is bij de meeste *kerets* gewoonte. Het geschiedt met het melksap van een waringinboom, dat met roet wordt vermengd. Op het gezicht krijgen de *kobor's* in den regel een eigenaardige figuur, die de vangarmen der *oerjas* (*Odontodaetylus Scyllarus* L) moet aangeven ³⁾. Voorts krijgen zij meestal op borst en voorhoofd eenige teekens, die dieren voorstellen.

Gevolgen der inwijding. Men mag een *kobor* niet meer noemen bij den naam, dien hij als kind gekregen heeft. Na de wijding noemt men den jongeling eenvoudig *kobor*, waaraan men om hem van anderen te onderscheiden een bijv. naamwoord toevoegt b.v. *kobor mgoen* (kleine *kobor*) of *kobor kori* (beenige *kobor*) enz. Later worden deze namen gewoonlijk vervangen door een bijnaam b.v. *Rambabi* = *koeskoes*, *Mambrasari* = linksche enz.

¹⁾. Zie § 2 van dit Hoofdstuk.

²⁾. Gewoonlijk is een dergelijk bord 30 tot 50 *tjelopen's* waard (f 50 à f 75).

³⁾. Het *oerjas* motief loopt van af de neusvleugels over de wangen naar de slapen.

Ten slotte zij nog vermeld, dat men meent, dat tijdens de inwijding de beide zielen van den *kobor* tot één geheel vergroeien. (Zie ook § 2).

De inwijding van meisjes. Voor de meisjes, die *insos* moeten worden, wordt het feest gewoonlijk kort voor het sluiten van het huwelijk gevierd. Hierbij moet opgemerkt worden, dat het meisje, zoodra het de puberteit heeft bereikt, ook huwbaar is en dan meestal aan haar echtgenoot wordt overgegeven.

De opsluiting. De *moon* of priester, die het ritueel van de plechtigheid leidt, bepaalt het gunstige moment, waarop zij in het huisje moeten worden opgesloten. In tegenstelling met de gewoonte bij de *kobor*-feesten geschiedt dit in sommige *kerets* van Korrido in den tijd dat de *wambraw* doorstaat. Van hare broertjes krijgt de *insos* een *kakoja*, die \pm 1.2 M. hoog is. Hiermede wordt zij van de andere *keret*genooten in het huis afgezonderd ¹⁾. Voortdurend houdt een oude vrouw bij het hokje de wacht. De *moon* snijdt vaak bovendien een *korwar*, die hij voor het hokje op post zet. Het gebeurt nl. wel eens, dat de jongens die het meisje de dagelijksche baden moeten geven, niet den noodigen ernst bij het ritueel betrachten en er een grapje van maken. Na deze voorbereidende maatregelen gaat de *insos* in het huisje. Daarbij wordt op de *sadip* en de gong geslagen, teneinde de geesten in kennis te stellen, dat er een meisje tot *insos* zal worden gemaakt. Zoodra zij eenmaal van de wereld is afgesloten, houdt men op met muziek maken. De tijd, dien het meisje in dit hok moet blijven doorbrengen, varieert bij de verschillende *keret*'s van 4 tot 40 dagen. Wanneer de *insos* haar behoefte doet, iets wat eenvoudig door de reten van den vloer geschiedt, wordt op *sadip* en gong geslagen. Ook geschiedt dit, wanneer men haar eten brengt. Drie malen per dag krijgt het meisje een bad. Dit wordt haar door de kleine jongens der *keret* gegeven, die daartoe een bamboe met zoet water op het commando der vrouw over hun hoofd in het hokje gieten. Allen staan hierbij met het gezicht naar de zee. Zoodra de zon zichtbaar wordt boven de kim, roept de vrouw *si oen i* (zij brengen hem), waarop de bamboe's leeg gegoten worden. Des middags gaat één

¹⁾. De Zending F. J. Jens schrijft omtrent dit onderwerp, dat op sommige plaatsen na den 6^{en} nacht de aanstaande echtgenoot in het kamertje van het meisje slaapt. Hij moet voor de vergunning om in het huis zijner schoonouders te komen een zeker bedrag ineens betalen en heeft daarvoor verder toegang gedurende alle nachten van den tijd, dien de opsluiting duurt. Na afloop van de opsluiting die soms tot 4 maanden kan duren, is het huwelijk een voldongen feit. (Vergelijk ook de noot bij blz. 51. Het *Insos*- en het *k'bor* feest op Biak en Soepiori. Bijdr. Kon. Inst. v/d Taal- Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië Deel 72. 's Gravenhage 1916. blz. 406). E. B.

der jongens naar buiten en wordt het water uitgestort, zoodra hij meent, dat de schaduw zoo klein mogelijk is.

Einde der opsluiting. Verlaat de *insos* eindelijk haar hokje dan leggen zich drie kleine jongens op den grond neder. De eerste houdt in zijn hand aarden vaatwerk en een houten bord, de zinnebeelden der huiselijke bezigheden, die de vrouw moet verrichten. De tweede heeft brandhout en bamboe, waarin men gewend is de spijzen te bereiden, in de hand, terwijl voor den derden knaap een *noken* of draagtasch en een *kakoja* op den grond liggen, die symbolisch de verplichtingen der vrouw als arbeidster op de ladang en als vervaardigster van matten en ander vlechtwerk weergeven. In de *noken* zit bovendien eenig voedsel, dat haar door hare familieleden wordt gegeven. Dit is niet voor haarzelve bestemd, maar voor den *moon*, die deze zaken aan de *korwar* offert. Deze is echter zoo beleefd om alleen de reuk en de essence van het voedsel te gebruiken. Met de rest vult de *moon* zijn maag.

Vasten. Het meisje moet nu gedurende 10 dagen vasten, waarbij zij meestal spijzen krijgt, zooals die door de voorouders werden gegeten d.w.z. halfvrouw voedsel. Sagopap mag zij niet eten. Door de bovengenoemde dagelijksche spijsoffers wordt de *korwar* echter in een gunstiger stemming gebracht en ten slotte zal deze haar geen kwaad meer doen, als zij weer normale spijzen nuttigt.

Haaroffer. Zoodra het meisje haar hokje verlaat, wordt haar het hoofdhaar afgeschoren, waarvan dan slechts een kleine vlok op het voorhoofd blijft staan. Gedurende den tijd, dat zij vasten moet, is zij verplicht om het hoofd met een *kakoja* te bedekken. Alleen des nachts mag zij die afdoen. Na afloop van het vasten, is zij werkelijk *insos* geworden en mag zij weer als vroeger leven.

Gewoonlijk wacht men met het feest, totdat het meisje aan haar echtgenoot zal worden overgegeven. In vele gevallen heeft echter vóór dien tijd reeds gemeenschap plaats gehad.

De *moon*, die de leiding heeft van het ritueel, krijgt een belooning van de ouders van het meisje.

Wil een vrouw geen *insos* worden dan mag zij dit nalaten, maar wee haar, als zij in harensnood verkeert. Dan neemt Oerjas wraak. Bij het *insos*feest brengt de vrouw een offer aan Oerjas, waardoor zij later gevrijwaard zal wezen voor zware bevallingen.

Afwijkend ritueel te Mokmer. Te Mokmer worden de *insos*- en *kobor*feesten vereenigd tot één feest.

De feesten hebben hier ook een eenigszins ander verloop. Voor den aanvang van het feest gaan de mannen der *keret* met de adspirant-*kobor*'s naar het bosch, waar men hun eerst verschillende kruiden te eten geeft, om hen moedig en vlug te maken. Vervolgens besluit men

de negorij en schiet plotseling uit het struikgewas te voorschijn, waarbij de *kobor* moet trachten iemand te grijpen, voordat de menschen de gelegenheid hebben in huis te vluchten. Het komt er niet op aan, wie hij grijpt, al ware het zijn eigen moeder. Voor den gevangenen persoon echter is het een kwaad voorteken, daar men gelooft dat deze bij de eerstvolgende *raak* als gevangene zal worden weggevoerd. Voor de *kobor* zelve is het echter een bijzonder gunstig teken, daar hij in de toekomst een dapper strijder zal worden, waarvan de *keret* veel plezier zal hebben.

Daarna geeft men een groot dansfeest, dat \pm 24 uren duurt. Het eindigt als het getij op zijn laagst is met de besnijdenis van den jongeling, die daarna in de *kamboi* wordt opgesloten, waar hij ongeveer 25 dagen blijft zitten.

De meisjes worden ieder in hun afzonderlijk kamertje opgesloten ongeveer 4 dagen voor het tijdstip waarop de *kobors* hun hokje zullen verlaten. Tegelijk met de *kobors* worden zij dan losgelaten.

Des nachts mag de aanstaande *kobor* het hok verlaten en met de anderen uit visschen gaan. Vrouwen en kinderen mogen hem echter niet zien en wanneer zij hem eten brengen, moeten zij hun hoofd afwenden.

Moet hij overdag zijn groote behoefte doen, dan wordt zijn heele lichaam in *kakoja's* verborgen. Over het hoofd krijgt hij een doek, waarin alleen twee gaten voor de oogen zijn uitgespaard. Zijn moeder begeleidt hem naar het strand. Hij gaat in de *kamboi* zoodra de maansikkel des avonds zichtbaar is, en verlaat zijn hokje, wanneer de maan des nachts niet meer te zien is. Twee dagen voordat hij zijn hokje zal verlaten, snijdt de *moon*, die de leiding der zaken heeft, een poppetje van zacht hout. Dit poppetje, *manggarwar* genoemd, heeft een abnormaal grooten penis. De *kobor* laat daarop het beeldje aan een touwtje door den vloer van de *kamboi* zakken. Daarop roept men de kleine kinderen en laat hen met een boogje en pijlen van sagobladnerven daarop schieten, terwijl de *kobor* het poppetje op en neer beweegt. Hij, die het geluk heeft de *manggarwar* te treffen, krijgt van den *kobor* een bord present.

Men beweert, dat deze handeling symbolisch voor moet stellen, dat de *kobor* nu voorgoed van de kinderziekte, de onanie, afscheid heeft genomen.

Berooken buiten de kamboi. Op den laatsten dag wordt de *kobor* berookt. Men haalt hem dan uit zijn huisje en zet hem op een stellage, waaronder een sterk rookend vuur van natte bladeren wordt gemaakt. Dit schijnt voor den *kobor* een ware marteling te zijn. Meermalen schijnt het voor te komen, dat hij half stikt en zijn borst en slijmvliezen dusdanig worden geprikkeld, dat hij bloed opgeeft. Vanzelfve doet de *kobor* wanhopige pogingen, om van de stellage af te komen, maar de

mannen staan gereed met een stuk hout en dwingen hem erop te blijven zitten.

Gedurende deze ceremonie draagt de knaap om den hals een rood koordje (*wom*), waarmede anders de vrouwen hun schaamlap opbinden.

Ceremonie bij het betreden van de kamboi. Wanneer hij de *kamboi* binnentreedt moet de *kobor* op de *kabafen* (ook wel *kangen inarar* genaamd) trappen. Dit is een stuk hout, dat in den vorm van een visch is gesneden. Men laat hem op den staart trappen, terwijl een meisje, dat *insos* zal worden, den voet op den kop moet zetten (zie beneden). Het voorwerp is \pm 3 d.M. lang en van snijwerk voorzien, het wordt telkens na verloop van eenige jaren vernieuwd, maar moet oorspronkelijk afkomstig zijn van den *oep* (stamvader der *keret*). Het wordt voor de plechtigheid eerst in een *kakoja* gewikkeld. Behalve dit moeten zoowel de *kobor's* als de *insos'* bij het binnentreden der *kamboi* op een hoeveelheid sago in den vorm van een mannelijken krokodil (*wongor*) trappen. Na afloop van de plechtigheid eet de geheele *keret* van deze sago.

De jongeling moet er voor waken den eersten nacht, dien hij in het huisje doorbrengt, niet in te slapen, daar hij dan kans heeft te droomen. Hierdoor zou hij ziek worden. Droomt hij van een vrouw, dan zal hij door een vrouw den dood vinden.

Verlaten van de kamboi. Bij het verlaten der *kamboi* is de *kobor* mooi gekleed. Hij draagt fraai versierde armbanden aan boven- en onderarm, kralen om den hals en in het haar een grooten kam van \pm 75 e.M. lengte, versierd met witte en zwarte veeren en stukjes akar bahar.

Nadat hij zijn *kamboi* verlaten heeft, gaat hij in zee baden, vervolgens wordt hij getaouerd.

De *insos* is bij het verlaten der woning versierd met eenige snoeren kralen, die haar om den hals hangen en in het vlokje haar op het voorhoofd zijn bevestigd. Voorts draagt zij ter zijde van het been de *orbei* of porceleinschelp, terwijl tusschen de bovenarmbanden een eigenaardig vorkvormig sieraad wordt gestoken. Met uitzondering van de *orbei* en dit laatste sieraad, mogen de meisjes alle andere sieraden behouden. De *insos* mag niet meer bij haar ouden naam worden genoemd en ontvangt een bijnaam.

Het driemaal per dag begieten met water schijnt hier niet in gebruik te zijn; daarentegen gaat de *insos*, zoodra zij uit het huisje komt, baden in zoet water.

Ook bij de vrouwen heeft na afloop der plechtigheid de tattooage plaats.

Afwijkend ritueel te Sorrido. Op Sorrido haalt men den *kobor's* nachts stilletjes uit de *kamboi*. In een *wairoon*¹⁾ wordt hij aangekleed

¹⁾. Speciaal soort prauw, voor r a a ktochten bestemd.

en versierd en daarna vaart men naar het dorp terug, terwijl de *kobor* voor op de voorplecht een dans uitvoert. Voor het huis gekomen krijgt de knaap van zijn moeder een *abop* (een doos van pandanbladeren, dat elders in de Geelvinkbaai ook onder den naam *kabila* bekend is). Dansende gaat hij daarmee weer terug en eerst dan wordt geland. Het geven van de *abop* schijnt een symbolische handeling te zijn, waarbij de *kobor* tot man wordt verklaard. Hij kan nu zijn goederen zelf opbergen en zijn moeder behoeft dat niet langer meer voor hem te doen.

Opvattingen omtrent de inwijding. Op verschillende plaatsen wijken dus de gebruiken van het *kobor*feest min of meer van elkander af. Overal komt echter de besnijdenis (feitelijk een schijnbesnijdenis) voor en is deze verbonden aan religieuze overwegingen, die er op wijzen dat men denkt door dit offer aan de geesten der voorouders, in zijn latere leven gevrijwaard te zijn tegen kwaadaardige voornemens van die geesten. Door het *kobor*-schap, wordt men eigenlijk eerst in het stamverband opgenomen, krijgt men één ziel, die zich alleen in bijzondere gevallen, bijv. bij een plotselinge dood weer kan splitsen in *nien* en *roer*. Voor dien tijd maakt het dualisme in het begrip ziel het mogelijk dat de *nien*, die Dr. KRUYT met den naam „zielestof” zou aanduiden, een gemakkelijke prooi is, waarop ziekte van het individu volgt. Zoolang een jongen geen *kobor* is wordt hij *kawasa soerkai* genoemd en is bestemd om in de Papoesche hel te komen, indien hij sterft. Door de besnijdenis en het uitrookingsproces betaalt men tol aan de geesten der voorouders en verzekert men zich een zonnige plaats in de *Inaiboei*.

Men deelde mij nog mede, dat bij sommige *kerets* het bloed, dat van de besnijding afkomstig is, vermengd wordt met de sago van den *wongor*, die later door alle *keret*genooten wordt genuttigd. Het bericht kon niet worden geverifieerd, maar lijkt mij niet erg geloofwaardig toe, omdat de besnijdenis feitelijk slechts een imitatie is en er volgens de Papoea's vaak niet eens bloed te voorschijn treedt ¹⁾.

Voorts vertelde men mij, dat door de *kobors* bij het verlaten der *kamboi*, door onanie een kunstmatige zaadloozing wordt verwekt en het semen virile daarna onder de sago wordt gemengd, die dan door de vrouwen werd gegeten. Het bericht is afkomstig van een zendingsgoeroe en lijkt mij zeer onwaarschijnlijk.

In den laatsten tijd komen de *insos*- en *kobor*feesten steeds minder voor, doordat de zending er zich tegen verzet dat Christenen nog ingewijd worden.

¹⁾. Dit gebruik wordt ook vermeld door F. J. Jens in zijn meergenoemd artikel. Zie Bijdr. K. Inst. Taal. deel 72. 1916 blz. E. B.

Bovenstaande gegevens, maken geen aanspraak op volledigheid. Integendeel, hier ligt nog een groot veld van arbeid voor de wetenschap braak ¹⁾).

§ 5. GEWOONTEN EN VOORSTELLINGEN BIJ OVERLIJDEN.

Wanneer iemand gestorven is, blijven de weduwe en de moeder, zoo deze nog leeft, bij het lijk waken en zingen zij de klaagliederen, waarbij alle deugden en goede eigenschappen van den man hoogelijk worden geroemd. Is men erg op den afgestorvene gesteld geweest, dan wordt het lijk tot twee dagen na den dood in huis gehouden. Neus, mond en ooren (niet de aarsopening, omdat dit de weg is, waaruit de ziel het lichaam kan verlaten), worden toegestopt met tabak. Dikwijls zijn de vrouwen half gek van droefenis en moeten de familieleden op hun letten, daar zij zich anders van kant trachten te maken ²⁾). Op het laatst is de ontbinding van het lijk echter in een dusdanig stadium gekomen, dat men verplicht is tot de begrafenis over te gaan. Men ontdoet het lijk nu van alle kleederen en kralen. Bovendien verwijderd men één ring van iederen arm, de overige laat men den doode behouden. De roode *tjidako* ³⁾ wordt van het lijf verwijderd en vervangen door een van blauw katoen. De vrouwen heffen hierbij met vereende stemmen haar klaagliederen aan.

Behandeling van het lijk. Na den dood worden de oogen direct gesloten; dit moet met afgewend hoofd geschieden, omdat men voor de oogen van een doode bijzonder moet oppassen. Vangen de lijkbezorgers een blik op, dan hebben zij kans daardoor ziek te worden, ja zelfs daaraan te sterven; de mannen, die er bij tegenwoordig zijn, mogen niet spreken. Daarna scheert de zuster ⁴⁾ van den doode diens hoofdhaar af, alleen op het voorhoofd blijft een klein vlokje haar staan. Het afgeschoren haar wordt door de achtergelaten betrekkingen gevlochten

¹⁾. Dit werd geschreven in Augustus 1916. Het reeds meergenoemde artikel van den zendeling Jens kon steller toen nog niet bekend zijn. E. B.

²⁾. Niet altijd is dit komedie; meermalen is het heilige ernst en zijn de overlevenden diep bedroefd. De rouwgebruiken berusten dan ook niet uitsluitend op de vrees voor den geest van den doode. Voor een groot deel houden zij zeer zeker verband met de oprechte smart van de achtergebleven betrekkingen.

³⁾. Wellicht werd de roode schaamlap op de Schouteneilanden door vreemdelingen ingevoerd en bleef men bij de rouwgebruiken den ouden adat volgen. Volgens sommigen zou de ziel zwart zijn, zoodat een roode *tjidako* te veel zou afsteken.

⁴⁾. Bij een lijk van een vrouw geschiedt zulks door haar broeder. Zijn geen broeders of zusters aanwezig dan doet de naaste vrouwelijke c.q. mannelijke bloedverwant(e) dezen dienst.

in de vlokjes haar, die zij terzijde van de ooren laten staan, want ook de bloedverwanten scheren hun haar af ¹⁾. Sterft een vrouw dan wordt het afgeschoren haar door haar broeder in zijn *abop* (doos van pandanbladeren) bewaard. Na het scheren wordt het lijk met de armen over de borst gekruist en opgetrokken knieën in een *tjelopen* genaaid en vervolgens in een mat gedaan. Het wordt in liggende houding in het graf gelegd; er naast legt men eenige *tjelopens* en meestal onder het hoofd een jongen klapper. Bij de teraardebestelling moet men zorgvuldig oppassen, dat de schaduw der dragers niet op het lichaam valt. De plechtigheid heeft steeds bij eb plaats. Nadat het graf gesloten is, stappen de *keretleden* er overheen en scheiden hiermede van hun *napirim*.

Graven. Over het graf bouwt men een huisje (*arpur*), terwijl men op het graf een stukgescheurden *tjelopen* legt met het huisraad en de wapens, die de persoon tijdens zijn leven heeft gebruikt. (Zie Plaat VII fig. 1). Het vaatwerk wordt gewoonlijk gebroken. Vaak treft men een stuk geslagen prauwtje op een graf aan. Op Mokmer werden ook de schedels van verslagen vijanden op het graf van den doode gelegd en toen de goeroe's dit tegengingen, plaatste men een kleine galg van bamboe boven het graf, waaraan men evenveel witte kakatoeveeren hing, als de overledene personen bij zijn leven had gedood. Op de graven van meergegoede personen worden één of twee witte vlaggetjes geplaatst.

Naarmate de doode hooger in aanzien stond bij zijn *keretgenooten*, treft men bij zijn graf meer voorwerpen van waarde aan. Niet zelden ziet men bij het graf ook een lamp staan, die in den eersten tijd iederen nacht wordt ontstoken. Bij graven van slaven vindt men alleen enkele gepofte kladdiknollen.

Niet overal worden de lijken begraven. Op Soweik en Korrido legt men ze op een stelling ergens tusschen de bako-bako neer, totdat alle vleeschdeelen zijn vergaan.

Rouwkleeding. Een bijzondere rouwkleeding bestaat bij den Biaker niet. Wel wordt de schaamlap van den overledene in reepen gescheurd, die men vervolgens in elkander draait tot een koord, dat

¹⁾. Niet overal is dit het geval: bij vele stammen mogen de vrouwen het hoofdhaar behouden. Te Inof wordt het hoofdhaar der vrouwen in een eigenaardigen wring bij elkander gebonden en heeft men vermoedelijk met een imitatie van het haaroffer te maken. (Zie Plaat VII fig. 4.). Op deze afbeelding ziet men ook de hangers, die men in het hoofdhaar vlecht en die bestaan uit stukken van den *tjidak* en sieraden van den overledene. Een deel van het haar laat men altijd staan; zou men alles afscheren, dan zou men gedoemd zijn te sterven. Een eigenaardig imitatiehaaroffer komt op de Padaido-eilanden voor. Hier bedekt men het heele hoofd met een lap rood goed.

om armen, hals en beenen wordt gedragen. Voorts worden blinkende voorwerpen, die als *afiandar's* en *aimamoer's* (zie § 1) worden gebruikt, zooals b.v. de orbei, met een lapje rood goed bedekt, teneinde niet de aandacht der geesten te trekken.

Doodenoffers ¹⁾. Kort en tijd geleden werd nog in verschillende kampongs op de N. kust een menschenoffer gebracht. Zoo werd tijdens mijn verblijf een strafzaak behandeld, omdat \pm 2 jaar geleden Arfakkers van Siawes iemand van Sirmomes hadden gesneld. Op de Z. kust is dit menschenoffer vervallen en vervangen door een dieroffer. Ook op de N. kust raakt het langzamerhand in onbruik en wordt het alleen nog in bijzondere gevallen toegepast, indien men het vermoeden heeft dat er *manoïns* in het spel zijn geweest of indien een bijzonder gevreesd persoon sterft.

Evenzoo raakt het omkappen van de geheele klapperaanplant, de pinangboomen en ladangs van den overledene langzamerhand in onbruik. Een verbodsbepaling van het Bestuur werkt gunstig op het tegengaan van deze gewoonte. De Biakker doet het niet anders dan uit vrees voor de geest van den overledene, maar het gaat hem aan zijn hart het offer te brengen. Meermalen ziet men den stam van klapperboomen en pinangboomen half doorkappen, terwijl slechts één of twee boomen worden geveld. „Boleh tjoba” denkt hij „laten wij eerst eens afwachten”. Worden er veel menschen in de *keret* ziek, dan is het nog

¹⁾. Men heeft wel eens gemeend, dat de Biakkers, als er iemand uit de *keret* vermoord was door een anderen stam, iemand van een derden stam sneiden, omdat men hoopte dat deze laatste weer wraak zou nemen op den stam, die den eersten moord had gepleegd. Dit strijdt echter met de Biaksche rechtsbegrippen. Men heeft hier verschillende zaken eenigzins verward. Wordt n.l. iemand uit kampong *a* door de zeer sterke kampong *b* vermoord, dan wist kampong *a* reeds bij voorbaat, dat zij dien moord niet zou kunnen wreken zonder gevoelige klappen te krijgen, omdat *b* op zijn hoede was. Men wachtte eerst af of de geest niet met een dieroffer of het gewone doodenfeest genoeg nemen wilde. Was men echter erg bang voor den geest, dan werd een doodenoffer noodzakelijk en werd er gewicheld, in welk dorp men zou gaan snellen. Dan vermoordde men iemand uit *c*, een dorp, dat ongeveer even sterk was. Voor *c* gold dan soms weer hetzelfde. Kampong *a* was op zijn hoede, werd bovendien gewaarschuwd door de *mani-bobi* (Zie Hoofdstuk III § 6. E.B.), die wel nooit rond er vooruit durfden te komen, maar dan in beeldspraak hun handelsvrienden waarschuwden voor een *ra* a tocht. Kampong *c* zocht dus weer naar een andere kampong, vernam dan dat *a* in *b* een moord had gepleegd en dus indirect oorzaak van het overlijden van den te wreken doode was. In *b* was men langzamerhand minder waakzaam geworden, zoodat *c* hier een goede kans kreeg en men besloot dan het in *b* eens te probeeren.

altijd vroeg genoeg om de boomen verder door te kappen en den geest tevreden te stellen. Alleen bij overlijden van kwaadaardige personen durft men deze proef soms niet te nemen. Mij is slechts één geval bekend, waarbij een ladang in zijn geheel aan den geest van een overledene werd geofferd. In dit speciale geval was het eene vrouw, die door den beet van een giftslang was gestorven, zoodat men meende dat een *manoïn* den dood had veroorzaakt. De geest der vrouw, die sterk aan het leven gehecht was geweest en bovendien bij haar leven als een echte xanthippe bekend stond, had daardoor redenen om bijzonder vertoornd te zijn.

Door de verbodsbepaling van het Bestuur zal de Biakker zich tegenover de geesten der afgestorvenen verantwoord voelen en zoo zal het gebruik langzamerhand afslijten. Men vergeet niet, dat het vernielen van ladangs en vruchtboomen, in verband met het chronisch gebrek aan voedsel van de Biaksche bevolking voor haar een zeer zwaar offer is en dat hongersnood vaak daaruit voortvloeit.

Zij zal dus blij zijn als zij met eere van die verplichting tegenover de geesten ontslagen is.

De nagelaten betrekking zijn gewoon het meest zichtbare getatoueerde teeken, dat op de borst van den overledene stond, overtenemen.

Zware rouwtijd. Na de begrafenis volgt bij alle stammen voor de bloedverwanten de zware rouwtijd (*froer sarop*), die van 4 tot 30 dagen duurt ¹⁾. De andere bewoners van het dorp komen voedsel brengen, daar de rouwdragenden in dien tijd verplicht zijn binnenshuis te blijven. Moet men noodzakelijk het huis verlaten, dan hult men zich in een *kakoja* en loopt in een sluipende, gebogen houding ²⁾, teneinde zoo min mogelijk de aandacht van den geest van den doode te trekken. Gedurende dien tijd legt men iederen morgen bij het graf een klein houtvuurtje aan, waaraan de ziel van den doode zich kan warmen. Ook wordt 's avonds licht op het graf aangestoken.

Alle geraas wordt zooveel mogelijk vermeden. Verschillende spijzen als sagoepap, katjangsoorten, djagoeng e.a. zijn verboden, geroosterde sagoe is echter toegestaan.

Men mag gedurende dezen tijd ook geen matten naaien, omdat daardoor weer een sterfgeval in de *keret* zal plaats hebben. Dit verbod staat in verband met het geloof, dat de ziel bij de reis naar het zielenland (zie beneden) de mat, waarin het lijk is genaaid, als zeil gebruikt.

Lichtere rouw. Als deze rouwtijd om is treedt eene lichtere rouw in. Men mag buitenhuis gaan, maar neemt nog geen deel aan de gewone

¹⁾. Teneinde den tel niet kwijt te raken wordt een *j e r e n* gemaakt. Dit is een stukje rotankoord, waarin men zooveel knopen heeft gelegd, als de rouwtijd nachten duurt. Iederen morgen snijdt men dan een knoop af.

²⁾. Hierbij houdt men de armen aan het lichaam met de handen tusschen de knieën.

werkzaamheden; de eerste maal verlaat men het huis bij laag water. Hardop praten is nog verboden, wel worden weer de gewone spijsen toegelaten.

Raaktocht om een doodenoffer. Bij vele stammen wordt in den lichten rouwtijd een *raaktocht* of jachtpartij georganiseerd. Het schijnt, dat de slaven, die men bij zoo'n *raaktocht* buit maakte, in vroegeren tijd werkelijk op het graf van den overledene werden geslacht.

Langzamerhand beperkte zich dit gebruik tot de begrafenissen van personen, die door hun positie of door de omstandigheden, waaronder zij waren overleden, daar recht op hadden.

Een *raaktocht* had dan gewoonlijk plaats na het overlijden van een persoon, voor wiens dood men geen plausibelen uitleg wist te geven; was eenmaal door wichelen de kampong van den werkelijken of denkbeeldigen moordenaar uitgezocht, dan ging men er op uit ¹⁾. Zoodra men een slachtoffer had neergelegd, ging men zich baden en daarmee was de *marbak* (rouwtijd) afgelopen. Op de Zuidkust kwam in plaats van den sluipmoord een jachtpartij op varkens en *koeskoes* in zwang.

Korwar's. Een maand na de begrafenis worden de beenderen opgegraven; oorspronkelijk werden deze te zamen in een mat genaaid, die men dan in zijn geheel met den naam *korwar* ²⁾ aanduidde. Langzamerhand helde men tot de meening over, dat het hoofd of wat daarvan overbleef, nl. de schedel, de eigenlijke plaats was, waar de *nien* zich ophield en werd deze dan ook afzonderlijk vereerd.

Soms maakte men aan den schedel een neus van hout, vulde de oogholten op met was, plaatste daarin kralen als oogen en bedekte den schedel met een rooden lap, waaronder men dan meestal het haar van den doode, dat men afgesneden had, bewaarde. Dezen vorm van *korwar* treft men algemeen verspreid op de N. kust van Biak aan b.v. te Sor, Wari en Dwar. (Zie Plaat IX fig. 2).

Eenigzins anders was een schedel*korwar* van Marieni (stamgroep Jenoeres), waarbij men een houten voetstuk met armen en beenen had gesneden, terwijl in een holte van het beeld het haar en de

¹⁾. De aandacht zij er op gevestigd, dat bij sommige stammen op de N. kust van Soepiori ook met het lijk zelve wordt gewicheld. De *moon* en een helper binden het lijk aan een stok vast en leggen dien stok over den linkerschouder. Daarna gaat men op één been staan en stelt de verschillende vragen. Begint men nu te waggelen, dan is dit het bewijs, dat op de vraag door den geest toestemmend is geantwoord.

²⁾. *Korwar* is vermoedelijk afkomstig van *kor kw ar* = het zijn reeds beenderen. Tegenwoordig wordt op de Z. kust daarmee een klein beeldje bedoeld, dat als medium dienst doet bij het verkeer met de geesten der voorouders. Men noemt ze ook wel *aimoen* of *aibo ei*.

schedel werden geborgen. Een houten neus en oogen waren hier niet aangebracht.

Te Korim vond ik een *korwar*, waarbij de schedel wel voorzien was van een houten neus en ooren; overigens had men den schedel op een voetstuk geplaatst, dat naar het model der gewone *korwar's* was gesneden.

Het meest in gebruik zijn de gewone houten *korwar's*. Deze beeldjes zijn uit zacht hout gesneden. Tusschen de handen houdt de *korwar* een schildvormig raamwerk vast, terwijl het beeldje zelve een menschenfiguur met opgetrokken knieën voorstelt. Een enkele maal treft men aan de voorzijde dier *korwar's* op het schild (dat volgens herhaalde mededeelingen de borstkas voorstelt met de ribben) ¹⁾ een slang getee-kend. Dit is een bijzonder kenteeken voor de *korwar's* van *moon's*.

Meestal zijn mannelijke en vrouwelijke *korwar's* niet van elkander te onderscheiden. Op het hoofd hebben de meeste een eigenaardige kegelvormige punt, die men *ofoer* noemt. Men gaf voor dat deze punt het hoofdhaar voorstelt.

Op de Z. kust treft men deze *korwar's* bij vele stammen op het graf van den overledene aan. Dit gebruik is echter niet algemeen in zwang; velen bewaren de *korwar's* ook in huis. Op de Padaido-eilanden worden de schedels van de overledenen verzameld in een zoogenaamde *ram (b) roem*. Meestal treft men in dergelijke huisjes eenige opperarmbeenderen of dijbeenderen aan, terwijl er onder de *korwar's* worden geplaatst. Wellicht wijst dit erop, dat vroeger de skeletten bij elkander werden verzameld en als *korwar* werden vereerd. Toen men later de houten *korwar* van stammen, die op een hooger trap van ontwikkeling stonden, had geïmiteerd, plaatste men deze bij het gezamenlijke knekelhuisje.

Korwar's als medium. Men denkt zich de houten *korwar* als medium, waarin de geest van een afgestorvene *kan varen* ²⁾). Gewoonlijk zwerft de geest buiten de *korwar* rond, maar indien hij zich manifesteeren wil, maakt hij van het beeldje gebruik. Hoe men den geest

¹⁾. Dr. L. Serrurier uit in zijn artikel: Die Korware oder Ahnenbilder Neu-Guinea's (Tijdschr. Ind. Taal- en Volkenkunde, deel XL. 1898) de onderstelling, dat dit schildvormig raamwerk de door stiliseering en ontwikkeling der figuren sterk gewijzigde afbeelding van een schild zou zijn. Dergelijke groote schilden waren echter toentertijd uit deze streken nog niet bekend geworden. Uit het hiervoren in Hoofdstuk II B § 3 medegedeelde blijkt, dat ze bij enkele stammen op *B i a k* nog in gebruik zijn, zoodat de hypothese van Dr. Serrurier vermoedelijk te verkiezen is boven de door Steller vermelde mededeelingen. E.B.

²⁾. De voorstelling, dat men zich den geest in het beeldje wonende denkt, een stelling die men bij Dr. Meyer in zijn „Notizen über Glauben und Sitten der Papua” aantreft, lijkt mij onjuist, vergelijk overigens § 2.

naar zoo'n *korwar* lokt, is mij niet met zekerheid bekend. De berichten daaromtrent waren zoo verward, doordat men opzettelijk loog, dat het beter is ze niet te vermelden. Wel wordt overal een feest gegeven als men den geest van den doode voor het eerst in den *korwar* lokt. Dit feest heeft soms plaats, wanneer de beenderen van den doode worden opgegraven en in een *abai* (knekelhuisje) worden geplaatst. Elders wordt dit feest eerst gegeven bij het afsluiten van den lichten rouwtijd. Dit laatste is het meest gebruikelijk, daar men gelegenheid moet hebben, om het voedsel, dat daarvoor benodigd is, te verzamelen. In ieder dorp zijn de rouwgebruiken weer anders, zoodat er geen overal geldende regels schijnen te bestaan.

De *abai's* werden oorspronkelijk van ijzerhout gemaakt. Later gebruikte men zachtere houtsoorten. Bij de stamgroep Saponi worden de beenderen in een eigenaardige *abai* geborgen die men den naam van *ai be* geeft en waarvan het boveinde in den vorm van een *korwar* uitgesneden is.

Het zielenland. De Biakker gelooft, dat de ziel zich na den dood niet dadelijk naar het nieuwe verblijf begeeft. Zoolang het lijk nog kwalijk riekt, blijft zij om het huis zwerven en moet men al het mogelijke doen, om haar toorn niet op te wekken. Eerst als de beenderen worden opgegraven en in een *abai* zijn gedaan, vangt de ziel de reis naar het zielenland aan. Sommigen zeggen dat dit land ergens onder den bodem van de Soren Mbroer (de Stille Oceaen) ligt. Anderen meenen weer, dat de ziel eerst naar Meos Bepondi reist en daar door een bamboestoel naar de onderwereld gaat.

In het algemeen gelooft men echter aan een soort hemel, de *inaiboeli*, ook wel *soroeka* genoemd. Men stelt zich den hemel voor als een land, in wezen niet al te zeer afwijkende van deze aarde. Alleen heeft men er nooit gebrek aan voedsel. Het is er heerlijk warm, men heeft er steeds zonneschijn en nooit overmatig veel regen ¹⁾. Er is overvloed van visch en men vindt er de mooiste jachtterreinen, die men zich denken kan. De klapperboomen hebben een heel korten stam, zoodat men niet in de boomen behoeft te klimmen om de vruchten te plukken.

Kortom de Papoea heeft er al wat hij zich maar wenschen kan. De reis naar het zielenland is echter niet zonder gevaren. Men moet ver weg trekken, over de zee in een prauw. En op zee waakt Insoroebki, de maan, en een ieder, die in een prauw zonder vlaggen voorbij komt, wordt met prauw en al in den grond geboord. Daarom treft men ook bijna steeds op het graf twee vlaggen aan die rood, wit en blauw zijn gekleurd. Voor de poort van *inaiboeli* gekomen, moet men nog eens een

¹⁾. Waarschijnlijk is dit de reden waarom de Biakker aan regen met zonneschijn den naam van *rip korwar* geeft.

nauwkeurig onderzoek, voornamelijk wat betreft de tatouëering, ondergaan. Op de N. kust is de vrouw Imbias¹⁾ de wachteres aan den hemelpoort, elders is het Oerjas en weer op andere plaatsen is het een kwaadaardige hond²⁾, die er zorg voor moet dragen dat geen onbevoegden binnen worden gesmokkeld.

Uitgestooten zielen. Blijkt bij het onderzoek, dat de ziel tijdens het leven op aarde niet aan zijn verplichtingen heeft voldaan, dan wordt zij weggejaagd. Op de N. kust meent men dat deze zielen dan in steenen³⁾ of in wilde dieren moeten voort leven. Elders gelooft men, dat de uitgestooten zielen verplicht zijn om voort te leven op een plaats, waar geen voedsel is, waar men voortdurend moet ronddolen, waar het voortdurend regent, waar men dus steeds honger moet lijden en waar de ziel tenslotte omkomt en verloren gaat.

Terugkeer der zielen naar de aarde. De zielen kunnen telkens weer naar de aarde terugkeeren, indien zij daar zin in hebben en kunnen zich aan de overlevenden manifesteren. Men probeert hen daarom door alle mogelijke middelen gunstig te stemmen. Dit kan geschieden door verschillende offers en door het nalaten van handelingen, die in strijd zijn met de adat en de overgeleverde inzettingen.

Middelen om terugkeer te voorkomen. Men geeft den overledene van alles mede, opdat hij op de reis naar het zielenland geen gebrek zal lijden.

Bij de begrafenis verzoekt men verder den geest, om nu voor goed afscheid van de *keret*genooten te nemen en hen niet lastig te vallen.

Nadat men het lijk begraven heeft, moet het doodstil in huis zijn. Op deze wijze schijnt men den geest wijs te willen maken, dat de *keret* weg is gegaan. Vermoedelijk probeert men met deze schijnverhuizing hetzelfde te bereiken, als met de verhuizing die vroeger werkelijk na een sterfgeval plaats had. Deuren en vensters blijven gesloten. Niemand verlaat het huis en is dit beslist noodzakelijk, dan bedekt men zich met een *kakoja*. Voor de weduwe of den weduwnaar geldt dit in het bijzonder,

¹⁾. *Imbias* is vermoedelijk een samenstelling van *in* = vrouw (in namen) en *bas* = openen. Dus de vrouw, die de hemelpoort open doet.

²⁾. De plaats waar deze hond zich bevindt, heet *njan farsam* = de weg naar de hitte.

³⁾. Op Biak zijn mij slechts twee gevallen bekend dat steenen fetisch zijn en als zoodanig worden aanbeden. In Oepoeri is een steen, die men *Ineri* noemt. Het is quartziet, een gesteente, dat niet op Biak voorkomt. Men brengt aan den steen, die een ongeveer vierkanten vorm heeft, offers teneinde succes te hebben op jacht en bij de vischvangst.

De andere steen, dien men vereert en waaraan de vrouwen offeren om blanke kinderen te krijgen, is een stuk koraalkalk, nabij Dwar.

wel duurt de rouwtijd bij hen even lang als bij de andere *keret*genooten, maar de rouwgebruiken worden door hen strenger in acht genomen.

Vingermutilatie. Mutilatie der vingers komt hoogstwaarschijnlijk voor. Bij navraag werd dit steeds lachende ontkend. Bij het aanslaan der belasting van de landstreken Dwar en Warsa bleek mij evenwel, dat speciaal bij de Arfakkers uit deze streken verschillende personen een vinger (meestal de middel- of ringvinger) misten, die dan vlak bij de handpalm was afgekapt. Men beweerde dat men den vinger bij ongeluk had afgekapt. Het is echter niet aan te nemen, dat iemand die rechts is, zich een vinger van de rechterhand „bij ongeluk” afkapt. Bovendien is het wel bijzonder toevallig, dat juist één enkele vinger wordt afgekapt en dat het nooit de wijsvinger was, die daarbij verloren ging, maar steeds de middel- of ringvinger, terwijl dan op de andere vingers geen litteeken voorkwam. Mijns inziens heeft men hier wel degelijk met een opzettelijke vingermutilatie te doen.

Het is echter niet uitgemaakt of het wordt toegepast bij overlijden dan wel bij ziekte.

§ 6. DE LEGENDE VAN MANSEREN KORERI.

Zelfs een zeer vluchtige schets van de Biaksche ideën op godsdienstig gebied zou het verwijt van groote onvolledigheid verdienen, wanneer daarin de Legende van Manseren Koreri, ook wel die van Manseren Mangoendi of van Meek Woendi genoemd, niet vermeld werd. De legende toch grijpt zoo diep in de volkssysche in, het geloof aan den toekomstigen terugkeer is zoo vast, dat sommige verschijnselen alleen daardoor logisch verklaard kunnen worden. Men zie daarvoor Hoofdstuk II B § 6.

De legende werd reeds verschillende malen in eenigszins verschillende lezingen gepubliceerd, volledigheidshalve wordt zij hier ook opgenomen.

Zij luidt als volgt.

Lange jaren geleden, was Meek Woendi¹⁾ een dicht bewoond eiland. Tal van klapperboomen groeiden op dat eiland en zoo dicht bevolkt was het, dat de dorpen tot ver in zee op de riffen waren gebouwd.

Jaren lang had het volk ongestoord op het eiland gewoond, toen er iets gebeurde, dat plotseling een grooten ommekeer in den bestaanden

¹⁾. Meek Woendi is nog heden ten dage bewoond. Het eilandje is zeer onvruchtbaar, zoodat de bevolking voor een groot deel moet leven van de opbrengst der visscherij. Momenteel treft men er gehuchten, behorende tot de stam groepen Saponi en Opiaref, aan.

toestand bracht en waardoor de bewoners van Meok Woendi zich in alle richtingen verspreidden.

Er woonde in dien tijd op het eiland een grijsaard Manarmakerdi genaamd ¹⁾. Niet ten onrechte droeg hij dien naam, want Manarmakerdi leed erg aan cascado. Bovendien was zijn heele lichaam overdekt met afzichtelijke wonden, zoodat zijn *keret*genooten hem zooveel mogelijk ontweken, daar hij een ondragelijken stank om zich heen verspreidde.

Maar hoe oud 'en gebrekkig Manarmakerdi ook was, hij kon niet buiten zijn sagoeweer en iederen morgen strompelde hij, steunende op zijn stok en de vliegen met een takje bladeren van zijn wonden jagende, naar zijn sagoeweerboomen. Wel kostte het hem een buitengewone inspanning in de klapperboomen te klimmen om de sagoeweerkokers te verwisselen, maar dat had de oude dronkaard er wel voor over.

Toen nu Manarmakerdi op zekeren dag wederom zijn dagelijkschen drank ging halen, bleek hem tot zijn niet geringe ergenis, dat de bamboekokers ledig waren. Eerst dacht hij, dat hij misschien de majangs den vorigen dag niet behoorlijk had aangesneden, maar toen den volgenden dag de kokers wederom ledig waren werd het hem duidelijk, dat er iemand moest zijn geweest, die 's nachts zijn sagoeweer gestolen had. Toen besloot Manarmakerdi op de loer te gaan liggen en te trachten den dief te grijpen. Hij legde zich dus aan den voet van een der boomen neder en bedekte zijn lichaam met eenige takken, zoodat hij niet gemakkelijk te onderscheiden was. Zoo had hij geduldig den heelen nacht wakende doorgebracht, maar door den slaap overmand viel hij tegen den morgen in een lichten dommel.

Plotseling echter schrok hij op door een licht geraas en zag hij iemand in een der boomen klimmen. Kalm liet hij den dief begaan. Hij wist immers niet of hij gewapend was en hoe had hij, oude grijsaard, het tegen een krachtigen jongen man op kunnen nemen. Zoodra de dief echter uit den boom was neergedaald, sloop hij stilletjes achter dezen aan. Nadat Manarmakerdi zich overtuigd had, dat de dief ongewapend was, greep hij dezen bij den pols, juist toen hij zijn voet op de eerste inkeping van een anderen klapperboom had gezet. Tot zijn verbazing bemerkte hij toen, dat de dief niemand minder was dan Koeméseri, de morgenster ²⁾.

Koeméseri was doodelijk verschrikt en smeekte Manarmakerdi hem los te laten. De morgenstond begon te gloren en door het zonlicht zou Koeméseri moeten sterven als de grijsaard hem niet tijdig losliet. Deze wist dat heel goed, maar zou Koeméseri niet zijn verdiende loon hebben, indien hij door de zomnestralen omkwam? Dat was toch het

¹⁾. Manarmakerdi moet zijn afgeleid van *manser* = grijsaard en *maker* = krabben. Dus letterlijk „de grijsaard die zich krabt”.

²⁾. Koeméseri wordt ook wel met den naam Sampari aangeduid.

lot van een ieder, die op heeterdaad werd betrapt bij het plegen van een diefstal ¹⁾. En hij was heelemaal niet van zins genade voor recht te doen gelden. Want was het geen schande een ouden grijsaard, die geen siriï meer kon kauwen, die ternauwernood nog voedsel tot zich kon nemen van zijn sagoeweer te berooven. Twee dagen zonder sagoeweer! De oude dronkaard rilde er nog van als hij er aan dacht.

Den heelen dag had hij zich bij het vuur moeten warmen, om zijn leven ten minste dragelijk te maken en toch wist hij eigenlijk niet, hoe hij die ellendige dagen was doorgekomen. Want bovendien werd hij gekweld door honger, dien hij anders niet voelde, omdat hij gewoon was, zich dagelijksch een zwaren roes te drinken. Hij was dus bijzonder vraakzuchtig gestemd en dacht er niet over Koeméseri los te laten. Deze voelde dat zeer goed en in doodsangst trachtte hij hem met schoone beloften te paaien.

„Manarmakerdi, toe laat mij los. Ik zal je als losprijs een stuk hout geven, waarvan je je vischspeer moet maken. Iederen visch, waarnaar je met die speer steekt, zal je buitmaken, zoodat je nooit honger zult behoeven te lijden”. „Dacht je soms dat mij die visschen wat kunnen schelen”, bromde de oude grijsaard, „bovendien heb ik een goede *afis* die mij net zooveel visch bezorgt, als ik maar hebben wil”.

„*Kepoesi* ²⁾, toe heb medelijden met mij. Ik zal je een boom aanwijzen. Als je de bladeren daarvan op je lichaam draagt of bij je huis hangt, zal je een bijzonder goed prauwmaker worden.

„Tot in de verstaafgelegen streken zal de roem van je groote kunde doordringen en van wijd en zijd zal men toestroomen om hooge prijzen voor je prauwen te betalen”.

„*Buiksna* ³⁾, heb je niet beters Koeméseri? Ik ben al oud; wat kan het mij dus schelen, als de menschen mij om mijn prauwen overal na zouden loopen”.

Natuurlijk loog Manarmakerdi; maar hij hoopte steeds meer te kunnen bedingen, indien hij zich maar hield alsof hem al die schatten geen zier konden schelen.

Bovendien werd het steeds lichter aan de Oosterkim, zoodat daarmede de kansen om iets beters te krijgen voortdurend rezen.

„Och *napiirim* ⁴⁾, laat mij toch los. Ik zal je het allerbeste geven wat ik je geven kan. Neem deze *marisbon* ⁵⁾ van mij aan. Wanneer je

¹⁾. Op de N. kust van Biak staat volgens de adat de dood op diefstal van veldvruchten bij betrapting op heeterdaad.

²⁾. Grootvadertje.

³⁾. *Buiksna* is een minder nette uitdrukking, oorspronkelijk een zware Papoeasche vloek. Tegenwoordig heeft het de beteekenis van een stopwoord.

⁴⁾. *Napiirim* = neef of keretgenoot.

⁵⁾. *Marisbon* = njamploengvrucht.

daarmee naar een maagd gooit, zal zij zwanger worden. Tot nu toe heeft nooit een vrouw naar je omgekeken, maar als het vaderschap je ten deel valt, zal de moeder van het kind je wel volgen. Je bent al oud en bovendien zoo walgelijk leelijk, dat er geen vrouw is, die je ooit tot man zou willen hebben”.

Manamakerdi had aandachtig geluisterd naar de belofte die Koeméseri had gedaan en toen hij uit had gesproken, stak de grijsaard met een kalm verachtelijk gebaar zwiiggend zijn hand uit, nam de *marisbon* in ontvangst, maar.....liet Koeméseri niet los. In doodangst riep deze toen: Oeh Manarmakerdi, ik smeeek je laat mij nu los. Hier heb je dan nog een stukje hout. Alles wat je wenscht behoef je maar in het zand te teekenen en dadelijk zal het tot je beschikking klaar staan. Maar houdt mij nu niet langer vast, dat is alles wat ik geven kan”.

Met een gemelijken grauw streek de grijsaard het hout op en liet daarna Koeméseri los, die zich spoedde om weg te kômen.

Manamakerdi echter klom kalm in zijn klapperboom, haalde de sogaweerkokkers, voor zoover zij nog vol waren, uit de boomen en liep langs het strand naar zijn woning terug.

Onderweg zag hij een mooie jonge maagd Insoraki geheeten, in zee baden.

Manarmakerdi bedacht zich geen oogenblik en dadelijk besloot hij de kracht van zijn *marisbon* te beproeven. Hij wierp dus de vrucht naar het badende meisje toe, maar tot zijn niet geringe ergernis gooide hij mis. Doch ziet, uit eigen beweging bewoog zich de vrucht in de richting van het badende meisje en nestelde zich tusschen haar borsten.

Verbaasd hierover wierp het meisje de vrucht weg, maar telkens kwam deze uit eigen beweging weer naar dezelfde plaats terug. Ongerust geworden door het vreemde geval, verliet het meisje de zee. Ook Manarmakerdi had alles zien gebeuren en met een genoegelijken grijns stapte de oude naar huis, overtuigd dat Koeméseri hem niet had bedrogen.

Niet lang daarna werd Insoraki zwanger en binnen zeer korten tijd was de vrucht voldragen, zoodat zij weldra van een jongen beviel, een wonderkind, dat al dadelijk bij de geboorte kon spreken en Konori werd genoemd.

Intusschen waren de ouders van het meisje in het geheel niet over het geval te spreken en ondervroegen haar. Zij bezwoer bij hoog en laag dat zij niet wist wie de vader van het kind was. De kleine Konori groeide zeer snel op, en daar hij alle teekenen droeg van een wonderkind, besloot de vader van Insoraki eens te probeeren of het kind zijn eigen vader misschien zou kunnen aanwijzen. Hij organiseerde dus een groot dansfeest en noodigde alle bewoners van Meek Woendi uit.

Toen nu allen verzameld waren besloot men de mannen één voor

één al dansende voorbij den kleinen Konori te laten gaan. Men begon natuurlijk met de *kobors* de revue te doen passeeren. Maar geen hunner werd door Konori aangewezen. Daarna kwamen de jonge gehuwde mannen en vervolgens de oudere gehuwde mannen aan de beurt, maar ook onder dezen kon Konori zijn vader niet herkennen. Ten einde raad besloot men ook grijsaards, die nog vlug ter been waren, te vertoonen echter zonder resultaat.

Ten slotte riep men ook de oude grijsaards, die niet aan het dansen konden meedoen, op; toen die aan kwamen strompelen, hield Manarmakerdi zich achteraf, omdat hij bang was voor de woede van het volk. Maar Konori liep op hem toe en wees hem als zijn vader aan. Nu kon de grijsaard de zaak niet langer ontkennen en, voortstrompelend op zijn stok, trad hij in den kring der omstanders en erkende Konori als zijn zoon.

Op het gezicht van den ouden walgelijken grijsaard, maakte zich een gevoel van afgrijzen van de menigte meester en luid schreeuwend verlieten allen het feest. Men wilde niet meer op het eiland blijven, zoolang Manarmakerdi zich daar ophield, daar men bang was, dat het geval den toorn van de geesten der voorouders zou opwekken, zoodat die zich zouden wreken en hen allen doen omkomen. Er werd dus besloten de prauwen klaar te maken, allen scheepten zich in en verlieten het land; een deel vestigde zich op Biak, een ander deel ging naar Jobi, weer anderen gingen naar Noemfoor. Voor het vertrek had men de voorzorg genomen om alles, wat tot vaarttuig dienen kon, te vernielen. Manarmakerdi, Insoraki en hun kind bleven alleen achter op het eiland.

Zoodra nu allen weg waren, ging Manarmakerdi het strand langs om eens te zien of er niemand was achtergebleven. Intusschen bleef Insoraki met den kleinen Konori thuis.

Het duurde echter niet lang of Konori kreeg honger. Maar op het eiland was niets meer te krijgen. Om hem zoet te houden ging zijn moeder met hem naar de achtergalerij en begon zij hem te vlooiën.

Voor een oogenblik hielp dit, maar al spoedig begon Konori van honger te huilen. Zijn moeder werd boos en snauwde hem toe: „Ga maar weg en loop je vader achter na als je honger hebt. Vraag hem maar of je de schilfers van zijn cascado mag opeten om je honger te stillen. Ik ben zelf ook ziek van honger. De anderen hebben al het eten meegenomen”.

Konori liep huilende het strand langs om zijn vader op te zoeken en toen hij hem eindelijk vond klaagde hij hem zijn bitteren nood. „Huil maar niet Konori”, zei Manarmakerdi, „en ga thuis maar eens kijken, daar zal je eten in overvloed vinden”. Konori geloofde zijn vader maar half, maar toen hij thuis kwam en met zijn moeder het huis inging, vonden zij daar een overvloed van de lekkerste spijzen.

Intusschen schaamde Manarmakerdi zich tegenover zijn vrouw over zijn walgelijk voorkomen. Hij zocht een hollen ijzerhoutboom op en legde daarin een vuur aan. Toen de boom van binnen in brand stond, sprong hij in het vuur. En ziet, weldra viel zijn oude huid af. De schilfers van zijn cascado veranderden in gongs en Manarmakerdi herrees uit zijn asch, als een schoone jongeling vol levenskracht. Van af dit oogeblik heette hij Manseren Koreri¹⁾.

Zoodra Insoraki en Konori verzadigd waren gingen zij weer op de voorgalerij zitten en kort daarop keerde Manseren Koreri terug, Konori herkende zijn vader dadelijk en riep:

„Daar komt vader aan, moeder”!

Insoraki wilde het niet gelooven en antwoordde: „Ben je dol geworden Konori. Hoe kan dat nu je vader zijn. Die *kobor* is bij vergissing achtergebleven. Zie maar eens wat een prachtig haar hij heeft en er is geen spoor van wonden of cascado aan zijn lichaam te bekennen”.

„En toch is het vader” verzekerde Konori en hij liep Manseren Koreri tegemoet. Nog wilde Insoraki het niet gelooven en verzocht den *kobor* weg te gaan, daar zij een gehuwde vrouw was. Maar tenslotte liet zij zich overtuigen toen Manarmakerdi haar vertelde wat hij gedaan had. De verandering was dan ook wel erg groot, want Manarmakerdi had zich versierd met *samfar's*²⁾ en andere sieraden en op zijn kam droeg hij de *mamboer*³⁾.

Zoo leefden zij eenigen tijd op het eiland voort. Maar de eenzaamheid begon te drukken en zij verlangden hard naar hun stamgenooten terug.

Toen nam Manseren Koreri het stukje hout dat Koeméséri hem gegeven had ter hand en teekende in het zand een prauw. Daarna stampde hij met zijn voet op den grond en dadelijk dreef voor het huis een mooie goed bemande prauw.

Hij scheepte zich met zijn vrouw en kind in en ging eerst naar Biak, om te zien of hun familieleden daar waren. Toen zij ze daar niet vonden, gingen zij verder naar Nieuw-Meok Woendi, zooals de nieuwe nederzetting op Japen heette en daar vertelde de vrouw aan hare familieleden hun wedervaren op het oude Meok-Woendi.

Overal op zijn reizen bewoog Manseren Koreri zich niet op maar onder het wateroppervlak en dat was wel voor zijn oude stamgenooten het beste bewijs van zijn toovermacht. Zij verzochten hem zich bij hen

1). Manseren Koreri is vermoedelijk een samenstelling van Manseren — titel van vrijgeborenen en rer- het wisselen van huid evenals slangen.

2). Samfar — armband van de conusschelp vervaardigd. Het voorwerp is behalve sieraad ook betaalmiddel.

3). mamboer — een sieraad van veeren van de witte kakatoe vervaardigd, dat alleen door helden mag worden gedragen.

te komen vestigen. Maar Manseren Koreri eischte in dat geval zeven vrouwen, die als onderliggers zouden moeten dienen om zijn prauw op den wal te sleepen.

Natuurlijk zouden deze vrouwen onder de prauw verpletterd worden, zoodat men niet op het voorstel inging.

Van Nieuw-Meek Woendi trok hij naar de Mamberamo. Vandaar keerde hij weer terug in Westelijke richting naar Meek Woendi. Lang hield hij het op Meek Woendi niet uit en hij ging dus naar Pom. Op de reis daarheen wilde Insoraki koken, terwijl ook de kleine Konori wat wilde spelen. Om aan hun wenschen te voldoen schiep Manseren Koreri het eilandje Roerbas ¹⁾ en later Meos Indi (een eilandje bij Pom). Van Pom trok hij naar Noemfoor, waar hij weer in het vuur sprong en nogmaals herboren te voorschijn kwam.

Tijdens zijn verblijf op Noemfoor stierf een kind. Toen de moeder van het kind luid weenende haar smart over dit verlies uitte, wees Manseren Koreri er haar op dat het nergens toe diende om te huilen over den dood van haar kind. Hij leerde haar hoe zij het kind alvorens het te begraven, in een *kakoja* moest wikkelen, daar het die op de reis naar het zielenland als zeil zou kunnen gebruiken.

Van Noemfoor is Manseren Koreri naar het Westen getogen. Hoe hij later is teruggekeerd weet men niet, maar op het oogenblik houdt hij zich ergens aan den bovenloop der Mamberamo op.

Eens zal Manseren Koreri terugkeeren. Op de plek waar hij nu woont zal hij een klapper in den grond planten, die zich weldra tot een grooten boom zal ontwikkelen. Steeds hooger en hooger ten hemel zal deze boom opgroeien, totdat hij ten slotte door zijn eigen gewicht zal overhellen in de richting van het oude Meek Woendi. Langzaam maar zeker zal de boom zich nederbuigen tot haar kroon Meek Woendi raakt. Dan zal Koreri over den stam naar Meek Woendi loopen en zal het heiltijdperk voor alle Papoea's zijn aangebroken. Niemand zal gebrek aan voedsel hebben, want Manseren Koreri zal alles met zijn houtje in groote hoeveelheden te voorschijn tooveren. Alle ouden van dagen zullen weer jong, alle zieken weer gezond worden en de menschen, die vroeger gestorven zijn, keeren weer op de aarde terug. Vrouwen zullen er overal in overvloed zijn, evenals sieraden en wapenen.

Allen zullen in eeuwige jeugd, schoonheid, geluk en harmonie blijven voortleven en.....er zal geen „Compania” zijn, die heeren-diensten laat doen en belasting laat betalen.

Zie daar de legende, zooals zij mij verteld werd.

¹⁾. Nog heden ten dage vertoont men op Roebas den in steen veranderden kookpot van Insoraki.

Dr. Horst ¹⁾ meent uit de legende de conclusie te mogen trekken, dat Manseren Koreri of Mangoendi een prediker is geweest van een of andere Hinduïstische sekte, omdat hij volgens sommige Papoeastammen is vertrokken naar Soep Kalinga (het land Kalinga), waarmede dan Voor-Indië ²⁾ zou zijn bedoeld ³⁾.

In de Biaksche lezing der legende is dit vertrek naar Kalinga niet bekend.

§ 7. CHRISTENDOM EN ZENDING.

De Utrechtsche Zendingsvereeniging tracht door hare zendelingen de Papoea's tot den Christelijken godsdienst te bekeeren.

Resultaten. In 1855 vestigden zich de eerste zendeling-werklieden op Mansinam in de Dorehbaai; deze pioniers waren de heeren Orrow en GEISSLER ⁴⁾. Het spreekt van zelve, dat bij een zoo wild volk als de Papoea's in het algemeen zijn, niet mocht worden verwacht, dat de zending spoedig resultaten zou verkrijgen. Valentijn noemt hen „een volk waar geen zalf is aan te strijken en blijven zal, zoo lang men deze weerbarstige gasten met geen harde spooren berijd” ⁵⁾. Tal van schrijvers, zooals ROBIDÉE VAN DER AA, ROYER, DUMONT D'URVILLE en VON ROSENBERG waren van meening, dat de zending haar tijd aan de Papoea's verknoeide. Men vergeete echter niet, dat het ook bij de kerstening van Amboina een eeuw heeft geduurd, voordat het Christendom er werkelijk eenigszins vasten voet kreeg, waarbij men nog in aanmerking moet nemen, dat in de dagen der Oost-Indische Compagnie de bekeering lang niet op zachtzinnige wijze plaats had. Men paste er het „Dwingt hen tot ingaan” meestal in volle scherpte toe. Herhaaldelijk vielen christendorpen op Ceram weer af, maar dan werden zij te vuur en te zwaard gedwongen zich weder te bekeeren. In contracten met Ternate, Hitoe en Tidore treft men dan ook meestal een clause aan, waarbij de Mohammedanen speciaal godsdienstvrijheid bedongen.

- 1). Dr. D. W. Horst. De Roemserams op Nieuw-Guinea of het Hinduïsme in het Oosten van den Archipel, Leiden E. I. Brill 1893.
- 2). Op de N. O. kust van Ceram ligt een Negorij Kalinga, wordt deze misschien bedoeld? We behoeven het dan niet zoover te zoeken.
- 3). In Chineesche bronnen wordt een deel van Java met dezen naam genoemd. Zie W. P. Groeneveldt. Notes on the Malay Archipelago and Malacca, compiled from Chinese sources. Verhandelingen Bat. Genootsch van K. en W. Deel XXXIX. 1880 blz. 12 v.v. E. B.
- 4). Ottow en Geissler waren z.g. Gossnersche mannen en werden uitgezonden door de „Vereeniging Christen-Werkman”. Eerst later, in 1863, kwamen de eerste zendelingen der Utrechtsche Zendingsvereeniging. E. B. ¹²
- 5). Valentijn Oud en Nieuw Oost-Indiën Dl. III blz. 57.

Reeds in 1560 schijnen de Portugeezen volgens Jarricus er in geslaagd te zijn de bewoners van eenige Papoeasche eilanden te bekeeren. Welke eilanden dit zijn wordt echter niet vermeld. In allen gevallen is er van dat Christendom geen spoor overgebleven.

Neemt men dit alles in aanmerking dan kan men de resultaten der U.Z.V., in de landstrekken om de Geelvinkbaai na een arbeid van 60 jaren bereikt, lang niet ongunstig noemen.

Omstandigheden, waaronder de zending werkt. Op Noord-Nieuw-Guinee zijn de omstandigheden voor de zending bijzonder gunstig. Door haar actie is het niet waarschijnlijk, dat de propaganda van den Islam zal worden versterkt, daar deze in die streken nog geen vasten voet heeft gekregen. Bijzondere bondgenootschappen op religieuze grondslag, zooals het Kakhianverbond op West-Ceram, bestaan er niet; zij behoeft hier dus alleen den strijd tegen het animisme aan te binden. Dit zal wel eens aanleiding geven tot op zich zelf staande opstootjes in enkele streken, maar van een verzet op groote schaal met godsdienstigen ondergrond zal wel nimmer sprake zijn.

Door den invloed der zending zullen langzamerhand de zeden en gebruiken der Papoea's verzacht worden en ontegenzeggelijk kan zij daardoor zeer veel bijdragen tot de consolideering van den toestand en de ontwikkeling van N. Nieuw-Guinee.

Zendingsonderwijs. Evenals elders in de Molukken legt men bij de kerstening van het volk den nadruk op de theoretische zijde der opvoeding. Naast godsdienstonderwijs zijn lezen, schrijven (waaronder taalonderwijs is begrepen) en rekenen de hoofdvakken van het onderwijs op de zendingsscholen. De zendelingen zelve hebben de wenschelijkheid ambachtsonderwijs in te voeren reeds ingezien. Te Tobelo (Halmahera) bijv. heeft de U.Z.V. een ambachtsschool opgericht. Het ligt m.i. dan ook op den weg der zending om hiervan meer werk te maken. Behalve dat in deze werkwijze voor haar een schitterende propaganda zou liggen, zou er een groote opvoedende kracht van uitgaan. Het schijnt, dat de zending echter, door gebrek aan fondsen, niet in staat is dit werk krachtig ter hand te nemen; het is echter van overwegend belang voor de economische toekomst van den Biakker. Bij toeneming van de bevolkingssterkte zal de bodem van het eiland nog minder dan nu in staat zijn in de behoeften der bewoners te voorzien, zoodat het noodzakelijk is handel en industrie te ontwikkelen.

Waar men thans in de Molukken Christenkampongs naast Mohammedaansche kampongs aantreft, neemt men het verschijnsel waar, dat de bestuursambtenaren in het algemeen meer sympathie voor de Islamietische dan voor de Christenkampongs hebben. Dit verschijnsel vindt zijn verklaring in het feit, dat de bevolking eener Mohammedaansche kampong meestal arbeidzamer is, dan die eener Christenkampong, waar

men zich vaak op het standpunt stelt, dat een Christen eigenlijk te hoog staat voor handenarbeid. Het sterkste treft men dat in de streken aan, waar het Christendom het langst heeft bestaan. Bureauwerk en klerkenarbeid is het ideaal van iederen Ambonees. Men schaamt zich om met handenarbeid eens eerlijk stuk brood te verdienen, omdat men dit als een soort degradatie beschouwt.

Onderwijs in smeden, prauwmaken, timmeren, het visscherijbedrijf, den landbouw enz., naar gelang een of meer dezer vakken in verband met den aanleg der bevolking en locale omstandigheden daarvoor in aanmerking komen, lijkt mij naast het godsdienstonderwijs, en een beetje lezen, schrijven en rekenen, de aangewezen weg tot ontwikkeling van het volk. De meeste dorpen specialiseeren zich thans reeds in bepaalde industrieën, zoodat dit systeem op Biak en ook elders in de Geelvinksbaai hoogstwaarschijnlijk kan worden toegepast. Ik geloof, dat ook enkele zendelingen deze meening huldigen, maar men schijnt door gebrek aan de noodige fondsen er niet toe over te kunnen gaan. Evenals op Halmahera zou het misschien aanbeveling verdienen door het aanleggen van klapperplantsoenen in de meerdere kosten van dit nieuwe onderwijs-systeem te voorzien.

Houding tegenover het onderwijs. De meeste Biaksche ouders zien het nut van scholen niet in. Alleen in de handeldrijvende landstreken Korrido en Sowek zendt men de kinderen naar school, omdat men begrijpt dat kennis van Maleisch bij den handel op Japen de kinderen te pas kan komen. Aan deze taal diende dan ook meer plaats bij het onderwijs te worden ingeruimd; de kennis er van zal veel bijdragen tot de emancipering van den Papoea. Nu zal men in rechtszaken den tolk bewerken, teneinde te voorkomen dat men ongelijk krijgt; wordt het Maleisch meer algemeen bekend dan zal zulks niet meer mogelijk zijn.

Het werk der zending. In 1863 kwamen de zendelingen J. L. VAN HASSELT, KLAASSEN en OTTERSPOOR te Manokwari, terwijl de heeren GEISSLER en JAESRI zich in die buurt reeds sedert 1855 en 1862 bevonden ¹⁾. Zij ontvingen een subsidie van f 1000.— 's jaars.

Toen in 1866 de zendelingen MOSCHE, RUDOLPH en CARL BEYER het verzoek deden, naar Nieuw Guinee te gaan, werden zij voor 's Lands rekening overgevoerd.

De zending was in dien tijd feitelijk de eenige schakel tusschen het Gouvernement en de bevolking. Menigmaal heeft zij haar tusschenkomst verleend tot het loskopen van schipbreukelingen. Zoo hadden de overgeblevenen der bemanning van de Bremer brik „Minna” in 1868 hunne redding aan Geissler te danken. In 1870 werd van 38 schipbreukelingen, lieden van Sjaww, de invrijheidstelling door de zendelingen

¹⁾. Ottow was intusschen gestorven.

bewerkt en nog herhaalde malen waren zij in dit opzicht nuttig werkzaam niettegenstaande er tusschen de jaren 1870 en 1895 een inzinking in het zendingswerk merkbaar was. In 1869 toch trok de Regeering de toelagen in, met uitzondering van die van Geissler.

Bij Staatsblad 1911 No. 112 werd een subsidieregeling vastgesteld voor Noord-Nieuw-Guinee en Hahnahera.

Volgens art. 2 dier regeling werd aan de zendingscorporatie in principe $\frac{3}{4}$ der kosten voor scholenbouw en onderwijs vergoed ¹⁾.

Het inlandsche personeel. Over het inlandsche personeel der zending het volgende. De goeroe's zijn Amboneezen, Timoreezen, Sangireezen en Papoea's. Over het algemeen heeft de Papoea geen ontzag voor de Papoeasche goeroe's, tenzij deze door banden van bloedverwantschap aan de bevolking, waaronder zij werken, verbonden zijn. Het meeste respect hebben zij voor de Amboneezen, daar die den naam hebben bijzonder moedig te zijn.

De betaling der goeroe's is onvoldoende, waardoor men hem min of meer afhankelijk van de Papoea's maakt. Rijst en andere voedingsmiddelen zijn duur op Noord-Nieuw-Guinee. Het is den goeroe, die tegenover de bevolking een zekeren stand moet ophouden, niet mogelijk om dit naar behooren te doen met het bedrag, dat hij als tractement ontvangt.

Invloed der goeroe's. Een kampong heeft gaarne een goeroe, omdat men er op rekent, dat deze den inwoners van grooten dienst zal zijn tegenover het Bestuur. Ook bij allerlei moeilijkheden roept men den raad van den goeroe in alvorens te handelen.

Een goede goeroe kan daardoor in eene negorij een zeer gunstigen invloed uitoefenen. Het verzoek om een goeroe te plaatsen behoeft dan ook vaak niet uitsluitend op eene neiging tot het Christendom te wijzen doch meer op de behoefte aan een leider, die hun wegwijst in de rechtsbegrippen van het Gouvernement, die op zoovele punten voor den Biakker raadselachtig zijn. Men hoopt daardoor veel moeilijkheden te voorkomen.

Houding tegenover het christendom. Tegen over het Christendom zelve staat men gewoonlijk aanvankelijk vrij onverschillig. Het geloof

¹⁾. Bij Staatsblad 1915 No. 616 werden leerlingen, wier ouders op grond van gemoedsbezwaren zulks verlangen, van het bijwonen van het godsdienstonderwijs vrijgesteld. Voor het overige bepalen de beheerders der scholen de richting.

Bij Staatsblad 1911 No. 112 werd de regeling, vastgesteld bij Staatsblad 1895 No. 146, waarbij aan scholen naar gelang van het aantal leerlingen een uniform subsidie werd verstrekt, ingetrokken.

Het ligt in de bedoeling om voor geheel N. Nieuw Guinee de z.g. Soembaregeling in te voeren.

aan *jaknik's* en *inarbor's* en het animisme in het algemeen heeft een gevoeligen knak gekregen nu men gezien heeft, dat geesten niet alleen tegen den troep, maar ook tegen de hen vergezellende Biakische roeiers machteloos zijn. Velen gelooven wel aan den God der Christenen en hebben niets tegen Zijn Eredienst naast dien van de voorouders, maar niet alle Papoesche Christenen gelooven uitsluitend aan één eenigen God.

De meesten meenen, dat het nooit kwaad kan ook den God der Christenen te eeren. Baat het niet, schaden zal het zeker niet. Het zendingsonderwijs brengt hen op het oogenblik weinig rechtstreeksch voordeel. Daarom verdient het m.i. aanbeveling den Papoea meer praktische voordeelen van de zending te laten trekken door hen ambachtsonderwijs te geven.

Tegenwoordige toestand. Bosnik is de standplaats van den zending. In 1914 vertrok de Zending JENS na een kortsondig verblijf aldaar naar Nederland en sedert werd zijn arbeid waargenomen door den heer VAN HASSELT, die dit werk naast zijn reeds veel omvattende taak moest verrichten.

Wil het zendingswerk krachtigen voortgang vinden dan moet op de Schouteneilanden een vervanger komen voor den heer JENS. De Biakker heeft nu eenmaal meer ontzag en eerbied voor europeesche, dan voor inlandsche voorgangers. Bovendien kan men niet alle goeroe's aan hun lot overlaten, zonder dat zij in hun werk gecontroleerd worden.

Zendingsscholen zijn te Sowek, Kiamdori en Korrido (op Soepiori) en te Bosnik, Mandoesir, Wadiboe, Opiaref, Parai, Sboeria, Wardo, Sansoedi en Warsa (op Biak), terwijl te Sor een zendingsschool in aanbouw was. De zendingsscholen van Sowek, Kiamdori en Mandoesir zijn wel de voornaamste, de eerste heeft zelfs ruim 150 leerlingen. Schoolverzuim komt vooral in de kampongs Sowek en Korrido veel voor, daar een groot deel der bevolking van deze kampongs voortdurend ambulans is. Neemt men in aanmerking, dat de meeste scholen van betrekkelijk jongen leeftijd zijn (zij werden tusschen 1908 en 1915 opgericht) dan kan het resultaat der zending op de Schouten-eilanden bemoedigend worden genoemd.

De Biakker is zeer zeker voor hooger ontwikkeling vatbaar; men heeft hem vroeger steeds wat al te zwart afgeschilderd.

D. VERHOUDINGEN TEGENOVER HET GOVERNEMENT.

§ 1. GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT ¹⁾.

Oudste aanrakingen met vreemden. Het is niet onmogelijk dat de Papoea's voor de komst der Europeanen in Indië met de Hindoe's

¹⁾. Dit overzicht is hoofdzakelijk ontleend aan A. Haga, Nederlandsch Nieuw-Guinea en de Papoesche eilanden. Historische bijdrage. Batavia, 1884.

(Hindoe-Javenen) in aanraking zijn geweest. Volgens oude legenden tenminste moest er ergens ten Oosten van Java een goudland bestaan en van den Spanjaard Andres de Urdaneta (1526-1535) bestaat zelfs een bericht „dat er in Los Papoea's goud viel”. Een en ander kan wel voor een groot deel komen op rekening van den gouddorst der Spanjaarden, maar in elk geval leverden de Papoesche eilanden een artikel op dat minstens even duur was als goud n.l. de amber. De Hindoe's kwamen reeds in den vroegsten tijd onzer jaartelling op Java en eerst in 1478 viel het rijk Modjopait. Toen bestond er reeds gedurende enkele eeuwen een levendige handel in specerijen tusschen Venetië en het Oosten, waaronder ook de kruidnagelen een voorname plaats innamen. Waarschijnlijk hebben er dus lang voor de komst van de Portugeezen, handelsbetrekkingen tusschen de Hindoerijken op Java en de „Groote Oost” bestaan.

En neemt men eenmaal aan dat de Hindoe-Javenen in de Molukken handelsstations hadden opgericht, dan kan het bijna niet anders of ok Nieuw-Guinee moet door hen bezocht zijn. Uit de ontdekkingsgeschiedenis blijkt, dat het volstrekt geen zeldzaamheid was, dat vaartuigen, die naar Ternate koers zetten door stormen om de N. punt van Halmaheira heen werden gedreven en in N. Guinee terecht kwamen. Aangezien men hier werkelijk waardevolle handelsartikelen aantrof, spreekt het vanzelve, dat er handelsrelaties zullen zijn aangeknoopt met de Papoeas.

De Portugeezen en Spanjaarden. In 1527 werd Dom Jorge de Menezes, de Portugeesche Gouverneur der Molukken, door stormen uit den koers geslagen en kwam hij waarschijnlijk op N. Guinee¹⁾ terecht. In 1528 werd Alvaro de Saveedra door den Spaanschen Gouverneur naar Mexico gezonden en alleen van hem is met zekerheid bekend, dat hij verplicht was een maand op de kust van N. Guinee door te brengen, zoodat hij als de ontdekker van Nieuw-Guinee geldt. In 1545 bezocht Ynigo Ortez de Retez de eilanden voor de Geelvinkbaai. De ontdekkingen der Spanjaarden in deze streken werden echter geheim gehouden, terwijl de opkomende macht der Hollanders hun belette er een nuttig gebruik van te maken.

De Hollanders. In 1615 liepen Jacob Le Maire en de gebroeders Schouten met de schepen „Eendracht” en „Hoorn” uit en voeren langs

¹⁾. Prof Wichmann identificeert de plaats „Versija”, waar de Menezes den Westmoesson overbleef, met Warsa (of Warsai) op de N. kust van Biak. Nova Guinea. Vol I. 1909. (15-16) (E.B.).

straat Magellaan naar de Molukken. Op die reis werden den 25sten Juli 1616 de Schouten-eilanden ontdekt.¹⁾↓

De politiek der V.O.C. Over het algemeen liet de V.O.C. zich weinig aan N. Guinee gelegen liggen, daar er geen specerijen voorkwamen.

Behalve pogingen om relaties met de W. kust aan te knopen voor den handel in *massoi* en slaven, was haar hoofddoel het monopolie van den nagelhandel in handen te krijgen en sloot zij daarvoor met de Moluksche vorsten de z.g. extirpatiecontracten. Het gevolg hiervan was dat in 1663 de Spanjaarden vrywillig de Molukken verlieten.

Bij het extirpatiecontract, in 1657 mondeling met Tidore gesloten en in 1660 schriftelijk bevestigd, werden de rechten van Tidore „over de Papoeën of alle eilanden van dien” erkend, in welke rechten ook de alleenhandel was begrepen. Dit werd echter eerst in het contract van 1667 nauwkeurig gestipuleerd.

De Papoea's onder Tidore. Ziedaar het eerste spoor van de politiek der V.O.C. om alle Papoea's onder Tidore te brengen, een politiek, die zij tot op het tijdstip van hare ontbinding heeft gevolgd. Reeds in Hoofdstuk II B werd vermeld, dat het streven om zich het handelsmonopolie in een bepaalde streek te verzekeren geheel in de lijn der Moluksche vorsten viel, die steeds een onderworpen volk allererst dien eisch stelden. Aan Johannes Keyts komt de eer toe, voor het eerst (in 1678) de beteekenis van de *sololots* als verbonden van alleenhandel te hebben ontdekt. En toen dus Tidore dit handelsmonopolie bij contract verkreeg, was dit geheel in overeenstemming met de politiek der Moluksche vorsten ten opzichte der Papoea's. In de gedragslijn der V.O.C. ten opzichte van N. Guinee neemt men sedert dit tijdstip het streven waar om de aanspraken van Tidore in alle opzichten te steunen, waarvan het gevolg was, dat in 1682 Tidore zelfs Maba en Weda onder de Papoesche eilanden poogde te rekenen.

Alleen die streken, die door de schepen der V.O.C. van tijd tot tijd bezocht werden, zooals Weda en Onin trachtte men voor de V.O.C. te houden.

Tot een goed begrip van deze politiek dient in het oog te worden gehouden:

1. Dat Tidore de Compagnie wel als schutshoofd erkende, maar dat het nog geen leen van de V.O.C. was.

¹⁾. Volgens Prof. Wichmann zijn vermoedelijk voor hen de Schouten eil. bezocht door Jorge de Menezes in 1527 en Hemando de Grijalva in 1537, welke laatste Korrido zou hebben aangedaan. Ynigo Ortez de Retez heeft ze in 1545 gezien. Nova Guinea, Vol I, Leiden, E. J. Brill, 1909. (21-24). Zie ook de noot ²⁾ op blz. 12 (E.B.).

2. Dat de Papoesche eilanden als bijzonder onproductief bekend stonden, omdat er geen specerijboomen groeiden.

3. Dat de souvereiniteit van Tidore over de Papoesche eilanden beduidde, dat de sultan verplicht was de Papoesche roovers in toom te houden en de specerijboomen aldaar uit te roeien.

Men meende zoo op de meest goedkoope wijze aan de hinderlijke rooftochten der Papoea's een einde te kunnen maken, want zelfs op Ambon en de Kei-eilanden had men van deze drieste gasten last. De sultan aanvaardde deze politiek gaarne, daar hij onder het mom van belastingheffing vrij kon laten rooven, terwijl het in geval van zeeroof niet moeilijk was, eenige Papoesche slaven als schuldigen aan de V.O.C. uit te leveren. Ja zoo consequent werd dit politieke programma der V.O.C. doorgevoerd, dat bij het contract van 1700 alle eilanden bezuiden Ambon, (Timor en de Teninber-eilanden inclus), onder de suprematie van Tidore werden gebracht.

Wijziging in de politiek der V.O.C. De V.O.C., die dus ten opzichte van N. Guinee een onthoudingspolitiek wenschte te volgen, begreep zeer goed, dat deze onthouding zoo volkomen mogelijk diende te zijn. Zij meende dit het beste te kunnen bereiken door de tusschenkomst van Tidore. Niet ontkend kan worden dat deze politiek zich volkomen aanpaste bij de toentertijd bestaande toestanden. De V.O.C. behoefde in het laatst der 17e eeuw van geen enkele macht concurrentie te vreezen. Maar reeds in de 18e eeuw zien wij hoe de Edelachtbare Maatsch. haar politiek ten opzichte van N. Guinee noodgedwongen wijzigt. Honderd zestig Engelsche kooplieden hadden in 1700 het plan gemaakt om schepen uit te zenden, met het doel specerijen in te koopen. Bij het Bestuur der V.O.C. begon toen het vermoeden te rijzen, dat niettegenstaande de extirpatie op verschillende plaatsen nog specerijboomen groeiden. Dit vermoeden bleek niet geheel ongegrond te zijn, want op P'oeloe Pisang, Salawati en elders werden clandestiene aanplantingen gevonden. Geen wonder dus dat men het noodzakelijk oordeelde om ook N. Guinee te doen verkennen op het voorkomen van deze boomen. In 1705 zond men dus Jacob Weyland met de „Geelvink”, „de Kraanvogel” en de „Nova Guinea” naar N. Guinee, teneinde de N. kust van dit eiland te exploreeren. Op deze reis werd de Geelvinkbaai, die men de „groote Imbegt” noemde, ontdekt. Men zorgde er echter voor dat de kaarten, op deze reis vervaardigd, geheim bleven en voor zoover ze bekend gemaakt werden van valsche breedtegraden waren voorzien. Bij dien tocht werd vastgesteld dat er geen goede specerijsoorten op N. Nieuw Guinee voorkwamen; verder bleek, dat de sultan van Tidore er werkelijk eenigen invloed scheen uit te oefenen. In 1716 verklaarde Tidore echter ronduit, dat het niet bij machte was de Papoea's te straffen voor de gepleegde zeerooverijen.

De Tidoreesche hongitochten. Toch hield de V.O.C. aan het schijn-

gezag van Tidore over Nieuw Guinee vast, ook omdat zelf ingrijpen haar te veel strijdkrachten zou gekost hebben. Zij verleende echter wel medewerking bij de Tidoreesche hongitochten. Zoo werd in 1730 de korporaal Wiggers met de hongi medegezonden; de vloot voer langs de N. kust van Nieuw Guinea tot aan de Arimoea-eilanden.

Het specerijmonopolie bracht in de 18e eeuw verscheidene buitenlanders in de buurt van N. Nieuw Guinee, hoewel de pogingen om plantjes over te brengen steeds mislukten.

Eerst bij den opstand van Prins Noekoe in 1780 wreekte zich de politiek van onthouding, die de V.O.C. gedurende anderhalve eeuw ten opzichte van Nieuw Guinee had gevoerd. De Papoea's sloten zich bij den opstand aan en in 1783 verscheen Noekoe met zijn vloot voor Tidore.

De Engelschen. In dezen tijd verschenen ook weer de Engelschen op N. Guinee en ditmaal met iets meer succes. Mac. Cluer en John Hayes, stichtten het fort Coronation aan de Restoration baai (vermoedelijk Dore) en lieten er een bezetting. De gezondheidstoestand onder de Engelschen was echter zoo treurig, dat zij in 1795 hun fort weer verlieten. Noekoe zond met de schepen, die de bezetting naar Bengalen terugvoerden een gezantschap mede. Zijn macht nam voortdurend toe en feitelijk terroriseerde hij de Molukken, daarbij heimelijk gerugsteund door de Engelschen, die, voorloopig niet openlijk in oorlog met de Bataafsche Republiek zijnde, pogingen deden om deze eilanden in hunne macht te krijgen. Toen het in 1796 in Indië bekend werd, dat de oorlogstoestand tusschen beide rijken was ingetreden, traden zij openlijk op, hoewel niet met volledig succes. Intusschen was in 1800 de V.O.C. opgeheven en waren de Hoogmogende Heeren Zeventienen vervangen door den Raad der Aziatische Bezittingen. Noekoe, die door het vertrek der Engelschen zijn steun verloren had, zocht schijnbaar toenadering tot ons, maar toen de Engelschen in 1801 ten tweeden male in de Molukken verschenen, koos hij weder hun partij en had zooveel succes, dat hij met 5.000 volgelingen zijn luisterrijken intocht te Ternate kon houden. De Molukken werden in 1802 bij de vrede van Aniëns weer teruggegeven aan de Bataafsche Republiek, doch vielen in 1810 ten tweeden male in Engelsche handen. Noekoe was intusschen gestorven.

De Engelsche gouverneur Forbes bracht in hetzelfde jaar een verdrag tusschen Tidore en Ternate tot stand, waarin beider grondgebied nauwkeurig werd omschreven. Onder Tidore zouden o.m. ressorteeren de districten Manseray, Karandefar, Ambarpura en Ambarpone van N. Guinee ¹⁾).

¹⁾. Robidé van der Aa merkt terecht op, dat dit de stammen Mansarai of Roemsarai, Karandifer of Angradifoer, Amberpoer en Amberpoon moeten zijn geweest. De sultan van Tidore begreep heel goed, dat men verstandiger deed in een

Het Nederlandsche gezag. Door de conventie met Engeland dd. 13 Augustus 1814, waarbij het recht van Tidore op de Papoesche eilanden werd erkend, verkreeg het contract van 1810 een internationale betekenis, voor zoover de rechten betreft, die Nederland op deze landstreken kan doen gelden.

Doch hiermede was ons bezitsrecht nog niet gevestigd. Wel erkende Engeland bij het Londensch tractaat van 1824 het handelsmonopolie van Nederland voor de Molukken en werden bij dit tractaat ook eenige Papoesche eilanden tot het gebied van Tidore gerekend, doch de machtssfeer op N. Guinee was niet omschreven. Alle ontdekkingsstochten in N. Guinee werden dan ook met wantrouwen gadeslagen. Hoewel ten opzichte van dat land voorloopig eene onthoudingspolitiek werd toegepast, wilde men toch liefst geen andere mogendheid daar gevestigd zien. Toen dan ook in 1826 het gerucht liep, dat de Engelschen zich op het eiland gevestigd zouden hebben, werd onmiddellijk een onderzoek ingesteld (Kolff met de „Dourga”) en hoewel het bericht onjuist bleek te zijn, vond de G.G. Mercus er aanleiding in om een deel van de kust in bezit te nemen en er een etablissement te doen oprichten.

Nader onderzoek. Dit geschiedde bij Proclamatie van 24 Aug. 1828 en daarmede neemt de lijdensgeschiedenis van Fort du Bus een aanvang, eindigende met de resolutie van 6 Dec. 1835, waarbij ontruiming van de vestiging en opzoeken van een betere plaats werden gelast. Deze opdracht bleef van kracht tot 1861, toen na het verschijnen van het „Etnarapport” (zie beneden) de Regeering van vestiging verder afzag. Gedurende dezen tijd en de volgende periode, tot aan het jaar 1898, waarin de vestiging te Manokwari plaats vond, bestond de bemoeienis met N. Guinee en de uitoefening van ons gezag in het van tijd tot tijd uitzenden van een oorlogschip of gouvernementsstoomer met een commissaris of bestuursambtenaar aan boord, die in last had wapenborden te plaatsen, hoofden aanstellingen uit te reiken en inmenging te zoeken in roof- en moordpartijen der Papoea's, teneinde zich althans een schijn van gezag over de bevolking te geven. Op de acte van aanstelling stond steeds vermeld, dat het hoofd verplicht was om de Nederlandsche vlag uit te steken bij nadering van vreemde schepen of van bestuursambtenaren. En met zooveel succes heeft men de bevolking indertijd dien maatregelen ingeprent, dat nog heden ten dage op vele plaatsen trouw aan de opdracht wordt voldaan.

contract de namen der stammen te noemen, in plaats van die der districten. De Papoesche bevolking, die vooral in dien tijd herhaaldelijk van woonplaats veranderde, bleef op deze wijze in haar geheel onderworpen aan de rechtsmacht van den sultan. Zie Reizen naar Ned. N. Guinea in de jaren 1871, 1872, 1875-1876 enz. door Robidee v.d. Aa. 's Granvenhage 1879 blz. 220/221.

Internationale belangstelling. Het niet omschreven zijn van het gebied, dat onder Nederlandsch gezag behoorde, was aanleiding tot internationale correspondentie's; een dientengevolge ingesteld onderzoek voerde in 1848 tot eene omschrijving van het grondgebied van Tidore, waarbij geen rekening werd gehouden met de Proclamatie van 1828. De geheele kust van N. Guinee toch vanaf 141° O.L. op de Z. kust tot 140° 47' O.L. op de N. kust werd, inclusief het in 1828 rechtstreeks door het Gouvt. in bezit genomen deel, onder Tidore gebracht. Tidore werd hierdoor aangevuld met streken, waarmede het nimmer eenig verkeer had gehad.

Door de allerwegen verhoogde belangstelling van het buitenland neemt men in het begin der vijftiger jaren bij de Regeering eene neiging waar om zich daadwerkelijk op N. Guinee te vestigen, aangezien eenige twijfel bestond of de theoretische inbezitname wel afdoende beveiliging verleende tegen vestiging door andere natie's. De nog steeds van kracht zijnde opdracht van 1836 werd opgerakeld, doch men begreep thans, dat het noodig was aan eene vestiging een wetenschappelijk onderzoek te doen voorafgaan. Exploratie was immers bovendien een middel om den rechtstitel van Nederland op het W. deel van Nieuw Guinee te versterken. En toen de zendelingen Ottow en Geissler zich te Manokwari wilden vestigen, werden zij gesteund, vermoedelijk ook om aan onze bezitsrechten op Nieuw Guinee een hechtere basis te geven. Het bleek dan ook, dat de zendelingen in die richting aan het Nederlandsche gouvernement gewichtige diensten zouden bewijzen. In 1857 reddden zij bijvoorbeeld drie schipbreukelingen van de Duitsche brik Posa. Het in verband met de schipbreuk afgezonden oorlogsschip „Etna” kwam te laat om nog iets te doen.

Met hetzelfde schip werd in 1858 het grootste deel der kust van Nieuw Guinee, voorzoover die door ons in bezit was genomen, geëxploreerd, ook met het oog op vestiging. Het in 1861 verschenen rapport der commissie, gewoonlijk „Etnarapport” genoemd, was aanleiding, dat de Regeering de opdracht van 1836 introk en afzag van het oprichten van een bestuurs- of militairen post.

De belangstelling in het buitenland voor Nieuw Guinee was tegelijkertijd zeer verminderd, daar Wallace zich zeer ongunstig over het land had uitgelaten, waardoor de oplossing van het Nieuw Guinee-vraagstuk minder dringend was geworden.

Tijdelijke vestiging op de Noordkust. Toch bleek uit alles, dat de Regeering meer aanraking wenschte, immers werd in 1863 een steenkolendepot te Dore opgericht en in 1864 een detachement Tidoreesche soldaten te Dore gelegerd om de zendelingen eenige bescherming te verlenen. Deze bezetting deed echter meer kwaad dan goed en de zendelingen waren blij, toen zij spoedig daarop weer vertrok.

In dezen tijd, 22 Mei 1864, werd de vestiging der zending bezocht

door een zware aardbeving, die zoowat alles vernielde doch oorzaak was van eenige meerdere toenadering der bevolking.

Aan het voornemen jaarlijks Dore eens of meermalen te bezoeken werd niet altijd gevolg gegeven. De belangstelling der Regeering in Nieuw Guinee richtte zich naar de belangstelling van het buitenland in dat eiland, welke met vele ups en downs toch in het algemeen een stijgende lijn volgde, en in 1884 eindigde met de inbezitneming der N.O. kust door Duitschland, van de Z.O. kust door Engeland. In 1874 verklaarde de Regeering in het Kol. Verslag over 1873 haar invloed te willen beperken „binnen de grenzen, door onze souvereiniteit over Tidore bepaald”. In hetzelfde jaar werd door een nieuw contract met dit landschap eene grensomschrijving vastgelegd, waarin voor het eerst eene binnenlandsche grens tusschen N.- en Z. kust verschijnt. Niettegenstaande door den Atjeh-oorlog veel maritieme krachten in beslag genomen werden, zijn toch nog verscheidene bezoeken aan N. Guinee gebracht, terwijl langzamerhand de handel zich iets meer ging ontwikkelen. Speciaal de damarhandel van Biak ging sedert 1881 snel vooruit.

Definitieve vestiging. De vestiging van Duitschland en Engeland op N. Guinee maakte het nog steeds hangende vraagstuk van daadwerkelijke inbezitneming van ons gebied acuut. De herinnering aan Fort du Bus was echter niet aanmoedigend. Eindelijk voerden herhaalde moeilijkheden met onze nieuwe bureu, ontstaan uit roof-en moordtochten van onze „onderdanen” en de kwestie over de Mapia-eilanden tot de erkenning, dat het zoo niet kon blijven en werd tot de daadwerkelijke bezetting besloten. De over de Mapia-eilanden gerezen moeilijkheden maakten, dat er en posthouder werd geplaatst en een bestuursvestiging te Manokwari tot stand kwam (1898).

Ons daadwerkelijk gezag was echter nog gering en werd eerst langzaam krachtiger. Vooral de Schouten-eilanden, waar de Zending zich nog niet gevestigd had, bleven nog lang buiten de sfeer van werkzaamheden van de bestuursambtenaren, die meer hunne aandacht gaven aan het vasteland van Nieuw Guinee. De eilanden werden in 1908 voor het eerst door een militaire patrouille bezocht. Tot een bestuursvestiging wilde men toen nog niet overgaan. Vier jaren later werden de Schouten-eilanden tweemaal door een excursiedetachment bezocht en in 1913 werd eindelijk een bestuursassistent te Bosnik gevestigd.

§ 2. BESTUUR.

Van een eigenlijk bestuur, zooals dat in andere deelen der Buitengewesten bestaat, kan men in Noord-Nieuw-Guinee nog niet spreken.

Zooals uit Hoofdstuk II B reeds is gebleken heeft de bestuursambtenaar te doen met een maatschappij, zoo ongevormd in haar rechtsbegrippen en zoo primitief in al haar verhoudingen, dat het thans nog niet mogelijk is een geordenden staat van zaken te scheppen. Eene

maatschappij, waarin geregelde toestanden zullen heerschen, moet in deze streken geheel van meet af aan worden opgebouwd.

De taak van den bestuursambtenaar bepaalt zich dan ook thans voornamelijk tot het uitbreiden en bevestigen van onzen invloed, het exploreeren van de bestaande verhoudingen en registreeren daarvan, het tegengaan en bestraffen van de met ons idee van recht en orde onverenigbare handelingen als moord- en rooftochten en het opvoeden der bevolking tot het besef, dat, al ware het alleen om de onvermijdelijke bestraffing, onderwerping aan de gestelde wettelijke regelingen noodzakelijk is. Op die wijze zal langzamerhand rust en orde en daarmede eene basis voor toekomstige ontwikkeling verkregen worden.

Het spreekt echter vanzelf, dat een dergelijke principieele verandering tijd, veel tijd kost.

Staatkundige verhoudingen. Staatkundig wordt het gebied der Afd. N. Nieuw Guinee door ons gerekend tot het sultanaat Tidore. In de praktijk bestond het gezag van Tidore op de Schouten-eilanden slechts in naam; het omvatte niets dan een soort schatplichtigheid, gegrond op geweld en gehandhaafd door brandstichting en roof. Op de inwendige inrichting der Biaksche maatschappij is van uit Tidore nooit eenige invloed uitgeoefend. Zelfs het ophalen der schatting door de hongi's geschiedde namens den Sultan door mindere hoofden, bijv. door den Oetoesan van Salawati en den Radja van Waigeoe, wiens gezag dan ook meer erkend werd dan dat van den Sultan van Tidore.

Sedert 1905 is het bestuur van Tidore aan eene commissie opgedragen, samengesteld uit den contr. als voorzitter en de voornaamste landsgrooten; veel van rechtstreeksch bestuur verschilt deze bestuursvorm in de praktijk niet. Voor Nieuw-Guinee levert zij het groote voordeel op, dat op dat eiland regelingen kunnen getroffen worden, zonder dat van de zijde van het Zelfbestuur bezwaar daartegen wordt gemaakt. Dit is een groot voordeel, voornamelijk met het oog op den afstand, de uitgestrektheid van het ressort en de primitieve maatschappij, die zooveel verschillende bestuursbemoeyenis eischt, welke in een geordende samenleving onnoodig is.

Waar de kennis van het gebied nog zoo onvolledig en onze aanraking met meerdere stammen van zeer recenten datum is, spreekt het vanzelf, dat de bestuursorganisatie slechts een voorloopig karakter draagt. Zij verkeert in het tijdperk van groei en vormt zich naarmate de bestuursinvloed zich uitbreidt.

Bestuursvestigingen. In § 1. is reeds vermeld, dat de eerste bestuursvestiging in N. N. (Guinee dateert van 1898¹⁾), toen een contro-

¹⁾. Stb. 1898 No. 62.

leur geplaatst werd te Manokwari. Later ¹⁾ werd een Assistent-Resident noodig geoordeeld, wien een controleur of aspirant controleur werd toegevoegd.

Bij Stb. 1914 No. 209 werd de thans ²⁾ nog geldende organisatie vastgesteld: De Afdeeling Noord-Nieuw-Guinee omvat:

„het N. Gedeelte van Nederl. N. Guinee ten O. van Tandjong Selee „met omliggende eilanden, waaronder het gedeelte van de groep der „Radja Ampat, bestaande uit de eilanden Waigeoe, Salawati en Batanta „met bijbehorende eilanden” en staat „onder een Ass. Rest. bijgestaan „door 3 civiele gezaghebbers, wier standplaatsen nader zullen worden „aangewezen door den Resident, die hen voor zooveel noodig ook zal „kunnen belasten met het dagelijksch bestuur over een hun door dien „gewestelijken bestuurder binnen genoemde afdeeling aan te wijzen „ressort”. Behalve deze gouvernements-ambtenaren wordt voor de bestuursbemoeyenis gebruik gemaakt van bestuursassistenten, zelfbestuurs-ambtenaren, die dus uit de landschapskas betaald worden.

Bij de komst van het excursie-detachement (Maart 1915) was er te Bosnik sedert 1913 een bestuursassistent geplaatst. Bij het vertrek van het detachement (Mei 1916) werd het bestuur verder gevoerd door een der drie in de Afdeeling N.N. Guinee beschikbare gezaghebbers, die daartoe tijdelijk daarheen werd geplaatst.

Bij de Regeering werd een voorstel aanhangig gemaakt speciaal voor de Schouten-eilanden een gezaghebber beschikbaar te stellen. Wordt op dit voorstel gunstig beschikt ³⁾, dan zal daarmee in alle opzichten een groote verbetering zijn verkregen. Deze ambtenaar zal tevens belast kunnen worden met de leiding van de inheemsche rechtspraak, waardoor natuurlijk veel sneller recht kan worden gedaan.

De definitieve bestuursinrichting zal, waar de exploratie nog steeds voortduurt, nog wel eenigen tijd op zich laten wachten.

De Hoofden. Zooals reeds in Hoofdstuk II B werd vermeld hebben de kamponghoofden vrijwel niets te zeggen. Alleen als zij de reputatie hebben dat zij over toovermiddelen beschikken en met *faniks's*, *inbor's* en *biri's* op vertrouwelijkten voet om kunnen gaan dan wel hunne persoonlijke eigenschappen hun gevreesd maken, weten zij een zekere mate van respect van hunne onderdanen af te dwingen. Enkele hoofden

¹⁾. Stb. 1902 No. 163.

²⁾. 1919; sedert werd bij Stb. 1918 No. 485, behalve het personeel vermeld in het genoemd Staatblad, een gezaghebber met eenig personeel toegestaan ten behoeve van de Schouten-eilanden, de Jappen-groep en de Warappen-kuststreek tusschen de Wapangga- en Mamberamo-rivieren, met een door den Res. v. Ternate aan te wijzen standplaats. (E.B.).

³⁾. Dit is sedert geschied. Zie de noot ¹⁾ E.B.

verstaan Maleisch en nemen daardoor een invloedrijke positie in de stamgroep in. Zij hebben gewoonlijk het Maleisch als dwangarbeider op Ternate geleerd en zijn dus ook wat wegwijz geworden in de zeden en gebruiken der Europeanen. Meestal zijn deze hoofden dan ook de vraagbaak der bevolking en in den regel probeeren zij door hun meerdere kennis andere *keret's*, waar zij eenigen invloed uitoefenen, tot object van hun knevelarijen te maken.

Deze eigenschap hebben alle Biaksche hoofden met elkander gemeen. Hoe kan het ook anders bij een volk dat eeuwenlang voor een groot deel heeft geleefd van zeeroof. Zoodra een Papoea eenigen tijd aan het Bestuur bij het scheppen van geregelde toestanden goede diensten heeft bewezen en hij naar zijn oordeel zich voldoende in de gunst van een bestuursambtenaar mag verheugen, begint hij met zijn knevelarijen. Uit de practijk is mij *geen enkel* Biaksch kamponghoofd bekend, dat zich op den duur *niet* aan knevelarij heeft schuldig gemaakt.

Ook werd reeds vermeld, dat de *keret* het kleinste stamverband is en dat deze geheel op communistischen grondslag is opgebouwd, zoodat het individu betrekkelijk weinig beteekent, maar dat de *keret* alles is. Wie geen *keret*genoot is of door huwelijk is verwant, is vijand, waartegen alle strijdmiddelen geoorloofd zijn. Het hoeft dan ook geen verwondering te baren, dat de Biakker in principe iedereen, die niet tot de *keret* behoort, knevelt ten bate van zijn eigen *keret*. De Biakker zelf beseft doorgaans niet eens dat er een misdrijf in steekt. Toen een hoofd wegens knevelarij werd veroordeeld (Sengadji Mambroeg van Mandoesir), kostte het zeer veel moeite aan de personen, die door hem gekneveld waren, duidelijk te maken, waarom de man veroordeeld was en ten slotte bleek uit een enkele maanden later gestelde vraag, dat deze poging volmaakt vruchteloos was geweest.

Inkomster der hoofden. De eenige bezoldiging der hoofden bestaat in het 8% collecteloon dat zij voor het innen der belasting krijgen¹⁾. Vroeger gaf men de aangestelde hoofden één stel kleederen. Deze verstrekking van kleeding is een politiek belang. Zoo ergens dan geldt hier het spreekwoord „de kleeren maken den man”. Een hoofd toch dankt zijn prestige voor een groot deel aan het bezit van kleeding. De uitdrukking: *Siboek sansoen faroi* (zij geven hem kleederen) is vrijwel synoniem met: *Si froen be mananoeir* (zij maken hem kamponghoofd).

Vaste bezoldiging der hoofden ten laste der gemeenschap is niet noodig, daar men zelve de noodzakelijkheid van het bestaan van een dergelijk hoofd in de *keret* inziet en persoonlijke bezoldiging zelfs geheel tegen de communistische inrichting der *keret* zou indruischen. Nu reeds vinden de Papoea's het eigenlijk dom van de „Compania”, dat de hoof-

¹⁾. Hun geheime emolumenten zijn de geschenken, die zij krijgen als tusschenpersonen bij de behandeling van zaken door de bestuursambtenaren.

dan 8% collecteloon krijgen; zij begrijpen hierin de *amber's*¹⁾ niet, die toch anders zoo slim zijn, maar dan ineens weer op enkele punten zoo onnoozel kunnen doen. Kleeren vormen de eenige werkelijk persoonlijke belooning voor een kamponghoofd, daar men deze niet met de *keret*-genooten kan deelen.

De betrekking van kamponghoofd is in het algemeen erfelijk van vader op zoon.

Voor het aanstellen van hoofden over de stamgroepen is de hand, die de deelen daarvan onderling met elkander verbindt, nog niet hecht genoeg.

Plaats der Zending in de bestuursorganisatie. Een thans nog vrijwel onvermijdelijke schakel in de bestuursvoering op de Schouteneilanden wordt gevormd door de Zending en wel speciaal de goeroe's. Op plaatsen toch, waar de bestuursambtenaar ver weg en soms vrijwel onbereikbaar is, zullen de hoofden, als zij raad behoeven, zich steeds in de eerste plaats tot de goeroe's wenden. Deze zijn immers het beste thuis in de adat der Europeanen en staan in zekere betrekking tot hen. Feitelijk bepalen de goeroe's daardoor voor een groot deel den gang van zaken. Waar goede goeroe's zijn, werken zij krachtig mede tot de ontwikkeling van het volk. De kwaliteit der goeroe's laat echter wel eens te wenschen over. Wat als goeroe naar „Tanah Papoea" gaat, behoort in het algemeen niet tot de elite, daar de werkelijk goede op hunne reis naar dezen uitersten uithoek, meestal onderweg worden aangehouden. Zoo is het niet te vermijden, dat er wel eens kaf onder het koren schuilt.

Door zijn autocratisch optreden en pogingen tot knevelarij is een goeroe oorzaak geweest van het opstootje op de Noordkust, waarbij hij zelve wist te ontsnappen, maar een onschuldige moerid, die met hem mede was gegaan, als slachtoffer viel. Deze goeroe is na het gebeurde door de U.Z.V. onmiddellijk ontslagen. Meestal hebben knevelarijen plaats onder bedreiging, dat de „Compania" hen wel te hulp zal komen, als hunne bevelen niet gehoorzaamd worden. Goeroe's, die herhaaldelijk kleinere of grootere strafzaken bij den Bestuursambtenaar aanbrengeu, doen dat vaak met het doel de kampongbevolking bang te maken door het laten zien van hun macht als „stille verklikker". Uit vrees voor erger laat men zich dan door dergelijke individuen knevelen.

Dat dit geenszins in het belang der Zending is, spreekt van zelve! Waar de verhouding tusschen den goeroe en zijn gemeente op vrees is gebaseerd zal deze laatste, zoo zij de kans schoon ziet, probeeren weer af te vallen. Velen worden Christen omdat zij hulp van de Zending verwachten, niet uitsluitend om der wille van de Christelijke leer.

¹⁾. Vreemdelingen.

Evenmin is het in het belang van den groei van onzen invloed en het verkrijgen van vertrouwen in ons bestuur. Zoolang niet over voldoende bestuursmiddelen wordt beschikt, is het dan ook dringend noodig, dat de Zending slechts haar beste goeroe's als pioniers van het Christendom naar Nieuw Guinee zendt.

Tot steun van zijn gezag beschikt de gezaghebber der Schouteneilanden over een detachement Gewapende Politie van 2 brigades onder een Eur. detachementscommandant. Dit detachement is gevestigd te Bosnik.

Belastingen. Sedert 1 Januari 1912 wordt op de Schouteneilanden namens het Zelfbestuur van Tidore belasting geheven ongeveer op denzelfden voet als zulks geschiedt in de rechtstreeks bestuurde gebieden der Buitengewesten en van de Gouvernements-onderhoorigen in de Zelfbesturende landschappen. (Vide Stb. 1914 No. 130 en 131). De voorschriften omtrent deze belasting zijn opgenomen in het besluit van den Resident van Ternate dd. 12 Juli d.a.v. No. 126/1.

Deze belasting wordt geheven van alle mannelijke volwassen inwoners. De inning geeft in het algemeen weinig moeite. Door de heffingen, die Tidore in vroeger dagen deed, is men gewend aan het idee, dat belastingen door de vreemdelingen worden geheven.

In vroeger tijd werd de *som* betaald aan den Oetoesan van Salawati, die haar ontving namens den Sultan van Tidore. Toen geen hongi's de Schouteneilanden meer bezochten, betaalde men ook de *som* niet meer regelmatig. Zooals reeds vermeld, waren te Korrido, Sowek en Sorrido door Tidore hoofden aangesteld voor het inzamelen van deze schatting. Men meene echter niet dat de Papoea's in den tijd der hongi's met de betaling er af waren. Integendeel, zij moesten de hongi van voedsel voorzien en zich er bij aansluiten; iedere Tidoreesche prins bleef met zijn gevolg gedurende eenigen tijd op kosten der bevolking leven. Tot welke leveringen en diensten de Biakkers verder door de Tidoreezen c.s. werden gedwongen, is niet meer na te gaan. De Oetoesan van Salawati schijnt zelfs nog in 1914 eene *som* te hebben ontvangen, die door Sorrido en Awabiadi naast de belasting van het gouvernement werd betaald. De deportatie van den Sultan van Ternate, dien de Papoea's niet van dien van Tidore wisten te onderscheiden, heeft gunstig gewerkt en verdere onwettige eischen en betalingen voorkomen.

Andere Zelfbestuurs-belastingen zijn:

a. De *ngase* van 50 op boschproducten, die door den rondreizenden douaneambtenaar bij den uitvoer wordt geheven. Om de 3 maanden wordt de waarde, waarvoor de artikelen belastbaar zijn, vastgesteld bij Residentsbesluit. Deze periodieke vaststelling geschiedt ingevolge Besl.

van het Zelfbestuur van Tidore dd. 30 December 1911 en Res. besluit dd. 30 December 1911 No. 3169.

b. De grondhuur, die door Vreemde Oosterlingen en niet- inheemsche Inlanders betaald wordt. Zij bedraagt voor terreinen beneden de 50 bahoes een bedrag van f 1.00 per bahoe. Voor opstallen wordt één cent per M² betaald.

Licenties voor de vogeljacht worden niet uitgegeven. In 1916 werd door den gemachtigde van den Chinees TAN HOK een licentie aangevraagd, doch deze werd geweigerd. Genoemde Chinees gaf voor, dat hij vogeljagers wilde uitzenden naar de Humboldtsbaai.

Plaatselijke fondsen. Een afzonderlijke landschapskas bestaat niet. Voor geheel Noord-Nieuw-Guinee is één afdeelingkas, waarin alle inkomsten, die niet in 's Lands kas komen, gestort worden.

De afdeelingkas is nog niet in staat alle uitgaven te dragen, zoodat de restitutie der bestuurskosten aan het Gouvernement slechts gedeeltelijk plaats vindt. Mochten echter de aan de Geelvinkbaai gevonden minerale producten (steenkol en petroleum) exploitabel blijken, dan zal vermoedelijk een veel betere toestand intreden.

§ 3. RECHTSPRAAK.

De bevolking van N. Nieuw Guinee is in het genot van eigen rechtspraak gelaten.

In Afd. C. van dit hoofdstuk werd een overzicht gegeven van de voornaamste op Biak heerschende rechtsbegrippen. Daaruit bleek, hoe ver deze van onze moderne begrippen verwijderd zijn, hoe eene rechtspraak door het overheerschen van het vuistrecht feitelijk niet bestond en tevens dat een groot deel van de adat onmogelijk kan aangepast worden aan onze wettelijke bepalingen zonder geheel in strijd met het Papoesche rechtsgevoel te komen.

Ook bij de inheemsche rechtspraak moet dus feitelijk alles van meet af aan worden opgebouwd en getracht de met onze moderne opvattingen geheel strijdige begrippen te doen verdwijnen of te wijzigen.

De toestanden zijn zoo primitief, dat legislatief ingrijpen in de inheemsche rechtspraak nog niet plaats heeft gehad. De Regeling van de rechtspraak in het zelfbesturende landschap Tidore, die door het Zelfbestuur bij besluit van October 1913 werd vastgesteld en ingevolge het besluit van den Rest. van Ternate 13 Nov. 1913 No. 181a/3 op 15 November ¹⁾ d.a.v. in werking trad, bevatte de bepaling, dat hare toepassing het gebied van de afdeeling N. Nieuw Guinee met de bij

¹⁾. Zie Mededeeling. E. B. XV. Bijl E. en F.

behoorende eilanden niet omvatte. Een speciale regeling der rechtsbe-
deeling voor dit gebied werd nog niet gemaakt.

De bestuursambtenaren, die aan de inheemsche rechtspraak leiding
moeten geven, zijn dus daarbij alleen gebonden door in beschaafde maat-
schappijen algemeen als juist en goed aangenomen rechtsbegrippen,
bijvoorbeeld, dat geen folterstraffen mogen worden opgelegd en dat aan
z.g. godsoordeelen geen bewijskracht mag toegekend worden.

Wel wordt zooveel mogelijk het voor het landschap Tidore aangeno-
men stelsel gevolgd, zoodat bij de berechting van de zaken der inheem-
sche bevolking een raad van hoofden optreedt onder voorzitterschap
van den bestuursambtenaar, zooals zulks bij de zitting van de land-
schapsrechtbanken in Tidore plaats heeft. Een met de districtsrechtban-
ken in Tidore gelijkwaardige instelling is in N. Nieuw Guinee onbe-
staanbaar wegens de weinige ontwikkeling der hoofden en het ontbreken
van rechtsgemeenschappen, die met de districten van Tidore vergelijk-
baar zijn.

Eenige voorbeelden van de moeilijkheden, die bij de berechting
worden ondervonden, werden reeds in Hoofdstuk II B en C aangestipt
bij de beschrijving van het *manoïngeloof* en van de strafrechtsbegrippen.

Naast de inheemsche rechtspraak is voor Eur. en daarmede gelijk-
gesteld, alsmede voor de niet-inheemsche Inlanders en Vreemde Oos-
terlingen (Gouvernements-onderhoorigen), van toepassing het Regle-
ment op het Rechtswezen in de Residentie Ternate, vastgesteld bij Stb.
1882 No. 32, sedert herhaaldelijk gewijzigd ¹⁾ waarbij de rechtspraak is
opgedragen aan de magistraten, den landraad te Ternate en de resi-
dentiegerechten.

Volgens art 3, zooals dat luidt ingevolge de wijziging bij Stb. 191b
No. 210 wordt de magistratuur uitgeoefend door de gezagvoerende Eur.
ambtenaren, ieder binnen het ressort, hun door den Resident aan-
gewezen.

Bij hetzelfde staatsblad werd te Manokwari een residentiegerecht
ingesteld waarvan het rechtsgebied zich uitstrekt over de afdeeling
Noord Nieuw Guinee.

Van sommige vonnissen bestaat hooger beroep op den Raad van
Justitie te Makassar e.q. den landraad te Ternate. De gevallen waarin
zulks is toegelaten zijn in de genoemde staatsbladen omschreven.

De magistraten nemen kennis van:

a. burgerlijke rechtsvorderingen tegen Inlanders en met dezen ge-
lijkgestelden wanneer het onderwerp van geschil eene bepaalde waarde
heeft van niet meer dan f 500.— in het ressort, waarover de afdeeling-

¹⁾. Vide Regeeringsalmanak 1917 blz. 39.

chef zelf de magistratuur uitoefent en *f* 50.— voor de overige magistraten.

b. Van strafzaken tegen dezelfde categorie wegens feiten, waarop geen zwaardere straf is gesteld dan hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste *f* 100.— en waarvan de kennisneming niet aan andere rechters is opgedragen.

De residentierechter oordeelt in eersten aanleg over:

a. burgerlijke rechtsvorderingen tegen Europeanen en met dezen gelijkgestelden wanneer het onderwerp van geschil eene bepaalde waarde heeft van niet meer dan *f* 500.—

b. van strafzaken tegen dezelfde categorie wegens feiten, waarop geen zwaardere straf is gesteld dan hechtenis van ten hoogste 3 maanden of geldboete van ten hoogste *f* 500.—

III. VOORTBRENGSELEN EN MID- DELEN VAN BESTAAN.

§ 1. LANDBOUW EN BOSCHPRODUCTEN.

De landbouw staat nog op een zeer lagen trap van ontwikkeling. Zij is in hoofdzaak een soort ladangbouw ter verkrijging van de hoogst noodige voedingsmiddelen, waarbij aan het bewerken van den grond weinig of geen aandacht wordt geschonken. Daarnaast worden eenige soorten vruchtboomen en enkele andere overjarige gewassen aangeplant. Overigens verzamelt de Biakker in het bosch, wat voor zijn levensonderhoud noodig is of wat hij tegen andere goederen kan inruilen.

Damar. Van de in het wild groeiende planten, waarvan het product door den Biakker verzameld en gebruikt wordt, verdienen in de eerste plaats vermelding de damarboomen (*Dammara alba. R* of *Agathis lorentifolia Salisb.*). Zij groeien „in groote troepen bij elkaar, makende een bijzonder bosch, niet dicht maar ijl verspreid” schrijft Rumphius. Op Biak komen zij bijna uitsluitend voor op de serpentijn ten N. van Bosnik op een hoogte van 100—200 M. De bosschen bestaan voor meer dan de helft uit damarboomen.

Het tappen geschiedde op een eigenaardige wijze door langs den stam tot op een hoogte van ± 5 M. boven den grond de schors in alle richtingen te kerven. Na verloop van een week werd de uitdruppelende hars afgeschraapt, waardoor deze, *kesi besarew* of *kesi besiër* genaamd, sterk vermengd was met schors. Op plaat No. XII fig. 2 is afgebeeld op welke wijze deze roofofbouw plaats had. Dat zij schadelijk was, behoeft wel geen betoog. Daarbij kwam nog, dat men om meer product te krijgen de wortels ging ontgraven en ook hierop tapkerven maakte. Gedurende den laatsten Westmoesson waaiden dan ook tal van damarboomen omver. Om deze roofofbouwing tegen te gaan werd aan de tappers verboden meer dan de helft van den stam van den boom aan te snijden, terwijl de andere helft ongeschonden moest blijven. Het tappen aan de wortels werd verboden en damar, die met aarde vermengd was, zou niet mogen worden verhandeld. De aan den stam aangebrachte regelmatige tapwonden moesten telkens vergroot worden ¹⁾.

¹⁾. Zie fig. 189 van: van Gorkom. Oost-Ind. Cultures. Dl. III blz. 803.

De roode damar, *kesi bewas*, is zeldzaam geworden, zij vormt zich voornamelijk op plaatsen waar groote takken van een boom zijn afgescheurd. Ontdekte men nu dergelijke klompen en kon men niet in den boom klimmen, doordat toevalligerwijze geen lianen tegen den stam opgroeiden, dan legde men aan den voet van den boom een vuur aan, waardoor de stam spoedig verbrandde en omstortte.

Gewoonlijk waren het Papoea's van Saporì, die zich aan dit bedrijf schuldig maakten, daar men in Bosnik het belang, dat men bij de damarbosschen heeft, wel inziet.

Ook deze roofexploitatie werd tegengegaan.

Natuurlijk zal door deze maatregelen de productie achteruitgaan, maar omdat nu zuiver product wordt geleverd, zal de Biaksche damar daartegenover een hooger prijs op de markt maken.

Hout. De voor den uitvoer geschikte houtsoorten zijn: een ijzerhoutsoort en ebbenhout.

De ijzerhoutboomen staan overal op Biak op de meestal vrij smalle zandige kuststrook. Men behoeft dus de stammen hoogstens over een afstand van 500 M. door het bosch te verslepen. Verder kan het vervoer te water plaats hebben, waarbij men op de stammen een lichtere houtsoort bindt om zinken te voorkomen. Meestal wordt het hout in balken van $\pm 1 \text{ M}^2$ bekapt aan boord der K.P.M. booten gebracht.

Gewoonlijk staan per H. A. 16 à 18 ijzerhoutboomen, die op borsthoogte een doorsnede hebben van $\pm 0,80 \text{ M.}$ bij een hoogte van minstens 30 M.

Voor al in den laatsten tijd is de vraag naar Biaksch ijzerhout zeer gestegen, waardoor het in de dichtbij gelegen bosschen reeds zeldzamer begint te worden.

Scheuren komen in het hout betrekkelijk weinig voor, in dat opzicht is het ver boven andere ijzerhoutsoorten te verkiezen.

De boom, die het ebbenhout levert ¹⁾ groeit alleen op plaatsen, waar de bodem uit koraalkalk bestaat. Waar het afgevoerd kon worden, zooals op de Z. kust van Biak en de Padaido-eilanden is het bijna overal weggekapt. Langs de heele N. kust van Biak staan nog veel boomen; of exploitatie van dit hout mogelijk is, in verband met de zware branding op de kust, waardoor men de vlotten niet naar boord kan sleepen, blijft een open vraag.

Andere houtsoorten worden door de bevolking zelf gebruikt; vermelding verdienen hiervan:

Niboeng (*Oncosperma filamentosum*), dient voor lansstelen en vloeren van huizen;

¹⁾ Vermoedelijk van de *Diospyros Ebenum* Koenig. Ook zg. bastaard-ebbenhout komt voor, wordt echter niet uitgevoerd.

Morf ¹⁾ ³⁾ en **andai**. De *morf* heeft een hoogen kaarsrechten stam. Het hout is roodbruin en dient evenals als hout van de *adai* (*albieria Moluccana Mig.*) voor het vervaardigen van prauwen.

Pandan komt in vele soorten voor, waarvan op verschillende wijzen nut wordt getrokken. De bladeren van *P. repens*, *P. montanus* en *P. tectoris* worden gebruikt voor mattenvlechten. Uit de luchtwortels van *P. dubius* wint men een vezelstof, (zie verder § 3). Van *P. ceramicus* worden de vruchten, in de *papeda* gemengd, gegeten. De vruchtkolf begint op het einde van den Oostmoesson uit te loopen en buigt zich langzaam naar beneden. De Biakker zegt, dat zij zich buigt voor den Westmoesson, die in aantocht is. Zoodra deze door is gekomen, kan de vrucht worden gegeten.

Rotan. De uitgevoerde rotan (*man sami*) is een *Calamussoort*, die gewoonlijk ongeveer 2 cM. dik is. Zij komt bijna uitsluitend op Soepiori voor, op Biak slechts op enkele plaatsen. Ook bij het winnen van dit product heeft roofexploitatie plaats, zoodat de hoeveelheid sterk achteruitgaat.

De wilde aren (*Arenga obtusifolia*) ²⁾ wordt gebruikt tot het bereiden van sagomeel. De vezels dienen als prauwversiering, terwijl het zwam, dat men op de bladeren aantreft dienst doet bij het vuurmaken en voor het breeuwen der naden van prauwen.

In het bosch worden verder nog gevonden:

Amomum aculeatum, waarvan de roode vruchten gegeten worden;

Hornstedtia elongata, die een geschubden vruchtkolf heeft, waarvan de zwarte pitten eetbaar zijn;

Marantacca spec., op Ambon daoen rioed genaamd, waarvan de bladeren worden gebruikt voor spijsbereiding (komt speciaal op de N. kust voor);

Gnetum gnemon, de blindjoe, waarvan de bast als vezelstof wordt gebruikt.

Klapper. (*Cocos nucifera*) wordt door de bevolking aangeplant, gewoonlijk vlak achter de dorpen langs het strand. Op de Z. kust van Biak is alleen de vlakke kuststrook geschikt voor deze cultuur en zijn de resultaten meestal niet al te best. Op de N. kust van Biak en op Soepiori belooft de cultuur meer. Niet alleen is de kuststrook daar

¹⁾. Deze boomsoort wordt bij de negorijen aangeplant.

²⁾. Volgens Het Nieuw Plantkundig woordenboek door F. S. A. de Clercq wordt de *Arenga sacchifera* Labill. voor het bereiden van meel gebruikt. E.B.

³⁾. In F. S. A. de Clercq. De West- en Noordkust van Nieuw-Guinee. Tijdschr. Kon. Aandr. Genootsch. 2e S. No. XXX blz. 611 is de morf of morèf opgegeven als *Tetranthera spec.* E.B.

breeder, maar ook in het binnenland zijn geschikte terreinen. Vooral de N. kust van Soepiori schijnt zich speciaal voor deze cultuur te eigenen. Hoewel de bodem, die vermengd is met fijn koraalzand, er schraal uitziet, tieren de cultuurgewassen der bevolking er veel beter dan op Biak.

Een groot deel der boomen wordt thans gebruikt voor sagoeweertappen. Klappertorren zijn er niet. Op de Z. kust worden de jonge klapperboomen aangetast door een roode schildluis, waarnaast een keversoort voorkomt, die van de schildluizen leeft. De Papoea's beweren, dat deze ziekte steeds ontstaat, zoodra men bij jonge klappers het struikgewas wegkapt. Dit bleek bij onderzoek juist te zijn, wellicht is de reden van dit verschijnsel te zoeken in het feit, dat de luizen bij voorkeur op andere planten huizen, maar, zoodra die worden weggekapt, op de klapperboomen overgaan bij gebrek aan beter voedsel.

Sagoe. De sagoe (*Metroxylon*), neemt in de voeding der Biakkers een belangrijke plaats in.

Alle sagoe is door de bevolking aangeplant. Men vindt op de Z. kust bij Bosnik en Opiaref kleine aanplantingen, ook in het binnenland van deze streek; de grootste sagoedoesoens in het binnenland der Z. kust van Biak liggen benoorden Wadiboe. Op de N. kust zijn in de vlakke kuststrook achter de negorijen en in het binnenland vrij veel aanplantingen. Op Soepiori zijn de vlakten van de Wafordori en de Waboedori met sagoebossen bezet, ook aan de Sorendidori vindt men ze veel.

Wil men sagoe aanplanten, dan wordt een plek in het terrein schoongemaakt en plant men een jong uitspruitsel. Dit gebeurt in de maanden April en Mei, dus tegen het doorkomen van den Oostmoesson. Op 3 jarigen leeftijd begint de stamvorming. Het is den Biakker bekend, dat men van den boom niet à discretion atap mag snijden, daar hij dan klein blijft. Gewoonlijk duurt het 15 à 30 jaren voor de boom volwassen is.

De Biakker weet ook zeer goed, dat men de meeste sagoe in den boom vindt op het oogenblik, dat de bloemtrossen uitschieten en dat de boom gekapt moet worden vóór de bloemen ontluiken. Door het chronisch voedselgebrek op het eiland wordt de boom normaal reeds lang voor dat tijdstip gekapt. Om te beoordeelen of het merg voldoende sagoe bevat, kapt men een gat in den stam; daarna haalt men een monster van de vezels te voorschijn en wrijft dit op de hand met wat speeksel fijn. In het sagoegehalte voldoende, dan wordt de boom omgekapt en middendoor gespleten, vervolgens het merg losgeklopt met de *aman*, een soort houten hamer. De vezels worden daarna met water vermengd en uitgeperst, waarna men de sagoemelk doet bezinken in een bekken door het onderende van twee bladsteelen gevormd. Als zeef gebruikt men de vezelstof van het onderende van klapperbladeren. Men wascht

de sagoe daarna met een aftreksel van de vrucht der *kanoeresboom* (een *Ficus*soort) om het meel helder wit te maken.

Teneinde de sagoe te conserveeren wordt zij ingekuuld. Men maakt in modderig terrein een gat en bekleedt bodem en wanden met een duurzame houtsoort en sagoe- of klapperbladeren. De *bew's*¹⁾ worden er in gelegd en toegedekt met een dubbel dek van sagoebaladeren, daarna wordt het gat met modder dichtgegooid en met zware houthokken en sagoebaladeren gedekt. Men moet waken tegen varkens, die aan de bovenzijde en leguanen, die langs onderaardsche gangen de sagoe trachten te bemachtigen. Zij kan zoo \pm 1 jaar goed blijven, wordt wel is waar groezelig grijsblauw van kleur en verliest daardoor haar handelswaarde, doch blijft goed van smaak.

Het merg van de niboeng en van een soort aren (die alleen op de N. kust voorkomt) wordt eveneens gegeten. Men noemt het daaruit bereide meel *adoen*, en de pap *mojar*.

Hoewel overal, waar het mogelijk was, sagoe werd aangeplant, is het voor de behoefte onvoldoende. Het beste bewijs hiervoor is wel, dat men in vele dorpen op de Z. kust de atap gaat halen van Japen en dat jaarlijks honderden *bew's* sagoe op Japen, Koeroedoe en de Waropenkust worden ingekocht, terwijl ook de invoer van sagoe per K. P. M. stoomer in den laatsten tijd belangrijk is toegenomen.

Men onderscheidt de volgende soorten:

wekasi en *markbon*, beide zonder doornen; *wekasi* levert het beste meel, doch groeit langzaam, het meel van de *markbon* neemt bij koken een mooie rose kleur aan. Beide boomen leveren \pm 12 à 13 *bew's* sagoe, de *markbon* bevat reeds na 3 à 4 jaar meel;

sawer en *sworoe*, beide leveren goed wit meel, een volwassen *sawerboom* levert \pm 30 *bew's* sagoe, doch de boom groeit zeer langzaam;

koerai en *israbon*, leveren slechts een middelmatige hoeveelheid;

insarek en *sasoerai*, leveren een roodachtig meel in geringe hoeveelheid (6 à 8 *bew's*);

nom levert een lichtgeel, bij de bevolking zeer gezocht meel in middelmatige hoeveelheid;

Behalve deze zijn er nog verscheidene minder belangrijke soorten.

Producten van ladangbouw. Op de ladangs wordt voornamelijk oebi (*Dioscorea sp. div.*) en kladi (*Colocasia antiquorum*) verbouwd. Aan de Z. kust, waar meest oebi (*ansio* of *farkia*) wordt geplant, legt men de tuinen hoofdzakelijk aan in de in Hoofdstuk I vermelde vlakke met roode aarde onmiddellijk achter den rug langs de kust. Op de gewone wijze wordt het bosch op een stuk terrein gekapt en na eenigen tijd het hout verbrand.

¹⁾. Een soort van bladeren en bamboe vervaardigde kratten waarin de sagoe wordt bewaard.

Geen enkele boom mag op de ladang blijven staan daar anders de *manaweri*, een trekvogel, die gedurende den Oostmoesson op Biak verblijft houdt, daarop kan neerstrijken. Deze vogels zijn gewoon, zich in een bepaalden boom op te houden, van waaruit zij alle insecten, die zich in den onttrek vertoonen, wegsnappen. De faeces der *manaweri* zijn volgens den Biakker zeer nadeelig voor den groei van het gewas en zoo vast gelooft hij dat, dat hij zelfs langs den rand van de ladang een heester, de *ariauwoi*, aanplant, teneinde de vogels er uit te houden.

Oebi. Wanneer het terrein in orde is, planten de vrouwen de stekken der oebi, nadat men deze eerst 2 à 3 dagen heeft laten liggen.

Zoodra de plant begint uit te groeien, wordt er in de ladang gewied.

Tegen den tijd, dat de knollen zich beginnen te zetten wordt rondom den tuin een pagar aangelegd, teneinde de wilde varkens te weren. Met dezelfde bedoeling hangt men op de ladang ook vaak een *afis*¹⁾ op, bestaande uit twee gebogen jonge sagoebladeren en een flesch, waarin zich klapperolie en tal van kruiden bevinden. Voorts maakt men langs de pagar een verhooging, waarop men diverse kruiden legt. Op de ladang zelve brandt men vuren, waardoor men hoopt te bereiken, dat de varkens den tuin niet zullen naderen.

Begint de oogst te rijpen dan legt men naast de oude vast een nieuwe ladang aan.

Nabij de ladanghuizen worden vruchtboomen gekweekt en andere overjarige gewassen.

De obie, *asio* of *farkia* genoemd komt voor in roode en witte soorten. De roode zijn *pangair*, *karaiwapen* en *karekoem*, de witte *karboeker*, *panisai*, *paikoser* en *orbei*. De *paikoser* geeft knollen, die reeds na één maand kunnen worden gegeten, de andere soorten hebben tot 3 maanden noodig om te rijpen.

Door de cebi in te kuilen, kunnen de knollen ± 2 maanden bewaard worden.

Kladi. Bij de bevolking der N. kust is kladi (*ifen*) het voornaamste voedinggewas. Liefst worden voor deze teelt vochtige gronden gebruikt. Voortdurend drassige terreinen zijn echter minder bruikbaar, omdat de knollen dan voos worden.

Een kladituin wordt niet schoongebrand; men kapt eenvoudig de boomen op een stuk boschterrein om en plant tusschen de ongekapte stammen de stekken uit. Deze schieten tegelijkertijd met het onkruid op, maar weten gewoonlijk een voorsprong te krijgen²⁾. De tuinen worden niet gewied. Na 3 maanden zijn van sommige soorten de knollen

¹⁾. Zie Hoofdstuk II C § 2.

²⁾. Teneinde de kladi snel te doen groeien, wordt een pootstok gebruikt van een bepaalde snel groeiende houtsoort.

groot genoeg om ze te eten, de meeste zijn echter pas na 9-12 maanden rijp.

Enkele planten laat men geheel opschieten om stekken te krijgen. Bij de Arfakkers wordt naarmate de oogst rijpt een nieuwe ladang beplant. De stekken verkrijgt men door den knol en de groote bladeren af te snijden, zoodat alleen de nog in knop zijnde bladeren worden uitgeplant. De plantwijze is dus al bijzonder eenvoudig.

Voor direct verbruik worden de knollen gekookt of gepoft. Wil men ze langer bewaren, dan wordt de knol gerookt boven een vuur, nadat men ze heeft schoongemaakt. Deze gerookte kladi (*kompari*) is een voornaam handelsartikel. Men verpakt ze in *aram's* (een soort rotanmanden) van ± 1 M. lengte, die voor f 0.50 per stuk worden verhandeld. De *kompari* kan ongeveer een jaar goed blijven, als men zorgt dat ze niet vochtig wordt.

De meest gewilde soorten kladi zijn:

maibania en *sabako*, beide met een lichtgroenen stengel,
kobori en *saper* (gelen stengel.),
kabesi (zwartrooden stengel.),
padoar (rooden stengel),
imberi (groenen stengel),
warbo en *komboi* (gekleurde stengel)

Andere gewassen. Tusschen de andere gewassen plant men in kleine hoeveelheden ketella (*Ipomoea Batata Poir.*) en djagoeng (*Zea mays L.*), doch alleen als de bodem is schoongemaakt. Op de plaatsen waar gewoonlijk de asch wordt weggeworpen plant men vaak *abir* (een *Alocasia* soort); het heeft 2 à 3 jaren noodig om tot rijpheid te komen. Is de plant jong, dan moet de knol tweemaal afgekookt worden om het melksap te verwijderen en blijft dan voor een Europeesche keel nog oneetbaar, daar zij een heftigen jeuk veroorzaakt.

Suikerriet (*Saccharum officinarum L.*) wordt in verschillende soorten aangeplant. Het meest vindt men *inserom* (met een rooden stengel), *piai* (met een geelgroenen), *bab* (met een rood en geelgroen gestreepten stengel en ten slotte *insoraboe*. De laatste soort heeft een blauwgrijzen stengel van 6 à 7 c.M. dikte, terwijl de plant zelve ± 4 M. hoog is.

Bij de meeste nederzettingen vindt men pisang (*Musa sapientum L.*) en papaja (*Carica papaya L.*) De vruchten der papaja (*samber*) zijn vooral op Soepiori zeer smakelijk. Een eenigszins langwerpige soort noemt men *ariain*. De pisang (*mbef*) wordt gekookt of gepoft gegeten.

Katjang wordt alleen te Wardo geplant. Deze cultuur eischt meer zorg; de ladang wordt geheel schoongemaakt, vervolgens worden bedden aangelegd, waarin de katjang wordt uitgeplant. Men kent de *abroci*, een kleine roode of zwarte erwt en de *abroei manoin* of *arir*, een klim-

boon, die men langs de pagars plant. De vruchten van de laatste soort zijn min of meer giftig en moeten voor het gebruik eerst tweemaal worden afgekookt.

Als bijgewassen ontmoet men in de ladangs gierst, tomaten, spinazie en *adwair*, waarmee men visch bedwelmt.

Door de Arfakkers wordt tabak verbouwd. Wel wordt veel zorg aan de cultuur besteed en de aanplant geregeld met asch bemest, maar de resultaten zijn niet schitterend. Van fermenteeren heeft men geen begrip. De bladeren worden boven het vuur gedroogd, daarna gekerfd en in cilindervormige rollen verpakt.

De tabakscultuur gaat hard achteruit, daar het product door de ingevoerde shagtabak van de markt wordt verdrongen.

Verder wordt nog in de buurt der kampongs vaak pinang (*Areca catechu* L.) aangeplant. Voor sommige negorijen zijn de noten een speciaal handelsartikel, in 't bijzonder voor Korim, Wardo, Wari en Warsa.

Nog dient vermeld te worden het gebruik der vruchten van de *Bruguiera gymnorrhiza* Lam., die in het vloedbosch van Soepiori voorkomt. Het inzamelen der vruchten van de boomen, die ieder hun eigenaar hebben, geschiedt door de vrouwen bij vloed met prauwtjes. De vrucht wordt in zijn geheel gekookt en daarna geschild. De kern bestaat uit een ± 6 c.M. lange cilindervormige zetmeelmasse, die echter eerst eetbaar is, nadat ze ± 2 etmalen in een zak in zee geweekt is. Om de 12 uren wordt de zak uitgeperst, waardoor roodgetint zeewater wegloopt. Na deze bewerking wordt de massa opgekookt en geeft zij een pap, die naar fijngemaakte oebi smaakt. Te Korrido en Sowek, waar men niet aan landbouw doet, is dit het hoofdvoedsel der bevolking. Veel worden in deze kampongs ook de uitspruitsels van *Enalus acroides*, een zeegewas, gegeten.

Op de ladangs treft men vaak nog enkele sierplanten aan, voornamelijk balsaminen en *Gossypium vitifolium* Lam.¹⁾, de katoenheester waarvan men de witte vruchten gebruikt om kammen te versieren.

Planttijd. De bevolking legt de ladangs in het algemeen in September en October aan en richt zich daarbij naar het sterrenbeeld der Pleiaden door hen *Insandi* genoemd.

¹⁾. De H.H. van der Crab en Teysmann verklaren beide, dat zij nergens dezen heester zoo met vruchten beladen gezien hadden als in Noord-NieuwGuinea, zoowel in de tuinen der zendelingen als wild in het bosch. Zie Reizen naar Nederl. Nieuw-Guinea, ondernomen op last der Regeering in 1871, 1872, 1875-1876 door de H. H. P.v.d. Crab en J. E. Teysmann. J. C. Coorengel. A. J. Langeveld van Hemert en P. Swaan met toelichtingen van P. J. B. C. Pobidé van der Aa. 's Gravenhage 1879 blz. 77. E.B.

De landbouw is geheel afhankelijk van klimaatsinvloeden. Indien de *wambraw* (zie Hoofdstuk I § 3) met de daaraan verbonden droogte vroeg inzet en lang doorstaat, is er gewoonlijk misgewas en hongersnood. Welke ellende dan geleden wordt, blijkt wel uit het feit, dat de Arfakkers hun dochters soms verkoopen om aan voedsel te komen.¹⁾ Gewoonlijk geeft het voedselgebrek ook aanleiding tot ongeregelde heden, doordat men door diefstal en roof, zelfs door *raaktochten* tracht erin te voorzien. De adat verklaart den dief en zijn familie vrijwel vogelvrij, zoodat deze wijze van voorziening niet ongevaarlijk is. In den O. moesson worden dan handelsreizen gedaan naar Japen en Koeroedoe, zoolang geen *wambraw* waait, in den W. moesson is de vaart gestremd en kunnen zij alleen voedsel krijgen, dat per stocmer aangevoerd is en waarvoor de handelaren soms exorbitante prijzen vragen.

De aandacht wordt nog gevestigd op den breeden zoom van mangroven, die men langs de Z. kust van Soepiori aantreft.

Rhizophora mucronata Lam., *R. conjugata* L., *Bruguiera gymorrhiza* Lam., *B. parviflora* W. et. A. *Ceriops candolleana* Azn. *Carapa moluccensis* Lam., de bekende soorten wier bast voor de looizurebereiding wordt gebruikt, treft men hier overal aan. Midden in de strook bij Korrido, is de eenige plaats waar voldoende hoog terrein gevonden wordt tot het vestigen van een onderneming, terwijl hier tevens de beste haven van de Schouten-eilanden is. Een bezwaar blijven de hooge bootvrachten naar Singapore en Europeesche havens. Wellicht kan echter groote verandering in den economischen toestand van Nieuw-Guinee en de Molukken in de naaste toekomst worden verwacht, indien de steenkolen (e.g. petroleum), die men in de buurt der Geelvinkhaai heeft gevonden, in exploitatie worden gebracht.

Bij een direct vervoer naar Amerikaansche havens zal dan de exploitatie der mangrovenbosschen vermoedelijk zeer goed mogelijk zijn.

De uitvoer van bako-bako-bast uit Nederlandsch Indië steeg van ± 63 ton in 1896 tot 8.965 ton in 1909, wel een bewijs dus, dat in de naaste toekomst van deze exploitatie iets verwacht mag worden.

§ 2. Jacht, visscherij en veeteelt.

In zijne behoefte aan dierlijk voedsel voorziet de Biakker hoofdzakelijk door jacht en visscherij. De veeteelt, wanneer men het houden en verzorgen van enkele diersoorten tenminste met dien naam mag bestempelen, is van zeer weinig beteekenis.

De opbrengst van jacht en visscherij echter is zoo ruim, dat een groot deel ervan kan gebruikt worden voor uitvoerhandel; verschil-

¹⁾ Vergelijk Hoofdstuk II B § 3.

lende vogelsoorten en tripang worden zelfs hoofdzakelijk met het oog op de handelswaarde gevangen.

Jacht. Het is bij de primitieve middelen, waarover de Biakker beschikt alleen aan zijn groote vaardigheid te danken, dat de jacht nog zooveel succes geeft.

Kroonduiven, gewone duiven en goudduiven worden meestal met pijl en boog gejaagd; echter worden kroonduiven ook in strikken gevangen. Rondom den strik maakt men een haag van ± 40 c.M. hoog, waardoor het dier gedwongen wordt naar den strik te loopen. Trapt de vogel op een bepaald stukje hout, dan springt een wervel los en de veerkrachtige stok, waaraan de strik bevestigd is, trekt haar toe.

Varkens jaagt men veelal met honden, die men daarvoor houdt. Deze volgen het spoor en stellen het varken of drijven het naar den jager toe onder luid gekef, waarbij zij het telkens door beten in de achterdeelen dwingen front te maken. De jagers snellen naar de honden toe en maken het varken met de lans af. Jonge varkens grijpt men met de hand.

Ook zonder honden wordt op varkens gejaagd. Men besluipt daarbij de dieren van de van den wind afgekeerde zijde. Het schijnt, dat de varkens de lucht der Papoea's niet goed kunnen onderscheiden; vermoedelijk nemen zij die lucht in gewone omstandigheden in de ladangs ook waar. Vreemden ruiken zij onmiddellijk.

Op de Padaido-eilanden maakt men opzettelijk een gat in de pagar. Twee man gewapend met de parang verbergen zich ter weerszijden van het gat en twee andere verbergen zich op de ladang. Hoort men één varken aankomen, dan wordt dit met de parang afgemaakt; zijn er meerdere, dan laat men deze eerst door het gat kruipen en doodt pas het laatste met de parang, de andere worden dan in den tuin met de lans gedood.

Te Mandoesir besluipt men de varkens op oude ladangs waar de oebi in het wild voortwoekert. Het smakken der varkens bij het eten is op grooten afstand hoorbaar en is van wijfjes veel sterker dan van mannetjes. Gedurende het eten sluipt de jager nader om onmiddellijk op te houden, wanneer het dier weer begint te wroeten. Ten slotte doorsteekt hij het dier met de lans.

Op de N. kust legt men een stelsel van jachtpaden aan, *njamfan* genaamd, waarop ± 1 M. hooge en ± 3 M. breede pagars van oude palmbladen, *hefin* genaamd, worden geplaatst. De jager sluipt naderbij en doorsteekt het varken met de lans van achter zoo'n *hefin*. Randjoes worden opgesteld op plaatsen, waar de varkens gewoon zijn om over de pagar te springen. Soms maakt men opzettelijk de pagar op die plaats iets lager.

Bij regenachtig weer zoekt men varkens in hun leger op. Het dier

heeft zich dan geheel met bladeren toegedekt en schijnt bovendien een deel van zijn reuk verloren te hebben. Men sluipt nu naderbij, luistert naar de ademing, waardoor men weet waar de kop is en doorsteekt het met een lans.

Vallen met een valblok van een of meerdere zware stukken hout, plaatst men op de N. kust op de plekken, waar de varkens gewoon zijn door de pagars van ladangs te dringen. Dergelijke vallen gebruikt men ook voor de jacht op de *rambab sop*, een soort buidelmol.

De *koeskoes*, die bij voorkeur in een varensoort leeft, wordt daaruit geschud en met de parang afgemaakt. Ook kapt men de boomen wel om.

Megapodiuseieren worden uitgegraven.

Slangen, speciaal een groene boomslang, *aidoeri*, schudt men uit de boomen en doodt men met de parang.

Een geliefkoosd gerecht vormen verder nog de larven van houtwormen.

Visscherij. Ook aan vischvangst wordt veel gedaan, zooals van een zeevarend volk niet anders te verwachten is.

Men vischt met netten en lijnen.

Vischnetten. De *pam* of *riken* is ruim 1 M. breed en 12 à 15 vadem lang en wordt gebruikt op het kustrif, zoodra dit bij vloed ondergelopen is. Aan de bovenzijde zijn houten vlotter (*koeper*), aan de onderzijde is het bezwaard met schelpen (*kane*). Twee mannen vervoeren het net, naast elkaar gaande en elk de helft over den arm dragende. Zoo besluipt men een school visschen en plaatst het net, naar twee zijden uit elkaar gaande, er omheen, waarbij anderen met stokken op het water slaan en de visch in het net jagen. Na het sluiten van den kring wordt de visch erait geschept met een *arsam* (schepnet) of gestoken met een *manorra* (vischspeer).

Ook worden wel steenen, waaronder men weet dat visschen zich schuil houden, met dit net afgesloten en worden daarna met *adwair* (zie lager blz. 161) gedwongen haar schuilhoek te verlaten.

De *pam papos* is een sleepnet van \pm 2 M. breed en 40 à 60 vadem lang. Het wordt in een prauw vervoerd en bij voorkeur op de zandige ondiepten bij de Padaido-eilanden gebruikt. Vóór de groote prauw met het net varen eenige kleinere uit om te verkennen. Als men een school visschen ontdekt, wordt het net voorzichtig er omheen gelegd, waarbij een der kleine prauwtjes het einde vasthoudt. Daarna wordt het schroefvormig toegehaald en de visch met *arsam* of *manorra* bemachtigd.

De *roemoer*, het schildpadnet, wordt voornamelijk door Soweik en Korrido gebruikt. Het is 3 à 4 vadem breed en van stevig touw gevlochten met mazen van \pm 15 c.M. lengte terwijl het verder voorzien is van vlotter van stukken kajoe gaboos van \pm 30 c.M. lengte en

bezwaard is met koraalstukken van ongeveer een vuist grootte, zoodanig dat het in zee steeds in labiel evenwicht is. Ziet men een schildpad, dan wordt het net aangehaald en roeit men voorzichtig er heen. Is het net voldoende dichtbij, dan jaagt men het dier op, dat tegen het net aanzwemt. Dit tuimelt om en de schildpad verwart zich in de mazen. Na het dier een of meer speerstooten toegediend te hebben, springt een der visschers te water en bindt de voorpooten met rotan aaneen. Dit is een zeer gevaarlijk werk, omdat men de kans loopt door het spartelende dier mede in het net verward te worden en dan te verdrinken. Te Opiaref zet men het net eenvoudig 's avonds uit en kijkt des morgens of er iets in is. Met dit net worden ook kleine haaien en roggen gevangen.

Vischsperen. De *manorra* of vischspeer is een dunne ± 5 vadem lange bamboe, voorzien van 2 of 3 stalen punten. Bij rustig weer steekt men den steel in het water en blijft wachten tot een rifvisch in de buurt komt om dan toe te stooten. Om beter te kunnen zien, bouwt men soms wel een stellage op het kustrijf of op een steilen rotswand ± 5 M. boven het water. Kleine *manorra's* gebruikt men als werpspeer.

Des nachts gebruikt men de *manorra* bij het *pam pam* of vissen met licht. De fakkels (*aimias*) van droge klapperbladen of reepen hout van 2 M. lengte, tevoren boven een vuur kurkdroog gemaakt, worden boven het rif of ondiepe plaatsen aangestoken, waardoor de visch verblind wordt en niet wegzwemt. Ook tripang, die alleen des nachts te voorschijn komt, vangt men op deze wijze.

In de nabijheid van voorbij drijvende stukken hout houden zich altijd veel kleine vissen op. De groote vissen komen hierop af en worden dan met de *manorra* gevangen. Men lokt ze ook wel met den *sekakus* of *kobeker*, een rotanlus, waarop ringen van klapperdop geschoven zijn. Door dit werktuig heen en weer te bewegen in het water bootst men het geluid van kleine vischjes, die over de wateroppervlakte springen, treffend na.

Fuiken. Fuiken, *aoer* of *panam* worden voornamelijk door de Ar-fakkers in de rivieren gebruikt. Zij worden vervaardigd van rotan en hebben een langgerekt model.

Men stelt ze met de opening stroomafwaarts, gebruikt als aas stukjes gekookte kladi of boonen en stopt de achterzijde met een prop onkruid. De buit bestaat uit paling en garnalen. Palingen komen tot 1.50 M. lengte voor; deze groote exemplaren worden meestal met de *manorra* gevangen bij fakkellicht. Zij vormen een zeer gezocht handels-artikel. De *panam* gebruikt men ook op het kustrijf, men sluit een opening in het droogvallende rif met de fuik af en jaagt de visch erin.

In zee gebruikt men ballonvormige fuiken van ± 1 M. diameter, eveneens van rotan en met wijde mazen. De opening is aan de onderzijde. Als aas gebruikt men een soort groenachtig zee gras. De fuik

wordt met rotankoord aan een vlotter van ± 1 M. lengte bevestigd, aan welks beweging te zien is of er een visch in is. Deze fuiken kunnen alieen op de Z. kust van Biak voor.

Een bijzonder soort fuik of net, dat evenals het schepnet *arsam* wordt genoemd, gebruikt men voor de vangst van vliegende visschen op de N. kust van Biak. In vorm geheel met het schepnet overeenkomende, verschilt het daarvan door de grootere afmeting (± 1.50 M. lang) en de grootere mazen, waardoor een vliegende visch juist heen heen kan zwemmen. Boven op de *arsam* is een kruishout aangebracht, de bovenzijde sluit men met droge palmbladeren af; ten einde de uitgezette fuik te kunnen blijven waarnemen, wordt daarop een bosje palmbladeren geplaatst.

In den W. moesson komen groote scholen vliegende visschen naar de kust om bij voorkeur op beschaduwde plekken en bij voorbij-drijvende stukken hout kuit te schieten. Zij zwemmen dan de *arsam* binnen maar kunnen er niet zoo spoedig meer uit. Drie tot vier *arsam*'s worden uitgezet. De visscher blijft op ± 100 M. afstand er vandaan en zingt een soort bezweringsformule om de visch te lokken.

Als aas gebruikt men een vet onkruid met gele bloemetjes, dat langs het strand groeit.

Deze vischvangst is vrij gevaarlijk, daar de visch alleen in den W. moesson komt en men soms 6 mijlen ver den oeeaan invaren moet. Bovendien is de branding op het kustrif dan tot 2 M. hoog en bedreigen de *wam andai*'s (zie Hoofdstuk I § 3) het leven van den visscher. Natuurlijk wordt dan ook voor het vertrek door den *moon* de stemming der *faknik*'s onderzocht.

Te Wari gaat deze alleen naar hoek Noebeisbari en spreekt daar zijn bezweringsformules uit, nadat hij met kruiden de visch heeft gelokt. Keert hij terug, dan nemen allen de vlucht daar wellicht *faknik*'s hem volgen. Eerst na een uur ongeveer keert men terug. Als de bezwering gelukt is, wordt de zee kalm. Den volgenden dag gaat de *moon* vooruit terwijl achter hem de anderen volgen. Niemand mag den *moon* terugroepen, als hij iets vergeten heeft; wie het tóch doet, moet boete betalen.

Vischlijn. Ook de *vischlijn* wordt veel gebruikt. De haken maakt men zelve; met een speciaal werktuigje, de *aurone*, buigt men een spijker krom en smeedt er een weerhaak aan. Ook de lijn vervaardigde men vroeger zelve. Tegenwoordig worden lijn en haak (*sarfedin*) bij de handelaren gekocht. Men vischt tot op groote diepte (± 40 vadem).¹

Een bijzonder soort vischlijn is de *awioewer*. Aan een lijntje van ± 1 M. lengte wordt een vlotter van licht hout bevestigd. Nadat men de *awioewer* van aas heeft voorzien, laat men ze eenvoudig drijven en komt pas den volgenden dag naar de vangst kijken. Men zet ze in

baaien, waar weinig stroom en golfslag staan, uit. De haken dezer lijnen zijn meestal van bamboe of palmhout gemaakt.

Het zoeken naar schelpdieren gebeurt meestal door vrouwen. Met een oude parang worden de dieren uit het rif losgewerkt. Vooral op de N. kust en de Padaido eilanden wordt er veel aan gedaan. De Arfakkers, die in het binnenland bijna geen visch kunnen vangen, maken er bijzonder veel werk van en hebben daarvoor hunne speciale plaatsen.

De *oerjas* (*Odontodactylus Scyllarus L.*), die zich in het zand verbergt, haalt men te voorschijn, door het dier een lus om de pooten en kop te leggen. Inktvisschen, die zich onder de rifsteen verbergen, worden met de *apiam* (een kromgebogen en puntige stok, die men onder de steenen steekt) afgemaakt.

Op Korrido en Sowek visschen de vrouwen nog met een eigenaardig werktuig, de *mere*, gevormd door de bladnerven der sagoepalm tot een kree te samen te vlechten en daarna kegelvormig bij elkander te binden. Ziet men visch in holten van het drooggevalen kustrif zwemmen dan wordt de *mere* er overheen gezet. Daarna wordt het uiteinde voorzichtig bij elkander geknepen en de visch daarmee uit het water gehaald.

De *jafen* of harpoen ¹⁾ bestaat uit een ijzeren punt (*megadin*) los op een ± 4 M. lange schacht (*frai*) bevestigd. Aan de punt is de ongeveer een halve pink dikke lijn (*rip*), waaraan eenige vlotters van ± 20 c.M. breedte (*kakoeb*) bevestigd zijn. Voorts bevindt zich aan de schacht een rond stukje schildpad (*parfalen*), waardoor de lijn vrij kan uit loopen. De geheele lijn wordt in een mand (*nandafen*) bewaard. Treft de harpoen een schildpad dan laat de punt van de schacht los en wordt deze laatste los aan de lijn medegesleept. Gewoonlijk wordt het kleine prauwtje een heel eind medegesleurd en duurt het een heelen tijd eer men het getroffen dier binnen boord heeft. Is de schildpad voldoende afgemat, dan springt men te water en bindt de beide voorpooten van het dier aan elkander vast. Daarna laat men het dier in het water liggen en neemt men het op sleeptouw. Ver kan men met de harpoen niet werpen. Daarbij komt dat het schild zoo hard is, dat meermalen de harpoenpunt krom wordt gestooten. Schildpadden worden dan ook meestal op ± 3 M. afstand geharpoeneerd. Ook haaien, *ikan lajar* en doejoeng's (*halicore indicus*) worden op deze wijze gevangen.

Schildpadeieren worden op het strand gezocht. Met een klein stokje dat men in het nest steekt, wordt nagegaan of er eieren aanwezig zijn. Aan de lucht, die het stokje heeft, zoodra het weer te voorschijn is gehaald, weet de Biakker of zich eieren in het nest bevinden.

¹⁾ Op plaat No. XI fig. 1. staat de opgetuigde harpoen afgebeeld.

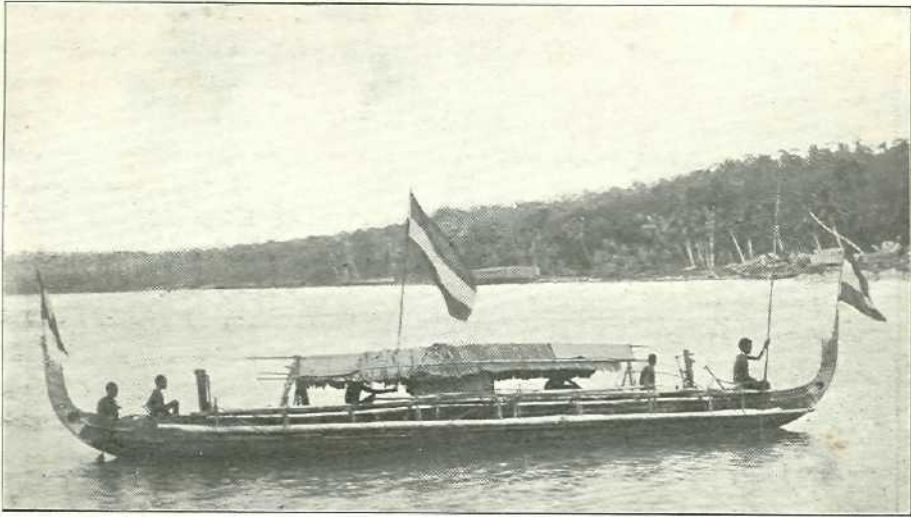
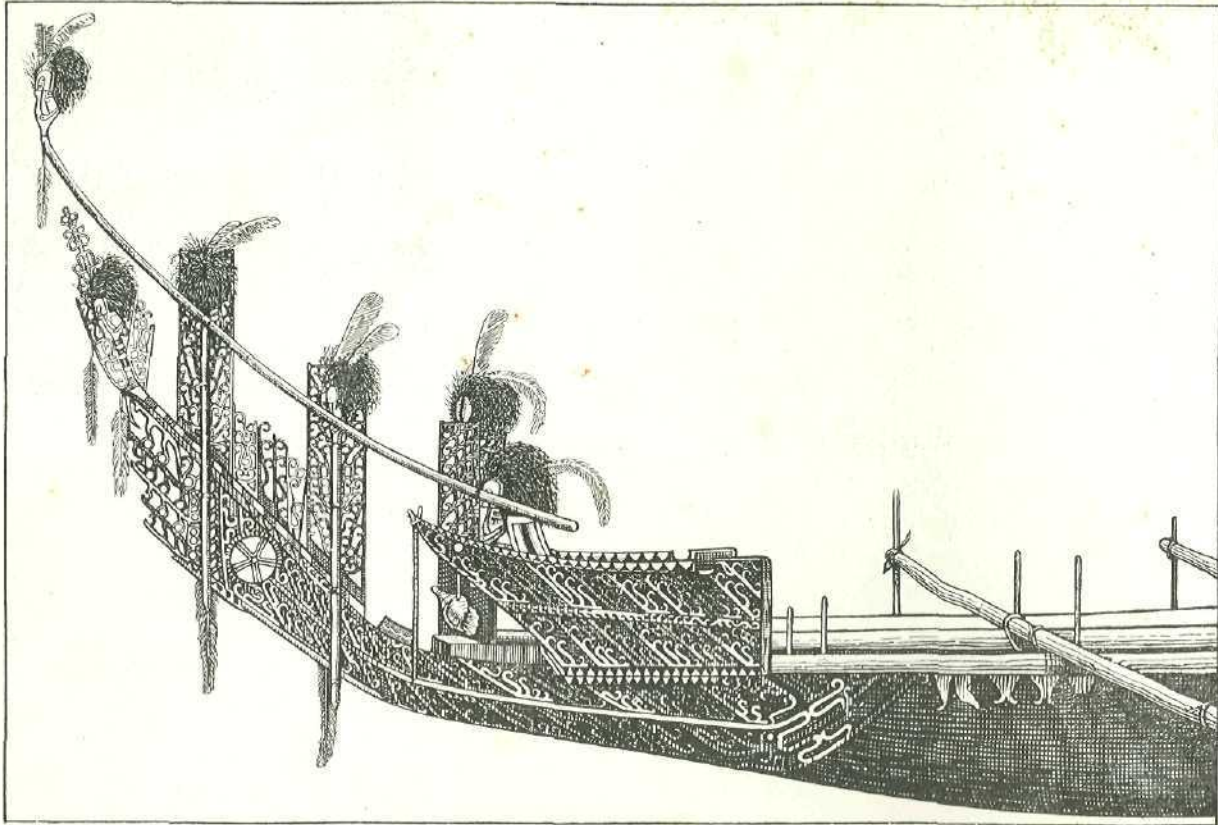

Fig. 1. HANDELSPRAUW OP DE REEDE VAN BOSNIK.

Fig. 2. NOEMFOORSCH PRAUW VOOR KAMPONG WARDO.

VOORSTEVENVERSIERING VAN EEN OORLOGSPRAUW.

De *mangasar* bestaat uit een cilindervormigen steen aan welks onderzijde men vorkvormig 4 à 5 stalen punten met weerhaken heeft bevestigd. Aan het andere einde is een lijn vastgemaakt. Met dit voorwerp wordt uitsluitend op tripang gevischt. De naam duidt er wellicht op, dat dit werktuig van Makassaarsche visschers is overgenomen. Men vischt er mee bij stil water tot op een diepte van 5 à 10 vadem waarbij men dan nog kans ziet om de tripang papan een ± 0.5 M. lange soort (*Stichopus vastus*) omhoog te brengen. De tripang wordt schoongemaakt, gekookt en daarna boven het vuur gerookt. In dezen toestand wordt zij aan de handelaren verkocht.

De bedwelmingsmiddelen waarmede men visch vangt zijn:

- a. *adwair* of *arires*, de wortels van *Millettia sericea* W. et. A., de speciaal daartoe op de ladangs wordt aangeplant. Wil men van deze stof gebruik maken, dan worden de wortels in het water gekneusd;
- b. *rabon*, de vruchtkern van een *Barringtonia*-soort..
- c. *mofor*, de vrucht van een mangrovesoort, die op dezelfde wijze als de *adwair* wordt aangewend;
- b. *kakoep*, de vruchten van een liaan, die alleen op Japen voorkomt. Vermengd met aas worden zij in het water geworpen en door de visschen ingeslikt, die dan boven komen drijven;
- e. *oesim*, de bast van een boomsoort, die veel in het binnenland van Biak groeit en die speciaal gebruikt wordt om er paling mede te bedwelmen.

Religieuze gebruiken bij vischvangst. Bij de vischvangst zijn tal van religieuze gebruiken in zwang, waarmee de Biakker zich een goede vangst hoopt te verzekeren. De meeste dezer werden reeds vermeld¹⁾.

In het midden van het net hangt vaak een vlotter in den vorm van een visch met een menschenkop gesneden, de zoogenaamde *ransow*, die den visscher een rijke vangst moet waarborgen.

Een bijzonder toovermiddel is de *arioeberipen*, die ik ook op de Waropenkust aantrof. Het voorwerp hangt aan de harpoenmand. Gaat men er op uit dan wordt de amulet, die bestaat uit een palmhouten pin, welke in een bamboekokertje van *ambober* past, geopend. Gaat men naar huis dan wordt de pin weer in den koker gedaan. Door het openen van den koker hoopt men zich geluk op de vischvangst te verzekeren.

Bij het visschen met de lijn wordt de haak eerst met een stukje bamboe (natuurlijk weer *ambober*) bestreken.

¹⁾. Hoofdstuk II. C. § 2.

Veeteelt. Zooals boven vermeld, is de veeteelt in het algemeen van zeer geringe beteekenis. Op de Z. kust van Biak vindt men varkens; op de N. kust en bij enkele Arfakdorpen eenig pluimvee. Tanne varkens komen op de N. kust niet voor.

De varkens, die men in de kampongs vindt, zijn meestal jongen van wilde varkens, die men bij de vervolging der moeder heeft weten te grijpen en die men daarna opfokt. Vrij algemeen worden de mannelijke biggetjes gecastreerd (*kar kapersi*); na de operatie wordt de wond met spaansche peper ingewreven, omdat men meent dat ze daardoor eerder zal genezen.

Het verzorgen gebeurt door de vrouwen; ieder dier heeft zijn eigen naam, terwijl als herkenningsteeken meestal een stukje van ooren of staart wordt afgesneden. De jong gevangen dieren houdt men eerst in huis en worden met oebi gevoerd. Al spoedig wennen de dieren zoodanig aan de vrouwen, dat zij hen overal naar de ladangs volgen. Later zoeken zij over dag hun voedsel op het kustrijf en in de vlakke achter de negorijen, terwijl zij alleen des avonds worden gevoerd.

Een volwassen varken kost \pm f 30, voor kleinere varieeren de prijzen van f 4.— f 20. Nimmer zal een man het wagen een varken te verkoopen zonder toestemming van zijn vrouw. Over het algemeen is men weinig geneigd tot verkoop, tenzij dit in het belang der geheele *keret* is b.v. voor het opbrengen van belasting. Bij slachten toch wordt het vleesch volgens een bepaalde adatregel aan de *keret*genooten uitgedeeld.

Op de Z. kust worden ook schildpadden geteeld. Daartoe maakt men aan de voorzijde van het huis in 'zee een houten hok.

Omtrent de wijze, waarop de producten van jacht en vischvangst in den handel gebracht worden, vindt men nadere inlichtingen in § 4.

§ 3. Industrie.

De industrie bepaalt zich in hoofdzaak tot het vervaardigen van gebruiksvoorwerpen uit de ter plaatse verkrijgbare materialen. De eenige uitzondering op dezen regel wordt gevormd door de smederij, welke tak van industrie speciaal te Soweik en Korrido wordt beoefend.

Smederij. Op plaat No. XII staat een Papoesche smidse afgebeeld. De blaasbalg bestaat uit twee houten cilindrs, waarin zuigers, aan wier einde bossen veeren gebonden zijn, passen. Een kleine jongen schuift beurtelings de zuigers op en neer. De lucht wordt door een bamboezen pijpje gevoerd naar een steen (*koenfor*), waarin men een gat heeft gehoord, en daardoor geblazen naar het ervoor liggende vuurtje van houtskool. Bijzonder gewild als *koenfor* is puimsteen. Men vindt dit tusschen de wortels van boomstammen, die met den zeestroom van de vulkaanelanden in Duitsch Nieuw Guinee worden meegevoerd. Naast zich heeft

de smid een bak met water, waarin verschillende stoffen zijn gemengd om het ijzer zijn hardheid te geven. Welke stoffen daarvoor gebruikt worden, houdt hij geheim; een feit is het echter, dat de door de Chineesche handelaren geïmporteerde vrij slechte parangs door smeden te Korrido of Sowek in kwaliteit zeer vooruitgaan. Ook de lanspunten van deze kampongs zijn algemeen beroemd. Voor den smid is het verboden (*marmoer*) laboe en varkensvleesch te eten, soms is ook *papeda* verboden.

Vlechtwerk. Voor het maken van vischnetten gebruikt men de vezelstof die uit de luchtwortels van een pandan ¹⁾ wordt verkregen. (zie plaat No. XI fig. 2.). De buitenste bast van den luchtwortel wordt van boven verwijderd. Daarna wordt een reep, van het binnenste deel, waarin zich de vezels bevinden, losgemaakt. Met een gespleten stukje bamboe (de *pasaibo*) worden daarna de vezels schoongemaakt. Men klemt de bamboedeelen op elkander en beweegt daarna het voorwerp heen en weer. Op deze wijze weet men ± 1.5 M. lange witte draden te verkrijgen, die een groote taaiheid bezitten en goed tegen zeewater bestand zijn ²⁾ ³⁾. Vier van deze vezels worden daarna op een plank die met asch is ingesmeerd (*asion sona*) met de vlakke hand in elkander gedraaid. Op de plaats geschiedt dit door den zittenden man, die de vezel met de teenen van den linkervoet vasthoudt.

- 1). Dit is de *Pandanus dubius*, die door Rumphius *Folium Bagea Maritima* wordt genoemd.
- 2). Ik weet niet of deze vezelstof elders reeds bekend is. Zij heeft echter zulke goede eigenschappen, dat het aanbeveling verdienen zou met deze stof proeven te nemen voor de vervaardiging van touw. De bereiding is zoo eenvoudig, dat zij heel gemakkelijk machinaal kan geschieden. De vezels zijn helderwit en prachtig glanzend. Het touw is bijzonder sterk en doet niet voor rameh onder. Door de fuseliers werd dit touw voor schoenveters gebruikt, omdat het zoo bijzonder duurzaam was. Ik zelve repareerde (met een draad, het vizier der patentboussole. In van Gorkom's Oost-Indische Cultures wordt deze vezelstof niet genoemd.
- 3). De vezelstof uit de luchtwortels van pandan wordt ook aan de Humboldtsbaai bereid. Zie Reizen naar Nederl. Nieuw-Guinea ondernomen op last der Regeering in de jaren 1871, 1872, 1875-1876 door de Heeren P. v. d. Crab, J. E. Teysmann, J. G. Coorengel, A. J. Langeveldt van Hemert en P. Swaan met toelichtingen door P. J. B. V. Robidé der Aa. 's Gravenhage, 1879, blz. 115 en 112. Een vrij uitgebreide, niet zoo gunstig leidende beschrijving van het materiaal komt verder voor in Nova-Guinea, Vol. III, Ethnography and Anthropology bij G. A. J. van der Sande. Leiden E. J. Brill, 1907, blz. 164, waar nog andere bronnen worden aangehaald. E.B.

Op Sowek en Korrido gebruikt men als vezelstof de nerven van de bladen der *andai* (*Enhalus acoroides* Rich.) een zeegewas. Aan elk blad zitten echter slechts drie bruikbare draden.

Het breien van netten geschiedt door de mannen; de bewerking verschilt niet van de gewone inlandsche wijze van knoopen. Bij het breien wordt een plat staafje van hout of been gebruikt (*ariofen*), terwijl men bij fijne netten gebruik maakt van een *asioem*; bij grof werk trekt men den draad eenvoudig met de hand door.

Als verzwaring worden aan het net schelpen aangebracht (gewoonlijk *Cyprea* soorten), terwijl men voor de vlotters of *koeper*, kajoe gaboes (*Alstonia scholaris* R. Br.) gebruikt.

De grootere *roemoer's* (schildpadnetten) worden meestal van de vezels der *Hibiscus tiliaceus* L. vervaardigd, evenals de harpoenlijnen en daarna met het sap van den bast van mangroven tegen het zeewater bestand gemaakt.

Potlepels (*adwar* of *asioes*), hoofdstunsels (*afiak*), sagoeschotels (*aibar* of *sair*), kloppers voor boombast (*aprer*), handtrommen (*sirip* of *kasip*), staande trommen (*sadip*) zijn allen van hout vervaardigd en meestal van fraai snijwerk voorzien.

Iedere Biakker vervaardigt meestal zijn eigen huisraad, zoodat de bevolking daardoor een bijzonderen aanleg heeft voor timmeren en houtbewerking.

Het vlechten van manden, draagtasschen, matten enz. en het kolppen der *tjidako's* geschiedt door de vrouwen.

Noken's (manden of tasschen) worden van boombast en biezen gevlochten.

Matten worden van pandanbladeren gemaakt. Speciaal worden hiervoor de bladen van *Pandanus Repens* R., *Pandanus montanus* Mig. en *Pandanus tectoris* gebruikt. Eerst worden de doorns aan weersijden van het blad en op het midden der nerf verwijderd. Daarna worden de bladeren in het vuur geflensd en opgerold. Met een draad van *andai*¹⁾ worden daarna de bladeren bij elkander genaaid tot matten (*jar*).

Op dezelfde wijze worden zeilen voor prauwen vervaardigd. Deze hebben een lengte van 4 à 5 M. en worden bij voorkeur vervaardigd van *Pandanus tectoris*.

Het vlechten van *aram's* van rotan gebeurt vaak door mannen. De draagmanden (*naamfaroen*) der vrouwen zijn eveneens van stevige rotan gevlochten.

Een speciale wijze van vlechten of liever breien wordt gebezigt bij het vervaardigen van het pinangtaschje (*mandwik*). Als vezelstof wordt de bast der *mandwame* gebruikt, die ook als grondstof bij de

¹⁾. Zie boven.

vervaardiging van de schaamlap der vrouwen dient. Het breien geschiedt steeds op een houten vorm, *mandonar* genaamd.

Scheepsbouw. Prauwen worden alleen door mannen gemaakt. Men gebruikt, hout van de *morf*¹⁾ of de *adai* (*Albizia Moluccana Mig*). Met bijl en parang wordt meestal eerst de ruwe vorm aan de prauwen gegeven. Daarna wordt het fijnere werk verricht met een soort dissel (*man-garwar*). Het prauwlichaam is gewoonlijk zeer dun, teneinde het vaartuig zoo licht mogelijk te maken. Aan de binnenzijde der prauw worden eenige nokken uitgespaard, die men doorboort en waarin men een ijzerhouten pen (*pasrit*) ter dikte van een vinger aanbrengt. Door deze pen wordt later de gaba-gaba van het prauwboord gestoken, die middels steunstukken worden vastgehouden. De gaten boort men met een gloeienden priem. De bouw der kleine prauwtjes verschilt in principe weinig van dien der groote prauwen.

De mast bestaat uit drie beenen, waarvan het voorste been voor in de prauw en de beide andere beenen op de vlerken worden vastgebonden. Het vierkante zeil wordt met een rotankoord omhoog geheschen.

In de prauwen wordt een slaappleats (*er*) gemaakt, waarboven men een huisje bouwt. Ter zijde daarvan maakt men een keuken (*pafen*) met een vuurplaat van klei. Meestal worden groote prauwen een elke zijde voorzien van een dubbelen *zeeman* (uitlegger).

Op de Noordkust vindt men een bijzondere soort prauw: de *waipapan* of *waiarsen*. De voor- en achterbak (*sara* en *pamboeren*), die men op iedere prauw aantreft, zit hier niet los met rotantouw op het prauwlichaam gebonden maar is met houten pennen erop bevestigd, terwijl de ruimten tusschen bak en prauwlichaam met zwam is aangevuld. Deze zwam is afkomstig van den niboengpalm. De zijboorden der prauw zijn niet van gaba-gaba, maar van planken gemaakt en eveneens met pennen op het lichaam bevestigd.

Bijzonder fraai is de stevenversiering der *wairon's*, oorspronkelijk de oorlogsprouwen. De opstaande stukken (zie pl. XIV), die versierd zijn met keurig houtsnijwerk, noemt men *snober en snifer*; zij zijn gewoonlijk nog van uit hout gesneden poppen voorzien. Voor het haar dezer poppetjes neemt men de vezels der wilde aren of kasuarisveeren. Op de *sara* (bak aan den voorsteven) treft men fraai geteekende figuren aan. Het geheel imiteert den klauw van de *oerias*.

De voor- en achtersteven van prauwen zijn opgehoogd, teneinde deze beter zee te doen bouwen.

De beste prauwmakers wonen te Samber. Zeer vaak maakt men de prauwlichamen op Salawati, waar nog overvloed van goed hout schijnt te zijn. Men keert dan in het prauwlichaam, dat slechts licht

¹⁾. Zie de noot op blz. 3. Hoofdstuk III.

opgetuigd wordt, naar de Schouteneilanden terug en verkoopt het daar meestal.

Boombast. De *mandwame* (schaamgordel voor vrouwen) wordt gekocht uit den bast van een ficus-soort. Dit gebeurt met houten kloppers (*aprer*). Voor het eerste grove werk, worden groote kloppers gebruikt. Vervolgens wast men den bast uit en bewerkt men dien met een kleinen klopper. Ten slotte wordt de stof in de zon gebleekt. Daarna is zij geschikt voor het gebruik. Behalve van de *mandwame*¹⁾ worden schaamgordels (van mannen) geklopt uit den bast der *mansobdai*. Menigmaal gebruiken mannen als schaamlap ook een reep pisangbast; dit soort schaamlap noemt men *mnef* of *iboei*.

De *apiak's* (aarden sagoevormen) en *kibir's* (aarden potten waarin de *papeda* wordt aangemaakt) worden niet op Biak vervaardigd, maar zijn afkomstig van Kaipoei (eil. Koeroedoe); *apiak's* van zandsteen maakt men op de N. kust van Biak.

§ 4. HANDEL EN TRANSPORTWEZEN.

Het spreekt wel haast vanzelve, dat bij een zeevarend volk als de Biakkers, die bovendien in een land wonen, waar de bodem niet voldoende voedsel oplevert, een vrij belangrijk handelsverkeer met de onliggende eilanden bestaat; echter moest het bij de heerschende sociale toestanden noodzakelijk een eigenaardigen vorm aannemen.

Het manibobi-systeem. Zoo spelen in het onderling verkeer de *manibobi's* een voornamelijk rol. Men verstaat daaronder menschen uit andere kampongs, vrienden, waarmede iemand niet alleen met uitsluiting van anderen handeldrijft, doch tot wien men in veel nauwere verhouding staat, dan die welke alleen op handelsrelatie is gebaseerd. Een Biakker heeft zijn *manibobi's* in alle plaatsen, waarheen hij zich met vredelievende bedoelingen begeeft, zoowel bij de Arfaksi als in de strandkampongs. Zijn eenige *keret's* met elkaar in oorlog geraakt, dan zullen de *manibobi* elkaar zelden kwaad doen, ja meermalen komt het zelfs voor, dat ze elkander waarschuwen als een *raaktocht* zal plaats vinden. Dit geschiedt niet rechtuit, doch steeds in figuurlijke taal, zoodat de waarschuwig weleens niet begrepen wordt. De *manibobi's* zijn dan echter tegenover elkaar verantwoord. Heeft men ergens gebrek aan voedsel, dan gaat men met eenige gezinnen uit logeeren bij *manibobi's*; dele vergeten evenwel niet, hoe lang de gasten bij hen gelogeed hebben en het bezoek wordt beantwoord, zoodra zij gebrek hebben. Soms neemt dit systeem, meestal tusschen verwante *keret's*, den vorm aan van bepaalde transacties, *dararim* genaamd, waarbij voor waardevolle

¹⁾. *M a n d w a m e* = schaamlap, maar ook de naam van den boom uit welks bast die vervaardigd wordt

stukken geen volle betaling wordt geëischt, maar wordt bedongen, dat de koper verplicht is om zoo noodig de andere partij van voedsel te voorzien. Meestal wordt zoo'n koop in tijden van hongernood gesloten en wordt een deel van den koopprijs dadelijk in voedingsmiddelen voldaan.

Op politiek gebied werd van deze gebuiken profijt getrokken. De wegaanleg van Sorrido naar Korim had als nevendoel het scheppen van handelsrelaties tusschen N. en Z. kust. Dit is ook werkelijk bereikt. De bevolking der N. kust, die nog zeer achterlijk is, werd door het wegwerk in aanraking gebracht met die der Z. kust, waar reeds iets meer geregelde toestanden bestonden; de nieuwe toestand werd druk besproken en relaties aangeknoopt. Toen eindelijk de weg klaar was en de bevolking der Z. kust naar de N. kust ging, waagden zich schoorvoetend enkelen van de N. kust Z. waarts en toen dezen ongedeerd terug kwamen, heeft zich spoedig een druk verkeer ontwikkeld.

De dorpecomplexen Korrido en Sowek op Soepiori leven uitsluitend van handel, vischvangst en industrie; de inwoners leggen geen ladangs aan. Een groot deel van het jaar zwerven deze lieden op de geheele N. kust van Nieuw-Guinee rond, levende in prauwen.¹⁾

Scheepvaart. De *Wampasis*²⁾ is de tijd voor handelsreizen, omdat dan stormen 't minst voorkomen en de zeestroom nog niet krachtig is. Worden de terugkeerende prauwen door een storm overvallen, dan is gewoonlijk alles verloren; zij zijn dan niet zeewaardig genoeg, omdat zij meestal te zwaar geladen zijn. Met ledige prauwen is een storm niet zoo erg; alles wordt vast gesjord, de uitleggers en het huisje uit elkaar gehaald en men blijft op zee ronddobberen, totdat de storm is bedaard.

Handelsreizen. Wanneer men een handelsreis onderneemt, vaart men gewoonlijk met een zoo groot mogelijk aantal prauwen tegelijk uit. Uitgaande heeft de prauw slechts 1 à 3 *amper's* (*gaba-gaba* van het prauwboord) en eene bemanning van 30 à 40 personen (mannen, vrouwen en kinderen), terwijl de lading alleen bestaat uit den hoog noodigen mondkost en een voorraad ruilartikelen.

Aangekomen in de landstreek, waarheen men koers zette, reist men langs de kustplaatsen, aldoor handeldrijvende, op elke plaats gedurende 4 á 7 dagen verblijvende, totdat de prauw vol is. Geleidelijk vermeerdert men het aantal *gaba-gaba* van het boord der prauw, en dicht de naden met *akim* (een soort hars van lianen). Meer dan 9 á 10 *amper's* kan men niet gebruiken, daar het geheel dan het wrikken der uitleggers niet meer kan verdragen. Boven op dit boord wordt nog een rand van *atap* (*naf-naf*) gezet en op voor- en achterstevan

¹⁾. Zie ook Hoofdstuk II. B. § 1.

²⁾. Zie Hoofdstuk I. § 3.

een *kamboi* of spiegel gebouwd. Men maakt een zeil van pandanbladeren en een roer (*rembe*); op de prauw bouwt men een stuurplank (*kabater rembes*) en aanvaardt op den door wichelen aangewezen tijd de terugreis; gewoonlijk doet men over een dergelijke reis 2 á 3 maanden.

Heeft men zelf geen prauw, dan huurt men er een van een andere *keret*. Grote prauwen behooren meestal aan de *keret* in haar geheel. Bij het sluiten eener huurovereenkomst of verkoop wordt dan ook steeds de *keret* in haar geheel geraadpleegd.

Roeiers. Gedurende het verblijf van het excursiedetachement moest voor de inhuur van groote prauwen f 1.50 per dag worden betaald. Per prauw werden 10 Papoesche roeiers ingehuurd. Vijf hiervan zitten vóór in de prauw, de overigen achterin. Bij het verrichten van moeilijke landingen of gedurende tochten bij zwaar weder moet men per prauw minstens 14 roeiers nemen. Zij worden alleen betaald voor den tijd, dien zij roeien met f 0.50 per dag. De meeste roeiers zitten op de uitleggers, zij zijn instaat zoo noodig anderhalf etmaal door te roeien met enkele uren rust er tusschen, indien men hen slechts veel te eten geeft. Het roeien geschiedt zeer gelijkmatig. Wordt er bij gezongen dan merkt men al spoedig, dat men sneller opschiet. Herhaaldelijk wordt dan gebruik gemaakt van een karakteristieke, zeer snellen korten roeislag (*fadi*), waarbij men de prauw voelt schokken. Deze wijze van roeien wordt toegepast op plaatsen waar een zwaren stroom staat; plaatsen, waar de Dajaksche roeiers niet meer voort konden, doch waar zij de prauwen langs moesten boomen en trekken, werden bij de exploratie van rivieren op de N. kust van Nieuw-Guinee door de Biakkers met deze roeimethode herhaaldelijk zonder bezwaar gepasseerd. Op reis wordt de bagage, die in de prauw is geladen, meestal door overslaande golven nat. Verpakking in blik en petroleumkisten is dus noodzakelijk.

Prauven voor transport. Op de Z. kust kan men steeds voldoende groote prauwen krijgen. Met het optuigen gaat echter minstens een halve dag verloren, want de prauwen zijn, wanneer men ze niet dadelijk zal gebruiken, onttakeld en hangen in de binnengallerij der huizen. Indien men een tocht wil ondernemen, moet men dus de bevolking tijdig waarschuwen en eenige dagen te voren de hoofden aanzeggen prauwen gereed te maken en eten te verzamelen. Speciaal geldt dit voor groote tochten.

Voor het vertrek dient men steeds persoonlijk de rotansjorringen te inspecteeren en na te gaan of er voldoende zoetwater is medegenomen. Moet men een verren tocht ondernemen, dan is het zaak zelf de prauw aan te wijzen, die men wil gebruiken, daar men anders groote kans loopt een gescheurde lekke prauw mede te krijgen. Wel zijn dergelijke prauwen gerepareerd door met een rotan koordje de scheuren dicht te halen waarbij men de binding met een wig stijf aantrekt, maar

afdoende helpt een dergelijke reparatie meestal niet. De prauwen blijven voortdurend lekken, waardoor de lading nat wordt.

De *wai mansoesoe* (grootte handelsprauw) is de aangewezen prauw voor transporten, omdat zij veel laadt. Op de Z. kust beschikt iedere *keret* over zoo'n vaartuig of anders over een middelsoort prauw (*wan besro*). Op de N. kust zijn daarentegen zeer moeilijk groote prauwen te krijgen.

Het bleek al spoedig, dat het te lastig was, iederen keer prauwen te doen optuigen, als men ze noodig had. Niet alleen was de bevolking zodoende steeds op de hoogte, wanneer er een patrouille uit zou gaan en verspreidde dit bericht zich als een loopend vuurtje over heel Biak, maar bovendien stond de bevolking alleen haar oude lekke prauwen af, omdat men bang was dat bij nachtelijke patrouilles de nieuwe vaartuigen lek zouden stooten.

Schrijver dezès was dan ook op den duur verplicht, prauwen op langen termijn van de bevolking in te huren. De huur varieerde naar mate van het aantal dagen, dat per maand met de prauw werd gevaren, en werd verminderd met het bedrag, dat besteed werd voor het onderhoud. Eens in de drie maanden moet men de prauwen doen opverven en de *saba-gaba* vernieuwen. Het verdient geen aanbeveling een prauw langer dan zes maanden in gebruik te houden, doordat het hout dan doortrokken is van zeewater en de snelheid hierdoor vermindert.

Bij een eenigszins langer verblijf is het het eenvoudigste een prauw te koopen van de bevolking. Deze heeft daartegen echter gewoonlijk ernstige bezwaren en men staat een prauw zelden geheel vrijwillig af. De waarde is in het algemeen als volgt: Men beatalt voor den aankoop van een prauw met een laadvermogen van ± 1000 Kgr. (bruto)¹⁾ f 75. —

id.	id. van 1000 tot 1600 id.	id. f 75 tot f 150. —
id.	id. van 1600 tot 2500 id.	id. f 150 tot f 300. —

Een prauw met grooter laadvermogen kost van f 300. — tot f 600. Dergelijke prauwen komen echter zelden voor. Bij deze gewichten is geen rekening gehouden met de Papoesche wijze van laden, waarbij een prauw hoord van 9 à 10 *saba-gaba*'s wordt gebruikt, doch er is gelet op een voldoende veiligheid.

De prauwen kunnen door den weerstand der uitleggers geen groote snelheid bereiken: roeiende is ± 3 mijlen wel het maximum; zeilende kan men soms tot 5 mijlen per uur afleggen.

Kleine visschersprauwen (*wai tababar*) treft men overal in voldoende hoeveelheid aan. Zij kunnen slechts 1 à 3 man vervoeren.

¹⁾. Zie ook Hoofdstuk II. B. § 1.

Voor het opvaren der rivieren, is men echter gewoonlijk genoodzaakt van deze kleine prauwen gebruik te maken. Bij zware zee kunnen ze voor landingen beter gebruikt worden dan de onhandelbare groote prauwen. Oppervlakkig beschouwd lijkt het landen met deze prauwtjes een veel gevaarlijker manoeuvre. Dit is echter niet het geval, indien de passagier rustig blijft zitten en niet meeroeit. De ledige groote prauw laat men daarna uitsluitend door Papoesche roeiers bemannen en landen.

Papoesche zeevaartkunde. Meestal is de zee 's nachts het kalmste. In den W. moesson is het echter gevaarlijk 's nachts prauwtochten te

Astronomische namen:	Biaksche opvattingen en namen.
Venus (als avondster)	<i>Mak bram.</i>
Jupiter	<i>Koembendi.</i>
Delphinus	<i>Albioeber.</i>
Antares	<i>Kanggoeben.</i>
Sagittarius en Schorpioen	<i>Romanggwan beba.</i>
α van Eridanus (Achernal)	} <i>Wambaroes beba.</i>
met	
α van Hydra	} <i>Inggansoe of Inggawon.</i>
Pegasus	
Capricornus	<i>Baki.</i>
Groote Beer	<i>Sraikuan.</i>
α van Lyra (Wega) eenige	} <i>Maksrai.</i>
sterren in de nabijheid	
Cepheus	<i>Apjam</i>
Cassiopeia	<i>Snifer.</i>
Perseus	<i>Manserauren.</i>
Pleiaden	<i>Bargar (Insandi), de laatste</i>
Zwaan	<i>vier tezamen vormen een ster-</i>
δ, ε en ζ van Orion	<i>renbeeld Waibaki.</i>
Kraanvogel	<i>Makdwoer.</i>
Pauw	<i>Wai besaswan.]</i>
Eridanusvloed (vanaf β tot	<i>Saart v/d Zoerai (rog).</i>
beneden δ	<i>lichaam v/d Poerai.</i>
Hyaden met Aldebaran	} <i>Makansai.</i>
Andromeda	
	<i>Inkombrof.</i>
	<i>Makwan.</i>

1). Zie Hoofdstuk I. § 3.

maken. De plotseling opkomende valwinden¹⁾ hebben zoo'n enorme kracht, dat men verplicht wordt tot eene noodlanding, die op de Z. kust met vrij veel risico gepaard gaat, op de N. kust onmogelijk is. De Papoea's staken in dat jaargetijde de vaart met groote prauwen op de N. kust geheel. Op de Z. kust is de prauwvaart in alle jaargetijden gewoonlijk mogelijk, uitgezonderd bij *wambraw*¹⁾ en gedurende de stormen in den W. moesson.

De Papoesche zeevaarders hebben verschillende oriënteringsmethoden. Geschiedt de plaatsbepaling bij dag hoofdzakelijk op het zicht, bij nacht maken zij daarvoor gebruik van de sterren, de zeestrooming en de plaatselijke winden en den golfslag. De speciale daartoe vereischte kennis is natuurlijk niet het eigendom van allen.

De omvang hunner kennis moge blijken uit het staatje op de vorige bladzijde, waarin de namen worden opgegeven van eenige der bij hen bekende sterren en sterrenbeelden.¹⁾

De kennis der zeestroomingen werd in Hoofdstuk I § 3 reeds genoemd als oriënteringsmiddel, ook over de plaatselijke winden werd in die paragraaf reeds iets aangestipt.

Voor het waarnemen van den golfslag steekt de achter in de prauw zittende stuurman zijn been overboord en laat de deining daartegen oploopen, waardoor hij onmiddellijk een verandering van richting, zooals die veroorzaakt wordt door invloeden van den kustvorm, waarneemt. Deze invloeden zijn alle bekend en vormen het middel tot plaatsbepaling.

Transport over land. Alle transport over land moet geschieden door dragers. Koelies van de strandstammen zijn minderwaardig; met een vracht van 15 K.G. belast konden zij alleen met de grootste moeite de patrouille bijhouden. De prijs van dragende koelie's is f 0.75 per dag.

De Arfakkers dragen meestal beter dan de strandbewoners, maar ook zij zijn niet in staat om meer dan 15 K.G. mede te torsen. Koelie's voor draagdiensten zijn moeilijk te krijgen.

Over het algemeen dragen de vrouwen beter dan de mannen, een gevolg van het feit, dat vroeger de man zijn vrouw steeds alleen met lans en parang gewapend vergezelde en voor de veiligheid zorg droeg, terwijl de vrouw de lasten vervoerde. Daardoor zijn de mannen niet aan dragen gewend.

Ruilmiddelen. Hoewel in het algemeen de artikelen rechtstreeks tegen elkaar worden geruild, zijn er toch enkele, die meer speciaal voor waardemeter en betaalmiddel worden gebruikt.

Het meest zijn daarvoor in gebruik de *tjelopen's*, ook *kroeben* en *robenai* genoemd, stukken blauw katoen van $\pm 10\frac{1}{2}$ vadem lengte.

¹⁾. Zie ook Hoofdstuk II. C. § 3.

Zij moeten aan beide uiteinden een zelfkant hebben, daar zij anders niet aangenomen worden. Meer waarde hebben de *samfar's*, armingen, vervaardigd uit conusschelpen. De groote *samfars* worden van Ternate en Tidore aangebracht; kleine maakt men van schelpen, die men op Biak vindt. Beide uiteinden van de schelp slijpt men aan de binnenzijde met een langronden steen (*keroe bakakok*) af.

Men onderscheidt, behalve de hier genoemde op Biak gemaakte kindersamfar's, die 1 à 2 *tjelopen's* doen, de *samfarbin*, van 3-10 *tjelopen's* waarde, de *samfar mambrasari*, van 10-15 *tjelopen's*, de *samfar snoen kobar*, van 15 en meer *tjelopen's* waarde.

De waarde bepaalt men door passen. Kan de *samfar* bij een volwassen man den ellehoog passeeren, dan is zij 20 *tjelopen's* waard; schuift zij tot aan den ellehoog, dan doet zij 15 *tjelopen's*, terwijl een, die een handbreedte lager komt, slechts op 10 *tjelopen's* wordt gerekend. De Biakker is er zeer op gesteld, dat de randen der *samfars* gaaf zijn.

Tabak is het belangrijkste betaalmiddel der Schouten-eilanden voor kleine waarden; het is de pasmunt der Biakkers, zooals men de *tjelopen* met ons zilvergeld, de *samfar* met ons goudgeld zou kunnen vergelijken. Met een handjevol tabak wordt het lastige rekenen vermeden, vindt de verkooper het niet genoeg, dan laat hij er eenvoudig wat bij doen. De meest gezochte tabak is die in de bekende blauwe pakjes („Weduwe van Nelle"). Andere soorten, waaronder ook de inlandsche, hebben minder waarde.

Dit ruilmiddelenstelsel, aangepast aan de economische verhoudingen der Geelvinkbaai, zal slechts langzaam door ons muntstelsel verdrongen kunnen worden.

Depreciatie der ruilmiddelen. Bij de invoering der belasting heeft het reeds vele moeilijkheden gegeven. Het weinige in omloop zijnde zilvergeld werd spoedig zeer schaarsch, zoodat de ruilmiddelen werden gedeprecieerd. De bevolking moest daardoor feitelijk soms 50% te veel belasting betalen, omdat zij zilvergeld moest koopen ¹⁾. Pogingen om den koers van de *tjelopen's* te dwingen gaven geen resultaat, evenmin een proef om de belasting in *tjelopen's* te doen betalen. Men bereikte hiermede alleen, dat de woning van den bestuurs-assistent een pakhuis werd van kwalijk riekend blauw goed, want de Papoea zelf stelde op het gedeprecieerde ruilmiddel ook minder prijs.

Alleen door ruimen invoer van zilvergeld kan in dezen toestand verbetering gebracht worden, waarbij de in een snel tempo groeiende handelsbeweging groote diensten kan bewijzen.

Het nader te bespreken systeem van optiehandel is in dit opzicht niet gunstig, omdat bij de ruiling het verschil in waarde van in- en

¹⁾. Vergelijk: W. Frijling. Geld als handelswaar. Tijdschrift B. B. deel 48, 1915, blz. 207/208. E. B.

uitvoer door de rondreizende handelaren meest in papiergeld wordt uitbetaald.

Berekening van groote bedragen. Dit laatste is den Biakker van weinig nut, omdat hij slecht rekent. Bij het tellen gebruikt hij zijn handen en voeten, eerst de vingers van de linkerhand, daarna van de rechterhand, vervolgens de teenen van linker- en rechtervoet. Boven de 10 wordt het echter voor de meesten zeer lastig. Voor het berekenen van groote bedragen maakt men daarom gebruik van een stukje gaba-gaba, waarin men eindjes hout steekt. Zijn aan weersijden 10 stukjes hout ingeplant, dan stelt zoo'n staafje 20 *tjelopen's* voor. In het midden plaats men nog andere houtjes, die *samfar's kasisip's* (vazen, borden) en *mormor's* (martavanen) voorstellen.

Indien een storting plaats heeft, worden de overeenkomstige stukjes hout verwijderd. Een dergelijk schuldbewijs hangt men gewoonlijk aan het dak aan de voorzijde van het huis of ook wel buitenshuis aan een staak op.

Het verdringen van de *tjelopen* door den gulden wordt vertraagd doordat de bruidschat en boeten, die onderling betaald moeten worden, altijd nog in *tjelopen's* enz. worden berekend. Toch is er reeds een belangrijke vermindering in de vraag naar deze betaalmiddelen waar te nemen.

Handel. Bij den handel onderling leggen de Biakkers groote sluwheid en handigheid aan den dag, zoodat zij in de toekomst wel tegen Chineezen en andere handelaren opgewassen zullen blijken. Thans, nu zij met prijzen en usances op andere plaatsen nog niet bekend zijn, worden zij nog vaak door vreemde handelaren beetgenomen. Een typisch verschijnsel is echter de plotselinge stijging van de koelieloonen tegen den tijd, dat de boot binnen komt; men weet wel, dat de handelaren dan werkkrachten beslist noodig hebben om hunne goederen af te schepen.

Over de usances van den handel tusschen Chineezen en Biakkers het volgende. Het stelsel der *manibobi* wordt ook hier in toepassing gebracht. Zit men in moeilijkheden, dan gaat men naar *Taukeh* of *Intsje* en deze schiet rijst of andere artikelen voor. Daarvoor aanvaardt men de verplichting, te gelegener tijd een zekere hoeveelheid damar te gaan halen. Komt de voorschotnemer die afleveren, dan is de Chinees verplicht hem eenigen tijd logies en kost te verstrekken. Vooral de Chineezen, die lang op Biak zijn, passen dit systeem toe; men laat zelfs betrekkelijk dure kladi en oebi van Japen halen, omdat deze meer gewild zijn dan rijst. Eenige Chineezen wisten op die wijze hun omzet tijdens een tijdperk van voedselschaarschte belangrijk te vermeerderen, omdat zij door die handelwijze een reputatie van bijzondere humaniteit kregen. De Biakker toch tracht bij zijn omgang

met vreemdelingen altijd een soort vriendschapsband tot stand te brengen. Door zich zuiver op een „zakenstandpunt” te stellen bereikt men niets; men moet een Biakker aan zijn persoon weten te hechten.

Chineezen huwen daarom wel eens met Biaksche vrouwen, die zij geheel volgens de adat koopen. Zij worden eenigzins in het *keret*-verband opgenomen en beschikken zoo altijd over voldoende werkrachten. Als tolk bewijst zoo'n vrouw goede diensten en, eenmaal afgericht in de kunstgrepen van den handel, wordt zij als agente op de kampongs losgelaten. Het nadeel is alleen, dat de handelaar voortdurend last heeft van schooierende familieleden.

Nieuwelingen onder de Chineezen treden wel eens ruw op; meermalen kwamen Biakker's zich bij mij beklagen, daar zij geen eigen rechter durfden spelen, echter alleen uit vrees voor de „Compania”. Het kostte dan heel wat moeite de verhitte gemoederen tot bedaren te brengen en bloedige wraakneming te voorkomen. In dergelijke kwesties schuilt een groot gevaar. Men vergete niet, dat de Biakker moord op een *amber* (vreemdeling) zwaar opvat, dat volgens hunne rechtsbegrippen minstens de geheele *keret* aansprakelijk is en men dus na een moord een vlucht en masse naar het gebergte kan verwachten.

Optiehandel. Vroeger bloeide op deze kusten de z.g.n. optiehandel. Er reisden Chineezen van Makassar, Ambon en Ternate per K.P.M. stoomer met de noodige handelsgoederen, opium en andere contrabande de havens van N. Nieuw-Guinee af. Op de *connossementen* dezer goederen was als bestemmingsplaats vermeld: „Manokwari of optie”, zoodat zij in elke willekeurige haven gelost konden worden.

Zij hielden aan boord toko en lieten dan telkens de verkochte goederen lossen. Door dit systeem werden allerlei eigenaardige praktijken mogelijk, die niet in het belang van een gezonde ontwikkeling dezer landen waren; zooveel mogelijk is dan ook deze wijze van handeldrijven tegengegaan, en met succes, hoewel natuurlijk verschillende methoden zijn gevonden ter ontduiking van de beperkende bepalingen.

Inlandsche handel. De Inlandsche onderlinge handel omvat voornamelijk voedingsmiddelen, sieraden en gebruiksvoorwerpen.

De *sagoe* wordt verpakt in *bew's* van 1 M. lengte, die \pm 30 K.G. wegen. Op Biak wordt voor zoo'n *bew* één *tjelopen* betaald. Op Koe-roedoe, een eiland bij de Waropenkust, worden 3 *bew's* voor één *tjelopen* ingekocht. Thans nu de waarde der *tjelopen's* is gedaald (zie boven) worden slechts 2 *bew's* voor één *kroeben* verkregen.

Kladi, *kampari*¹⁾ en *abir*²⁾ worden in *avam's* (rotanmanden)

¹⁾. Gerookte kladi; zie § 1.

²⁾. *Allocasia*; zie § 1.

gepakt van 1 M. lengte, die voor f 0.50 (een pak shagtabak) worden verhandeld. Drie *aram's* worden voor één *tjelepon* verkocht. Ook de oebi wordt in manden verpakt, die dezelfde waarde hebben. Gierst en erwten worden in *noken's* verhandeld van ± 10 L. inhoud. De prijzen variëren voor een dergelijke hoeveelheid van f 1.— tot f 1.50.

Pinang (*ropoem*) wordt meestal gerookt en daarna aan een rotan geregen in kransen van 20 stuks, die men tegen een ¼ pakje shagtabak (f 0. 12½) inruilt.

Sagoeweer speelt vooral in den handel met de Arfakkers een zeer voornamelijk rol. Deze zijn gewoon om zich op gezette tijden naar het strand te begeven en zich daar een roes te drinken. Daarna koopen zij nog eenige bamboekokers vol in en keeren daarmede naar het gebergte terug. De sagoeweer wordt door de Arfakkers voornamelijk tegen kladi ingeruild.

Varkens worden slechts zelden verhandeld. Een eigenaardige usantie bij dezen handel is, dat de verkooper verplicht is het biggetje te vergoeden, wanneer het kort na den verkoop sterft. Vandaar dat de verkooper vaak het voorstel doet jonge varkens, die pas gespeend zijn, zelf op te fokken, tot zij voldoende in staat zijn hun eigen voedsel te zoeken.

Visch wordt meestal gerookt in den handel gebracht, versch zelden. Te Bosnik werd een hoogst enkele keer versche visch te koop aangeboden. De visch, die niet voor onmiddellijk gebruik noodig is, rookt men tusschen houten vorken. Meestal is dit product, *asif* genaamd, zoo hard als een bikkel. Het blijft ± 1 maand goed. Tien van deze *asif's* worden tegen f 1.50 (één *tjelepon*) verhandeld. Ook schelpdieren en vooral een soort mossel, (*Hemicardium cardissa*), die veel op de Padaido-eilanden voorkomt, worden aan een stuk rotan van ± 0.75 M. lengte geregen en verhandeld onder den naam van *makekem*. Tien snoeren kosten op Biak f 0.25, op Japen doet de zelfde hoeveelheid f 1.50. Visch is voor de Korridoërs en Soweekers naast tripang en schildpad wel het voornaamste handelsartikel.

Sieraden verhandelt men, behalve de reeds genoemde *samfar's*, tegen de volgende prijzen:

een groote <i>fonis</i> (celluloid armring)	—	f 0.50.
een kleine <i>fonis</i>	—	f 0.25.
<i>asisio's</i> (zwarte bovenarmband)	—	f 0.50 per stel.

Kralen worden meestal verhandeld tegen f 1.50 per snoer van ongeveer 2½ vadem. Het zijn de blauwe glaskralen, die indertijd door de Nieuw-Guinea Handelmaatschappij werden ingevoerd. De gele pijpkralen, ook van die maatschappij afkomstig, doen per 10 vadem f 1.50

Wapens en vischsperen worden vooral door Korrido en Soweek verhandeld. Omgesmede parangs hebben een waarde van f 1 à f 2.— Bijlen doen f 1.50 per stuk. Voor een lans betaalt men eveneens f 1.50,

evenals voor 20 stuks pijlen, voor een stalen vischspeer f 0.25 à f 0.50, voor de stalen punt van een harpoen f 0.25. Voor een harpoenlijn van 20 à 30 vadem betaalt men 2 *tjelopen's* (f 3) zoo zij van *amfane* (*hibiscus*vezel) of *rambrab* (*Gnetum gnemon*) is gemaakt en 3 *tjelopen's* (f 4.50) zoo zij van *warmas* (de bast van een boomsoort op Japen) is vervaardigd. Vooral deze laatste harpoenlijnen zijn in Korrido bijzonder gezocht.

Groote prauwen hebben de boven reeds vermelde waarde. Vischersprauwtjes worden verkocht voor 2 à 3 *tjelopen's*; die, waarmede men langs de kust vaart om goederen in de buurt over te brengen, doen 6 à 10 *tjelopen's*.

Ook de *morf*-boomen, waarvan men prauwen maakt, worden verhandeld.

Borden worden meestal in de toko's gekocht en voor dezelfde waarde verhandeld. Groote borden (*kobor*) doen f 1.50, kleine 25 à 50 centen.

Uitvoerhandel. Tusschen vreemde kooplieden en Biakkers worden de volgende artikelen verhandeld.

Damar¹⁾. Voor den uitvoer komt alleen damar poetih in aanmerking, daar de andere soorten bijna niet meer voorkomen. Per krاندjang van ± 12 K.G. ontvangt de Biakker f 0.50, zoodat de damar voor f 2.50 per pikol van de bevolking wordt ingekocht. Ze is een slechte kwaliteit, vermengd met boomschors en aarde. Zij doet bij verkoop aan reizende handelaren f 6 à f 7, zoodat de handelaar, zoo men de kosten van verpakking en vervoer naar den steiger daarbij in aanmerking neemt, nog ± 100% winst maakt. Daarbij komt nog dat alleen in de tijden, dat de belasting moet worden opgebracht de damar met zilvergeld wordt betaald, omdat de Papoea dan geen ruilartikelen wil aannemen. In normale gevallen wordt zij ingeruild tegen handelsartikelen en tabak, waarop men dan ook nog winst maakt.

Bosnik is de eenige plaats waar damarhandel wordt gedreven.

Tripang²⁾ is na damar wel het voornaamste handelsartikel van Biak. Toch wordt van Bosnik zelve betrekkelijk weinig uitgevoerd. De vangst wordt als bedrijf bijna uitsluitend door Korridoërs en Sowekkers uitgevoerd, die hiervoor een groot deel der Geelvinkbaai afreizen. De Odondibroeri, het kustrif voor de W. kust van Soepiori en de Padaido-eilanden zijn de voornaamste vindplaatsen op deze eilanden. Herhaaldelijk doen zich twisten voor met de bevolking van Noemfoor wegens stroopen op terreinen der Noemforen. Meosnoem, het onbewoonde eiland, dat berucht is door de vele slangen, die er voorkomen

1). Zie ook § 1 van dit Hoofdstuk.

2). Zie ook § 2.

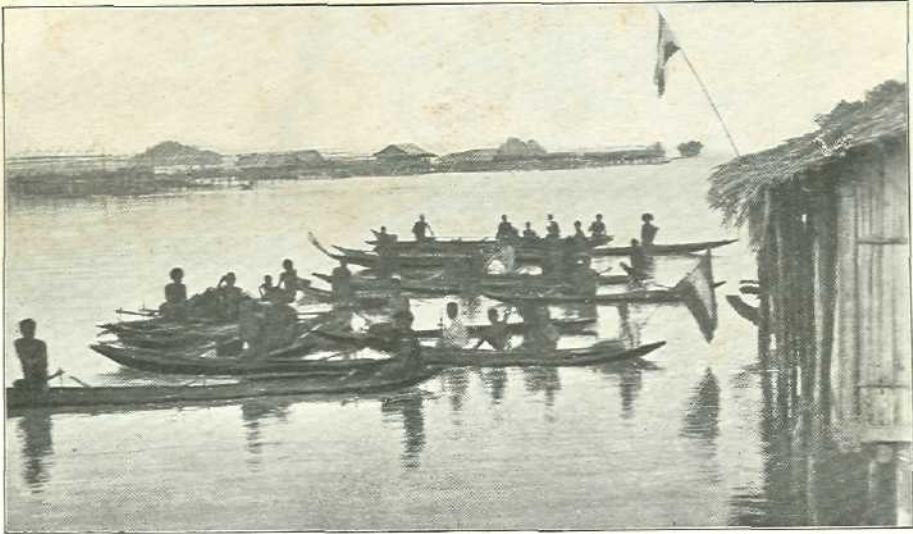

Fig. 1. KAMPONG SOWER.

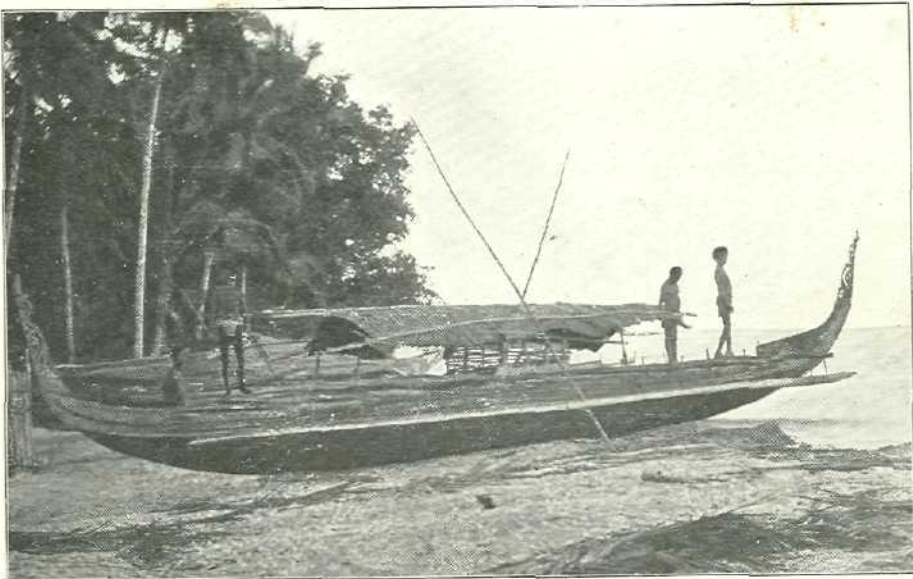

Fig. 2 HANDELSPRAUW OP HET STRAND.

is een speciaal vischgebied van Soweik en Korrido. De tripang wordt door de visschers zelve schoongemaakt en gerookt en daarna verkocht aan de handelaren, die van Pom met hun scheepjes, *penis*¹⁾ genaamd, de kust langs varen om ze op te koopen. Het grootste deel van den uitvoer van Pom komt dan ook oorspronkelijk van Biak, terwijl de tripang van Manokwari meestal van Soepiori afkomstig is. De soorten, die verhandeld worden, zijn de volgende:

tripang soesoe, *piman sapsoef*, (*Mulleria maculata*) handelswaarde f 10. p. pikol.²⁾

tripang balibie, *piman rainasi*, (*Mulleria miliaris*) handelswaarde f 60.— f 70 per pikol.

tripang nanas, *piman assoeboei*, (*Stichopus ananas*) handelswaarde f 100. — f 120 per pikol.

tripang papan, *piman saba* (*Stichopus vastus*) handelswaarde f 80.— f 100 per pikol.

tripang radja, (*Holothuria atra*) handelswaarde f 60.— f 100 per pikol.

De tripang wordt gewoonlijk aan rotanreepen geregen van \pm 0.60 M. lengte, die men voor den prijs van f 0.25 verkoopt. Op bijzondere kwaliteit wordt dan niet gelet. Bij verpakking in mandjes let men wel op de kwaliteit.

De beste soort (*kamboa*) doet per 2 mandjes van \pm 6 K.G. f 1.50.

Verschillende soorten *schelpen* worden over heel Biak verhandeld.

De meest voorkomend zijn:

ransai (*Turbo marmaxactus*), waarvan 10 stuks de somma van f 1.50 doen;

kadwor (*Trochus marmonatus*), 20 stuks à f 1.50;

samboerin (*Trochus virgatus*) en

sadwoi (*Mytilus smaragdinus*), van welke beide soorten 2 kran-djans f 1.50 doen.

De uitvoer van *lolaschelpen* heeft niet veel te beteekenen. Maandelijks worden 20 à 30 zakken afgescheept.³⁾

Schildpad (*mis*), afkomstig van de caretschildpad, was vroeger een zeer voornaam handelsartikel. Tegenwoordig zijn de dieren nage-noeg uitgeroeid en worden nog maar weinig uitgevoerd. De caret wordt van de dieren losgemaakt en aan een touw geregen. Een schild bestaat

1). Is afkomstig van het Mal. pinis. Eng. pinnace Fr. péniche, oorspronkelijke een gewapend klein vaartuig.

2). De prijsopgaven gelden voor Makassar; de gegevens werden ontleend aan het werkje: Tripang en Tripangvischery, uitgegeven door het Dept. van Landbouw, Handel en Nijverheid.

3). Het schijnt, dat bij de eilanden op de W. kust van Soepiori paarschelpen voorkomen. In 1909 moeten Japanners er naar hebben gevischt.

uit 2 groote, 6 kleine en 2 zeer kleine stukken. Het doet al naarmate van de dikte en grootte f 12. à f 60 per schild.

Kroonduiven. De jacht op deze dieren is verboden; het smokkelen is echter niet geheel te voorkomen. De Arfakkers schieten de dieren met pijl en boog of vangen ze in strikken. Vroeger werd een kroon voor f 1. opgekocht, terwijl voor een levenden vogel f 1.50 werd betaald. Momenteel zijn de dieren, door de jacht, die er op is gemaakt, nagenoeg uitgeroeid.

Ijzerhout. Voor bekapte balken wordt per M³ 3 *tjeloopen's* betaald, (dus ± f 4.50). Het afsleeploon en het vervoer aan de kust kost 4 *tjeloopen's* (f 6), zoodat men per M³ ijzerhout totaal f 10.— f.o.b. betaalt. De bootvrachten zijn echter zoo hoog, dat bij vervoer naar Ternare de kostprijs per M³ reeds op ± f 25.— komt te staan. Het Biaksche ijzerhout is thans zeer gezocht, aanvankelijk schijnt het echter om mij niet bekende redenen een slechten naam te hebben gehad. Het is iets donkerder doch harder dan djatihout en levert door zijn rechten vezel een betrekkelijk gemakkelijk te bewerken materiaal. Bovendien schijnt het volgens timmerlieden, die van de zendingsambachtsschool te Tobelo afkomstig waren, duurzamer te zijn dan het ijzerhout van Hal-mahera. Ook beweerden deze handwerkslieden, dat zij het bij de bewerking prefeeren boven het ijzerhout van Japen. Van splijten bij indrogen schijnt men weinig last te hebben terwijl men maar zelden knoesten of holten aantreft.

Ebbenhout¹⁾ wordt meestal verkocht in balken van 2 vadem lengte. Zij worden van bast en spint ontdaan en daarna afgesleept. Per balk van 2 vadem lengte en 3 voet dikte betaalt men 3 *tjeloopen's*; bij een dikte van 2 voet, 2 *tjeloopen's* en van 1 voet één *tjeloopen*. Gewoonlijk wordt hierbij inbegrepen, dat de bevolking verplicht is een vlot te maken, waarin alle stammen naar zee worden vervoerd, daar men negorij- of *kerets*gowijze aanneemt een bepaalde hoeveelheid ebbenhout te leveren. Ook bastaardebbenhout komt op Biak voor.

Er wordt op een ergerlijke manier met deze houtsoorten gemorst. Zoo vindt men op tal van plaatsen langs de kust dolken ebbenhout en balken ijzerhout liggen, die door bijzondere omstandigheden niet zijn uitgevoerd en die nu eenvoudig in zee sedert jaren half onder het zand begraven, liggen te bederven.

De Papoeas zijn hierbij geheel aan de grillen van de handelaren overgeleverd. Meermalen kwam het voor, dat door de bevolking een bepaalde hoeveelheid ebben- of ijzerhout aan het strand gereed was gemaakt voor afscheep en dat de handelaren het hout eenvoudig niet lieten afschepen, omdat de houtprijzen momenteel te laag waren. Men dupeerde daarmede wel den Papoea, die geen cent voor zijn arbeid

¹⁾. ai mekem of noem.

kreeg, maar dat liet den handelaar koud, want tot het instellen van een civiele vordering kon men toch immers in de praktijk niet overgaan.

Rotan¹⁾ wordt het bijna uitsluitend van Soepiori uitgevoerd.

Men kapt ze in stukken van 5 M. lengte, die daarna middendoor worden gebogen, in de zon gedroogd en ten slotte in bossen van 20 stuks bij elkander gebonden. Voor een dergelijken bos van \pm 1 pikol gewicht betaalt men f 0.50. Er wordt weinig meer uitgevoerd.

Invoerhandel. De voornaamste invoerartikelen zijn rijst, sagoe, kramerijen en parangs. De sagoe wordt in den laatsten tijd veel door handelaren te Seroei op de Waropenkust ingekocht.

De rijst verkoopt de handelaar voor f 0.20 tot f 0.30 per K.G.

Sedert de aankomst van het detachement is de handel belangrijk toegenomen. Naarmate meer geregelde toestanden werden geschapen nam de handelsbeweging toe en voorzag men op een meer vreedzame wijze dan het organiseren van rooftochten in het chronisch gebrek aan voedsel, dat steeds op Biak bestaat.

Grootte der handelsbeweging. Voor het detachement er was werd per Paketvaartstoomer éénmaal in de twee maanden \pm 500 à 600 pikol lading uitgevoerd terwijl de invoer \pm 200 pikol bedroeg. De waarde van den uitvoer bedroeg per jaar \pm f 35.000, van den invoer \pm f 15.000. Toen het detachement vertrok was de uitvoer, per jaar berekend, minstens f 150.000 geworden; alleen van Bosnik werden per maand \pm 1000 pikol damar, tripang en schelpen verscheept, terwijl meermalen op extra plaatsen hout en rotan werd geladen. Hierbij is slechts een deel van den tripang uitvoer berekend, (zie boven blz. 176). Ook de invoer was belangrijk toegenomen, vooral van rijst en sagoe, en kon op \pm f 100.000 per jaar worden geschat. Bij deze taxatie nam dus de handelsbeweging in 15 maanden tijd toe van \pm f 50.000 per jaar tot minstens f 250.000 s' jaars.

Bosnik beschikt officieel maar over een 8 wekelijksche verbinding. Teneinde de K.P.M. te dwingen om deze plaats elke maand aan te doen besloten de handelaren op de contractbooten niets te verschepen om zodoende de niet contractueele boot te noodzaken de haven aan te loopen.

Op het gebrek aan goede havenplaatsen op de Schouteneilanden werd reeds gewezen. Op de N. kust van Biak groeit veel ijzer- en ebbenhout, dat niet met voordeel kan worden uitgevoerd; tengevolge van de zware branding, die daar staat, is het niet mogelijk houtvloten naar buiten te brengen. Op de N. kust van Soepiori is de uitvoer van ijzerhout en rotan op enkele plaatsen wel mogelijk.

¹⁾. Man sami.

Toekomst op handelsgebied. Nog een enkel woord over de toekomst van deze gewesten.

In de Geelvinkbaai werden door het exploratiedetachement steenkolen gevonden, die bij onderzoek door den Dienst van het Mijnwezen van goede kwaliteit werden bevonden. ¹⁾ Mocht de exploitatie loonend blijken dan zal de prijs van een ton kolen op Manokwari minstens 50% dalen.

De handelsbeweging in de Molukken neemt met groote snelheid toe en indien in de naaste toekomst (over 4 à 5 jaren) de talrijke Happerondernemingen op Halmahera, Ceram en elders in de Molukken copra beginnen te produceeren, is het zeer goed mogelijk, dat een scheepvaartlijn via de Molukken naar Amerika, rendearend zal blijken. Men mag verwachten, dat hiervan een bijzonder snelle ontwikkeling van Noord Nieuw-Guinee en de Molukken het gevolg zal zijn. Wellicht zal dan het land, dat door ons zoo langen tijd werd verwaarloosd, snel opbloeien en in stede van een schadepost te zijn belangrijk bijdragen tot de welvaart van geheel Ned. Indië.

§ 5. MINERALEN.

Voor zoover de Schouteneilanden door mij werden geëxploreerd, zijn deze eilanden arm aan delfstoffen. Behalve het reeds vermelde phosphriet op Ajawi, dat men ook op enkele plaatsen op Biak aantreft vond ik op de Schouteneilanden slechts het ondervolgende:

Guano komt in enkele grotten op de N. kust van Soepiori nabij Kiamdori voor. Zij is afkomstig van kalongs en salanganen. De nesten der salanganen worden niet geëxploiteerd. Zij schijnen van slechte kwaliteit en daardoor bij de Chineezzen niet erg in trek te zijn.

Op enkele plaatsen vindt men aan de N. kust van Soepiori mariaglas.

Andere delfstoffen werden niet gevonden.

¹⁾. Blijkens mededeeling van het Hoofdbureau van het Mijnwezen hebben de onderzochte monsters een calorisch effect van $\pm 6500-6600$, (Ombiliënkool ± 7200) zoodat zij als van middelmatig goede soort beschouwd kunnen worden. E.B.

BIJLAGE I.

CHRONOLOGISCHE opgave der bezoeken door Europeanen aan de Schouten- en Padaido eilanden gebracht, waarbij aanraking met de bevolking werd verkregen.

- 1526/27 Jorge de Menezes blijft een Westmoesson over bij Warsai (volgens Dr. A. Wichmann. Nova Guinea I blz. 15).
1537. Hernando de Gryalva heeft vermoedelijk Korrido bezocht. (Nova Guinea I t.a.p. bldz. 21).
1545. Ynigo Ortiz de Retes wordt op de Padaido-eilanden bepijld. (Nova Guinea I t.a.p. blz. 23-24).
1705. Jacob Weiland wordt bij de Padaido-eilanden bepijld.
1730. Enoch Christiaan Wiggers neemt deel aan een Tidoreesche Hongi, welke bemanning op verschillende plaatsen aan land gaat.
1840. Aanvang der handelsreizen van Deyghton, Pabritius, Mollet, enz.
1850. J. v/d Dungen Gronovius met Z.M. oorlogsschip „Circe” bezoekt Korrido en Soweik.
1863. H.C.B. von Rosenberg bezoekt Korrido.
1872. J.G. Coorengel per Gouvts. S.S. „Dassoon” bezoekt Korrido.
1873. Dr. A.B. Meyer bezoekt Korrido.
1875. O. Beccari bezoekt Korrido en Soweik.
1877. A. Laffray bezoekt Soweik en Korrido.
1881. J. van Oldenborgh bezoekt Korrido.
- 1882. F. J. Jens en L.J. van Hasselt bezoeken Bosnik.
1883. v. Braam Morris bezoekt Korrido.
1886. Moord op kapitein H. C. Holland v/h S.S. „Coredo” te Bosnik.
1886. Dr. D. W. Horst met Z.M. S.S. „Tromp” bezoekt Korrido, Bosnik en Mokmer.
1887. F.S.A. de Clercq met Z.M. S.S. „Java” bezoekt een aantal plaatsen waaronder de N. kust, voor het eerst na Jorge de Menezes.
1888. F.S.A. de Clercq met het Gouv. S.S. „Havik” bezoekt Mokmer.
1892. William Doherty bezoekt Biak en Korrido.
1900. Dr. D.W. Horst met het Gouvts. S.S. „Havik” en J.D. Heyning met H.M. S.S. „Java” bezoeken Korrido en Mokmer.

- 1901. D.A.P. Koning en L.A. van Oosterzee met H.M. S.S. „Ceram” bezoeken Korrido.
- 1903. Expeditie Dr. A. Wichmann bezoekt Wari, Maoedor, Meos Korwar en Meos Ajawi.
- 1904. bezoek van H.M. S.S. „Java”.
- 1907. Ass. Res. L.A. van Oosterzee met H.M. S.S. Edi”.
- 1908. De eerste militaire patrouille bezoekt Biak.

LITERATUUROPGAVE.¹⁾

- J e n s, F. J., 178.1(95.11)
 Sagoweer op Biak.
 In „Utrecht, Ber. Zend. Ver.” N.S. 28.1915.(53-56).
- H a s s e l t, F. J. F. van, 266:284(95.1)
 Verblijdende tijdingen uit N. Guinee
 In „Id.” N.S. 21.1908.(117-122).
-
- Nieuw-Guinea.
 In „Id.” N.S. 24.1911.(107). (95.11)
-
- Met de Damé naar Arwa, Biak en Noemfoor.
 In „Id.” N.S. 28.1915.(102-105).
-
- Petrus Kafiar, de Biaksche evangelist. Een
 bladzijde uit de Nieuw-Guinea Zending.
 Utrecht, Uitg. Uitr. Zend. Ver. 1911. (95.1)
-
- Tegenstand.
 In Utrecht, Ber. Zend. Ver.” N.S. 25.1912.(43). (95.11)
-
- X De eerste Christen-Papoea naar Biak.
 In „Id.” N.S. 12.1899.(42-43).
-
- Biak heeft een eigen zendeling noodig.
 In: Nieuw Guinea.
 In „Id.” N.S. 24.1911.(107).
- J e n s, F. J.,
 Het eerste Zendingsfeest op Biak.
 In „Id.” N.S. 28.1915.(20-23).
- J e n s, W. L., (95.1)
 Nieuw Guinea.
 In „Id.” 24.1883.(39-41).

1). De in de Literatuuropgave met een (+) aangegeven bronnen zijn opgegeven door den steller der memorie.

- Hasselt, J. L. van, 266:284(95.1)
Gedenkboek van een vijf en twintig jarig zendings-
leven op Nieuw-Guinea. (1862-1887).
In Utrecht Kemink en Zoon. 1888.
- Verslagen van den staat en de werkzaamheden van de
Utrechtsche Zendings Vereeniging sedert 1908.
- Hasselt, J. F. J. van,
Van het zendingsveld.
In „Utrecht, Ber. Zend. Ver.” N.S. 23.1910. (18-22).
- Horst, Dr. D. W., 299.11(95.11)
De roemserams op Nieuw-Guinea of het Hindoeïsme in
het Oosten van den Archipel. Leiden, E. J. Brill, 1893.
- Hasselt, F. J. F. van, 291.33(95.11)
X De Soëkkers kennen een hoogere macht, die wordt aan-
geroepen in ceremonieele woorden. In „Zendingsdag.”
In „Utrecht, Ber. Zend. Ver.” N.S. 17.1904.(98).
- X Hasselt, J. L. van, 291.213.4.(95.11)
Korwars van Biak.
In Nieuw Guinea.
In „Id.” 22.1881.(188).
- Meyer, Dr. A. B., (299 + 39(95.1)
(+) Notizen über Glauben und Sitten der Papuas.
XIIer Jahresbericht des Vereins für Erdkunde zu
Dresden.
- X Rustverstoringen op Biak. Bezoeken van een militair 323.2(95.11)
detachement.
In „'s Gravenhage, Kol. Verslag.” 1908 (70) 1909 (77),
1911 (51), 1912 (37), 1913 (29), 1914 (27), 1915 (41),
1916 (39).
- Frijling, W., 38:332.4(95.1)
Geld als handelswaar.
In „Tijdschr. B. B. Batavia”. 48.1915.(207-208).
- Hasselt, F. J. F. van, 340.141(95.11)
(+) De regeling betreffende het huwelijk van Inland-
sche Christenen in Noord Nieuw Guinea, In „Rotterdam,
Meded. Zend. Gen.” 58.1914.

Hasselt, L. J. van, 343.61(95.11)
Nieuw Guinea. (De moord op kapitein Holland v/h S. S.
„Coredo” te Bosnik).
In „Utrecht, Ber. Zend. Ver.” 27.1887.(49-54). en N. S.
1. 1888. (42 en 163).

OX Rooftochten der Biakkers. 343.713.(95.11)
In „’s Gravenhage, Kol. Verslag”. 1902. 1904 (160). 1906
(67-68). 1909 (77). 1911 (51). 1912 (37). 1913 (29). 1914
(27). 1915 (41). 1916 (39).

Hasselt, F. J. F. van, 347.799.2(95.11)
Schipbreukelingen gered.
In „Utrecht, Ber. Zend. Ver.” N. S. 12. 1899.(69-76).

Jens, F. J. 392.5.(95.11)
Het Inso- en het K’bor feest op Biak en Soepiori
In „’s Gravenhage, Bijdr. K. Inst. Taal.” 72 1916
(404-411).

Balen, J. A. van, 393.9(95.11)
(+) Iets over het doodenfeest bij de Papoeas van de
Geelvinkbaai.
In „Batavia, Tijdschr. Ind. Taal.” XXXI, 1888.
(556-575).

X Hasselt, F. J. F. van, 394.3.(95.11)
Een dansfeest van Biakkers op Doreh. In N. Guinea.
In „Utrecht, Ber. Zend. Ver.” N.S. 14.1901.(425-426).

Balen A. J. van, 398.2.(95.11)
Een nieuwe Korano Konoor opgestaan op Meok Woendi.
In Nieuw Guinea.
In „Id.” 27.1886.(66-67).

Wal, J. de,
De legende van Meok Woendi,
In „Tijdschr. B.B. Batavia.” 42.1912.(187-189).

De legende van Meok Woendi.
In „Meded. Enc. Bur. Batavia.” 2. 1912.

- X Hasselt, J. L. van.,
Legende van Korána Konóri op Noord Nieuw Guinea
opgeteekend uit den mond van Mevr. Fabritius. In
„Utrecht, Ber. Zend. Ver.” 4, 1863 9. (3).
- Hasselt, F. J. F. van.,
De legende van Manseren Mangoendi.
In „’s Gravenhage Bijdr. K. Inst. Taal.” 70.1914
(90-100).

398.2(95.11)
(+) Noemfoorsche fabelen.
In „’s Gravenhage, Bijdr. K. Inst. Taal.” 61.1908.
- De legende van Manseren Mangoendi 398.2(95.11)
(+) „Id.” 69.1914
- Meyer, A. B. und Gabelentz, G. v. d., 41(95.11)
Einiges ueber das Verhältniss des Nufoor zum Ma-
läyischen.
In „Id.” Feestbijdrage tot het 6e Intern. Orientalisten
Congres. Afd. Taal en Letterkunde 1883. (244-252).
- Hasselt, L. J. van, 499.12(95.11)
Beknopte spraakkunst der Noefoorsche taal.
Utrecht, Kemink en Zoon. 1876.
- Hasselt, L. J. van, 499.12-3(95.11)
Hollands-Noefoersch en Noefoersch-Hollandsch woor-
denboek.
Utrecht, Kemink en Zoon. 1877.
- Hasselt, F. J. F. van, 499.12-5
(+) Noemfoorsche grammatica.
- Kern, J. H. C., 499.12
De verhouding van het Nufoorsch tot de Maleisch-
Polynesische talen.
In „Actes du 6me Congres intern. der Orientalistes.
’s Gravenhage, 1885 IV, 219.
- Brutel de la Rivière, J. M. J., 551.48.95-11)
Reis van Z.M. Schoener „Circe” naar Nieuw-Guinea met
kaarten. „Hydrogr. waarnemingen gedurende deze reis
van Amboina uit,” (Pilaar en Obreen).

In „Tijdschr. toegewijd a/h Zeewezen. Amsterdam.”
9.1852.(353).

Wichmann, A., 553.56(95.11)

(+) Over phorphoriet van het eiland Ajawi (of Mios
Korwar, ten N. W. van de Schouteneilanden).

In „Amsterdam, Versl. Wis Nat. Afd. K. Acad. Wet.”
XXIV (le ged.), Dec. 1915.

Rutten, L., 56.31.2(95.1)

Foraminiferen führende Gesteine von Niederländisch
Neu-Guinea.

In „Nova Guinea. Resultats de l'expedition Scientifique
Neerlandaise à la Nouvelle Guinee en 1903 sous les
auspices d' Arthur Wichmann”. Vol VI. Livr. 2. Lei-
den, E. J. Brill, 1914. (30-31).

P (ijnappel) J. Gz., 572.(95.1).

Eenige bijzonderheden betreffende de Papoeas van de
Geelvinkbaai van Nieuw Guinea.

In „'s Gravenhage, Bijdr. K. Inst. Taal”. 2.1854.
(371.383).

Meyer, Dr. A. B., 572.(95.1)

Antropol. Mitth. über die Papua's von Neu Guinea

In „Wien, Mitth. der Anthropol. Gesellschaft.” IV.
1874.(87).

Hasselt, L. J. van,
Neu Guinea und die Papua's.

In „Elberfeld, Allg. Missions Zeitschrift.” 4. 1877.(306).

Mantegazza, P.,
Studii antropologici et etnografici sulla. Nuova
Guinea. Firense 1877.

Uhle, Dr. M., (95.11)

Holz und Bambusgeräthe aus N. W. Neu Guinea, gesam-
melt von Dr. A. B. Meyer.

In „Publicationen Dresdener Museums.” VI. Leipzig
1886.

X Goudswaard, A.,
(+) De Papoeas der Geelvinkbaai. Schiedam H. A. M.
Roelants 1863.

- Sande, G. A. J. van der,
(+) Nova Guinea. Resultats de l'expedition Scientifique
Neerlandaise à la Nouvelle-Guinea en 1903, sous les aus-
pices de Arthur Wichmann. Tome III. Ethnography and
Anthroplogy. Leiden E. J. Brill.
- Clereq, F. S. A. de en Schmelz. F., (95.1)
(+) Ethnografische beschrijving van de West- en
Noordkust van Nederlandsch Nieuw Guinea, Leiden
1893.
- Meyer, Dr. A. B., 573.7.(95.11)
Ueber 135 Papuaschädel von Guinea und der Insel
Mysore in der Geelvinksbai.
In „Dresden, Mitt. aus dem K. Zoöl. Museum. 1.1.
59.76.(95.11)
Uebersicht und auf N. Guinea und den Inseln Jobi,
Mysore und Mafoor im Jahres 1873 gesammelten Amphi-
biën. In „Berlin, Monatsberichte der Kön. Preussischen
Akademie der Wissenschaften.“ 1873. (128).
- Meyer, Dr. A. B., 59.82.(95.1)
Ueber neue und ungenügend bekannte Vögel van Neu-
Guinea.
In „Wien, Sitzungsberichte der K. Akad. von Wissen-
schaften, 69 en 70 mit Alphabetischen Index
- Pokken epidemie op de Schouten eilanden 616.912.(95.11)
In „Gravenhage, Kol. Verslag.“ 1909 (77).
- Serrurier, Dr. L., 623.411(95.1)
Versuch einer Systematik der Neu-Guinea Pfeile. In
In „Intern. Archiv für Ethnografie. Leiden.“ 1888.
(4, 5 en 7.)
- Bink, G. L., 63.347.(95.11)
Damar op Biak.
In „Utrecht, Ber. Zend, Ver.“ 22. 1881 (131).
- Haga, A., 9(95.1)
(+) Nederlandsch Nieuw-Guinea en de Papoesche
eilanden. Historische Bijdrage ± 1500-1817. Batavia.
W. Bruining en Co.'s Hage M. Nijhoff. 1884.

- Bruin Kops G. F. de, 91.(95.11)
Bijdragen tot de kennis der Noord- en Oostkust van
Nieuw-Guinea, met kaart.
In „Batavia, Nat. Tijdschr.” 1. 1850. (163-235).
- Brief dd. Batavia 27 November 1852 inhoudende nauw-
keurige opgaven uit onderscheidene aantekeningen ver-
zameld voornamelijk volgens G. F. de Bruin Kops en
A. Diezman ter beschrijving van de Doreybaai op Nieuw-
Guinea met het oog op de voorgenomen zending der-
waarts van Ch. Ottow en J. G. Geisler.
In „Ver. Chr. St.” 7. 1853. (495).
- Fabritius, (95.1) X
Aantekeningen omtrent Nieuw-Guinea.
In „Batavia, Tijdschr. Ind. Taal.” le S. 4.1855. (209-215).
- Goldman, Jhr., (95.11)
Aantekeningen gehouden op eene reis naar Dorey
(Noord-Oostkust van Nieuw-Guinea), in de maanden
Juni, July, Augustus en September 1863. In „Batavia,
Tijdsch. Ind. Taal.” 15.1866. (475-566) 15.1867
(392-426).
- Rosenberg, C. B. H. von,
Les Iles Schouten (avec carte).
In „Ann. de l'Extrême Orient. Paris.” I. 1878/79.
(297-300).
- Clercq, F. S. A. de,
Le isole Koemambo, Mor, Wiak o Biak nel nord della
Nuova Guinea Olandesa.
In „Cosmos di Guido Cora.” Torino 9.1886/88 (218).
-
- Het eiland Wiak of Biak ten Noorden de Geelvinkbaai.
met kaart).
In „Ind. Gids, Amsterdam,” 10.1888. (293-311).
- Ellis, A. G.,
Rapport der reis van Z. M. schroefstoomschip 4e klasse
„Java” naar de N. en W. kust van N. Guinea in de maan-
den Mei — November 1887.
In „Mededeelingen Zeewezen.” 26. 1888. (1-61).

- Clercq, F. S. A. de, 91.(95.11)
De West- en Noordkust van Nederlandsch-Nieuw-Guinea
Hoofdstuk III. De door Noemforen bewoonde streken.
In „Amsterdam, Tijdschr. K. Ned. Aandr. Gen.” 2e S.
10.1893. (587-649).
- Mios Korwar, Schouteneilanden, Padaido-eilanden.
In „Zeemansgids”. Deel V. 's Gravenhage. 1914.
(358-363).
- X Feuiletau, de Bruyn, W. K. H.,
De Schouteneilanden (met kaart).
In „Tijdschr. B. B. Batavia.” 51 1916. (385-389).
- Beccari, O., (95.1)
Esplorazioni di Odoardo Beccari.
In „Recenti Spedizioni alla Nuova Guinea.”
In „Cosmo di Guido Cora.” Torino 3. 1875. (83-92).
- Meyer, Dr. A. B.
Auszüge aus den auf einer Neu-Guinea Reise im Jahre
1873 geführten Tagebüchern. (mit Karte). Dresden 1875.
- Raffray, A., (95.11)
Voyage à la Côte de la Nouvelle Guinée. In „Paris, Bull.
Soc. de Geogr.” 7e. S. 15. 1878. (385-417).
- Robidé van der Aa, P. J. B. C. (95.1)
Reizen naar Ned. N. Guinea ondernomen op last der
Regeering van Ned. Indië in de jaren 1871-1872 en 1875-
1876 door de Heeren P. van der Crab, J. E. Teysmann,
J. G. Coorengel, A. J. Langeveldt van Hemert en P.
Swaan met geschied- en aardrijkskundige toelichtingen
(met kaarten). 's Gravenhage, Mart Nijhoff, 1879
(193-197).
- Oldenborgh, J. van, (95.11)
Verslag eener reis naar de Noord- en Noordwestkust
van Nieuw Guinea.
In „Batavia, Tijdschr. Ind. Taal.” 27.1882. (409-437).
- Robidé, van der Aa, P. J. B. C., (95.1)
Kritisch overzicht der reizen naar Nederlandsch Nieuw-
Guinea in de jaren 1879-1882. In „'s Gravenhage, Bijdr.
K. Inst. Taal.” Feestbijdrage tot het 6e Intern. Congres

- der Orientalisten, Afd. Land- en Volkenkunds 1883, (208 en 237).
- J e n s, W. L., 91(95.11)
Verslag van een reis met J. L. van Hasselt naar Biak.
In Nieuw Guinea.
In „Utrecht, Ber. Zend. Ver.” 24. 1883. (39)
- B r a a m M o r r i s, D. F. van, (95.11)
Reizen van — en naar de Noordkust van Nieuw-Guinea.
Eerste vaart op de Amberno of Rochussen rivier (mede-
gedeeld door P. J. B. C. Robidé van der Aa).
In „’s Gravenhage, Bijdr. K. Inst. Taal.” 4e S. 10 1885.
(73-114).
- B o n e p a r t e P r i n c e R o l a n d,
Récentes decorvertes des Neerlandais à la Nouw. Guinee.
Voyage du Resident Braam Morris. In „Paris. Bulletin
Soc. de Geogr.” 1885. (165). Zie ook Nature, London,
Vol. 31. 1885. (371).
- H o r s t, Dr. D. W.,
Rapport van eene reis naar de Noordkust van Nieuw-
Guinea.
In „Batavia, Tijdschr. Ind. Taal.” 32. 1889. (217-260).
- C l e r c q, F. S. A. de, (95.1)
Rapport over drie reizen naar het Nederl. gedeelte van
Nieuw-Guinea.
In „Batavia, Tijdschr. Ind. Taal.” 34. 1891. (117-169).
- H a s s e l t, F. J. F. van,
Met de Utrecht op reis.
In „Utrecht, Ber. Zend. Ver.” N. S. 22. 1909. (45-48).
- J e n s, F. J., (95.11)
Een tocht over Biak.
In „Id.” N.S. 26.1913.(97-102).
- S c h e l t e m a de Heere, J.,
XIV Hollandia, nog eens Wakde-Schouteneilanden.
XV Nieuw-Guinea, Biak, Pom, Mapia.
„Aanteekeningen over eene reis naar de Molukken en
N. Guinea.”
In „Ned. Zeewezen. ’s Gravenhage.” 15. 1916. 16. 1917.

- Wichmann, Dr. A., 91.(95.1)
Bericht über eine im Jahre 1903 ausgeführte Reise nach
Neu Guinea.
In „Nova Guinea. Résultats de l'expédition Scienti-
fique Néerlandaise à la Nouvelle Guinée en 1903 sous
les auspices de Arthur Wichmann. Vol IV, Leiden, E. J.
Brill. 1917.
- Haga, A., 91.(95.1)
(+) Het rapport van H. Zwaardekroon en C. Chasteleyn
betreffende de reis naar Nieuw-Guinea in 1705 onder-
nomen door Jacob Weyland. „Batavia, Tijdschr. Ind.
Taal-“, XXX, 1885.
- Leupe, P. A.,
(+) De reizen der Nederlanders naar Nieuw-Guinea
en de Papoesche eilanden in de 17e en 18e eeuw.
In „'s Gravenhage. Bijdr. K. Inst. Taal.“ 3.10 1875.

(+) Nieuw Guinea in 1858 ethnographisch en natuur-
kundig onderzocht en beschreven door een Ned. Indische
Commissie aanboord van Z. M. stoomschip „Etna.“
Amsterdam Fred. Muller 1862.
- Robidé van der Aa, P. J. B. C.,
(+) Reizen naar Nederlandsch Nieuw-Guinea. Onder-
nomen op last der Regeering van Nederl. Indië, jaren
1871, 1872, 1875-1876 door de Heeren P. van der Crab,
J. E. Teysman, J. G. Coorengel, A. J. Langeveldt van
Hemert en P. Swaan. 's Gravenhage M. Nijhoff 1879.
- Rosenberg, C. B. H. von, (95.11)
Reistochten naar de Geelvinkbaai in de jaren 1869 en
1870. Uitgave Kon. Inst. Taal, 's Gravenhage, M. Nij-
hof 1875.
- Rosenberg, C. H. B. von, 91(91.)
Der Malayische Archipel.
Leipzig, Gustav Weigel 1878.
- d'Albertis (95.1)
New-Guinea.
- Kreyer, Dr. M., 91(95).
Neu Guinea. Berlin 1899.

- Kielstra, Dr. E. B., 91(95.1)
Nieuw Guinea. Onze Eeuw. 1914.
- Wichmann, Dr. A., 91(09)(95.1)
Entdeckungsgeschichte von Neu Guinea bis 1902. In
„Nova Guinea., Resultats de l'expedition Scientifique
Vol I en II Leiden. E. J. Brill 1909/12. (zie register).
- Raffray, A., 91.04.(95.1)
Voyage en Nouvelle Guinee. 1876-1877.
In „Le Tour du Monde.” Tome 37. (241).
- Oostkust Biak. 1:250.000 912:551.48(95.11)
In „Schetskaart van reeden en ankerplaatsen van Nederl.
O. Indië 's Gravenhage, Min. v. Marine. 70. 1912.
- Vaarwater bewesten Mios Pondi 1:40.000.
In „Schetskaart van reeden en ankerplaatsen van Nederl.
O. Indië” 's Gravenhage, Min. v. Marine. 70 1912.
- Ankerplaats bij Anggarai 1:10.00
In „Schetskaart van reeden en enkerplaasten van Ne-
derl. O. Indië” 's Gravenhage, Min. v. Marine. 70 1912.
- Ankerplaats bij Korrido 1:40.000
Reede van Bosnik 1:20.000
Wanbaai 1:10.000
In „Zeekaarten No. 100, plans 7,6 en 9.,
's Gravenhage, Min. v. Marine. Afd. Hydrografie 19.
-
-

LIJST DER PLATEN.

I.	Baai van Warsa	bldz.	2.
II.	1 Dubbele Landingslijn op de Z. kust van Biak	„	3.
	2 Gezicht op de rivier Wafordori-Biak.		
III.	1 Man van Mokmer	„	14.
	2 „ „ Mandoesir		
	3 „ „ Sorrido		
	4 vrouw van Inof in rouwdracht		
	5 „ „ Padaidori		
	6 meisje van Mandoesir met noken (draagtasch)		
IV.	1 Huis te Mandoesir	„	15.
	2 Arfakkershuis		
V.	1 Kampong Janim	„	32.
	2 Kampong Sor		
VI.	1 Roemseram aan den Wafordori-mond	„	33.
	2 Woning van den zendeling te Bosnik		
	3 Ingang van een woning te Mokmer		
	4 Abai (beenderenkist) te Kinmomen		
VII.	1 Graf te Mandoesir	„	48.
	2 Rambroemb (Knekelhuisje der Padaidoeil)		
VIII.	1 Vrouwen en kinderen van Mandoesir	„	49.
	2 Groep uit de bevolking van Warsa		
IX.	1 Natuurlijke nis met schedelkorwar	„	82.
	2 Korwar van Korim (Museum Batavia)		
X.	1 Kampong Mandoesir	„	83.
	2 Ladang met Arfakhuis		
XI.	1 Vervaardiging van touw uit pandanvezels	„	94.
	2 Damar tappen		
	3 Het resultaat van een schildpadvisscherij		
XII.	1 Biaksche smederij	„	95.
XIII.	1 Handelsprauw op de reeds van Bosnik	„	160.
	2 Noemfoorsehe prauw voor kampong Wardo		
XIV.	1 Voorsteeven versiering van een oorlogsprauw	„	161.
XV.	1 Kampong Soweik	„	176.
	2 Handelsprauw op het strand		